

Проект

СХВАЛЕНО

Розпорядження голови
обласної державної адміністрації

03.06.2015 № 323-од

ВСТУП**Мета та підстави розроблення Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року**

Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року розроблена на підставі законів України “Про місцеві державні адміністрації”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про стимулювання розвитку регіонів”, “Про засади державної регіональної політики” з урахуванням Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2014 р. № 385 та відповідно до Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. №1186.

Необхідність розроблення нової Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року (далі – Стратегія) викликана:

- завершенням строку реалізації Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2015 року, затвердженої рішенням Тернопільської обласної ради від 27.05.2008 № 280;
- зміною зовнішніх та внутрішніх умов, у яких відбувається розвиток області та країни в цілому;
- зміною підходів щодо управління регіональним розвитком, що передбачають посилення ролі регіонів у власному стратегічному плануванні та власному розвитку, базованому на ефективному використанні ресурсів, посиленні територіальної згуртованості та розвитку людського капіталу;
- доцільністю підготовки нового стратегічного документа, розробленого за європейськими стандартами та на період, що синхронізується з періодом дії Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року;
- необхідністю визначення напрямів розвитку територіальних громад області з урахуванням реформи децентралізації системи державного управління.

Розробка Стратегії, крім, власне, підготовки самого документу, стала важливим інструментом налагодження партнерства між обласною державною адміністрацією, обласною радою, районними державними адміністраціями, міськими і районними радами, вищими навчальними закладами області, а також широким колом організацій громадянського суспільства для того, аби стратегічний документ став надбанням усіх зацікавлених сторін, аби згодом було забезпечено суспільну підтримку реалізації заходів та проектів Стратегії.

Відповідно до нових підходів стратегічного планування ця Стратегія розроблена на основі чинного законодавства, з урахуванням кращої європейської практики та спрямована на виявлення і здійснення змін у

плануванні розвитку області, забезпечення привабливості регіону для вкладення місцевих, регіональних, донорських та приватних коштів. Мета та завдання – досягнення стабільного зростання якості життя населення області на основі збалансованого та узгодженого розвитку регіональної економіки, базованої на інноваціях, ощадливому ставленні до природного середовища, збереженні природної системи розселення в області, а також з урахуванням стратегічних інтересів держави.

Стратегія є основою для уточнення діючих і розроблення нових регіональних та місцевих галузевих програм, щорічних програм економічного і соціального розвитку територій.

У Стратегії враховано всі виклики і переваги, передбачено оптимальне використання усіх наявних ресурсів області та зменшення диспропорцій у розвитку окремих районів області.

Визначені у Стратегії механізми розв'язання регіональних проблем базовані на територіальному та галузевому підходах. Особливу увагу приділено результатам для сільських територій та територій навколо міст.

Стратегію сформовано на основі цільового підходу, а саме, визначено напрями і цілі розвитку області на перспективу. Для визначення шляхів сталого розвитку регіону використано сценарні підходи.

Відповідно до реалій соціально-економічного розвитку Тернопільської області Стратегія передбачає концентрацію зусиль і фінансових ресурсів на трьох стратегічних цілях.

Перша – окреслює необхідність створення бази для розвитку людського капіталу і передбачає покращення здоров'я та збільшення тривалості активного періоду життя людини, підвищення здатності населення адаптуватись до потреб економіки та невиробничого сектору, створення комфортних та безпечних умов проживання населення.

Друга – концентрується на підвищенні конкурентоспроможності регіону і передбачає стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, туристичної індустрії області, залучення інвестицій, підвищення енергоефективності в усіх секторах економіки.

Третя – містить ряд завдань і заходів, спрямованих на розвиток сільських територій та територій навколо міст області, відповідно до якого передбачається підтримка зайнятості сільського населення, підвищення рівня ефективності виробництва в аграрному секторі, розвиток інфраструктури сільських територій.

Стратегія позиціонуватиметься як плановий документ найвищого рівня в регіоні, а отже її реалізація вимагає зосередження фінансових, фізичних та людських ресурсів. Очікується, що всі зусилля адміністративних органів, громадянського суспільства, наукових кіл і громадян будуть націлені на успішну реалізацію пріоритетів та заходів, передбачених Стратегією. Таким чином, зосередження та належна координація наявних фінансових ресурсів, залучених із надходжень регіонального рівня, державного бюджету, коштів донорів та з приватних джерел дасть змогу забезпечити досягнення цілей, визначених у цій Стратегії.

Фінансування проектів та програм/заходів, що передбачаються цією Стратегією планується здійснювати як із традиційних джерел (місцеві

бюджети), так і нових, а саме: коштів Державного фонду регіонального розвитку(ДФРР), а також донорських та приватних коштів.

Стратегія має забезпечити радикальне реагування місцевої влади та суспільства на виклики, що постають перед областю, спрямоване на досягнення нових цілей у новій концепції розвитку регіону.

Підхід, методика та процес підготовки Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року

Політика економічного розвитку включає стратегії та програми, здійснення яких дозволяє регіону пристосуватися до економічних змін шляхом поліпшення свого конкурентного положення з огляду на вирішальні фактори виробництва: людські ресурси, інформацію і технології, капітал і інфраструктуру.

Стратегічне планування є одним із інструментів регіонального управління розвитком регіону. Воно дає можливість залучити до цього процесу усіх активних суб'єктів регіону: представників обласної та місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, наукових кіл та громадськості спільно визначити, з урахуванням наявних регіональних проблем, бачення майбутнього розвитку, пріоритети, цілі і завдання як на довгострокову, так і середньострокову перспективу.

В основу підготовки Стратегії покладено такі основні принципи:

- партнерство;
- участь представників влади та приватного сектора;
- життєздатність;
- інтеграція;
- інновація;
- ієрархія стратегічних планів;
- інституційна пам'ять;
- субсидіарність.

Етапи розроблення Стратегії:

1. Організація роботи.

Для розробки Стратегії розпорядженням голови облдержадміністрації від 23 грудня 2014 року № 649-од утворено робочу групу, до складу якої увійшли різні суб'єкти регіонального розвитку: представники органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, наукових установ та громадських організацій.

2. Проведення соціально – економічного аналізу.

Найбільш тривалим і важливим етапом розроблення Стратегії було проведення соціально-економічного аналізу області та підготовка проміжних висновків про оцінку структурних економічних і соціальних умов.

Соціально-економічним аналізом охоплено всі важливі аспекти життєдіяльності та розвитку регіону. Його результати вказують на ключові тенденції, які можуть стати основою для регіонального розвитку та показують основні проблеми, які заважають розвитку і повинні бути вирішені.

На підставі оцінки ситуації та тенденцій економічного і соціального розвитку регіону проаналізовано його потенціал шляхом проведення SWOT-аналізу, за результатами якого визначено найбільш важливі внутрішні фактори

(сильні і слабкі сторони) і зовнішні обставини (можливості і загрози) для регіонального розвитку.

Шляхом формування SWOT – матриці визначено та відібрано конкурентні переваги, з одного боку, і найбільш важливі проблеми, з іншого.

Результати цього етапу дали можливість:

- визначити ключові аспекти Стратегії, а саме: яким чином краще застосувати власні сили і зменшити внутрішні слабкості, оптимально використовуючи зовнішні можливості;
- сформуванню уявлення про поточну ситуацію, проблеми, потенціал, сценарії розвитку та визначити стратегічне бачення розвитку області до 2020 року.

3. Визначення стратегічного бачення і місії регіону.

Коректне формулювання бачення з точним зазначенням складових загальної мети розвитку є дуже важливим для успішного впровадження, подальшого моніторингу та оцінки виконання.

Стратегічне бачення відображає те, куди регіон має прийти в результаті реалізації Стратегії, та той конкретний результат, який бажає досягти у майбутньому.

4. Формування стратегічних та операційних цілей з відповідними завданнями.

Стратегічні цілі було визначено на період дії Стратегії, тобто на 6 років. Цей термін визначено для того, щоб створити стратегічну платформу для двох циклів реалізації Стратегії тривалістю по 3 роки, кожний для уникнення необхідності повторення процесу її розроблення у проміжний період і перевірки життєздатності планів у довгостроковій перспективі.

Стратегічні цілі визначено на основі порівняльних переваг регіону з урахуванням викликів і представляють конкретизацію бачення, аспектів і напрямів розвитку.

Операційні цілі визначені як деталізація шляхів досягнення стратегічних цілей, які передбачають реалізацію необхідних завдань. На цьому етапі також розпочинається процес розробки Плану реалізації Стратегії, який формується на основі визначених у Стратегії стратегічних і операційних цілей (після того, як їх схвалено), а робочі підгрупи узгоджують конкретні заходи, які мають бути вжиті для досягнення загальних і конкретних цілей. Завдання передбачають визначення відповідальних за їх виконання, встановлення термінів виконання та визначення необхідних ресурсів. План реалізації розробляється за кожною стратегічною та операційною ціллю і представляє собою “дерево цілей”. Він формується за принципом “від загального до конкретного” та несе в собі високу ступінь деталізації.

5. Обговорення, схвалення та затвердження Стратегії.

Окремі розділи Стратегії (соціально-економічний аналіз, SWOT-аналіз, SWOT-матриця, стратегічне бачення і місія) та проект Стратегії в цілому представлено для громадського обговорення та розміщено на офіційному веб-сайті Тернопільської обласної державної адміністрації.

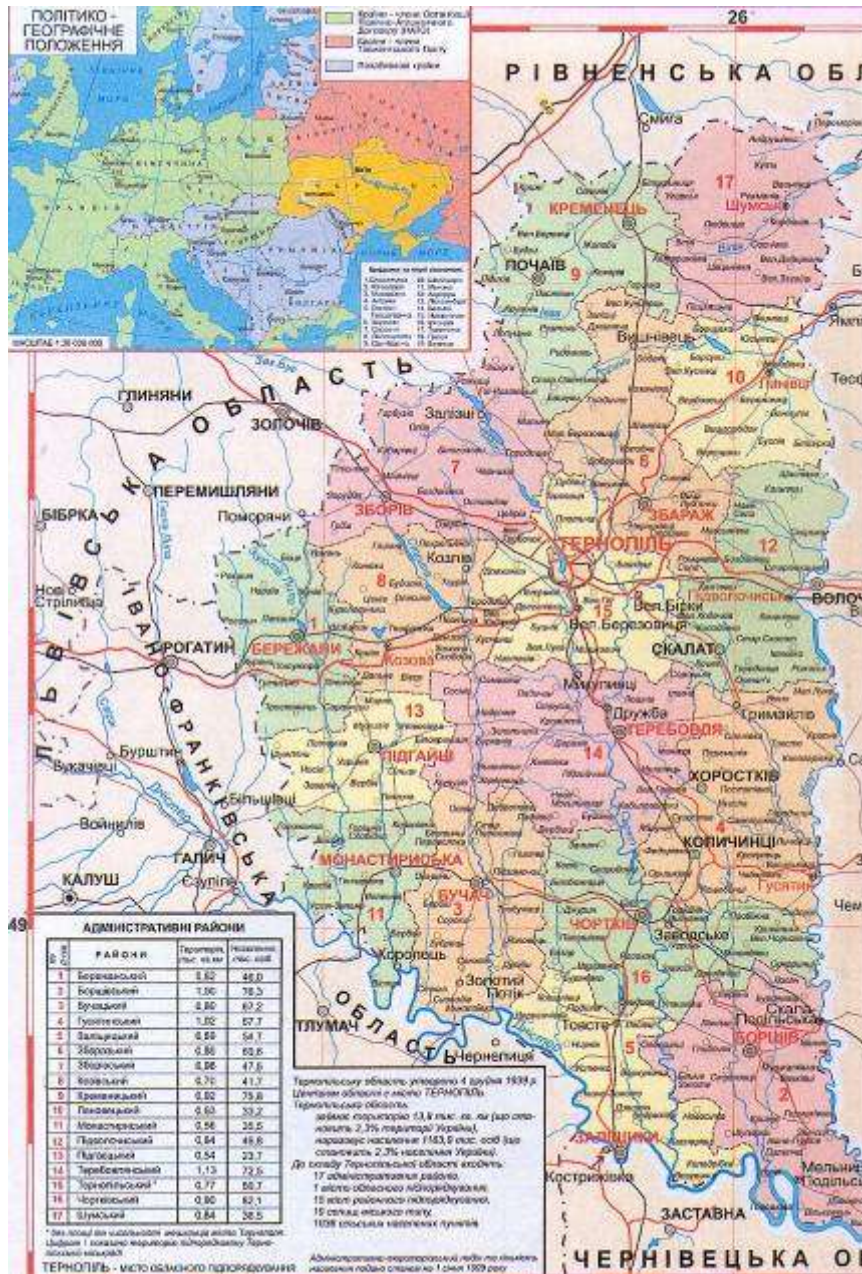
Після громадського обговорення проект Стратегії буде доопрацьовано та в установленому порядку схвалений розпорядженням голови облдержадміністрації та поданий обласній раді на розгляд та затвердження.

1. АНАЛІЗ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1.1 Географічна характеристика

Тернопільська область знаходиться у західній частині України. Площа області – 13,8 тис.км², що становить 2,3% від території держави. Протяжність із півночі на південь – 195 км, із заходу на схід – 129 км.

Область межує з Рівненською, Чернівецькою, Львівською, Івано-Франківською, Хмельницькою областями України. Тернопільська область займає західну частину Подільської височини.

Річки Тернопільщини належать до басейнів Дністра та Прип'яті. Найбільшими з них є річки: Дністер (довжина в межах області 215 км), Серет (242 км), Збруч (244 км), Стрипа (147 км), Золота Липа (85 км), Нічлава (83 км), Горинь (50 км). Територія області розташована в лісостеповій зоні. Основні типи ґрунтів: чорноземи, сірі лісові, лучно-болотні.

Тернопільська область має зручне транспортно-географічне розташування: знаходиться у

центрі Західної України на перетині міжнародних магістралей. Відстань від м. Тернопіль до столиці, м. Київ, – 470 км, до кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією – від 220 до 350 км. Через область проходять залізничні та автомобільні міжнародні транспортні коридори у напрямках Берлін-Одеса та Балтійське-Чорне море. Це створює можливості для вигідного розташування логістичних центрів, оптових ринків, транспортних компаній.

Відстань від м. Тернопіль до 10 найбільших міст України складає: до м. Харків – 769 км напряму і 914 км автошляхами; до м. Дніпропетровськ –

692 і 807 км відповідно; до м. Одеса – 505 і 668 км; до м. Донецьк – 897 і 1056 км; до м. Запоріжжя – 715 і 855 км; до м. Львів – 117 і 127 км; до м. Кривий Ріг – 591 і 682 км; до м. Миколаїв – 544 і 664 км; до м. Маріуполь – 906 і 1092 км.

Клімат Тернопільщини помірно-континентальний, з нежарким літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів.

За відмінностями у кліматичних показниках на території області можна виділити три агрокліматичні райони: північний (охоплює територію Зборівського, Збаразького, Лановецького, Шумського, Кременецького адміністративних районів); центральний (охоплює територію Бережанського, Козівського, Підгаєцького, Терехівського, Тернопільського, Підволочиського, Гусятинського районів), а також південний (охоплює територію Борщівського, Бучацького, Заліщицького, Монастириського та Чортківського районів).

Достатнє зволоження, сприятливий температурний режим та ґрунтовий покрив створюють на всій території області в цілому сприятливі умови для вирощування сільськогосподарських культур лісостепової зони, зокрема, пшениці, ячменю, жита, вівса, цукрових буряків, картоплі, овочевих та кормових культур; у південних районах – плодових та ягідних культур. Область багата на корисні копалини, серед них найбільшу групу складають вапняки, крейда, мергелі, гіпс, пісковики, вогнетривкі та будівельні глини, гравійно-галічникові матеріали, фосфорити, бентоніти, які є сировиною для виробництва різноманітних будівельних матеріалів. На території області є також незначні запаси бурого вугілля, торфу, а також залізних, мідних та марганцевих руд.

1.1.2 Система розселення. Адміністративно-територіальний устрій

Населення Тернопільської області станом на 01 січня 2014 року становило 1073,3 тис. осіб, у тому числі міське населення 475,1 тис. осіб (44%), сільське – 598,2 тис. осіб (56%).

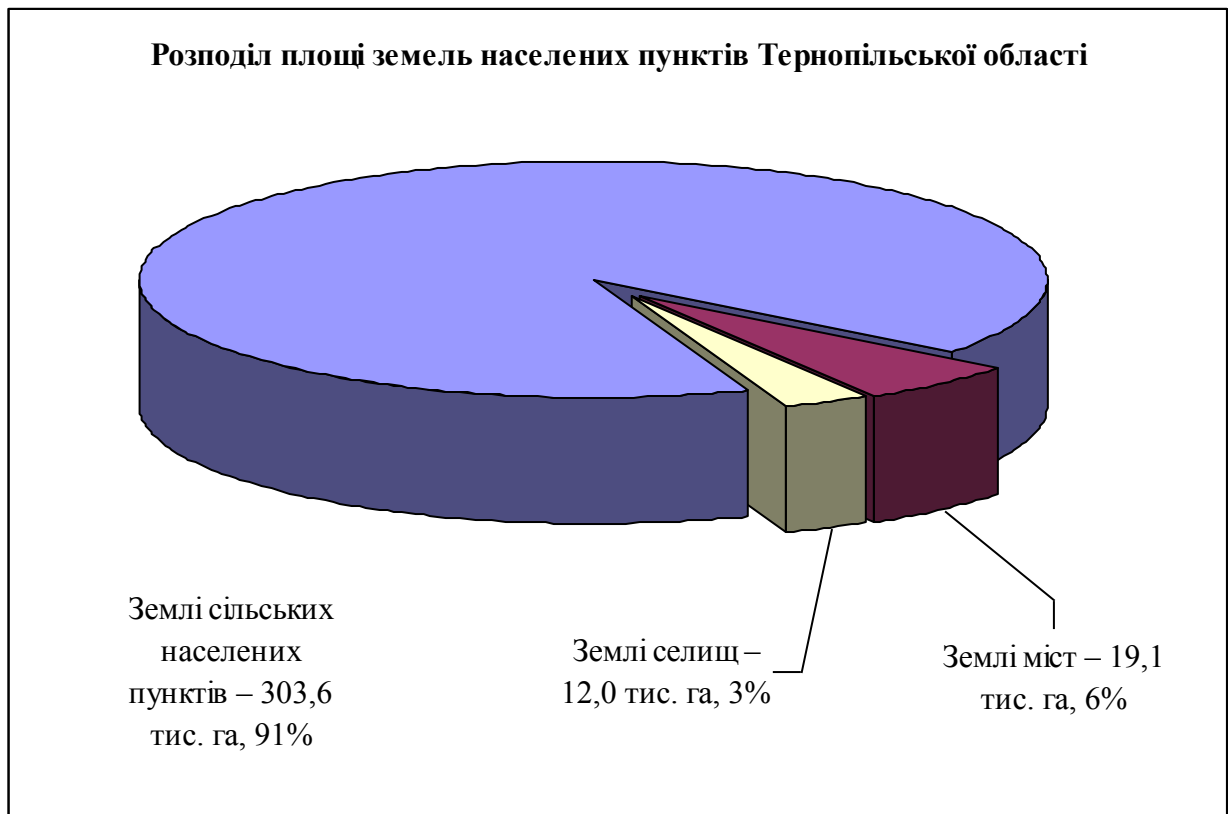
В умовах давноосвоєних територій з аграрно-промисловим типом освоєння, до яких належить Тернопільська область, сформувалися системи розселення зі значним переважанням сільських поселень (переважно малих і середніх), густою мережею малих міст і селищ міського типу, наявністю 1-2 великих міст.

Система розселення області є досить типовою для регіонів Західної України, більшість населення сконцентрована в містах. Середня щільність населення складає 77,6 осіб на кв. км, що становить 103% до середньоукраїнського рівня (75,3 осіб на кв. км).

У порівнянні з регіонами-сусідами, щільність населення в області в 1,5 раза менша, ніж у Львівській та Чернівецькій областях (116,3 та 112,2 осіб на кв. км) та в 1,2 раза – ніж у Івано-Франківській області (99,2 особи на кв. км). Водночас, цей показник в 1,2 раза вищий, ніж у Хмельницькій області (63,4 особи на кв. км).

За адміністративним поділом область включає 17 районів, 18 міст, у тому числі 2 міста обласного значення, 17 селищ міського типу, а також 1023 сільських населених пункти.

Розподіл площ земель населених пунктів (334,7 тис. га) відображено у приведеній нижче діаграмі.

Значна подрібненість населених пунктів області ускладнює формування територіальної основи надання публічних послуг населенню, створенню планувальної документації для сільських територій.

Основні характеристики адміністративно-територіального устрою області

Найменування району	Населення, тис. осіб	Територія, тис. кв. км	Щільність населення, чол./км ²	Число рад			Число населених пунктів		
				міських	селищних	сільських	міст	селищ міського типу	сіл
По області	1073,3	13,82	77,6	18	17	580	18	17	1023
Бережанський	41,6	0,66	63,0	1	-	25	1	-	56
Борщівський	68,4	1,00	68,0	1	2	42	1	2	70
Бучацький	64,0	0,80	79,8	1	1	37	1	1	57
Гусятинський	61,7	1,01	60,7	2	2	39	2	2	61
Заліщицький	47,8	0,68	69,8	1	1	35	1	1	53
Збарзький	58,4	0,86	67,7	1	1	36	1	1	75
Зборівський	42,7	0,98	43,7	1	1	42	1	1	90
Козівський	38,7	0,69	55,8	-	2	31	-	2	53
Кременецький	69,0	0,92	75,2	2	-	28	2	-	68
Лановецький	30,0	0,63	47,4	1	-	26	1	-	52
Монастирський	29,3	0,56	52,6	1	1	30	1	1	46
Підволочиський	43,1	0,84	51,5	1	1	34	1	1	60
Підгаєцький	19,2	0,50	38,6	1	-	21	1	-	36
Теребовлянський	66,8	1,13	59,1	1	2	41	1	2	75
Тернопільський	66,1	0,75	88,3	-	2	38	-	2	56
Чортківський	45,9	0,89	51,4	-	1	43	-	1	55
Шумський	33,9	0,84	40,5	1	-	32	1	-	60
м. Тернопіль	217,1	0,059	3679,8	1	-	-	1	-	-
м. Чортків	29,6	0,011	2696,5	1	-	-	1	-	-

1.1.3 Порівняльна характеристика області серед регіонів одного типу

Тернопільська область за типологією належить до Подільського економічного району.

Коротка характеристика Подільського економічного району наступна: площа – 60,9 тис. км кв., населення – 4560,2 тис. осіб, склад – Тернопільська, Хмельницька і Вінницька області.

Подільський економічний район має зручне економіко-географічне положення, зокрема, такі його характеристики, як централізованість, сусідство з відносно розвиненими Столичним і Західним економічними районами, вигідне транспортно-географічне положення.

Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу (далі –ПРП) областей Подільського району

Територія	Сумарний потенціал, % від сумарного по Україні	Компонентна структура ПРП, %				
		Мінеральні	Водні	Земельні	Лісові і фауністичні	Природно-рекреаційні
Вінницька	3,6	2,1	9,7	79,1	4,0	5,1
Тернопільська	2,1	1,2	13,6	75,0	4,9	5,3
Хмельницька	2,7	3,5	13,8	72,6	4,2	5,9

Розвиток області варто порівнювати не тільки з регіонами того типу, до якого належить Тернопільська область (Вінницькою та Хмельницькою), ай із областями-сусідами (Рівненською, Чернівецькою, Львівською, Івано-Франківською та Хмельницькою).

Порівняльна характеристика Тернопільської області із областями-сусідами та регіонами одного типу

Область	Площа, тис. кв. м. (2013)	Населення, тис. осіб (2013)	Щільність осіб на 1 км. кв.	Приріст населення на 1000 осіб (2013)	ВРП на 1 особу (2012), грн.	Частка регіону у ВРП,% (2012)
Тернопільська	13,8	1073,3	77,6	-2,7	16644	1,2
Вінницька	26,5	1618,3	61,1	-5,0	20253	2,3
Хмельницька	20,6	1307,0	63,4	-4,6	19920	1,8
Рівненська	20,1	1158,8	57,8	+2,5	18860	1,5
Чернівецька	8,1	908,5	112,2	-0,1	14529	0,9
Львівська	21,8	2538,4	116,3	-0,9	24387	4,3
Івано- Франківська	13,9	1382,1	99,2	-0,5	23379	2,2

За площею Тернопільська область значно більша за Чернівецьку і майже така сама, як Івано-Франківська, проте набагато менша за Вінницьку, Хмельницьку, Рівненську та Львівську області.

Населення Тернопільської області трохи більше, ніж у Чернівецькій, і значно менше, ніж у решти областей-сусідів та регіонів одного типу.

За приростом населення на 1000 осіб область набагато відстає від Рівненської, Чернівецької, Львівської, Івано-Франківської областей, проте випереджає Вінницьку та Хмельницьку області.

Сума валового регіонального продукту на 1 особу Тернопільської області значно нижча від відповідного загальнодержавного показника (16644 гривні по області при 32002 гривень по Україні), вища від відповідного показника Чернівецької області і відстає від Вінницької, Хмельницької, Рівненської, Львівської та Івано-Франківської областей.

Частка Тернопільської області у валовому регіональному продукті майже така як у Рівненській області, що значно перевищує Чернівецьку, проте відстає від Вінницької, Хмельницької, Львівської та Івано-Франківської областей.

За обсягом реалізованої продукції в розрахунку на 1 особу область має один з найнижчих показників (29,1% (26 місце) від середнього значення по Україні; по інших областях цього типу – від 40,2% у Волинській, 49,8% у Львівській до 60,9% у Івано-Франківській областях).

В області спостерігається середній рівень обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на 1 особу – 47,6% (15 місце), оскільки є вищим від Рівненської (42,2%), Хмельницької (44%), Чернівецької (43%), проте нижчий від Волинської (54,6%), Івано-Франківської (60,1%) та Львівської (63,8%) областей.

Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на 1 особу по області за 2013 рік склав 63,6 дол. США (4,9% середнього по країні) і є найнижчим в порівнянні з іншими областями цього типу. Питома вага області у загальному обсязі залучених іноземних інвестицій по Україні складає 0,1% проти 0,6% – у Волинській, 1,4% – у Івано-Франківській та 2,9% у Львівській областях.

Частка експорту областей Подільського району в загальному обсязі експорту по Україні коливається від 0,2% у Чернівецькій, 0,6% у Тернопільській до 0,9%, у Волинській та 2,0% у Львівській областях.

Рівень доходів населення Тернопільської області вищий лише від Чернівецької і значно нижчий від Львівської, Вінницької, Івано-Франківської, Хмельницької та Рівненської областей.

За кількістю зайнятого населення Тернопільська область (442,9 тис. осіб), випереджає лише Чернівецьку область (391,6 тис. осіб) і значно відстає від інших областей-сусідів та регіонів подібного типу.

В області значно вищий від загальнодержавного показник щільності автомобільних доріг (361 км на 1000 км. кв. при загальнодержавному 275 км). За щільністю автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям (км на 1000 км. кв. території) Тернопільська область поступається лише Львівській і значно випереджає інші порівнювані області.

За щільністю залізничних колій загального користування (41 км на 1000 км кв. території) Тернопільська область посідає 3 місце після Львівської та Чернівецької областей і перевищує загальнодержавний показник (36 км на 1000 км. кв.).

1.1.4. Основні планувальні документи території

До основних планувальних документів територій Тернопільської області належать схема планування території області, схеми планування територій районів та генеральні плани населених пунктів.

Схема планування території області розроблена у 1977 році Українським державним інститутом проектування міст “ТИПРОГРАД”. Рішенням обласної ради від 26 листопада 2013 року № 1571 вказану схему актуалізовано на період розроблення та затвердження, у встановленому порядку, нової схеми планування території області.

Розроблення вищевказаної схеми здійснюється Державним підприємством Український державний науково-дослідний інститут проектування міст “ДІПРОМІСТО” імені Ю.М.Білоконя. Вартість робіт складає 1292,4 тис. гривень, з яких профінансовано лише 280 тис. гривень.

Потреба у коштах для фінансування завершення робіт з розроблення схеми планування території області становить 1012,4 тис. гривень. Кошти на продовження розроблення схеми планування області у 2014 році обласним бюджетом не були передбачені.

Переважна частина схем планування територій районів розроблена у період з 1974 по 1980 роки. Схеми планування територій районів за останні 19 років не розроблялися у зв'язку з відсутністю фінансування.

Генеральний план обласного центру міста Тернополя розроблений у 2009-2010 роках і затверджений у встановленому порядку.

Усі міста і селища міського типу області забезпечені містобудівною документацією. Із 18 міських генеральних планів коригування потребують 8, із 17 генпланів селищ міського типу коригування потребують 16, із 1023 сільських населених пунктів області генплани розроблені на 749, з яких 344 виконані ще до 1970 року, 274 села генплану не мають взагалі. Переважна частина генпланів сіл втратили актуальність і вимагають коригування.

У 2014 році на розроблення містобудівної документації передбачено 814,42 тис. грн., з яких профінансовано 607,11 тис. гривень коштів місцевого бюджету та 380 тис. гривень з інших джерел.

Незважаючи на те, що відповідні програми розроблення (оновлення) містобудівної документації прийняті у 2012-2013 роках, у всіх районах області фінансування заходів вказаних програм не здійснювалося. Для реалізації положень Закону України „Про регулювання містобудівної діяльності” та надання підтримки розвитку сільських населених пунктів необхідна державна цільова фінансова підтримка процесу розроблення (оновлення) містобудівної документації.

2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ОБЛАСТІ

2.1. Клімат

Клімат Тернопільщини помірно континентальний, з теплим вологим літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Формування клімату області відбувається під впливом атлантичних повітряних потоків, що супроводжується інтенсивною циклічною діяльністю: взимку проникають відроги сибірського антициклону, що спричиняють холодну погоду, влітку впливає азорський максимум, навесні й на початку осені – холодні арктичні повітряні маси.

Середня температура повітря коливається від -5°C в січні до $+19^{\circ}\text{C}$ в липні. Найбільше опадів спостерігається на заході та північному заході області (понад 650–600 мм), найменше – на південному сході (550 мм).

З несприятливих кліматичних явищ спостерігаються бездошові періоди, можливі посухи і суховії, сильні дощі з градом. Значної шкоди завдають пізні весняні та ранні осінні заморозки. Характерною особливістю зими є часте входження теплого повітря, що супроводжується відлигою та призводить до повної втрати снігового покриву. В останнє десятиріччя простежується стійка тенденція клімату до потепління.

2.2. Ґрунти

Сучасний ґрунтовий покрив Тернопільської області сформувався під впливом ґрунтоутворних порід, рельєфу, клімату, рослинного покриву та господарської діяльності людини. На лесах і лесоподібних суглинках утворилися чорноземні та сірі лісові ґрунти, на твердих карбонатних породах – дерново-карбонатні, на алювіальних відкладах, у долинах рік – лучні, лучно-болотні і торфоболотні ґрунти.

Всього в області виділено понад 250 генетичних груп та видів ґрунтів. Найбільшу площу в області (близько 72%) займають лісостепові опідзолені ґрунти, які об'єднують такі підтипи: ясно сірі лісові, сірі лісові, темно-сірі, чорноземи опідзолені.

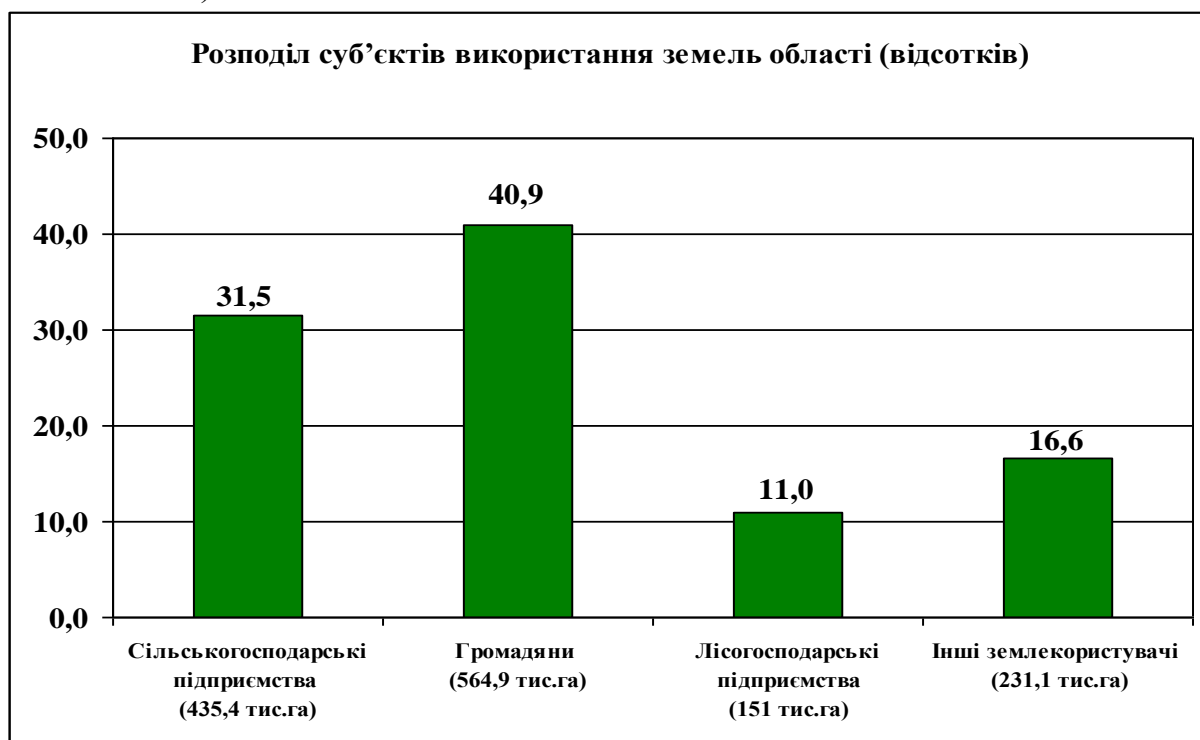
Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу області – доволі своєрідна і помітно вирізняється на середньому фоні високою питомою вагою земельних ресурсів – 75% (в середньому по Україні – 44%), водних – 13,8% (в середньому по Україні – 13,1%), лісових – 4,7% (в середньому по Україні – 4,2%).

2.3. Земельні ресурси

Земельний фонд складається із земель, що мають різноманітне функціональне використання, якісний стан та правовий статус. Земельний фонд Тернопільської області станом на 01 січня 2014 року складає 1,382 млн га. При цьому, найбільшу питому вагу області займають сільськогосподарські землі – 1 млн 46,4 тис. га, (76%), що свідчить про високий рівень господарської освоєності земель.

Види основних земельних угідь та економічної діяльності	Площа земель станом на 01.01.2014	
	всього, тис. га	% до загальної площі області
Сільськогосподарські землі	1073,6	78
Ліси та інші лісовкриті площі	201,4	15
Забудовані землі	63,5	4,6
Відкриті заболочені землі	5,9	0,4
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (кам'янисті місця, піски, яри інші.	18,7	1
Води (території, що покриті поверхневими водами)	19,3	1
Інші землі	-	-
Разом	1382,4	100

Стосовно стану використання земель сільськогосподарського призначення варто відзначити, що відповідно до обсягів фінансування, передбачених Паспортом бюджетної програми КПКВК 2803030 „Проведення земельної реформи”, у 2013 році в області проінвентаризовано 46,6 тис. га сільськогосподарських земель державної власності (53% сільськогосподарських земель області).

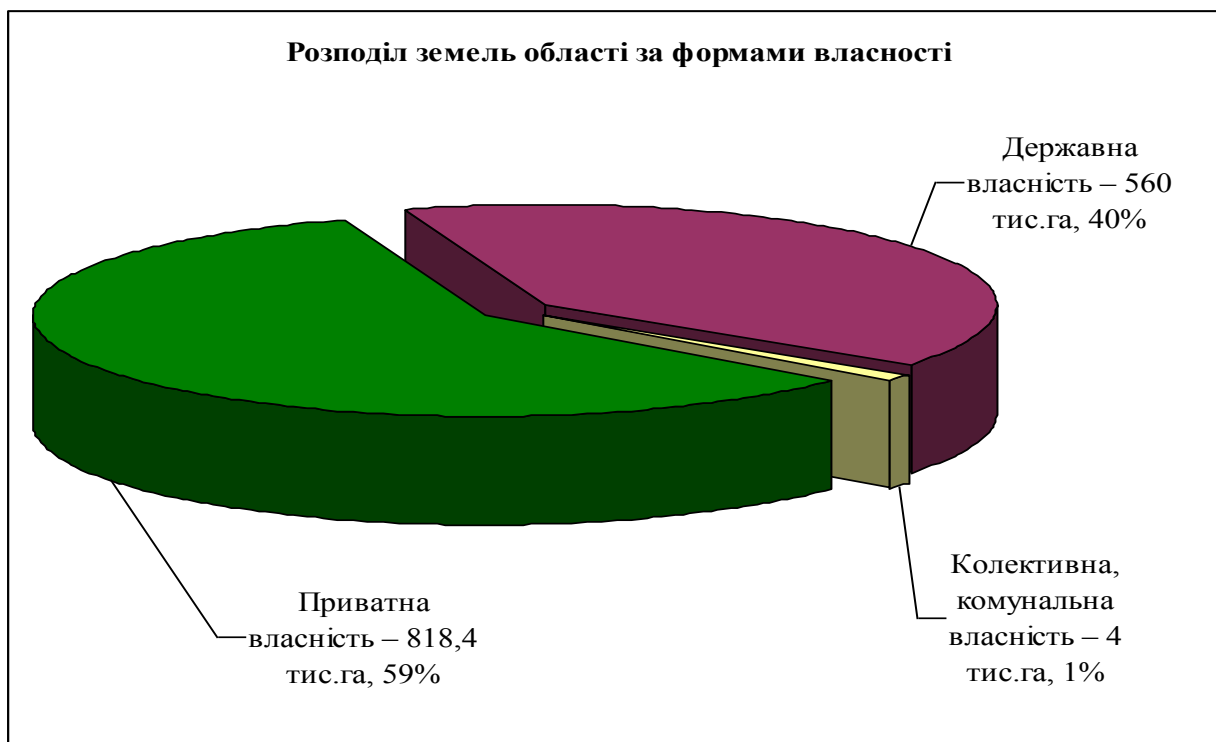
Із загальної площі області сільськогосподарські підприємства фактично використовують 31,5% території (435,4 тис. га), громадяни – 40,9% (564,9 тис. га), лісгосподарські підприємства – 11% (151 тис. га), інші землекористувачі – 16,5% (231,1 тис. га), з них 186,9 тис. га – це землі державної власності, які не надані у власність та користування.

У власності та користуванні громадян перебуває 564,9 тис. га земель (40,9% від території області), в тому числі, для ведення фермерських господарств – 70,1 тис. га, товарного сільськогосподарського виробництва – 195,2 тис. га, для ведення особистого селянського господарства – 171,5 тис. га, ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель – 48,4 тис. га, для садівництва й городництва – 5,4 тис. га, гаражного будівництва – 0,1 тис. га, для сінокосіння та випасання худоби – 73,5 тис. га, для здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності – 0,7 тис. га.

Кількість фермерських господарств, у власності і користуванні яких перебуває 70,1 тис. га земель, в загальному зменшилась на 37, проте їх площа збільшилась на 1,0 тис. га. В області функціонує 1265 фермерських господарств, у постійному користуванні яких перебуває 7,7 тис. га, у приватній власності – 2,8 тис. га, у тимчасовому користуванні (на правах оренди) – 60,3 тис. га земель.

В користуванні закладів, установ і організацій знаходиться 6,8 тис. га земель. Підприємства промисловості, транспорту і зв'язку займають територію площею 24,8 тис. га. Площа земель, зайнятих підприємствами, організаціями, установами, навчальними закладами Міністерства оборони України, на разі, складає 1,1 тис. га.

Загалом, у процесі реформування (трансформації) земельних відносин, землі державної власності зменшились до 560 тис. га (40%), а землі приватної власності збільшились на 2,5 тис. га і складають 818,4 тис. га (59%). Колективна власність становить 3,5 тис. га, комунальна – 0,5 тис. га (1%).

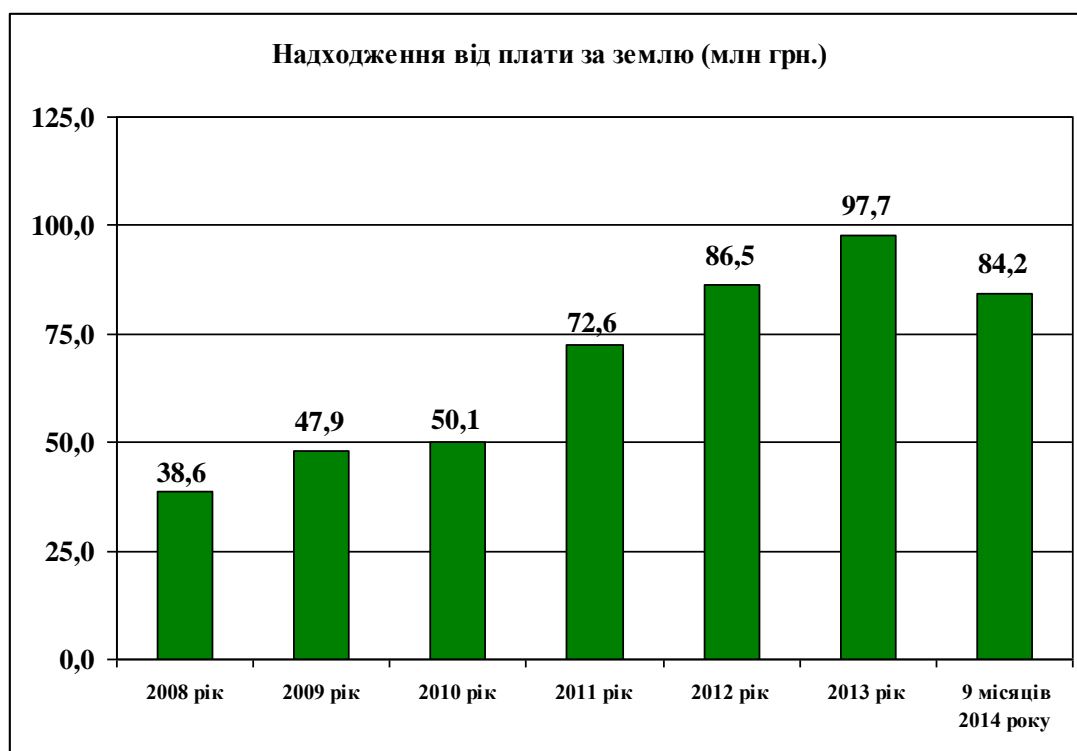

Надходження від плати за землю складають практично основну частину наповнення місцевих бюджетів. Базою для визначення земельного податку є нормативна грошова оцінка земельних ділянок.

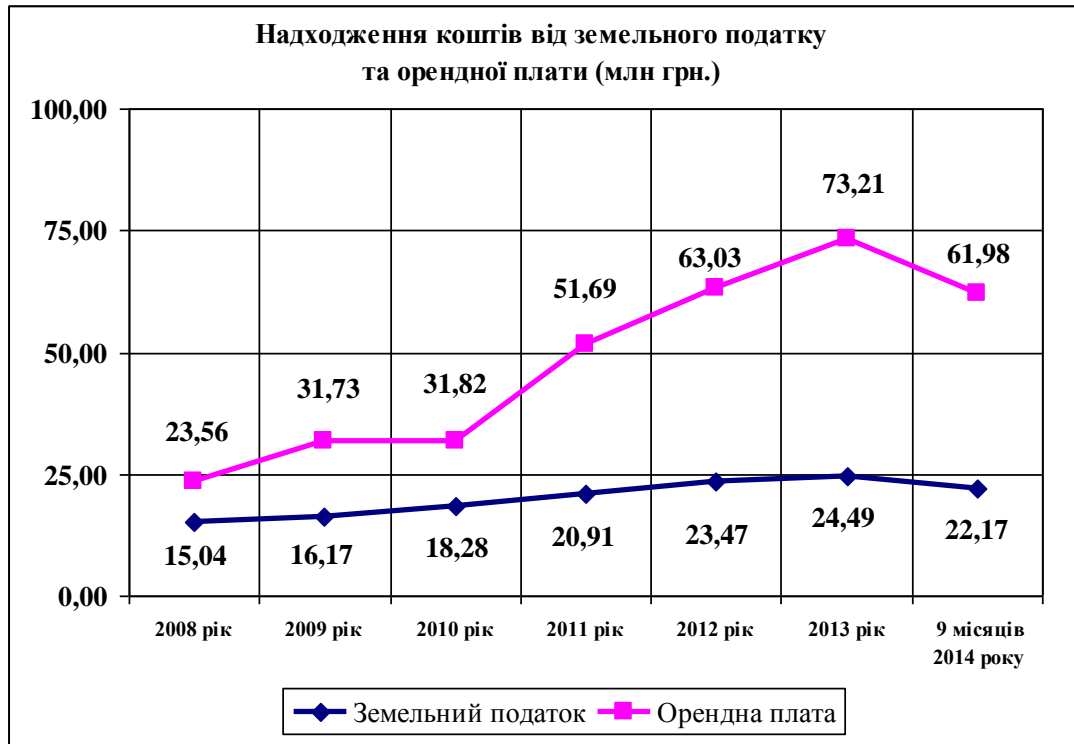
Проведення нормативної грошової оцінки в області було розпочато ще у 1999 році. Упродовж 1999-2001 років за кошти обласного бюджету забезпечено проведення нормативної грошової оцінки у всіх 1058 населених пунктах області. В силу багатьох причин (в тому числі і позиції окремих органів місцевого самоврядування), стовідсоткове проведення первинної нормативної грошової оцінки земель населених пунктів вдалося забезпечити лише у 2012 році.

У 2012 році такі роботи проведено у 178 населених пунктах, а у 2013 році забезпечено проведення, затвердження та офіційне оприлюднення в місцевих засобах масової інформації відповідних матеріалів у 782 населених пунктах, що відповідно складає 99% від загальної потреби. Зважаючи на норми податкового законодавства, у частині набрання чинності матеріалів з грошової оцінки земель, вже у 2014 році відбулось збільшення надходжень у місцеві бюджети від плати за землю.

Можна спостерігати динамічний ріст таких платежів по роках, на що великий вплив мало і оновлення нормативної грошової оцінки земель населених пунктів.

У тому числі, в розрізі платежів:

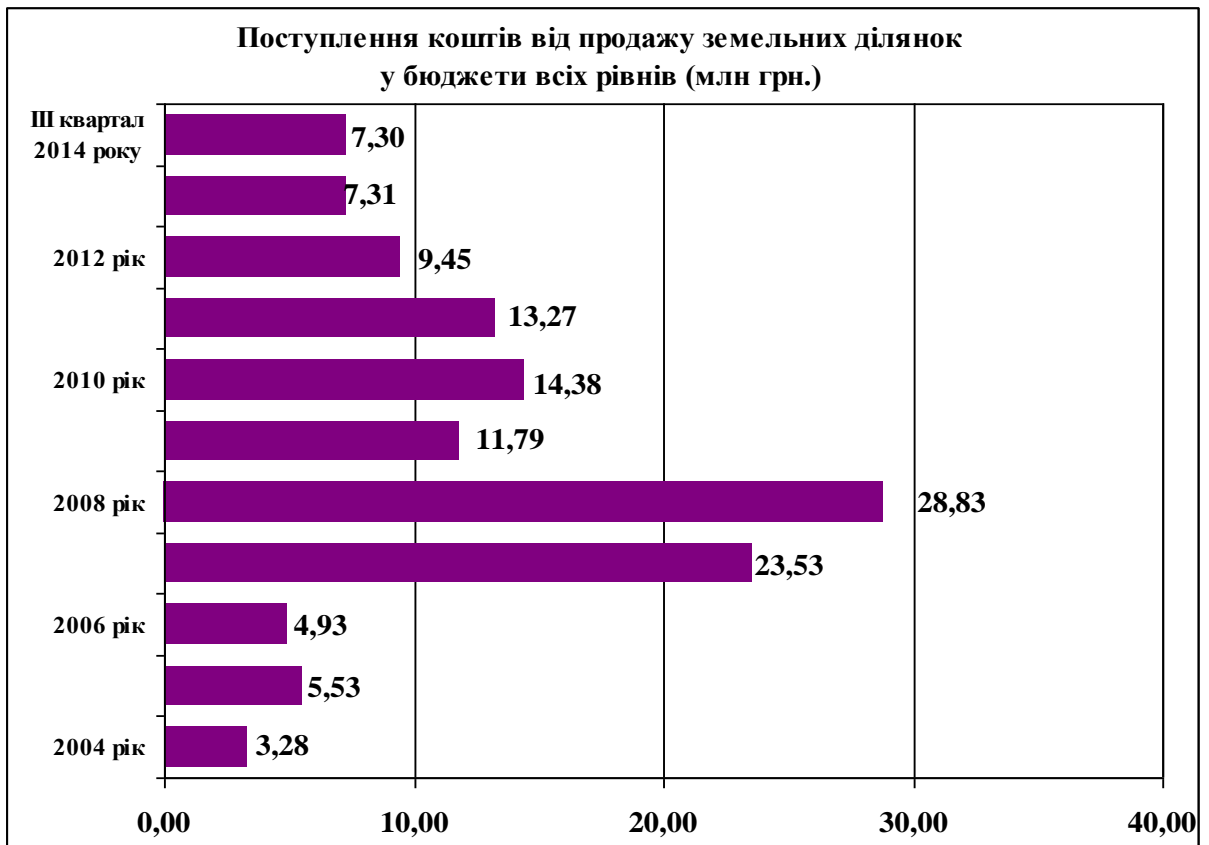

Формування ринкової економіки вплинуло на рівень земельних відносин в області. За весь період продажу земельних ділянок як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського призначення, реалізовано 2439 земельних ділянок площею 748,58 га, чим поповнено бюджети усіх рівнів на 132,78 млн гривень.

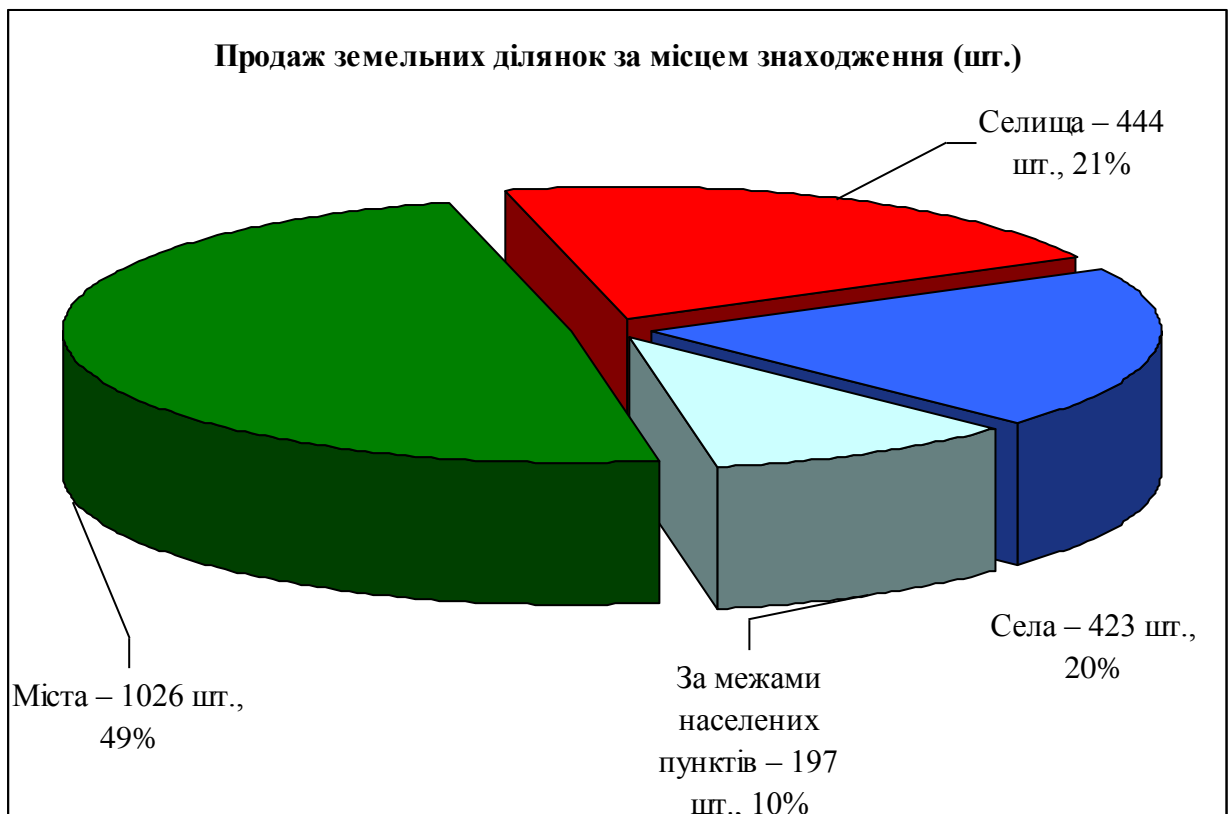
Аналізуючи продаж земельних ділянок за період з 2004 та по III квартал 2014 року, в області продано 2090 земельних ділянок несільськогосподарського призначення із земель державної та комунальної власності. Загальна їх площа становила 671,46 га.

За період з 2004 по III квартал 2014 року від продажу земельних ділянок в бюджети усіх рівнів спрямовано близько 129,62 млн гривень.

Найбільше земельних ділянок продано у містах області – 1026. В селищах продано 444 земельних ділянки, у селах – 423, а за межами населених пунктів – 197 ділянок.

Пріоритетним напрямком у сфері вдосконалення земельних відносин є проведення продажу земельних ділянок на конкурентних засадах шляхом проведення земельних торгів. Так, в області за цей період проведено земельні торги, з продажу на конкурентних засадах, 70 земельних ділянок загальною площею 8,58 га вартістю 17496,83 тис. грн. Також відбувся продаж права оренди 57 земельних ділянок, загальною площею 69,21 га. При стартовій ціні близько 3456,04 тис. гривень їх реалізовано на суму понад 5050,16 тис. гривень.

Аналіз продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення засвідчує доволі динамічний розвиток попиту на земельні ділянки комерційного та виробничого призначення. Ціни на земельні ділянки виробничого призначення відзначаються значно нижчим рівнем, ніж на земельні ділянки комерційного використання. Що ж стосується попиту, то необхідно зазначити, що відбувається значний інтерес у придбанні земельних ділянок фізичними, а не юридичними особами. Так, фізичними особами куплено 1728 земельних ділянок, а юридичними лише 362.

2.4. Природні мінеральні ресурси

В інтегральному природно-ресурсному потенціалі області, мінеральні ресурси займають п'яте місце після земельних, водних, лісових і природно-рекреаційних. В області взято на облік 527 родовищ та покладів корисних копалин, із них 274 родовища розвідано та занесено до Державного балансу запасів.

Загалом область не відзначається особливою різноманітністю та величиною запасів мінеральної сировини в порівнянні з іншими областями України. Специфіка наявного тут комплексу родовищ корисних копалин, визначилась розташуванням області у межах Волино-Подільської плити Східноєвропейської платформи з її потужним осадовим чохлам та глибоко зануреним кристалічним фундаментом. З наведених причин, всі корисні копалини області мають осадове походження. Це, в основному, сировина для будівельної промисловості (пісковики, вапняки, доломіти, мергелі, піски, суглинки тощо), а також сировина для гірничої, хімічної, скляної, цукрової промисловості, для потреб сільського господарства (в основному вапняки, крейда, гіпси), незначні запаси паливно-енергетичної сировини (переважно торф, буре вугілля), мінеральні води тощо.

Мінерально-сировинна база області складається з 12 видів корисних копалин, а саме: суглинки, глини (11% від загальноукраїнського обсягу), вапняки, піски будівельні (6,7%), піщано-гравійна суміш, торф (7%), гіпси (16%), пісковики, крейда будівельна, доломіти, прісні та мінеральні підземні води, що складає 12% від загальноукраїнських запасів.

Надрокористувачами області експлуатується близько 150 кар'єрів, спеціальні дозволи на користування надрами в межах області отримали понад 108 (20,5%) користувачів.

Наявні в області потужності з виробництва основних видів будівельних матеріалів в умовах загальної кризи у промисловості завантажені не повністю, і на даний час цілком забезпечені запасами мінеральної сировини, зокрема, сировиною для виробництва будівельних матеріалів.

На багатьох родовищах корисних копалин неякісно проводяться розкривні роботи. Родючий шар ґрунту не знімається або знімається не на повну потужність, переміщується у відвали разом з підстилаючими породами, а на родовищах цегельної сировини йде у виробництво цегли.

Надрокористувачами незадовільно ведеться робота із повернення відпрацьованих земель. Мають місце відхилення від існуючого порядку відведення й обліку земельних ділянок для розробки надр. Відведені земельні ділянки дуже часто не відмежовані на місцевості, що створює передумови для самовільного захоплення земель. У багатьох випадках при розробці надр просування фронту робіт стало неможливим, оскільки в межах затверджених гірничих відводів землі розпайовані та видано відповідні Державні акти.

2.5. Водні ресурси

Водні ресурси Тернопільщини є невід’ємною й надзвичайно важливою частиною її природних багатств.

Територія області має густу гідрографічну сітку (мережу). Розподіл річкового стоку в середньоводний рік становить: загальні ресурси – 9,21 км. куб., в тому числі: приплив – 6,92 км куб.; місцевий стік – 2,29 км куб.

За водозабезпеченістю Тернопільська область займає 15 місце в Україні. На території області налічується 1401 річка загальною довжиною 6066 км, 26 водосховищ загальною площею водного плеса 3579 га, об’ємом води 81,2 млн. м. куб.; 886 ставків загальною площею водного плеса 5627 га, об’ємом води 58,8 млн. м. куб., 3432 артсвердловини, у тому числі. у сільській місцевості – 2679 та 753 – у містах та селищах міського типу, 74285 шахтних колодязів.

Провідне місце в області належить рікам. Рівнинний рельєф і достатнє зволоження впливають на формування густої річкової мережі. Територією області протікає понад 1400 річок та потічків. З них 120 річок мають довжину понад 10 км. До великих річок належить річка Дністер, до середніх – Збруч, Серет, Іква і Горинь, всі інші – до малих. Всі річки загальнодержавного значення. Більшість річок області (80%) протікає в меридіональному напрямі по нахилу території області. Це ріки, які належать до басейну Дністра. Найбільшими з них є Золота Липа, Коропець, Стрипа, Серет, Збруч, Нічлава.

Ріки області мають змішаний тип живлення. Навесні вони поповнюються талими сніговими водами, влітку – дощовими, весь рік – підземними водами. При цьому атмосферні опади складають 70%, а підземні води – 30% загального стоку.

В залежності від водності року, на одного мешканця області припадає лише від 1 до 1,5 тис. м³ води на рік. До того ж розподіл водних ресурсів по території області нерівномірний. Найменше водозабезпеченими є Борщівський, Гусятинський, Заліщицький та Чортківський райони.

Водні ресурси області використовуються для промислового і сільськогосподарського водопостачання, комунально-побутових потреб, енергетики, риборозведення, рекреаційних цілей.

Стан і якість водних ресурсів області визначається природними умовами водозаборів, скидами зворотних вод підприємств та стоком з території. Сумарний об’єм стоку річок області за 2013 рік склав 1,95 км³. За

аналог взята р. Серет в створі м. Чортків, водозабірна площа якої становить 23% території області.

Прогнозні запаси підземних вод області складають 592,6 млн. м³.

2.6. Лісові ресурси

Тернопільська область відноситься до малолісистих областей України. Площа земель лісогосподарського призначення області станом на 01.01.2014 року становила 201,4 тис. га, з них 188,2 тис. га земель, вкритих лісовою рослинністю. Лісистість області складає 14,5%, що нижче за науково-обґрунтований показник для регіону (20 %) та середній для України (16 %).

На одного жителя області припадає 0,19 га вкритих лісом земель (по Україні – близько 0,2 га).

Ліси на території області розташовані нерівномірно та зосереджені, в основному, у північній (з переважанням соснових деревостанів) і північно-західній частині (бук, граб), де лісистість досягає 20-25 %, а також у південній частині (дуб, граб), де лісистість досягає 14-18 %. Лісові масиви розташовані, в основному, на плато та схилах Бережанського горбогір'я, Кременецьких гір, Товтрового кряжу та у долинах річок Коропець, Стрипа, Серет, Збруч, Дністер та виконують захисні, водорегуляторні, рекреаційно-оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення.

На даний час 157,1 тис. га лісів області (83%) перебувають у постійному користуванні 6 державних підприємств Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Основною причиною зволікання із завершенням передачі лісів колишніх колективних сільськогосподарських підприємств є незадовільне фінансування цих робіт, в першу чергу, на виготовлення державних актів на право постійного користування землею.

Ліси Тернопільщини виконують переважно захисні, водорегулюючі, рекреаційно-оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Площа лісів, які мають обмежене експлуатаційне значення, становить 87,5 тис. га, у тому числі: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення – 39,8 тис. га; рекреаційно-оздоровчі ліси – 27,0 тис. га; захисні ліси – 20,7 тис. га. Площа експлуатаційних лісів становить 65,9 тис. га земель лісогосподарського призначення області.

Протягом 2013 року створено 30 га нових лісових насаджень, відновлено лісонасаджень під суцільними вирубками на площі 728,2 га, у тому числі шляхом штучної посадки 627,9 га, природного поновлення 100,3 га. Для лісорозведення органами місцевого самоврядування виділяються ділянки деградованих і малопродуктивних земель (на крутосхилах, кам'янистих місцях, еродованих землях тощо), тому новостворені ліси виконуватимуть переважно захисні та водорегулюючі функції.

Незадовільний стан робіт із оформлення державних актів на право постійного користування землею зумовлений відсутністю фінансування на ці роботи.

Проміжні висновки

1. Достатнє зволоження, сприятливий температурний режим та ґрунтовий покрив створюють на всій території області, в цілому, сприятливі умови для вирощування сільськогосподарських культур лісостепової зони, зокрема, пшениці, ячменю, жита, вівса, цукрових буряків, картоплі, овочевих та кормових культур; у південних районах – плодкових та ягідних культур.

2. Область багата на корисні копалини: серед них найбільшу групу складають вапняки, крейда, мергелі, гіпс, пісковики, вогнетривкі та будівельні глини, гравійно-галичникові матеріали, фосфорити, бентоніти, які є сировиною для виробництва різноманітних будівельних матеріалів. На території області є також незначні запаси бурого вугілля, торфу, а також залізних, мідних та марганцевих руд.

3. За біопродуктивним потенціалом земельного фонду Тернопільщина один з провідних регіонів України. З 1382,4 тис. га земельного фонду Тернопільської області, станом на 1 січня 2014 року, 1046,4 або 75,7% займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель (по Україні загалом сільськогосподарські угіддя складають 68,8% її площі).

4. Зважаючи на норми податкового законодавства, в частині набрання чинності матеріалів з грошової оцінки земель, вже у 2014 році відбулось збільшення надходжень у місцеві бюджети від плати за землю.

5. За результатами аналізу, спостерігається тенденція до збільшення кількості орних земель за рахунок залучення до обробітку 1,1 тис. га перелогів, їх площа складає 4,4 тис. га, а площа ріллі відповідно – 855,6 тис. га (62%).

6. За водозабезпеченістю Тернопільська область займає 15 місце в Україні.

7. Тернопільська область відноситься до малолісистих регіонів України. Лісистість області складає 14,5%, що нижче за науково-обґрунтований показник для регіону (20%) та середній для України (16%).

2.7. Рекреаційні ресурси та історико-культурна спадщина

На території області налічується 607 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 134,1 тис. га. Загальнодержавного значення – 35 (39,5 тис. га), з них: природні заповідники – 1 (9,5 тис. га), пам'ятки садово-паркового мистецтва – 4 (0,06 тис. га), заказники – 14 (11,7 тис. га), пам'ятки природи – 11 (1,1 тис. га), ботанічні сади – 1 (0,2 тис. га), національні природні парки – 2 (18,8 тис. га), дендрологічні парки – 2 (0,07 тис. га).

Місцевого значення – 578 (94,6 тис. га), з них: регіональні ландшафтні парки – 3 (43 тис. га), пам'ятки садово-паркового мистецтва – 9 (0,05 тис. га), заказники – 107 (49,8 тис. га), пам'ятки природи – 438 (1,2 тис. га), ботанічні сади – 2 (0,03 тис. га), дендрологічні парки – 7 (0,03 тис. га), заповідні урочища – 5 (0,5 тис. га).

Відсоток заповідності області становить 8,9% від фактичної площі області.

Тернопільська область включає частини історичних теренів Східної Галичини та Південної Волині. Архітектурно-містобудівна спадщина представлена замками XIV-XVII століть, католицькими і православними храмами доби ренесансу і барокко, унікальними пам'ятками дерев'яного церковного будівництва. За наказом Президента України від 2005 року, на базі історико-архітектурного заповідника у м. Збараж, створено Національний заповідник "Замки Тернопільщини", до складу якого увійшли сім замків. Загальна кількість історичних об'єктів досягла десяти. Від 2005 року кошти на їх утримання та реставрацію зобов'язується виділяти держава, проте вони давно є об'єктами дикого туризму, що не сприяє їх збереженню. Через війни, ставлення власників, відсутність загальнодержавної політики, більшість замків на Тернопільщині не збереглися. Загалом в Україні збережено 100 замків і замкових споруд, з них на Тернопільщині – 34.

Станом на 01.01.2014 на державному обліку перебуває 6 429 пам'яток та об'єктів культурної спадщини (археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, садово-паркового мистецтва та науки і техніки). Для порівняння, на обліку в Івано-Франківській області перебуває 3903 аналогічні пам'ятки, в Чернівецькій області — 1774 пам'яток історії та культури.

Проміжні висновки

1. Архітектурно-містобудівна спадщина представлена замками XIV-XVII століть, католицькими і православними храмами доби ренесансу і барокко, унікальними пам'ятками дерев'яного церковного будівництва.

2. На території області налічується 607 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 134,1 тис. га., з них: загальнодержавного значення – 35 (39,5 тис. га), місцевого значення – 578 (94,6 тис. га).

3. Відсоток заповідності області становить 8,9% від фактичної площі області.

4. Загалом в Україні збережено 100 замків і замкових споруд, з них на Тернопільщині – 34.

3. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ

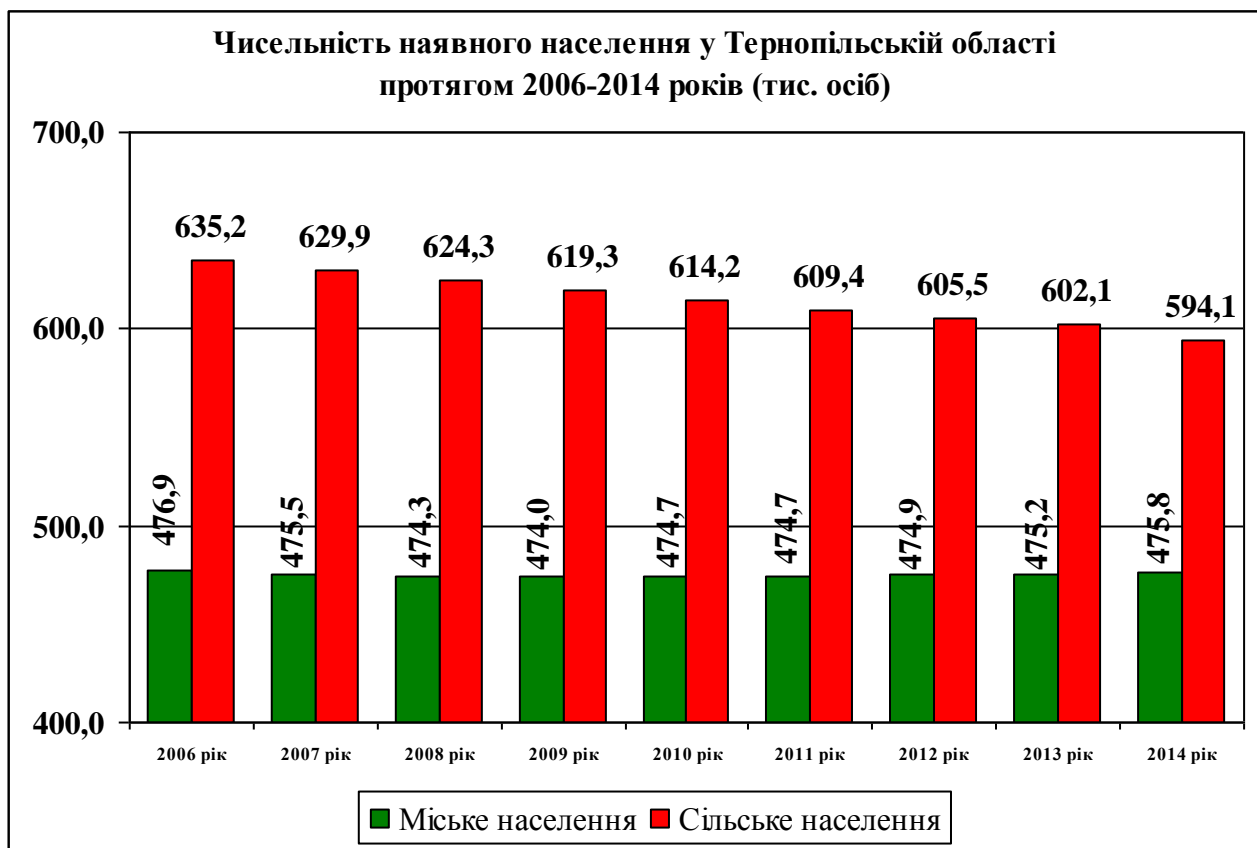
3.1. Чисельність населення

Тернопільська область є однією з середньозаселених українських областей з низькою щільністю населення. За даними останнього перепису 2001 року, на території Тернопільської області нараховувалось 1142 тис. осіб, а станом на 01.01.2010 року – 1084,1 тис. осіб, за чисельністю Тернопільщина займає передостаннє місце в Україні.

За останні п'ять років спостерігається спад населення на 14,9 тис. осіб. Середня чисельність наявного населення області у 2010 році становила 1086,5 тис. осіб, у 2011 році – 1082,3 тис. осіб, 2012 році – 1078,9 тис. осіб, 2013 році – 1075,3 тис. осіб, у 2014 році – 1071,6 тис. осіб.

За кількістю жителів область займає 20 місце серед регіонів України, випереджуючи Чернівецьку, Кіровоградську, Волинську, Чернігівську та Херсонську області. За народжуваністю, коефіцієнт, якої становить 11,1, область займає 15 місце в Україні, а за смертністю 18 місце із коефіцієнтом 14,1.

Чисельність наявного населення в області на 1 січня 2015 року становила 1069,9 тис. осіб. Упродовж 2014 року чисельність населення зменшилася на 3,4 тис. осіб, що в розрахунку на 1000 осіб наявного населення становило 3,2 особи. Скорочення населення відбулося у 16 районах області. Водночас у Тернопільському районі, містах Тернополі та Чорткові зафіксовано приріст населення (7,4–1,3 особи на 1000 осіб наявного населення).

В області, як і в цілому по Україні, відбувається природне скорочення населення.

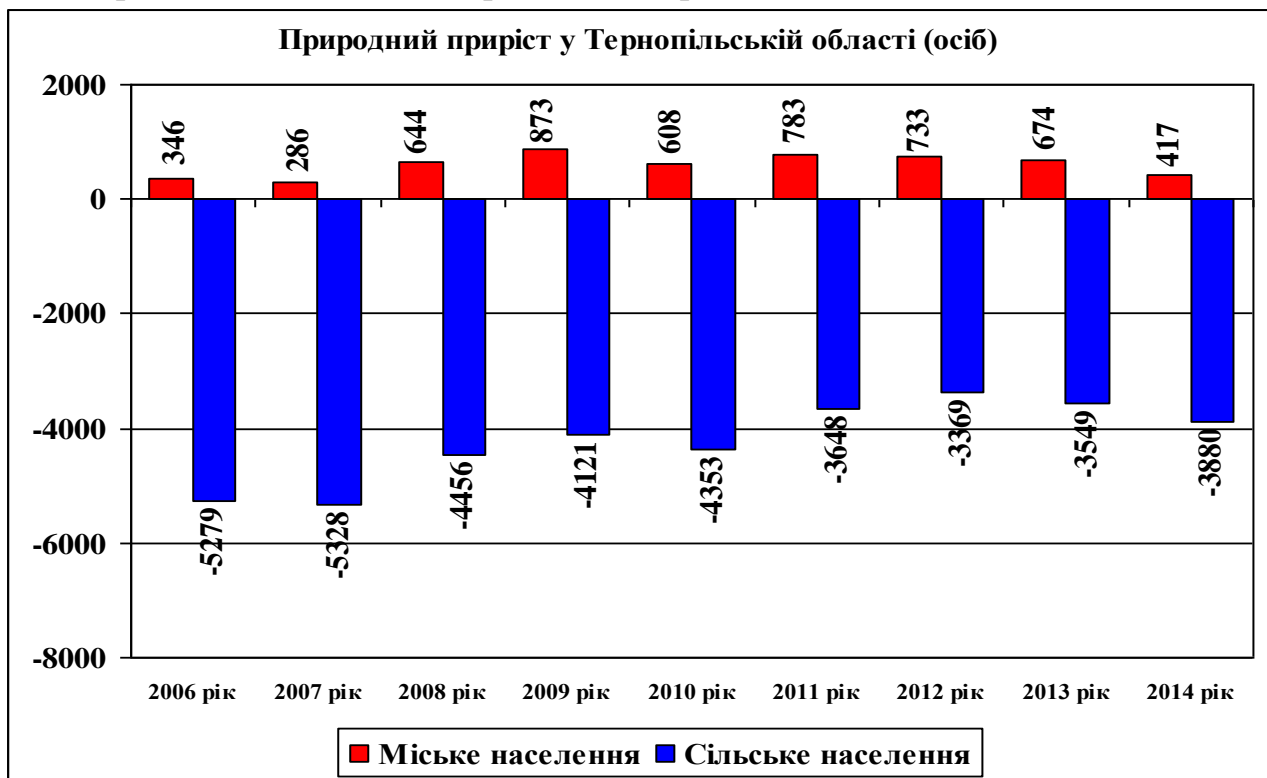
3.2. Природний приріст населення

З 2006 року природний приріст населення відслідковувався лише у міських поселеннях, тоді як у сільській місцевості природне скорочення зареєстроване до 2010 року.

Порівняно з 2013 роком показник природного скорочення збільшився на 588 осіб, або з 2,7 до 3,3 особи в розрахунку на 1000 осіб наявного населення.

Природне скорочення населення спостерігалось в 16 районах області, і тільки в м. Тернопіль, Чорткові та Бучацькому районі зареєстровано природний приріст населення (3,3-0,1 особи на 1000 осіб наявного населення).

Залишається суттєвим перевищення кількості померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих – 77 народжених.

Природний рух населення області у 2014 році характеризувався зменшенням народжуваності та збільшенням смертності порівняно з 2013 роком. Загальний коефіцієнт народжуваності на 1000 осіб становив 10,9. Загальний коефіцієнт смертності на 1000 осіб становив 14,2.

Природний приріст (скорочення) населення за 2014 рік*

	Природний приріст (скорочення) населення осіб	Загальні коефіцієнти (на 1000 осіб наявного населення)		
		народжуваності	смертності	природного приросту
Волинська	920	14,1	13,2	0,9
Закарпатська	3569	14,6	11,8	2,8
Івано-Франківська	-784	12,2	12,8	-0,6
Львівська	-2180	11,9	12,8	-0,9
Рівненська	2455	14,8	12,7	2,1
Тернопільська	-3463	10,9	14,2	-3,3
Україна	-166774	10,8	14,7	-3,9

*- Дані попередні

3.3. Міграція населення

У 2014 році у м. Тернопіль та 11 районах області зафіксовано міграційне скорочення населення, в 6 районах та м. Чорткові – міграційний приріст.

Інформація щодо міграційного руху населення наведена в таблиці:

	2014 р.*			2013 р.**		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграцій- ний приріст, ско- рення (-)	кількість прибулих	кількість вибулих	міграцій- ний приріст, ско- рення (-)
Усього	13156	13084	72	12996	14121	-1125
міські поселення	7564	7329	235	7197	7964	-767
сільська місцевість	5592	5755	-163	5799	6157	-358
м.Тернопіль	3871	3928	-57	3360	4192	-832
м.Чортків	591	566	25	572	582	-10
райони						
Бережанський	561	524	37	679	595	84
Борщівський	811	857	-46	832	928	-96
Бучацький	570	651	-81	618	678	-60
Гусятинський	418	563	-145	507	711	-204
Заліщицький	465	455	10	394	476	-82
Збаразький	432	457	-25	601	477	124
Зборівський	260	404	-144	173	461	-288
Козівський	343	366	-23	439	373	66
Кременецький	954	964	-10	910	1162	-252
Лановецький	372	347	25	396	406	-10
Монастирський	257	397	-140	294	400	-106
Підволочиський	405	344	61	383	393	-10
Підгаєцький	162	240	-78	140	265	-125
Теребовлянський	787	672	115	525	667	-142
Тернопільський	1150	513	637	1325	499	826
Чортківський	395	455	-60	450	494	-44
Шумський	352	381	-29	398	362	36

* Дані попередні.

** Показники перераховані в адміністративно-територіальних межах на 1 січня 2014 року

3.4. Розподіл населення

Станом на 01 січня 2014 року чисельність жінок в області становила 571,5 тис. осіб, чоловіків – 498,6 тис. осіб. На кожну тисячу жінок в області в середньому припадає 870 чоловіків. Співвідношення чоловічої і жіночої статі змінюється залежно від віку населення.

Починаючи з вікової групи 18 років і старше, чисельність осіб жіночої статі становить 471,9 тис. осіб проти 393,6 тис. осіб чоловічої статі. Так, якщо у віковій групі 16–59 років на 1000 жінок припадає 964 чоловіки, 60 років і старше – 545, то вже у віковій групі 65 років і старше – 482 чоловіки, тобто середня тривалість життя чоловіків менша ніж у жінок (65 років – чоловіки, 78 років – жінки).

У структурі населення області достатньо високу питому вагу займають особи 18 років і старше – 80 %, діти (0–17 років) – 19 %. Серед осіб чоловічої статі питома вага дітей вища, ніж серед осіб жіночої статі, відповідно – 21 % і 17,4 %. Частка осіб старших вікових груп розподіляється таким чином: у чоловіків вона становить 10,1 %, у жінок – 19,3 %.

Область характеризується суттєвими відмінностями у віковій структурі населення від вікової структури населення України (на 01.01.2014).

	Чисельність постійного населення (тис. осіб)				Частка населення		
	Всього	0 - 17 років	16 - 59 років	60 років і старше	0 – 17 років	16 – 59 років	60 років і старше
область	1070,1	204,5	663,1	221,2	19,1	62,5	20,7
Україна	45245,9	8009,9	28372,5	9753,3	17,7	62,7	21,6

Протягом останніх 5 років спостерігалось повільне зростання середнього віку населення області. Станом на 01 січня 2014 року середній вік населення Тернопільщини становив 39,9 року (по Україні 40,6 року), з них чоловіки – 37,2, жінки 42,3.

Віковий склад населення області станом на 01 січня 2014, %

	Молодше працездатного віку (до 14 років)	Працездатного віку (15 - 64 роки)	Старше працездатного віку (більше 65 років)
Тернопільська область	15,7	69,0	15,3
Україна	14,8	69,9	15,3

3.5. Демографічне навантаження

Демографічне навантаження, яке є узагальнюючою кількісною характеристикою вікової структури і показує навантаження на суспільство непродуктивним населенням, становить в області 599 осіб на 1000 осіб постійного населення у віці 16-59 років (в середньому по Україні 595 осіб).

Демографічне навантаження на населення у віці 15–64 та 16–59 років за типом поселень областей Західного регіону України

(на 1 січня 2014 року)

	На 1000 осіб у віці:					
	15–64 роки			16–59 років		
	загальне навантаження	у тому числі особами у віці:		загальне навантаження	у тому числі особами у віці:	
		0–14 років	65 років і старше		0–15 років	60 років і старше
<i>Міські поселення та сільська місцевість</i>						
Україна	432	212	220	595	251	344
Волинська	469	282	187	614	329	285
Івано-Франківська	440	242	198	583	284	299
Львівська	432	226	206	571	265	306
Рівненська	471	292	179	614	341	273
<i>Тернопільська</i>	<i>449</i>	<i>227</i>	<i>222</i>	<i>599</i>	<i>268</i>	<i>331</i>
Хмельницька	462	223	239	630	265	365
Чернівецька	436	241	195	587	285	302
<i>Міські поселення</i>						
Україна	399	198	201	560	234	326
Волинська	400	248	152	539	289	250
Івано-Франківська	386	221	165	522	258	264

Львівська	397	211	186	536	247	289
Рівненська	377	237	140	510	276	234
Тернопільська	374	215	159	516	253	263
Хмельницька	373	213	160	522	251	271
Чернівецька	365	204	161	506	239	267
Сільська місцевість						
Україна	508	246	262	678	292	386
Волинська	552	322	230	704	377	327
Івано-Франківська	484	259	225	632	305	327
Львівська	489	252	237	629	295	334
Рівненська	568	349	219	721	408	313
Тернопільська	514	238	276	671	282	389
Хмельницька	591	236	355	786	284	502
Чернівецька	493	271	222	652	321	331

Навантаження на 1000 осіб працездатного віку (16-59 років) особами похилого віку в області становить 599 осіб, що є середнім показником серед областей Західного регіону України.

Демографічне навантаження на осіб працездатного віку зростало протягом 2009-2013 років, як за рахунок осіб молодше працездатного віку, так і за рахунок осіб старше працездатного віку.

У сільських районах показники демографічного навантаження на 1000 осіб працездатного віку вищі у категорії навантаження особами як молодшого, так і старшого працездатного віку. При цьому, в північних районах області – вищі показники навантаження за рахунок дітей (до 15 років), у південних – за рахунок осіб похилого віку (60 років та старші).

Отже, у сільських територіях кількість осіб працездатного віку значно менша, ніж у міських поселеннях. Існує додаткове навантаження на осіб працездатного віку щодо утримання осіб непрацездатного віку.

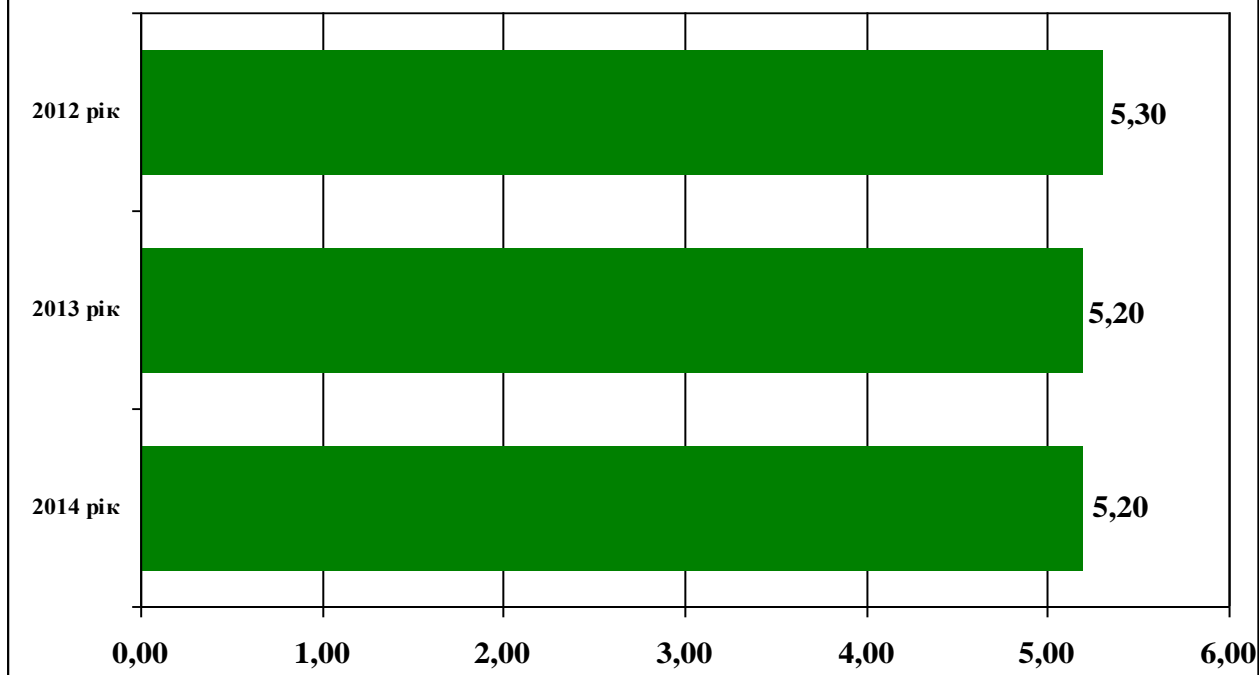
Водночас, область є найбільш перспективною в Західному регіоні України на середньострокову та довгострокову перспективу щодо наявності трудових ресурсів за рахунок дітей, що дозволить пом'якшити демографічне навантаження на працездатне населення громадянами похилого віку.

3.6. Трудові ресурси

Основним завданням у вирішенні питань демографічного навантаження є забезпечення високого рівня зайнятості населення. Разом з тим, на сьогодні у цій сфері існує багато проблем, ситуація значно погіршилася під час кризових явищ останніх 5 років.

В області упродовж 2010-2013 років рівень безробіття (розрахований за методологією МОП) мав тенденцію до зменшення, в 2010 році – 10,5%, в 2011 році становив – 10,4%, в 2012 році – 9,8%, в 2013 році – 9,4%, а за 2014 рік рівень безробіття (розрахований за методологією МОП) збільшився з 9,4% до 11,3%.

**Середня тривалість зареєстрованого безробіття
у Тернопільській області в 2012-2014 роках у місяцях**

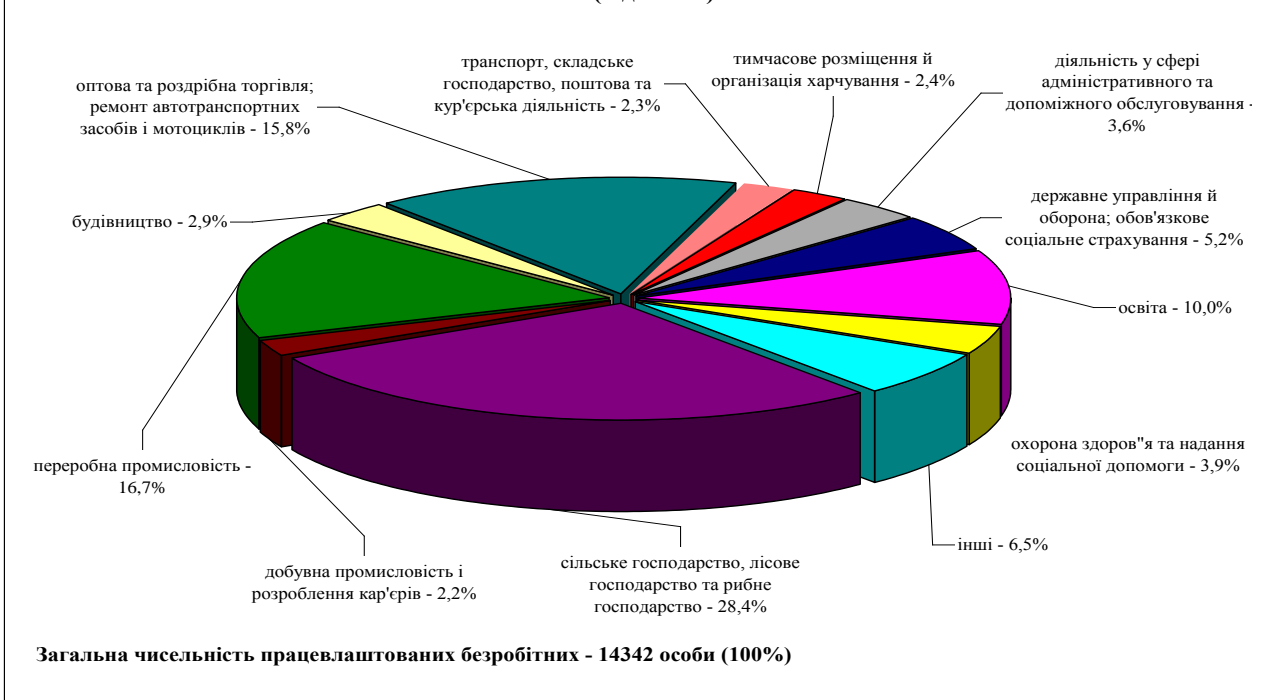

У Тернопільській області чисельність безробітних, обчислених за методологією МОП, за 2014 рік збільшилась у порівнянні з 2013 роком на 6,9 тис. осіб і становила 53,1 тис. осіб.

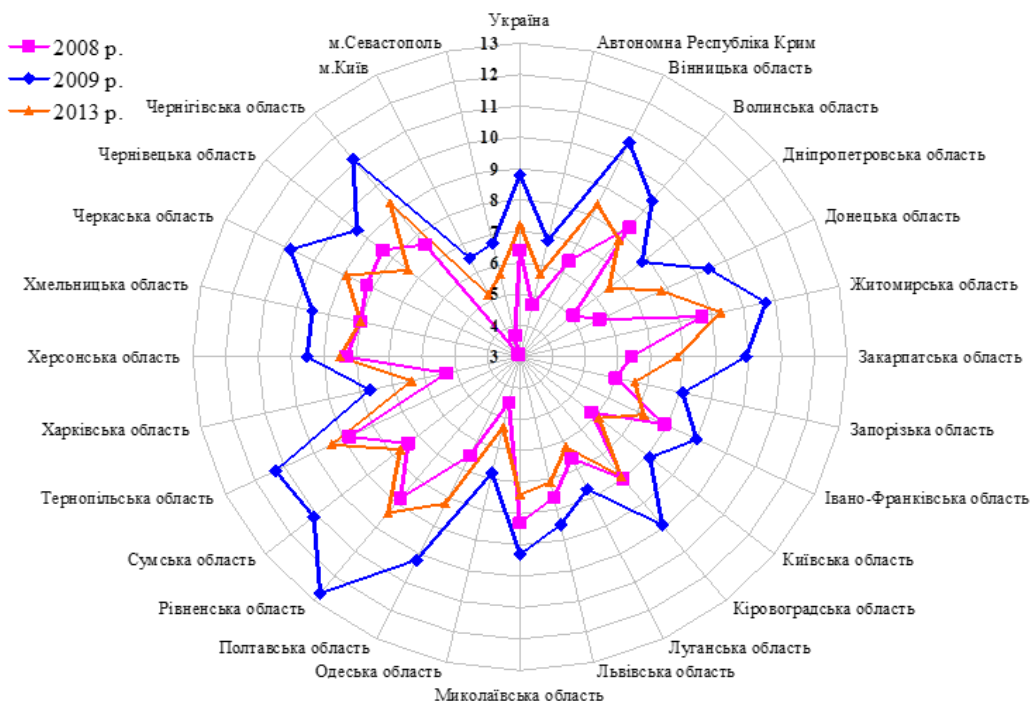
Рівень бідності за 9 місяців 2013 року в Тернопільській області за відносним критерієм становив 38,5%, за абсолютним критерієм (за доходами) становив 18,3%.

З метою зменшення кількості бідного населення в області затверджено програму подолання бідності, яка передбачає заходи, спрямовані на розв'язання проблем бідності.

**Працевлаштування безробітних за видами економічної діяльності у 2014 році
(відсотків)**

Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці, відсотків

Низький рівень доходів населення впливає на здоровий спосіб життя.

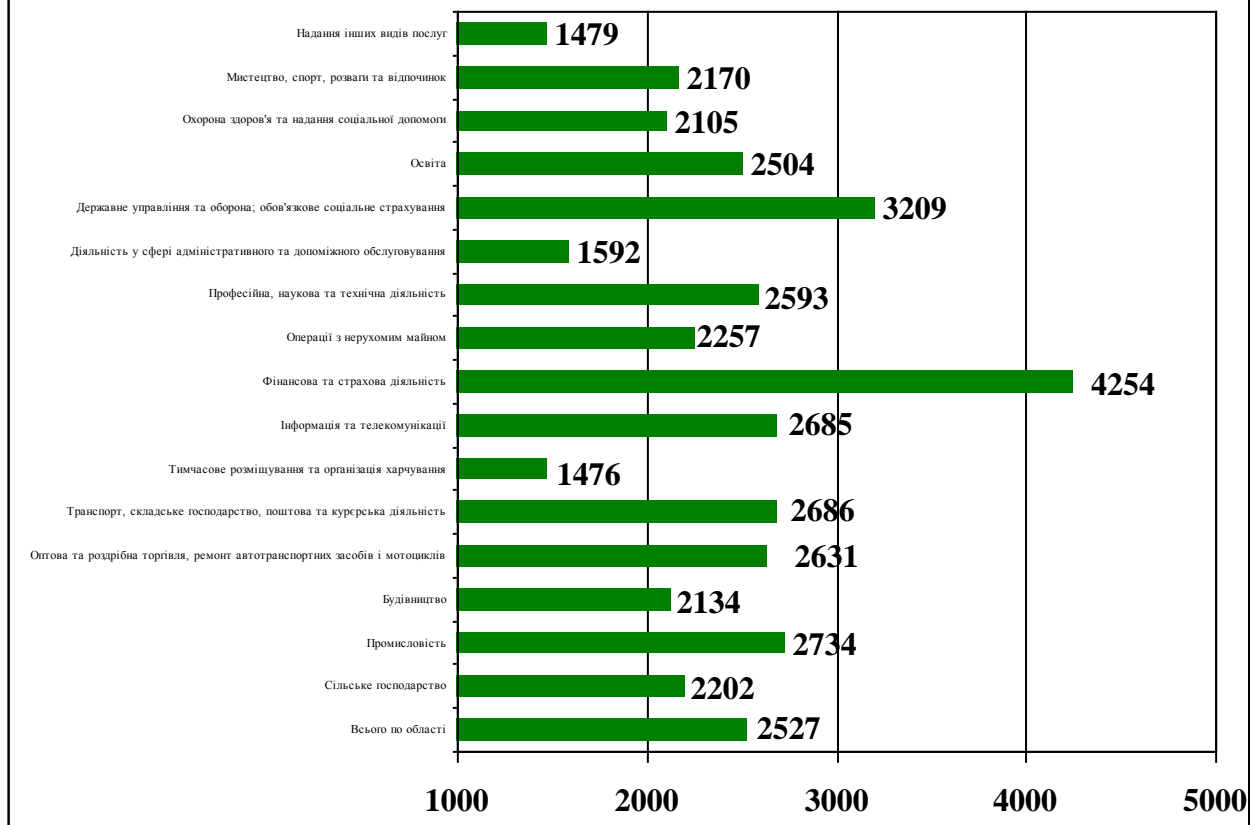
У січні-грудні 2014 року рівень середньої заробітної плати, в цілому, по області зріс, у порівнянні до січня-грудня 2013 року, на 7,1% (по Україні – 5,9%) і становив 2527 гривень, (по Україні – 3476 грн.) і є найнижчим по Україні. До областей з найнижчим рівнем заробітної плати відносяться також: Чернівецька – 2578 грн., Херсонська – 2617 грн., Чернігівська – 2690 грн., Волинська – 2721 грн.

Найвищий рівень середньої зарплати у січні-грудні 2014 року утримувався у працівників фінансової та страхової діяльності – 4254 грн., державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування – 3209 грн., промисловості – 2734 грн., транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 2686 гривень.

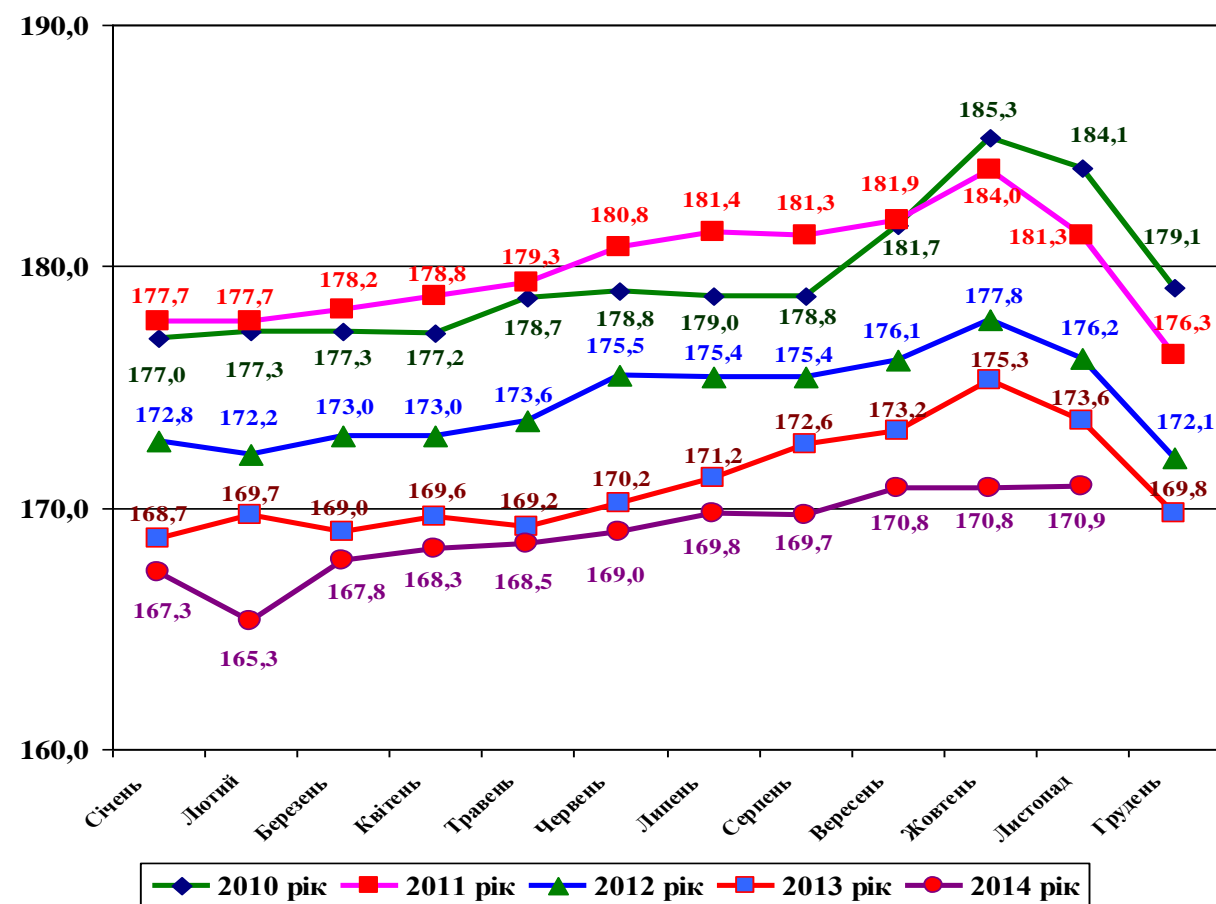
Найнижчий рівень середньої зарплати у працівників діяльності сфери адміністративного та допоміжного обслуговування – 1592 грн., наданні інших видів послуг – 1479 грн. та тимчасового розміщування харчування – 1476 грн.

Індекс реальної заробітної плати за січень-грудень 2014 року, до аналогічного періоду минулого року, становив 95,1%, а за січень-грудень 2013 року до січня-грудня 2012 року – 109,3%.

Середня заробітна плата за видами економічної діяльності у січні-листопаді 2014 року (гривень)

Середньооблікова чисельність штатних працівників Тернопільської області (тис. осіб)

Проміжні висновки

1. За чисельністю населення Тернопільщина займає 24 місце в Україні.
2. Тенденція останніх років фіксує певну стабілізацію населення області, покращення міграційного балансу, правда ця тенденція не стосується усієї території області.
3. В області упродовж 2010-2013 років рівень безробіття (розрахований за методологією МОП) мав тенденцію до зменшення, в 2010 році – 10,5%, в 2011 році становив – 10,4%, в 2012 році – 9,8%, в 2013 році – 9,4%, а за 2014 рік рівень безробіття (розрахований за методологією МОП) збільшився з 9,4% до 11,3%.
4. У січні-грудні 2014 року рівень середньої заробітної плати в цілому по області зріс, але є найнижчим по Україні.
5. Найвищий рівень середньої зарплати у січні-грудні 2014 року спостерігався у працівників фінансової та страхової діяльності, державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування, промисловості.
6. Найнижчий рівень середньої зарплати у працівників діяльності сфери адміністративного та допоміжного обслуговування, наданні інших видів послуг та тимчасового розміщування харчування.

4. ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА

4.1 Транспортна інфраструктура (*Транспорт. Дороги. Логістика*)

Протяжність мережі автомобільних доріг загального користування Тернопільської області становить 5003,6 км, із них 4979,7 км (99,5%) – з твердим покриттям. Область займає 21 місце по Україні за протяжністю доріг з твердим покриттям, 17 – за протяжністю доріг з чорним покриттям, 2 місце – із забезпеченості дорогами з твердим покриттям на 1000 м² території, 5 місце по кількості штучних споруд та 15 місце по їх загальній протяжності. На мережі автомобільних доріг області розташовано 843 мости і шляхопроводи загальною довжиною 13285 метри та 5156 водоперепускних труб загальною довжиною 71422 метрів. Серед областей України Тернопільщина займає 6 місце за кількістю мостів, 15 місце за протяжністю мостів та 11 місце за кількістю труб.

Через область пролягає міжнародний транспортний коридор “Балтійське море – Чорне море” з відгалуженням, напрям якого співпадає з автомобільними дорогами Доманове-Ковель-Чернівці-Тереблече та Стрий-Тернопіль-Кіровоград-Знам’янка, загальною довжиною 237,9 км.

Транспортно-експлуатаційний стан переважної більшості автомобільних доріг не відповідає сучасним вимогам та потребує поліпшення з урахуванням соціально-економічних потреб області. На даний час ремонту потребують 83 % від усієї протяжності автомобільних доріг області.

В порівнянні з 1990 роком, обсяги робіт з капітального ремонту скоротилися у 81 раз, а поточного ремонту – в 5,2 рази. Лише за останні 10 років величина недоремонту доріг з капітального ремонту складає: 4797 км (або 96% від загальної протяжності), а за останні 5 років величина недоремонту з поточного ремонту – 4111 км (або 83% від загальної протяжності).

Відповідно до вимог нормативно-правових документів щорічно на мережі доріг області необхідно ремонтувати капітальним ремонтом 420 км та поточним ремонтом 800 км шляхів, що у грошовому вимірі відповідно становить 1400 і 440 млн. гривень.

За останні десять років в області, за винятком 2006 і 2007 років, не проводилось будівництво і реконструкція, а капітальний ремонт автомобільних доріг здійснювався в незначному обсязі, що негативно позначилося на експлуатаційному стані мережі доріг загального користування та штучних споруд.

Залізничний комплекс області включає 14 підприємств, на території області розташовано 43 станції, які здійснюють вантажні та пасажирські операції, з них 22 станції, що здійснюють продаж квитків на пасажирські перевезення. Розгорнута довжина колій становить 777 км, експлуатаційна довжина колій – 634,3 км, електрифіковано 139 км колій. Щільність залізничної мережі на території області становить 45,9 км на 1 тис. км², що значно перевищує такий же показник в Україні (37,6 км). Найбільша щільність залізниць в центральній частині області, а найменша – у північній. Найважливіша магістраль (Львів - Київ) перетинає область із заходу на схід. Міжобласне значення має залізниця Тернопіль-Чернівці.

Залізничний вузол міста Тернополя надає можливість сполучення практично з усіма обласними центрами України, країнами ближнього

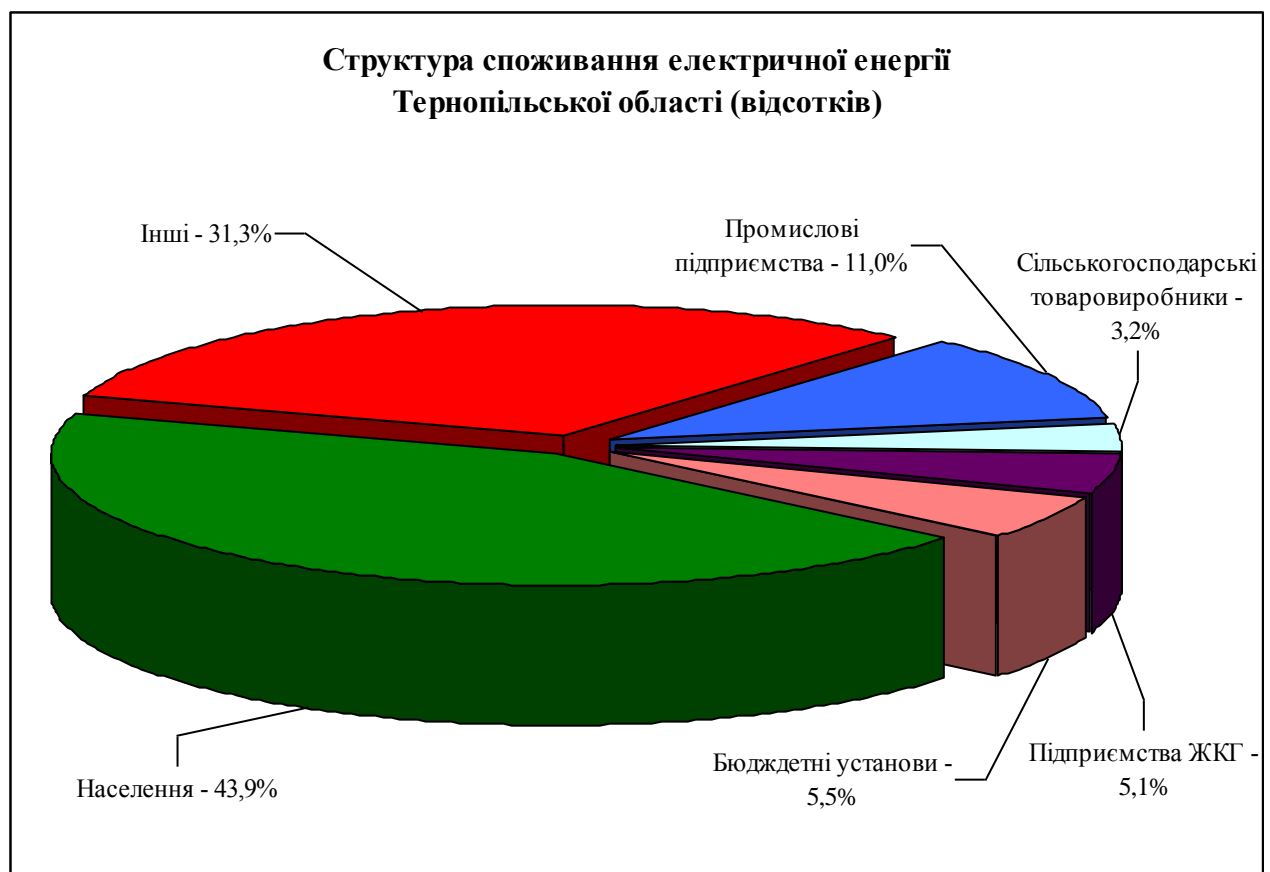
зарубіжжя. З Тернополя курсують поїзди у таких основних напрямках: Львів, Хмельницький, Чортків, Ланівці, Рогатин. Перевезення в межах області здійснюється залізницями Тернопіль-Ланівці, Тернопіль-Підволочиськ, Тернопіль-Бережани, Тернопіль-Заліщики тощо. Ділянка залізниці Львів-Підволочиськ – електрифікована. Через область проходять поїзди в Росію, Польщу, Чехію, Словаччину, Болгарію. Залізнична станція “Тернопіль” здатна пропускати на добу близько 17 тис. жителів і 1,2 тис. тонн вантажів.

Також слід зазначити, що основні автодороги та залізниці проходять майже паралельно, одними коридорами, що з одного боку створює конкуренцію перевезень, проте з іншого боку існують частини території області із малою кількістю доріг та населені пункти, які слабо зв’язані з рештою території області.

4.2 Енергозабезпечення. Енергозбереження

Тернопільська область використовує 0,7% енергоресурсів в загальному обсязі використання по Україні та по споживанню паливно-енергетичних ресурсів посідає 17 місце серед областей України.

Структура виробничого споживання паливно-енергетичних ресурсів має такий вигляд.

На території області функціонують 13 міні-гідроелектростанцій загальною потужністю 10,8 МВт. За період з 2004 по 2015 роки міні-ГЕС області вироблено понад 389,7 млн кВт год. електричної енергії, що складає 2,2% від загального споживання електричної енергії в області за даний період.

Починаючи з 2008 року, спостерігається загальна тенденція до зростання споживання паливно-енергетичних ресурсів усіма категоріями споживачів (крім бюджетних установ та організацій).

Основними напрямками впровадження енергоефективних заходів в області є: проведення модернізації об'єктів комунального господарства, у тому числі переведення котелень, що обслуговують об'єкти соціальної сфери, на використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива; проведення санації будівель установ та організацій бюджетної сфери; впровадження електричного теплоаккумуляційного обігріву та гарячого водопостачання у бюджетних установах; використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії.

За період 2004-2014 років було розроблено та реалізовано дві обласних програми енергоефективності та енергозбереження. Проте, за період дії програм, фінансування з обласного та місцевих бюджетів не проводилось. Фінансування енергозберігаючих заходів з місцевих бюджетів проводилось по статтях витрат "капітальний ремонт інших об'єктів" КЕКВ 2133, "реконструкція інших об'єктів" КЕКВ 2143, "придбання предметів, матеріалів та інвентаря" КЕКВ 1131.

За рахунок реалізованих енергоефективних заходів за звітний період зекономлено понад 15,9 млн. куб. м. природного газу та 34,2 млн кВт год. електричної енергії на суму понад 165,0 млн гривень. За вказаний період в бюджетній сфері області переведено на використання альтернативних видів палива котельні 264 установи та організацій, переведено на електричне опалення 164 установи та організації. Крім того, проведено роботи із санації будівель і споруд бюджетної сфери. Всього проведено утеплення 20,3 тис. м.² будівель, замінено 10,1 тис віконних та 256 дверних блоків на енергозберігаючі.

Проміжні висновки

1. Область займає 21 місце за протяжністю доріг з твердим покриттям, 17 – за протяжністю доріг з чорним покриттям, 2 місце – із забезпеченості дорогами з твердим покриттям на 1000 м² території, 5 місце по кількості штучних споруд та 15 місце по їх загальній протяжності.

2. Через область пролягає міжнародний транспортний коридор “Балтійське море – Чорне море” з відгалуженням, напрям якого співпадає з автомобільними дорогами Доманове-Ковель-Чернівці-Тереблече та Стрий-Тернопіль-Кіровоград-Знам’янка, загальною довжиною 237,9 км.

3. Транспортно-експлуатаційний стан переважної більшості автомобільних доріг не відповідає сучасним вимогам та потребує поліпшення.

4. Залізничний вузол міста Тернополя надає можливість сполучення практично з усіма обласними центрами України, країнами ближнього зарубіжжя. Через область проходять поїзди у Росію, Польщу, Чехію, Словаччину, Болгарію.

5. Тернопільська область використовує 0,7% енергоресурсів в загальному обсязі використання по Україні і по споживанню паливно-енергетичних ресурсів посідає 17 місце серед областей України.

6. Починаючи з 2008 року спостерігається загальна тенденція до зростання споживання паливно-енергетичних ресурсів всіма категоріями споживачів (крім бюджетних установ та організацій).

7. Основними напрямками впровадження енергоефективних заходів в області є: проведення модернізації об’єктів комунального господарства, у тому числі переведення котелень, що обслуговують об’єкти соціальної сфери, на використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива; проведення санації будівель установ та організацій бюджетної сфери; впровадження електричного теплоаккумуляційного обігріву та гарячого водопостачання у бюджетних установах; використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії.

8. За рахунок реалізованих енергоефективних заходів за звітний період зекономлено понад 15,9 млн куб. метрів природного газу та 34,2 млн кВт. год. електричної енергії на суму понад 165,0 млн гривень.

5. ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО

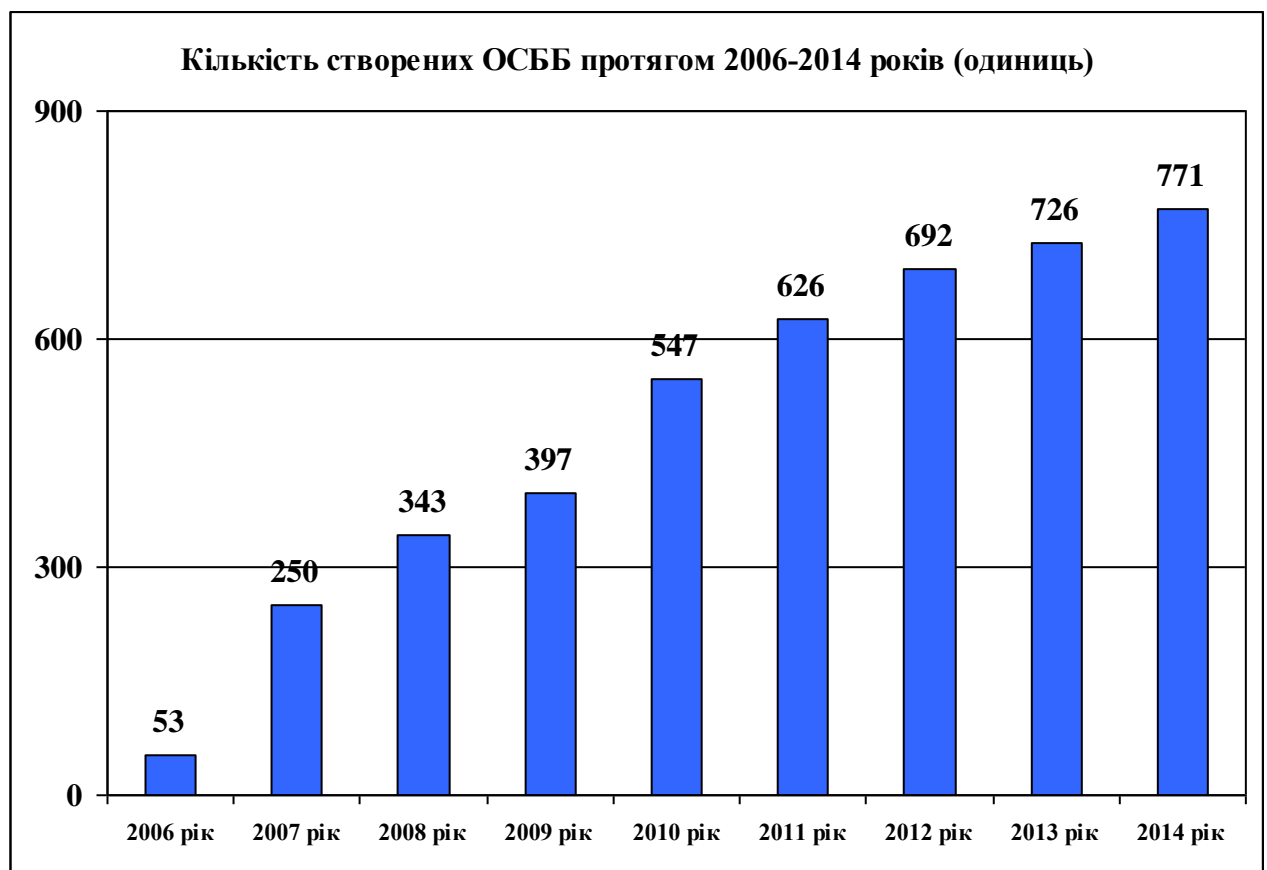
Житлово-комунальне господарство області є однією з найбільш важливих та пріоритетних галузей господарського комплексу регіону, на яке покладено завдання стабільного функціонування, забезпечення безперебійної життєдіяльності населених пунктів на території області, яке суттєво впливає на створення необхідних умов для функціонування всього господарства області. Галузь виконує дві важливі функції державного масштабу – надає послуги життєзабезпечення та підтримує баланс робочих місць в економіці. У житлово-комунальній галузі області функціонує 97 підприємств, задіяно близько 4 тисяч працівників.

Житлове господарство задовольняє потреби населення у житлових послугах, а саме: проводить реконструкцію, ремонт та технічну експлуатацію

житлового фонду; утримує, відповідно до санітарних вимог, житлові будинки, прибудинкові території та місця загального користування, надає комплекс додаткових супутніх послуг. Виконання завдань, пов'язаних з функціональним призначенням галузі, здійснюється спеціалізованими житлово-експлуатаційними організаціями, які залучають на договірних засадах інші підприємства, насамперед комунального господарства, які виконують роботи і надають послуги, потреба в яких виникає у процесі експлуатації та обслуговування житлового фонду.

Загальна кількість багатоквартирних житлових будинків 2478 одиниць, загальною площею близько 4,6 млн. м², з якої 13,8 % (640,0 тис. м²) перебуває в управлінні комунальних підприємств, 17,5 % (810,9 тис. м²) – обслуговує ОСББ, 3175,3 тис. м² (68,7%) – приватні підприємства. На підставі проведених конкурсів житловий фонд передано на баланс та технічне обслуговування 16 приватним підприємствам області.

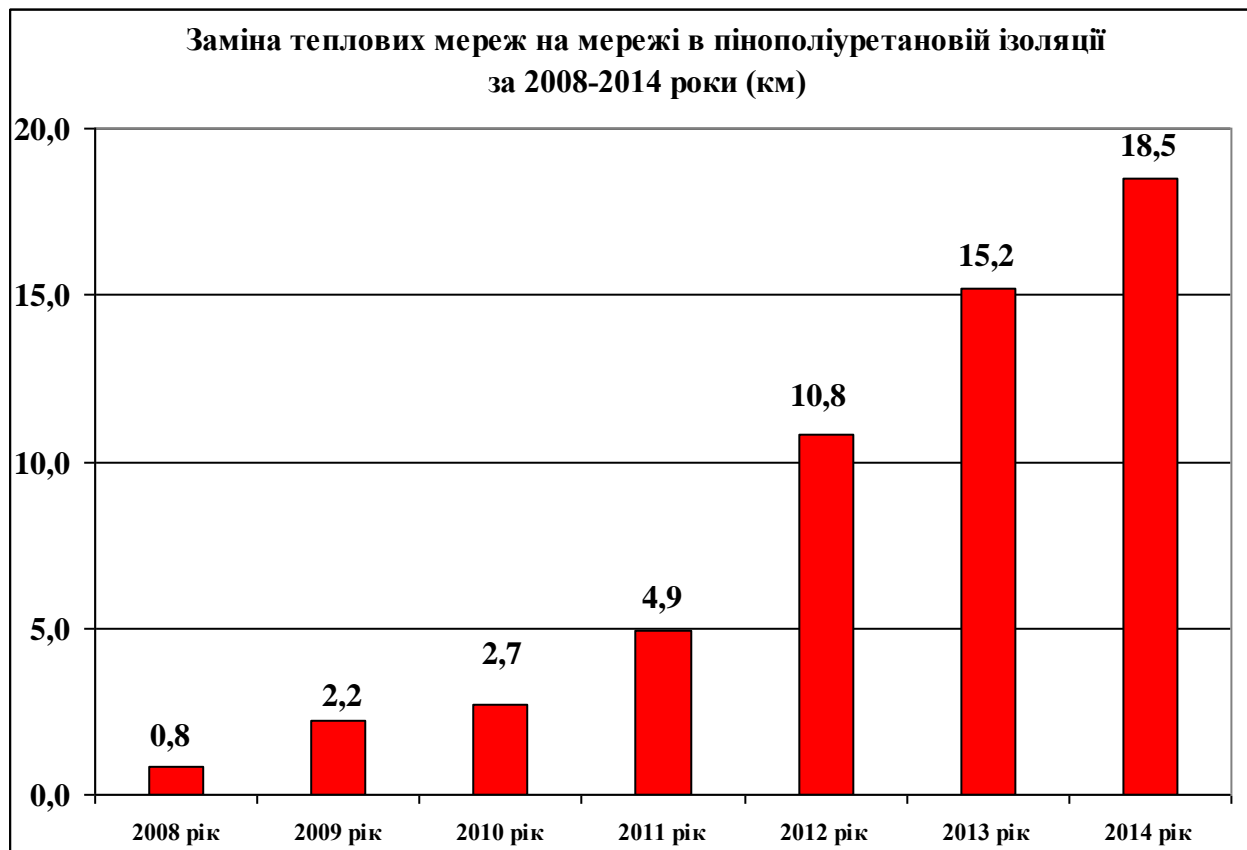
Одним із пріоритетних напрямків реформування житлово-комунального господарства є створення об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). Станом на 01 січня 2015 року в області створено та функціонує 771 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків.

Збільшення кількості створених ОСББ пов'язано із зростанням обсягів фактично виконаних робіт з капітального ремонту житлового фонду області, зокрема у 2014 році виконано роботи на суму 23,6 млн гривень.

В області у 221 житловому будинку, які обслуговується житлово-експлуатаційними організаціями, знаходиться 769 ліфтів (м. Тернопіль – 761, м.Чортків – 8), з них 537 знаходяться в експлуатації 25 років і більше.

Централізоване теплопостачання населених пунктів області забезпечують ОКП “Тернопільтеплокомуненерго”, КП “Тернопільміськтеплокомуненерго” та 2 приватних підприємства, що працюють на твердопаливних котлах (смт. Козова, м. Шумськ). Загальна теплова потужність котелень централізованого теплопостачання становить більше 800 Гкал/год., 78 котелень, а також близько 182 км магістральних та розподільчих теплових мереж, з них, станом на 1 січня 2015 року, у ветхому та аварійному стані знаходяться 117,594 км.

У 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку в Тернопільській області завершено реконструкцію 3 котелень у м. Шумськ, м. Кременець м.Чортків. Протягом 2014 року на 17 котельнях (100%) завершено роботи з переведення резервних котлів НІИСТУ-5 для використання альтернативних видів палива, на 3 котельнях встановлено котли КАЛВІС-950 на альтернативному виді палива та замінено 3,3 км труб з пінополіуретановим покриттям.

За рахунок впровадження з енергозбереження теплопостачальними підприємствами області зменшено споживання природного газу.

Послуги з централізованого водопостачання надає 33 підприємства, з яких 31 – комунальної та 2 – приватної форми власності. Централізованим питним водопостачанням в області забезпечено 33 населені пункти (міста, селища міського типу), або 94,3 % від загальної кількості міст та селищ області.

Протяжність комунальної водопровідної мережі становить 1256,1 км, з яких 501,6 км (39,9 %) перебувають у ветхому та аварійному стані.

Сьогодні найважливіші технічні завдання підприємств водопостачання полягають у зменшенні споживання електроенергії, встановлення засобів обліку кількості води, що забирається з поверхневих та підземних джерел, подачі питної води у мережу та скиду стічних вод після їх очищення на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства, а також забезпечення комерційного обліку, заміні аварійних ділянок мереж та формування культури раціонального використання води населенням.

Із 35 міст та селищ міського типу області, централізованими системами водовідведення забезпечено 28 населених пунктів, або 80 % від загальної кількості міст та селищ області. Послуги із централізованого водовідведення надає 26 підприємств, з яких 24 – комунальної та 2 – приватної форми власності.

Загальна протяжність мережі водовідведення становить 599,8 км, у тому числі 159,3 км – головні колектори, 139,2 км – внутрішньоквартальна мережа, 298,3 км – вулична мережа. Більше 30 % каналізаційних мереж є зношеними та знаходиться в аварійному стані, що зумовлює часті аварії на каналізаційних мережах.

На даний час більшість очисних споруд потребує проведення реконструкції або капітального ремонту. Більш як половина очисних споруд

області вимагає реконструкції із збільшенням пропускної спроможності та запровадженням нових технологій очищення стічних вод

З метою покращення екологічної ситуації в регіоні, зменшення забруднення підземних вод, а в результаті забезпечення населення якісною та безпечною для здоров'я людини питною водою, виготовлено проектно-кошторисну документацію на реконструкцію та будівництво об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства в 26 населених пунктах області.

Належне поводження з твердими побутовими відходами (далі – ТПВ), що утворилися в результаті життєдіяльності населення міста Тернополя та області, є однією з найгостріших проблем комунального господарства м. Тернополя і області.

Всього по регіону нараховується 32 комунальних сміттєзвалища та полігони побутових відходів, 5 з них перевантажені. Послугами із збирання відходів охоплено 80% населення області. Роздільний спосіб збирання побутових відходів запроваджено у 8 із 17 районів та у м. Тернопіль. В області проводиться паспортизація сміттєзвалищ та полігонів ТПВ. Фактично паспортизовано 89 сміттєзвалищ області (в містах і селищах – 18, селах – 71).

Як свідчать дані про стан поводження з ТПВ, обсяги утворення та захоронення ТПВ значно зросли майже у 2 рази, порівнюючи із 2007 роком. Обсяг утворених та захоронених ТПВ у 2014 році становить 767,3 тис. м³.

Переважає більшість полігонів працює в режимі перевантаження, тобто з порушенням проектних показників щодо обсягів накопичення відходів. Водночас, через відсутність необхідних споруд та механізмів, технологія захоронення здійснюється з порушенням нормативних вимог, що призводить до забруднення навколишнього природного середовища.

На території полігону твердих побутових відходів у селі Плебанівка Тереховлянського району, товариством «ЕкоБалансТер» встановлено (єдину в області) сміттесортувальну лінію для сортування окремих компонентів відходів. Протягом року обсяги надходження відходів на перероблення склали 53,2 тис. м³, відібрано сировинно-цінних компонентів 7,5 тис. м³.

Проміжні висновки:

1. Одним із пріоритетних напрямків реформування житлово-комунального господарства області є створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків.

2. За рахунок впровадження заходів з енергозбереження теплопостачальними підприємствами області зменшено споживання природного газу.

3. Переважна більшість сміттєзвалищ та полігонів працює в режимі перевантаження.

4. Результати аналізу загального технічного стану систем водопостачання та водовідведення свідчать про необхідність інвестування значних коштів для зменшення енергоспоживання, витоків води, зменшення аварійності трубопроводів, поліпшення очищення стоків.

6. СОЦІАЛЬНА СФЕРА

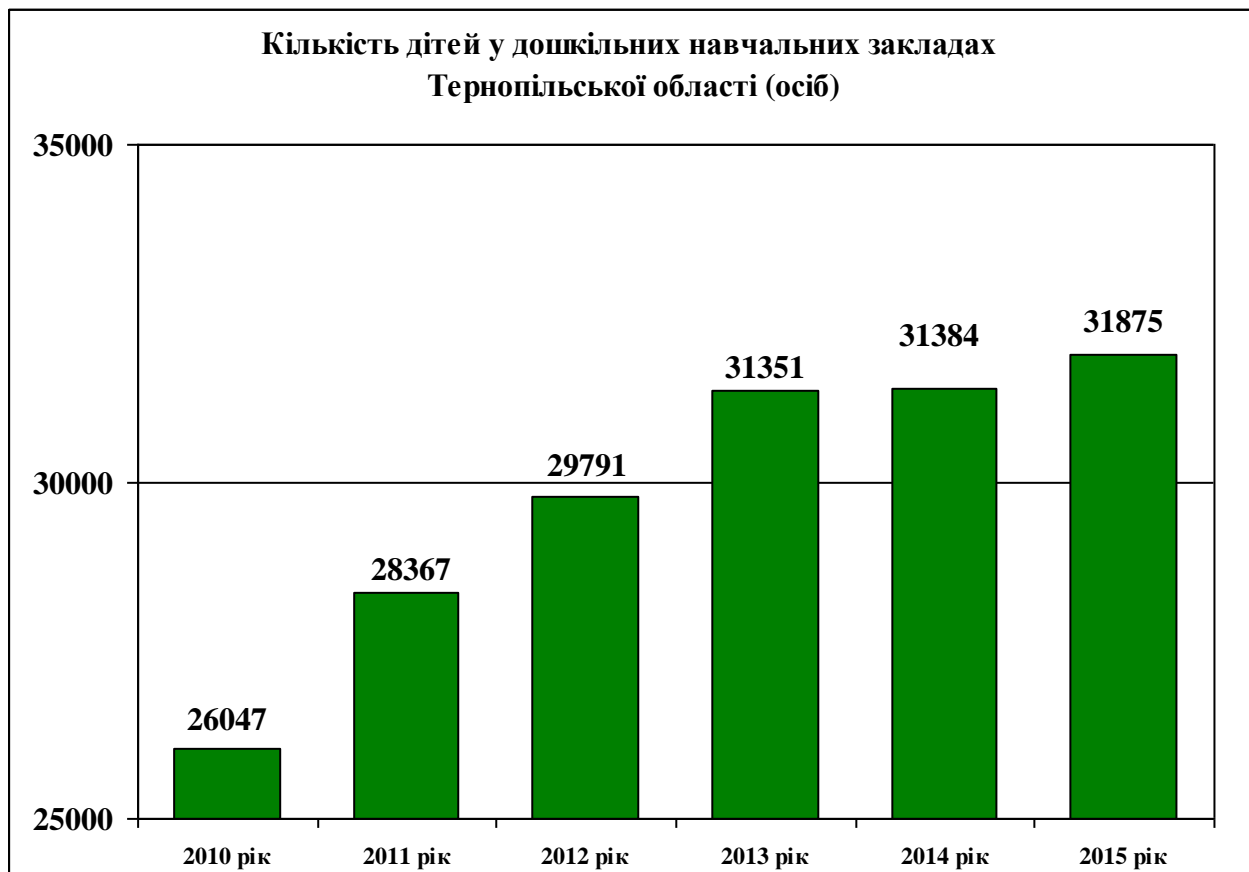
6.1 Освітня інфраструктура

*(Дошкільна освіта. Загальна середня освіта. Позашкільна освіта.
Професійно-технічна освіта. Вища освіта)*

Дошкільна освіта являється необхідною і найоптимальнішою можливістю підготовки дитини до навчання в школі і, насамперед, до реального життя.

В області функціонують 564 дошкільні навчальні заклади (ДНЗ) (у тому числі 92 навчально-виховні комбінати), в яких виховується і навчається 31,4 тис. дітей, що на 0,1% більше, ніж у 2013 році. У міських поселеннях функціонує 101 ДНЗ (17,9%), у сільській місцевості – 464 (82,1%). Відсоток охоплення дітей дошкільного віку віком від 1 року до 6 років дошкільними навчальними закладами в порівнянні з 2013 роком зріс від 52% до 53%. Різними формами дошкільної освіти охоплено 83,0% дітей віком від 3 до 6 років. Діти 5-річного віку 100% охоплені дошкільною освітою.

У порівнянні з 2013 роком, за рахунок відкриття нових закладів, кількість ДНЗ збільшилась на 7 одиниць.

У 3 дошкільних навчальних закладах функціонують 17 санаторних груп, в яких виховується 1,6% дітей, у 19 ДНЗ функціонують 59 спеціальних груп, в яких виховується 4,5% дітей з порушенням слуху, мови, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку.

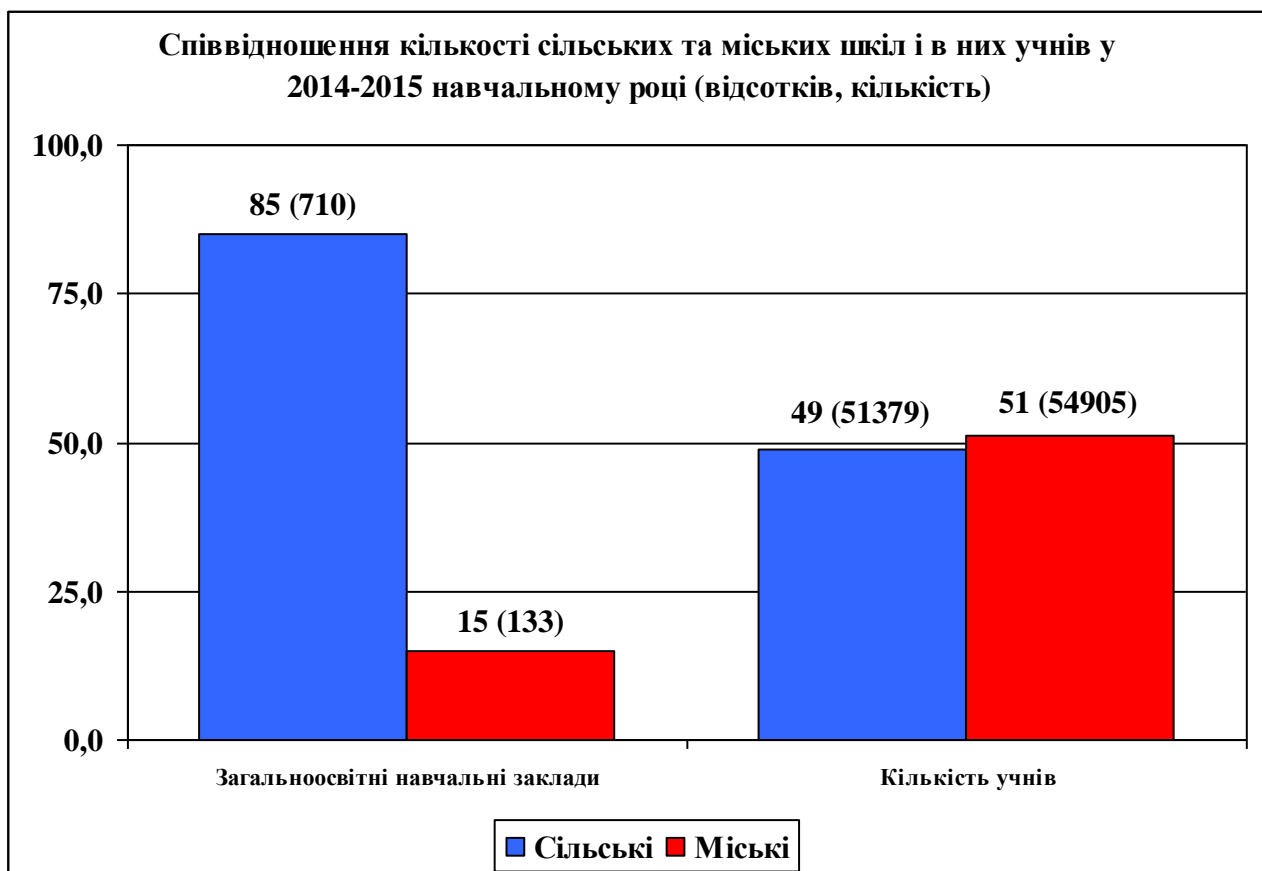
У 2014 році відновлено діяльність ДНЗ в селах Дунаїв та Лосятин Кременецького району (70 дітей), реорганізовано ЗОШ I-III ступенів с. Гаї Розтоцькі Зборівського району в НВК (25 дітей). Позитивним є те, що в більшості районів області збережена мережа дошкільних навчальних закладів. З метою розширення мережі дошкільних навчальних закладів у 2015 році заплановано відновити роботу 11 ДНЗ, 3 НВК, 8 груп в постійно діючих ДНЗ, 2 групи в НВК.

Для задоволення освітніх потреб населення в області у 2014/2015 навчальному році функціонує 842 денних загальноосвітніх навчальних заклади Міністерства освіти і науки України, в яких навчається 106,3 тис. учнів.

У 2004/2005 навчальному році в 911 школах навчалось 148,2 тис. учнів. За 10 років кількість шкіл зменшилася на 69 (7,6%), а кількість учнів за цей період – на 41,9 тис. (28,3%).

Із загальної кількості шкіл 710 (84,3%) функціонують у сільській місцевості, де навчається 51,4 тис. учнів (48,3%). У 2004/2005 навчальному році 769 шкіл (84,4%) функціонувало у сільській місцевості, в них навчалось 79,9 тис. учнів (53,9%).

У зв'язку із погіршенням демографічної ситуації, починаючи з 1998/1999 навчального року зберігається тенденція щодо зменшення кількості учнів в середньому на 3-4 тисячі щороку, лише у 2012 році цей показник зменшився до 2,4 тис. учнів, у 2013 році – до 1,7 тис. учнів, у 2014 році до – 0,2 тис. учнів.

Особливої гостроти ці процеси набули в сільській місцевості, де помітно зменшилася середня наповнюваність класів і шкіл та збільшилася кількість загальноосвітніх навчальних закладів з малою чисельністю учнів.

Загалом у 2014/2015 навчальному році в області функціонує 180 малокомплектних шкіл, тоді як у 2004/2005 навчальному році – 60.

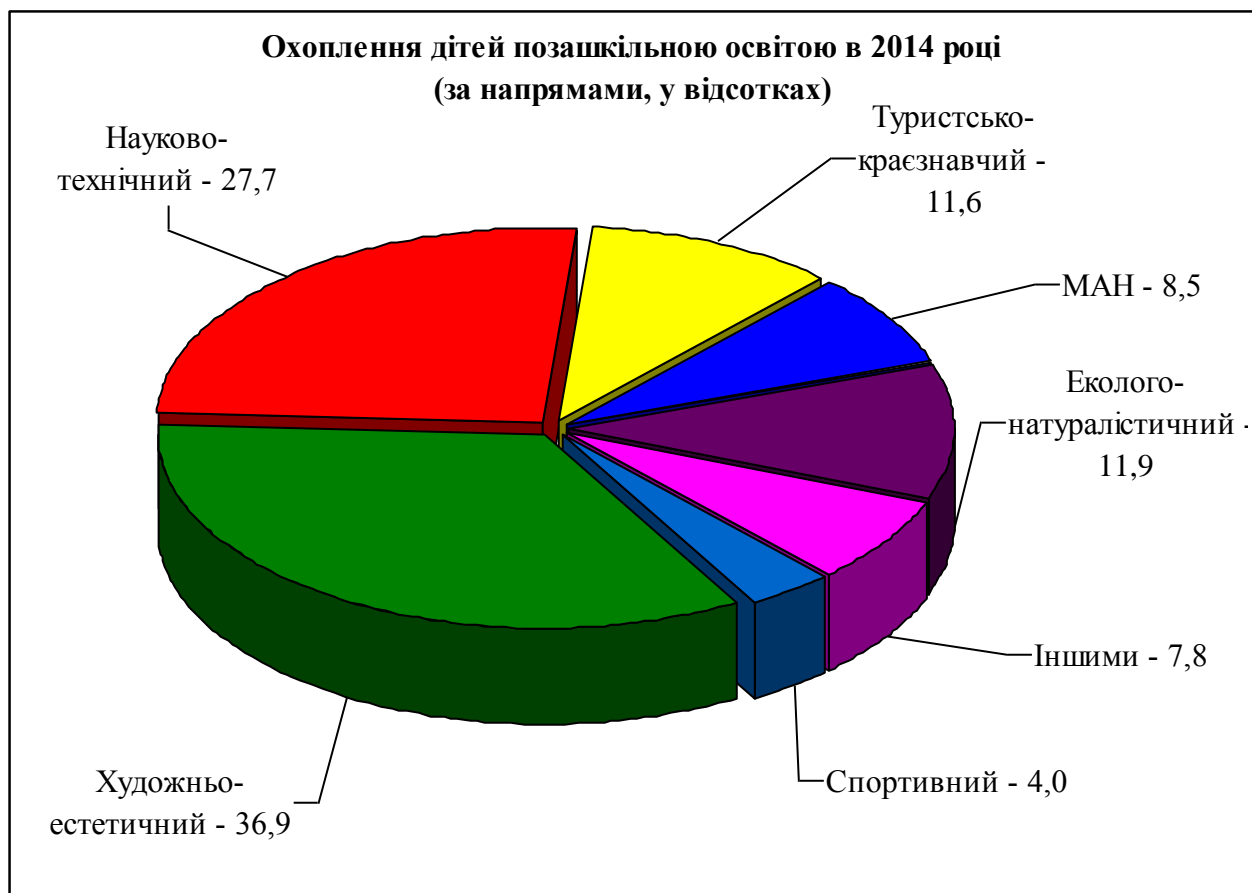
Це призводить до значного підвищення вартості утримання загальноосвітніх навчальних закладів.

В області здійснюються заходи щодо удосконалення освітньої інтернатної системи та її модернізації. Так, для задоволення освітніх потреб дітей, які потребують державної підтримки, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, хворих дітей, яким необхідне тривале лікування та реабілітація, обдарованих дітей в області створено оптимальну мережу навчальних закладів інтернатного типу: 13 з них обласного підпорядкування (6 спеціальних, у тому числі 3 навчально-реабілітаційні центри, 3 санаторних школи-інтернати, дитячий будинок для дітей шкільного віку, ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою, колегіум-інтернат з поглибленим вивченням предметів духовно-просвітницького спрямування, загальноосвітня школа-інтернат з поглибленим вивченням трудового навчання із спеціальними

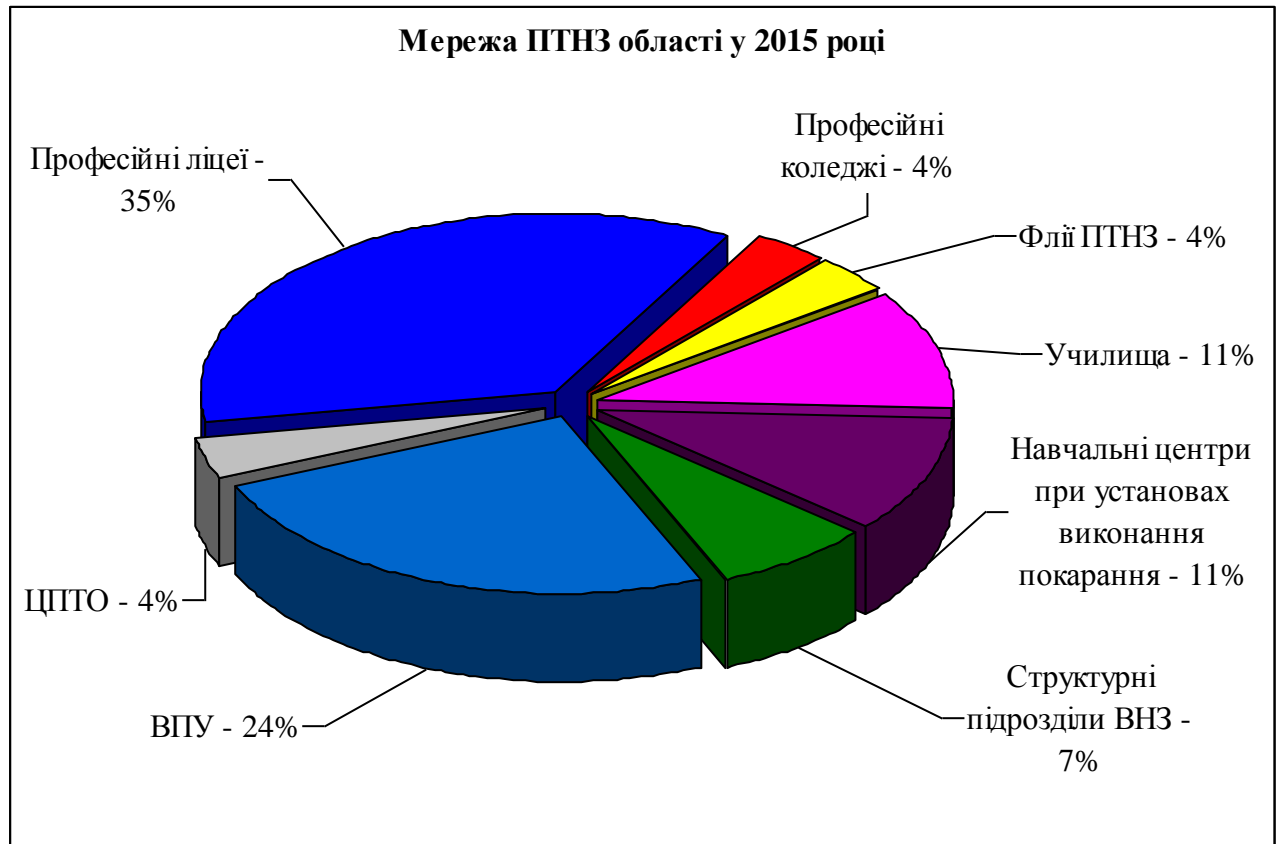
класами) та 2 загальноосвітні школи-інтернати у Кременецькому і Чортківському районах.

У 2014/2015 навчальному році в 15 інтернатних закладах області навчаються 2915 вихованців з числа дітей соціально незахищених категорій, яким вкрай необхідна державна підтримка і психолого-педагогічна допомога, що становить лише 2,7% від загальної кількості учнівського контингенту області.

Система позашкільної освіти Тернопільщини сприяє реалізації завдань щодо охоплення учнівської та студентської молоді організованим змістовним дозвіллям. Розвитку їх здібностей сприяє діяльність 65 позашкільних навчальних закладів системи освіти різних напрямків, а саме: 47 позашкільних навчальних закладів різних напрямків та форм підпорядкування, які відвідують 30699 осіб, що становить 28,9% від загальної кількості учнів, (порівняно у 2013 році – 26,6%, 2012 році – 27,4%, 2011 році – 27%), з них 26 центрів позашкільної роботи (палаці, будинки школярів тощо), 11 центрів та станцій технічної творчості, 4 еколого- натуралістичних центри, хорова школа, школа народних ремесел, по 2 центри туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій, дитячі парки, 1 обласне територіальне відділення Малої академії наук України, а також 18 дитячо- юнацьких спортивних шкіл, у яких займаються 6912 учнів. Також, при загальноосвітніх навчальних закладах області функціонує 3 028 гуртків і секцій, у яких навчально-виховною роботою охоплено 48 281 учень, що становить 45,4% від їх загальної кількості. Загальний відсоток охоплення учнів шкільного віку позаурочними видами діяльності в області становить 80,8%.

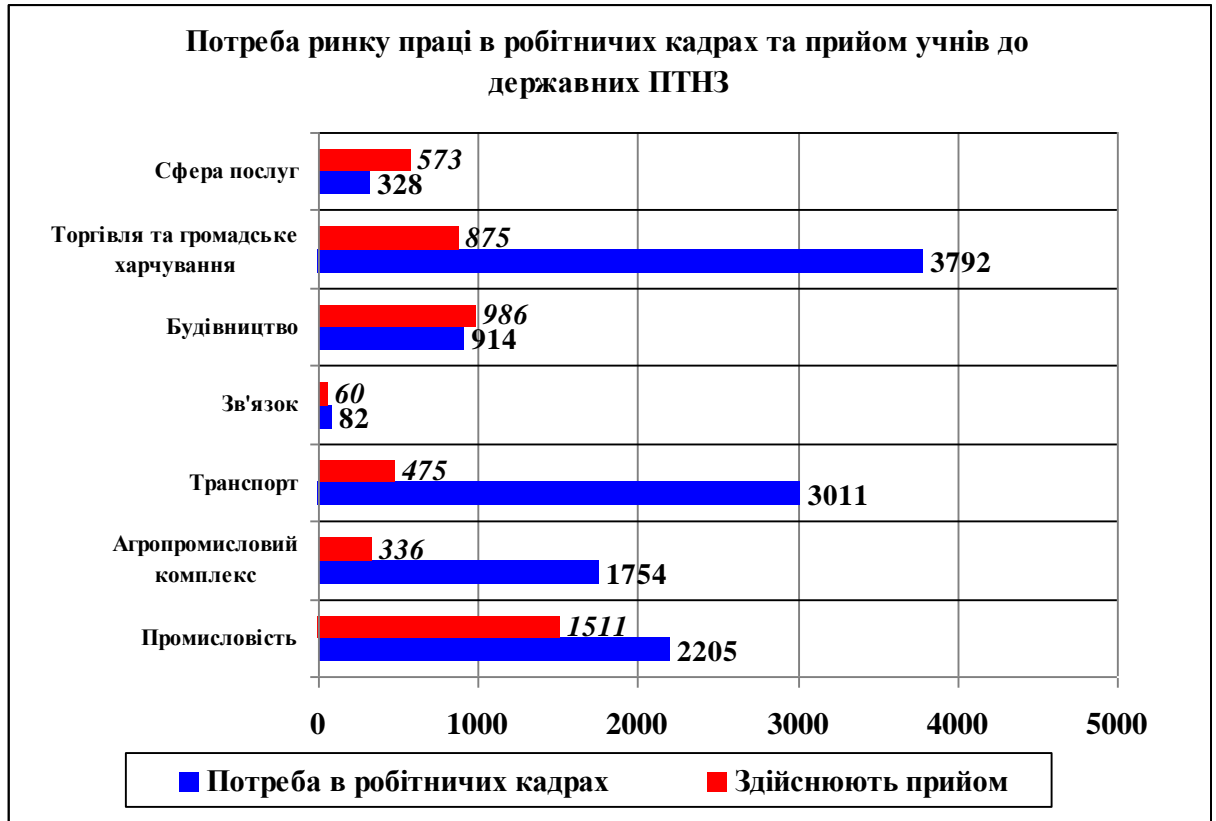

В області здійснюють освітню діяльність 26 професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ): 1 центр професійно-технічної освіти, 7 вищих професійних училища, 10 професійних ліцеї, 4 професійно-технічних училища, 1 філія та 3 навчальних центри при установах виконання покарань, де навчається 10,4 тис. учнів та слухачів.

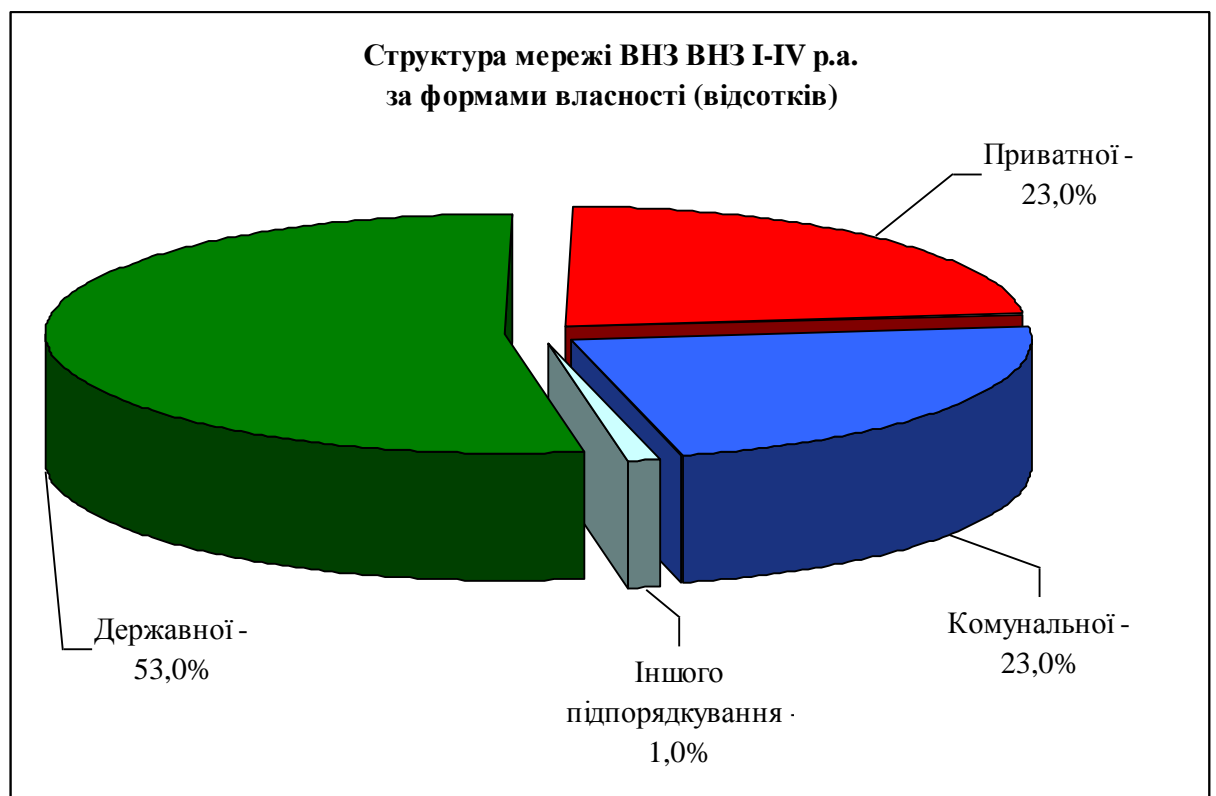

У системі професійно-технічної освіти області щорічно навчається понад 10 тис. осіб, з них 80% поряд з професією отримують повну загальну середню освіту. За звітний період на 2% збільшився контингент учнів, які здобувають професійну підготовку на базі повної загальної середньої освіти. Кількість осіб, які здобули робітничу кваліфікацію з двох і більше професій також збільшилась на 8%, що дозволило випускникам бути більш конкурентоздатними на ринку праці.

У ПТНЗ області контингент учнів з числа дітей-інвалідів збільшився на 80%. Для учнів цієї категорії створюються необхідні умови щодо якісного доступу до здобуття професійної освіти.

Підготовку фахівців з вищою освітою в області здійснюють 33 вищі навчальні заклади (ВНЗ) різних типів та рівнів акредитації: 4 університети (в тому числі 3 національних), 1 академія, 5 інститутів, 20 коледжів (з них 9 – структурні підрозділи вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації області), 3 училища. Із перелічених – 18 вищих навчальних закладів державної форми власності, 7 – приватної, 7 – комунальної, 1 – в підпорядкуванні Укоопспілки.

На сьогодні мережа вищих навчальних закладів області приведена до оптимального стану і не потребує модернізації.

У 2014 році до вищих навчальних закладів області було зараховано 8,7 тис. осіб (що становить 89,7% від аналогічного показника 2013 року), з них до ВНЗ I-II рівнів акредитації – 3,6 тис. осіб (що становить 90% від аналогічного показника 2013 року), до ВНЗ III-IV рівня акредитації – 5,1 тис. осіб (що становить 89,5% від аналогічного показника 2013 року).

У 2013-2014 навчальному році у вищих навчальних закладах області навчалась 441 особа з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, чисельність студентів-інвалідів – 581 особа. Відповідно у 2014-2015 навчальному році у вищих навчальних закладах області навчається 324 особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, чисельність студентів-інвалідів – 572 особи.

Проміжні висновки

1. В області функціонують 564 дошкільних навчальних заклади (у тому числі 92 НВК), у яких виховується і навчається 31,4 тис дітей, що на 0,1% більше, ніж у 2013 році. При позитивній динаміці їх відновлення, існує проблема переповнення ДНЗ дітьми, оскільки народжуваність у нашій області є однією з найвищих в Україні і відкриття додаткових місць не в змозі задовольнити бажання батьків влаштувати дітей у садки.

2. Для задоволення освітніх потреб населення в області, функціонує 842 денних загальноосвітніх навчальних заклади, в яких навчається 106,3 тис. учнів. Починаючи з 1998/1999 років, зберігається тенденція щодо зменшення кількості учнів в середньому на 3-4 тисячі щороку, особливо в сільській місцевості, де помітно зменшилась середня наповнюваність класів і шкіл та збільшилась кількість загальноосвітніх навчальних закладів з малою чисельністю учнів, що, в свою чергу, призвело до значного підвищення вартості утримання загальноосвітніх навчальних закладів.

3. Система професійно-технічної освіти області протягом останніх років розвивається з урахуванням соціальних і економічних потреб регіону. В області здійснюють освітню діяльність 26 професійно-технічних навчальних закладів. Пріоритетними напрямками підготовки робітників для потреб краю стали промисловість, будівництво, торгівля та громадське харчування, транспорт, сільське господарство.

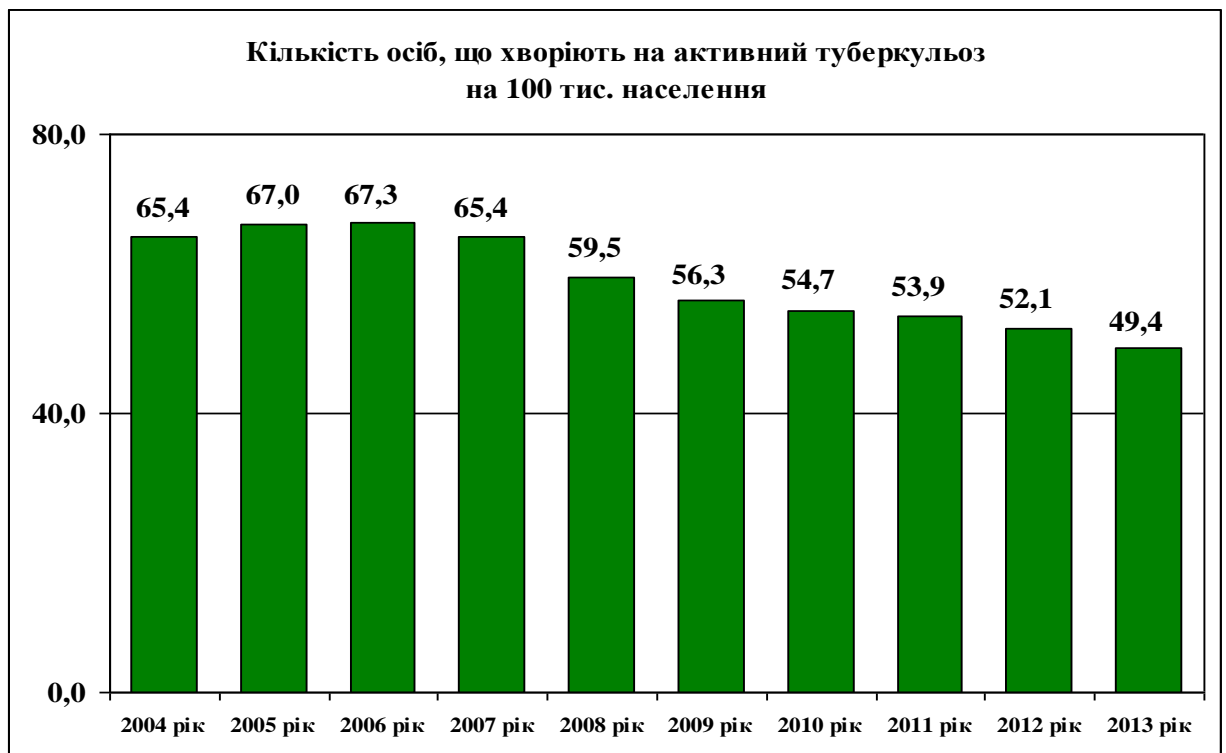
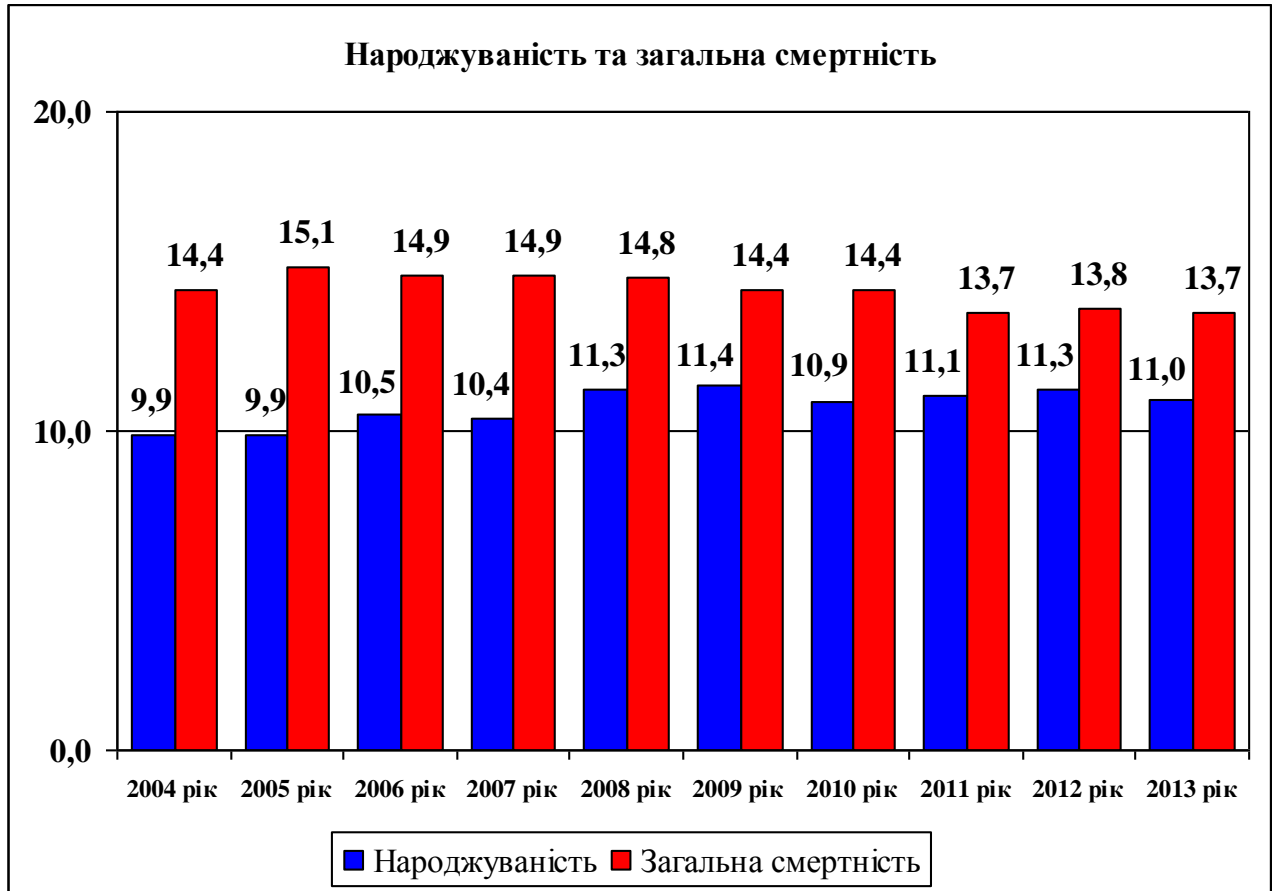
4. Підготовку фахівців з вищою освітою в області здійснюють 33 вищі навчальні заклади різних типів та рівнів акредитації. На сьогодні мережа ВНЗ області приведена до оптимального стану і не потребує модернізації.

6.2 Охорона здоров'я

Населення області за 10 років (з 2004 по 2013 роки) зменшилось на 49,3 тис. чоловік. Народжуваність в області коливається з року в рік і збільшилася за цей період з 9,9 на 1000 населення у 2004 році до 11,0 на 1000 населення у 2013 році.

Загальна смертність серед населення дещо зменшилась. У 2004 році склала 14,4 на 1000 населення (15,1 на 1000 населення в 2015 році) до 13,7 на 1000 населення в 2013 році.

Показник дитячої смертності також коливається за даний період часу, але зменшився з 10,9 ‰ на 1000 народжених живими в 2004 році до 6,8 ‰ на 1000 народжених живими в 2013 році.

Кількість осіб, що хворіють на активний туберкульоз на 100 тис населення в 2004 році становив 65,4. За дане десятиліття цей показник зменшився і становить 49,4 на 100 тис населення в 2013 році. Проведені заходи з виявлення захворювання на ранніх стадіях, їх планування, проведення профілактичних заходів дають можливість знизити захворюваність на активний туберкульоз.

Захворюваність на онкологічні захворювання за даний період часу збільшилась. Це пов'язано з погіршенням екологічної ситуації, покращенням виявлення онкозахворювань на ранніх стадіях.

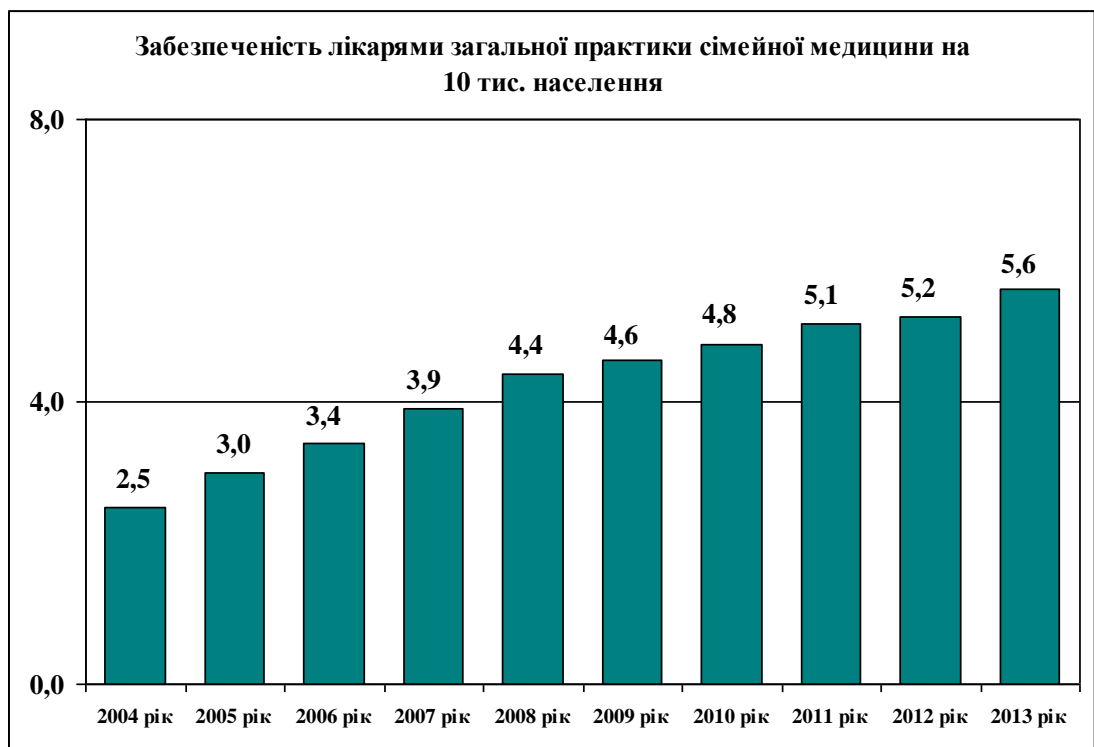
У 2004 році показник осіб, в яких вперше виявлено онкозахворювання, складає 288,1 на 100 тис населення. Цей показник коливається на протязі даного періоду часу, а в 2013 році він становить 328,2 на 100 тис населення.

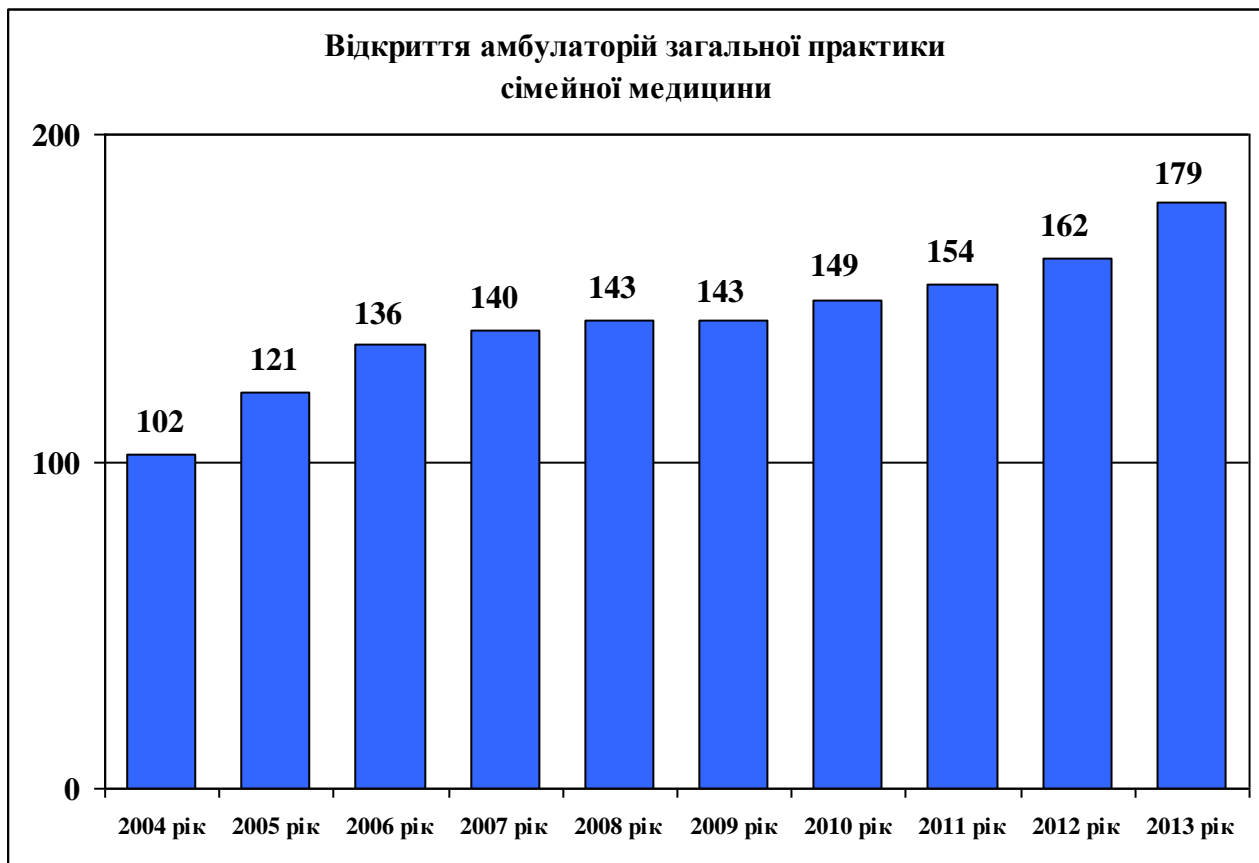
Важливим шляхом в реалізації заходів Національного розвитку системи охорони здоров'я є оптимізація мережі лікувально-профілактичних закладів та ліжкового фонду, а також формування єдиного медичного простору. В області за період з 2004 по 2013 роки скорочено з 9940 до 9086 на 854 ліжка. Показник забезпеченості населення стаціонарними ліжками у розрахунку на 10 тис. населення зменшився з 88,5 в 2004 році до 84,6 в 2013 році.

В області затверджена програма розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини. На постійному контролі знаходиться питання відкриття амбулаторій загальної практики сімейної медицини та збільшення кількості сімейних лікарів.

Кількість амбулаторій загальної практики сімейної медицини в області збільшилась з 102 в 2004 році до 180 в 2014 році. Показник забезпеченості лікарями загальної практики сімейної медицини на 10 тис населення збільшився з 2,5 в 2004 році до 5,6 на 10 тис населення в 2013 році.

З метою розвитку та удосконалення первинної медико-санітарної допомоги в області створені та функціонують центри первинної медико-санітарної допомоги.

На даний час в області функціонує 14 центрів первинної медико-санітарної допомоги на юридичній основі та 2 в складі поліклінічних відділень (2011 – 7, 2014 – 14).

В області для ефективного фінансування охорони здоров'я щорічно затверджується бюджет на утримання закладів охорони здоров'я, виділяються кошти на одного мешканця, які збільшуються з року в рік. Так, обсяги витрат місцевих бюджетів в галузі “Охорона здоров'я” в розрахунку на одиницю населення у 2004 році склали 142,2 гривень, у 2013 році вони склали 936,2 гривень в рік.

Досягнення запланованих заходів та показників передбачається здійснювати в основному через економічні важелі державного регулювання та виконання заходів, передбачених актами Президента України, Кабінету Міністрів України, розпорядженнями голови Тернопільської обласної державної адміністрації, які спрямовані на подальший розвиток економіки і вирішення найактуальніших соціальних проблем області.

Проміжні висновки

- 1. В області прослідковується тенденція що поступового збільшення народжуваності та зменшення смертності.***
- 2. Знижується захворюваність на активний туберкульоз.***
- 3. Покращилась ситуація щодо виявлення онкозахворювань на ранніх стадіях.***
- 4. Покращилась якість надання медичних послуг за рахунок відкриття амбулаторій загальної практики-сімейної медицини та збільшення кількості сімейних лікарів та центрів первинної медико-санітарної допомоги.***

6.3 Культура і туризм

Станом на 01.01.2015 року мережа закладів культури області становила: 916 клубних закладів, 889 бібліотек, 29 музеїв (з них 8 – обласних), 53 початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Шевченка, академічний обласний театр актора і ляльки, обласна філармонія, Тернопільське музичне училище ім. С.Крушельницької, Тербовлянське вище училище культури, обласний методичний центр народної творчості, обласна інспекція охорони пам'яток історії та культури, обласний центр дозвілля “Терноцвіт”, Тернопільське обласне підприємство “Фірма “Кінодністер”.

В області збережено сільську мережу закладів культури, до якої входять: 869 клубних закладів, 805 бібліотек-філій, 8 музеїв, 13 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів.

Аналіз мережі клубних закладів за 2004-2013 роки показує її відносну стабільність з невеликою динамікою до збільшення (на 5 одиниць, з них на селі – на 2 одиниці).

Тернопільщина займає п'яте місце за чисельністю клубних закладів, серед регіонів 916, з них у сільській місцевості 869.

Упродовж 2004-2013 років мережа публічних бібліотек області скоротилася на 26 бібліотек, у тому числі на 24 – у сільській місцевості.

На Тернопільщині діють 29 комунальних музеїв – 8 обласних та 21 районний, з них 13 краєзнавчих. Крім того, в області 140 музеїв та музейних кімнат діють на громадських засадах в навчальних закладах, на підприємствах

тощо. Сьогодні 13 з них мають звання “народний музей”. Одним із першочергових завдань музею є збереження та комплектування музейних фондів – артефактів нашої історії та культури, які повинні зберігатися довічно.

Станом на 01.01.2015 року загалом в музеях області зберігається 446974 експонатів, що входять до державної частини Музейного фонду України.

В області функціонують 53 початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (з них – 39 музичних, 8 – шкіл мистецтв, 6 – художніх шкіл). У 2013-2014 навчальному році учнівський контингент шкіл естетичного виховання області нараховував 9161 особу, що складає 8,4% від загальної кількості дітей шкільного віку. Порівняно з попереднім навчальним роком, чисельність учнів збільшилася на 213 осіб. Навчальний процес у мистецьких навчальних закладах області забезпечують 1249 викладачів.

Завдяки покращенню матеріально-технічної бази концертно-видовищних закладів та сільських закладів культури області (встановлення опалення, здійснення ремонтів тощо) створюються передумови для виїздів творчих груп обласних мистецьких установ у села області.

Впродовж останніх 10 років у клубних закладах проводилась належна робота щодо функціонування аматорських художніх колективів. Починаючи з 2010 року спостерігається незначне зменшення кількості художніх колективів по області і, в порівнянні з 2004 роком у 2013 році їх кількість скоротилась на 103 одиниці. Причиною такого зменшення являється скорочення асигнувань на галузь культури, погіршення матеріально-технічної бази закладів культури, застарілість або відсутність інструментарію, звукової апаратури, неповна зайнятість клубних працівників, а звідси і відсутність фахівців в клубних закладах, особливо у сільській місцевості.

Станом на 01.01.2015 року в закладах культури області діє 335 колективів, з них 280 народних і 55 зразкових.

Сьогодні кожний район має свою візитну мистецьку картку – свято, фестиваль або конкурс, а в деяких районах їх декілька. Наприклад, чотири в Борщівському – фольклорно-мистецьке свято “В Борщівському краї цвітуть вишиванки”, фестиваль борщу “Борщ-їв”, святкове різдвяне дійство “Горошівська Маланка”, регіональний фестиваль дитячої та юнацької пісенної творчості “На берегах Нічлави”. У палітрі мистецьких заходів гідно представлена Гусятинщина. Тут щорічно проводяться два Всеукраїнські фестивалі – сучасної дитячої та юнацької творчості “Пісенні Медобори”, сільської молоді “Купальська феєрія”, міжрегіональний фестиваль-конкурс виконавців гумористичних творів “Трицева шкільна наука”. У Чортківському районі популярністю користуються обласний дитячий пісенно-хореографічний фестиваль “Дивоцвіт” та мистецький фестиваль “Червона калина”, приурочений пам’яті Степана Чарнецького.

Творчими брендами в області стали звіти майстрів мистецтв та аматорських художніх колективів районів, міст Тернопіль та Чортків, профільних обласних установ культури.

Важливою складовою роботи в напрямку збереження нематеріальної культурної спадщини, підтримки діяльності народних майстрів та умільців є виставкова діяльність. Виставки виробів майстрів народних художніх промислів проводяться в рамках кожного клубного масового заходу, фестивалю чи конкурсу.

Тернопільська область є визнаною туристичною перлиною України.

Туристична галузь Тернопільщини є яскраво диференційованою, оскільки жоден з видів туризму, що представлений в її межах, не може вважатись домінантним. Разом із цим, є пріоритетні види, які історично сформувались та потребують подальшого комплексного розвитку – релігійно-паломницький, культурно-пізнавальний, пригодницький, а також тематичний види туризму. За визначенням Всесвітньої туристичної організації вони входять до основних напрямків розвитку туризму у XXI столітті.

Тернопільщина, як визнаний туристичний край, позиціонується в Україні та закордоном завдяки широко відомим брендам: “Дністровський каньйон”, “Замки Тернопілля”, “Печери Тернопільщини”, “Медобори, Товтри запрошують”. Кременецький район є серед лідерів з просування місцевого туристичного бренду під назвою “В магії Кременця – сила України” на загальноукраїнському туристичному ринку.

В області збереглося більше третини всіх українських замків та палаців, понад сотню дерев’яних церков різних епох, десятки унікальних кам’яних храмів, костелів.

Релігійний туризм на Тернопільщині активно розвивається завдяки мільйонам паломників різних конфесій з усього світу, які щороку прибувають в Почаївську Свято-Успенську лавру, Марійський духовний комплекс у с.Зарваниця, Язловецький монастир ордену Сестер Непорочного Зачаття.

На Тернопільщині також нараховується 542 пам’ятки природи, а це п’ята частина всіх пам’яток природи, що є в Україні. Ці об’єкти, в основному, знаходяться на територіях, що належать Національним природним паркам

“Кременецькі гори”, “Дністровський каньйон” та Державному природному заповіднику “Медобори”.

На півдні області є більше 90 унікальних карстових печер. Найдовша печера називається “Оптимістична” (220 км). Єдиний в Україні підземний музей трипільської культури розміщується у печері “Вертеба”. Печеру “Кришталева” називають підземною перлиною Поділля. Достойною принадою області також є найвищий на рівнинній території України Джуринський водоспад (до 17 м висотою) та один з найдовших в Європі каньйонів – Дністровський (довжина 250 км), де надзвичайно популярними є водні туристичні маршрути, різні форми командного активного відпочинку. На території каньйону розвивається інфраструктура для водного туризму, окрім того, все більшою популярністю користуються сплави річками Стрипа та Збруч.

Всі ці об’єкти включені в різноманітні маршрути, що складають основу екскурсійних програм й кількадечних турів по області, а також спільних маршрутів по Західній Україні, які традиційно, впродовж багатьох років, користуються безумовною популярністю у вітчизняних та закордонних туристів. Туристичні послуги надають 24 туроператори, а також більше 100 турагентів, діє 5 туристично-інформаційних центрів.

До безумовних переваг Тернопільщини при формуванні регіонального туристичного продукту та вкладання інвестицій для розбудови відповідної інфраструктури, крім вищезазначених, також слід внести наявність контрастних природно-кліматичних умов (близьких до субтропічних на півдні області та придатних для розвитку зимового відпочинку на півночі).

Туризм є важливим фактором регіонального розвитку, оскільки основна маса об’єктів культурної спадщини зосереджена в малих історичних центрах, до яких відносяться практично всі районні центри області. Лідером з розвитку в’їзного туризму впродовж років залишається Кременецький район, де існує роками розкручений туристичний бренд. Саме тут знаходиться п’ята частина усіх закладів розміщення області, туристи мають можливість одержати комплекс необхідних послуг у різному ціновому сегменті.

Впродовж останніх років в області у рамках реалізації державно-приватного партнерства здійснювалася реконструкція діючих підприємств готельного господарства, споруджувалися об’єкти сервісного обслуговування туристів.

Структура закладів готельного господарства області за місткістю не є оптимальною (відсутні сучасні об’єкти для розміщення великої кількості відвідувачів для проведення ділових заходів).

Більше 30 власників агросадиб надають послуги з організації сільського зеленого туризму.

У 2010-2012 роках кількість туристів, обслуговуваних туристичними підприємствами області, збільшилась на 14,9%, екскурсантів – на 7%. Проте, реальні здобутки туристичної галузі області – значно вагоміші. На Тернопільщині також є значний потенціал для розвитку екскурсійної діяльності, адже за кількістю історичних, природних об’єктів, область поступається лише Києву та Львову. За інформацією ДІАЗів Кременецько-Почаївського та у м. Бережани, Національного заповідника “Замки

Тернопілля”, Національних природних парків “Дністровський каньйон” та “Кременецькі гори”, ТОКЦ туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді та туристичних фірм, кількість екскурсантів складала у 2013 році біля 250 тис. осіб. З них близько 14 тис. становили іноземні туристи.

Роль Тернопільщини на українському туристичному ринку постійно зростає. Туризм визнано пріоритетним напрямком розвитку області, де активно створюються туристичні продукти, покращується рівень обслуговування туристів, здійснюються заходи з просування туристичних пропозицій регіону. Як наслідок, кількість туристів у область збільшується.

Проблемним сьогодні на Тернопільщині є неефективне та нераціональне використання ресурсів, невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу. Обсяги фінансування заходів з просування регіонального туристичного продукту протягом останніх років, фаховий рівень їх реалізації органами виконавчої влади та місцевого самоврядування різних рівнів не забезпечують впливу на параметри туристичних потоків.

Певну загрозу, також, складає потенційно випереджувальний розвиток безпосередніх конкурентів області в галузі туризму, а саме областей Західної України.

Проміжні висновки

1. Станом на 01.01.2015 року мережа закладів культури області становила 916 клубних закладів, 889 бібліотек, 29 музеїв (з них 8 обласних), 53 початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Шевченка, академічний обласний театр актора і ляльки, обласна філармонія, Тернопільське музичне училище ім. С.Крушельницької, Тербовлянське вище училище культури, обласний методичний центр народної творчості, обласна інспекція охорони пам'яток історії та культури, обласний центр дозвілля “Терноцвіт”, Тернопільське обласне підприємство “Фірма «Кінодністер”.

2. На кінець 2014 року Тернопільщина займала 5 місце за чисельністю клубних закладів серед регіонів України та 2 місце за кількістю клубних закладів у розрахунку на 100 тис. осіб.

3. Однією з перших в Україні область розробила і реалізувала обласну програму “Теплий заклад культури на період з 2004 по 2010 роки”.

4 Сьогодні кожен район області має свою візитну мистецьку картку – свято, фестиваль або конкурс. Наприклад, у Борищівському районі – фольклорно-мистецьке свято “В Борищівському краї цвітуть вишиванки”, фестиваль борщу “Борщ-їв”, святкове різдвяне дійство “Горошівська Маланка”, регіональний фестиваль дитячої та юнацької пісенної творчості “На берегах Нічлави”.

5. Станом на 01.01.2015 року в області на державному обліку перебуває 6531 пам'яток та об'єктів культурної спадщини (археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, садово-паркового мистецтва та науки і техніки), тоді як в Івано-Франківській області перебуває 3903 аналогічні пам'ятки, в Чернівецькій – 1774 пам'яток історії та культури.

6. Тернопільська область є визнаною туристичною перлиною України. Туристична галузь Тернопільщини представлена релігійно-паломницьким, культурно-пізнавальним, пригодницьким, тематичним видами туризму. Тернопільщина позиціонується в Україні та за кордоном завдяки широко відомим брендам: “Дністровський каньйон”, “Замки Тернопілля”, “Печери Тернопільщини”, “Медобори, Товтри запрошують”. Релігійний туризм на Тернопільщині активно розвивається завдяки мільйонам паломників різних конфесій з усього світу, які щороку прибувають в Почаївську Свято-Успенську лавру, Марійський духовний комплекс у с. Зарваниця, Язловецький монастир ордену Сестер Непорочного Зачаття.

7. На Тернопільщині також нараховується 542 пам'ятки природи, а це п'ята частина всіх пам'яток природи України.

8. Проблемним сьогодні на Тернопільщині є неефективне та нерациональне використання ресурсів, невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу. Певну загрозу складає і потенційно випереджувальний розвиток безпосередніх конкурентів області в галузі туризму, а саме областей Західної України.

6.4 Фізкультура і спорт

В області головними завданнями з реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту є забезпечення фізичного розвитку, поліпшення стану здоров'я населення, пропагування ведення здорового способу життя, забезпечення розвитку олімпійських, параолімпійських, дефлімпійських та неолімпійських видів спорту. Розвиток фізичної культури і спорту характеризується стабільністю основних показників.

Всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи охоплено 66181 житель області (6,2% від загальної кількості).

Для проведення масових спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів, занять фізичною культурою і спортом з населенням в області функціонує 26 стадіонів, 456 футбольних полів, 12 басейнів, 438 спортивних залів, 397 приміщень для фізкультурно-оздоровчих занять, 26 майданчиків із штучним покриттям, 14 тенісних кортів, 2 веслувальні бази, комплекс трамплінів для стрибків на лижах та санна траса.

Особлива увага приділяється спортивним базам, які відповідають міжнародним стандартам. Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 30 січня 2006 року № 30 (зі змінами та доповненнями) в регіоні затверджено 3 бази олімпійської та паролімпійської підготовки.

В області діє система підготовки спортивного резерву та спортсменів високого класу. Збережено інфраструктуру дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Протягом 2011-2014 років в області працювали 38 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, Тернопільська обласна комунальна школа вищої спортивної майстерності, обласний центр з фізичної культури і спорту “Інваспорт”, обласний та 7 районних центрів з фізичного здоров'я населення “Спорт для всіх”, фізкультурно-спортивні товариства “Колос”, “Україна”, “Спартак”, “Динамо”.

У спортивних школах області культивується 19 літніх олімпійських

видів спорту, з яких волейбол та легка атлетика визначені пріоритетними, 7 зимових видів спорту, з яких пріоритетними є лижне двоборство, біатлон, санний спорт та 18 неолімпійських видів спорту.

В рамках Всеукраїнського місячника “Спорт для всіх – спільна турбота” реконструйовано 1116 спортивних майданчиків та 49 критих спортивних споруд.

Всього в галузі фізичної культури працює 1774 штатних працівники, серед яких 1226 – працівники навчальних закладів, 912 – вчителі фізичної культури, 287 – тренери.

Стипендії за рахунок коштів обласного бюджету отримують 13 спортсменів області.

На Кременецькій санній трасі проводяться Міжнародні змагання “Кубок Бони” за участю представників зарубіжних країн.

З метою збільшення рухової активності дітей, підлітків і молоді, в області щорічно проводяться спортивно-масові заходи серед учнівської молоді, а саме – обласні змагання з футболу на призи клубу “Шкіряний м’яч”, обласна дитячо-юнацька футбольна та волейбольна ліга, “Юний спартаківець”, всеукраїнський фізкультурно-патріотичний фестиваль “Козацький гарт”, Всеукраїнські змагання “Ігри чемпіонів”, обласна спартакіада допризовної молоді, Всеукраїнські спортивно-масові заходи, серед них: Всеукраїнські змагання пам’яті В. Філіпенка з велоспорту на шосе, „Всеукраїнський Олімпійський урок”, “Олімпійський день” та “Олімпійський тиждень”, Всеукраїнський спортивно-масовий захід серед дітей та юнацтва “Олімпійське лелеченя”.

Проміжні висновки

1. Розвиток фізичної культури і спорту характеризується стабільністю основних показників, спортивні бази області повністю відповідають міжнародним стандартам.

2. В області діє система підготовки спортивного резерву та спортсменів високого класу. Збережено інфраструктуру дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

3. Низький рівень охопленості населення всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи (6,2% від загальної кількості).

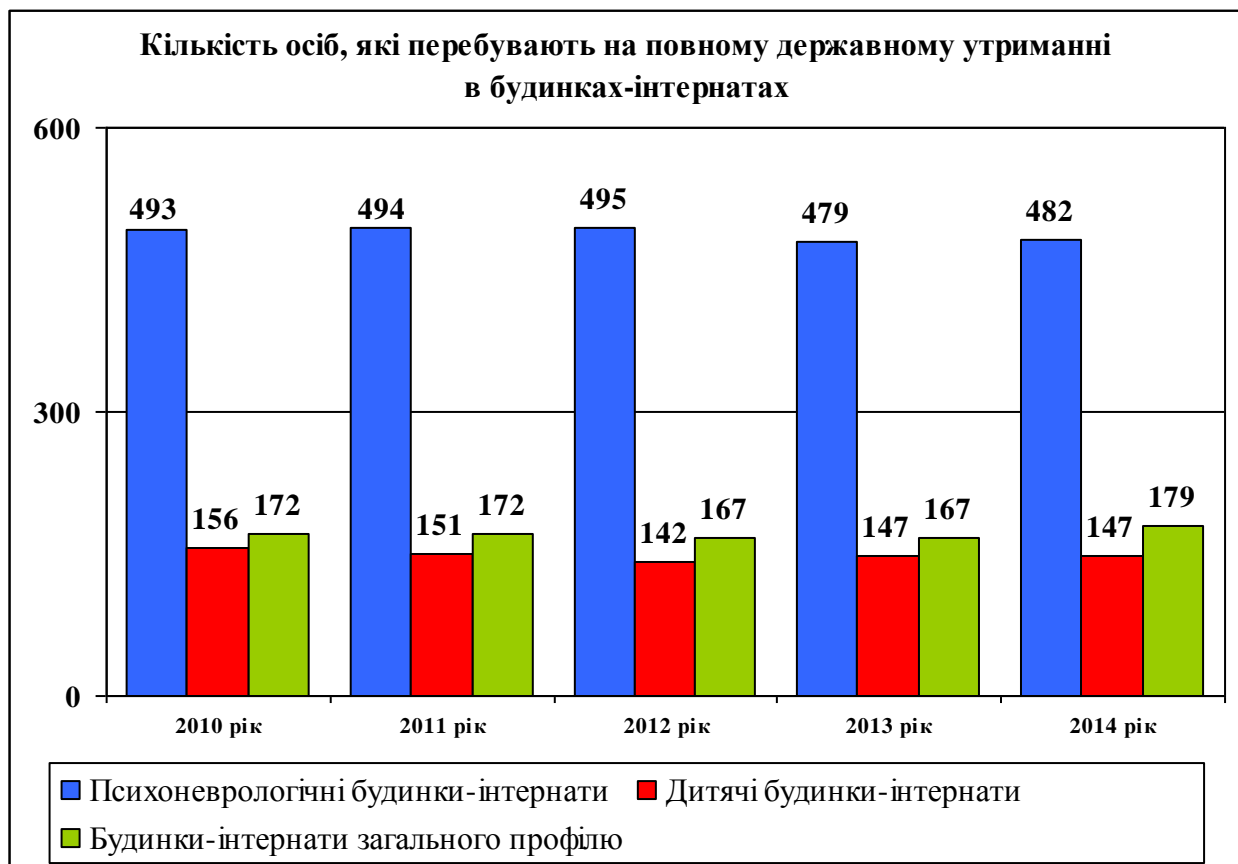
6.5. Соціальна інфраструктура

В області функціонує 20 територіальних центрів соціального обслуговування, в яких функціонує 17 стаціонарних відділень. Отримують послуги 535 осіб (пенсіонери, інваліди, самотні непрацездатні громадяни).

Відділеннями соціальної допомоги вдома, в області обслуговується 22472 особи, ними опікується 1500 соціальних робітників. Один соціальний робітник обслуговує в середньому 15 підопічних (норматив 6-8 осіб в сільській місцевості та 10-12 осіб в місті).

При територіальних центрах діють 19 відділень соціально-побутової адаптації, в яких обслуговується 12081 особа, та 6 відділень соціально-медичних послуг, де обслуговують 3386 осіб.

Крім цього, в області функціонують 6 будинків-інтернатів, з них: 4 психоневрологічні, 2 дитячі будинки-інтернати та геріатричний пансіонат. В даних закладах проживають 793 підопічних.

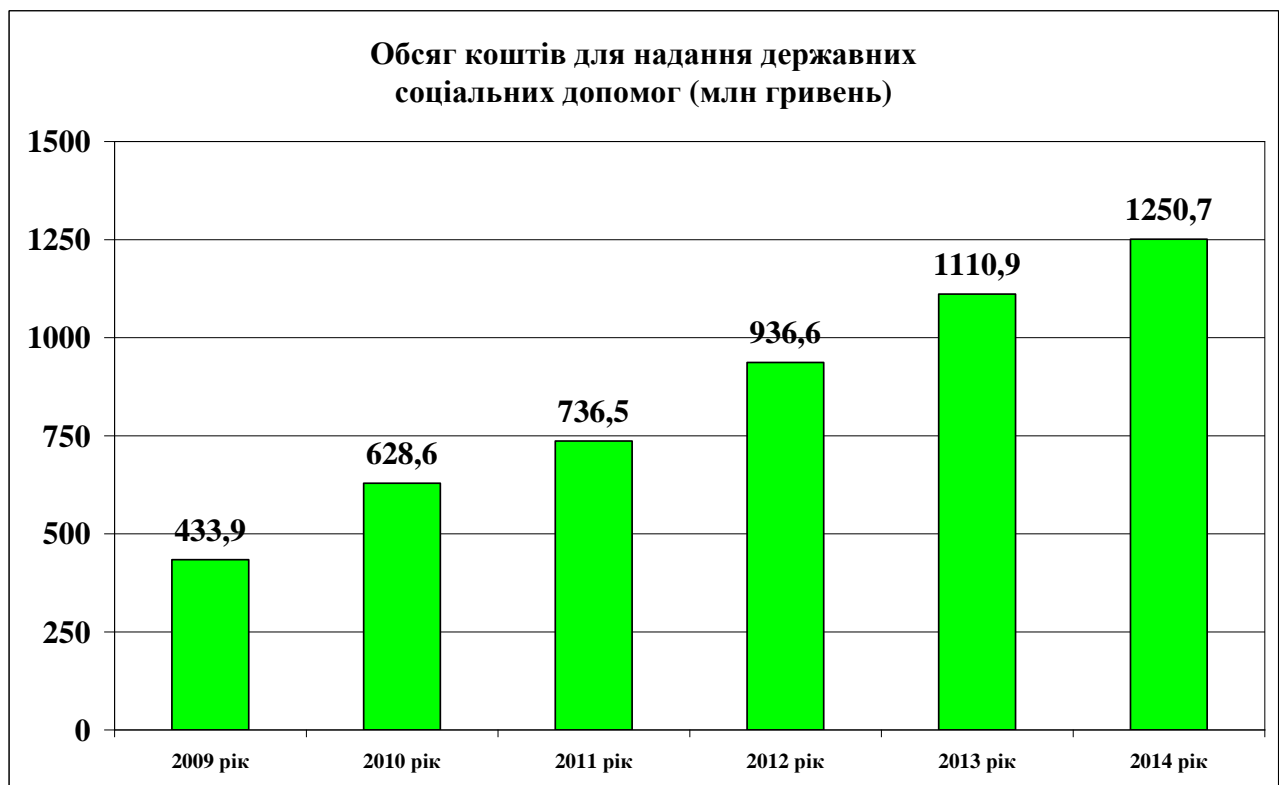
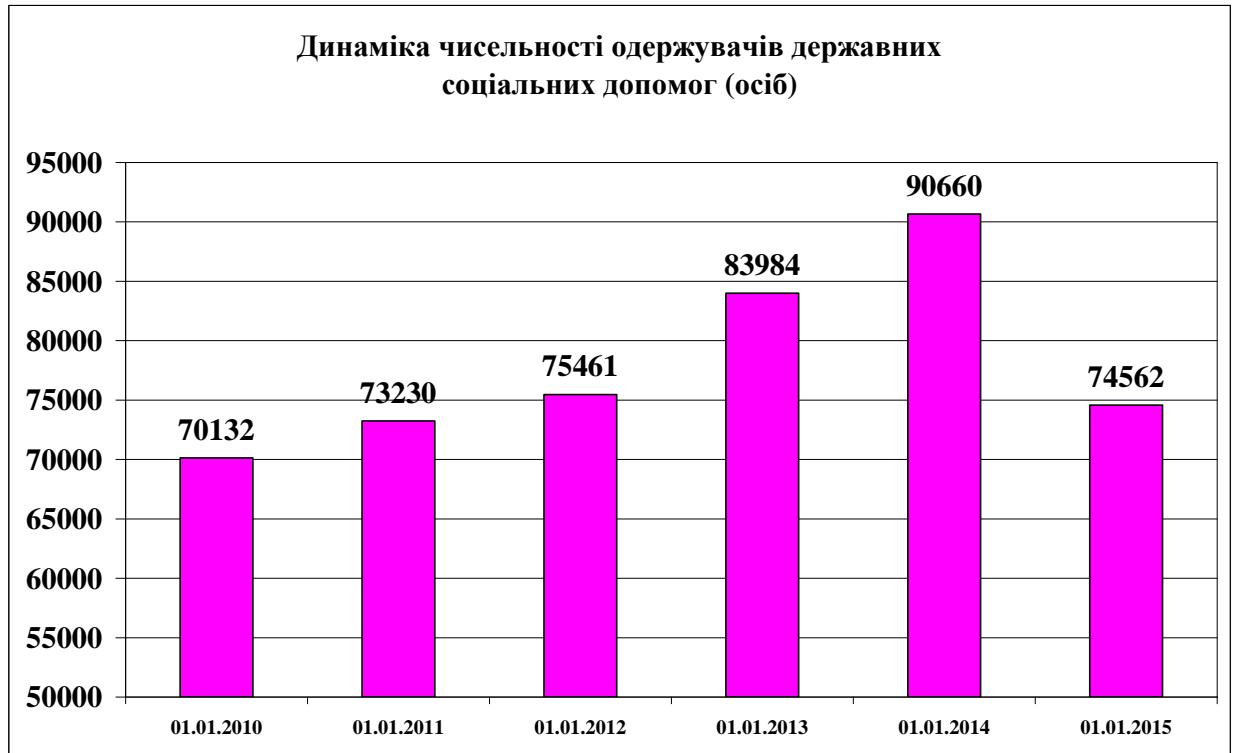

Станом на 01.01.2015 в органах соціального захисту населення області 74562 особи отримувало різні види передбачених законодавством державних соціальних допомог (державна допомога сім'ям з дітьми, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів та державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам), а також здійснено нарахувань на 1250,8 млн гривень. Заборгованість з виплати зазначених видів допомог відсутня.

Впродовж останніх п'яти років спостерігається тенденція до зростання як чисельності одержувачів, так і сум нарахування допомог. Так, різні види державних соціальних допомог на 01.01.2010 отримували 70,1 тис. одержувачів, на 01.01.2011 – 73,2 тис. одержувачів (+4,4% до 01.01.2010), на 01.01.2012 – 75,5 тис. одержувачів (+7,7% до 01.01.2010), на 01.01.2013 – 83,9 тис. одержувачів (+21,3% до 01.01.2010), на 01.01.2014 – 90,7 тис. одержувачів (+29,3% до 01.01.2010), на 01.01.2015 – 74,6 тис. одержувачів (+6,4% до 01.01.2015). У 2009 році виплачено державних соціальних допомог на 433,9 млн гривень, у 2010 – на 628,6 млн гривень (+44,9% до 2009 року), у 2011 – на 736,5 млн гривень (+69,7% до 2009 року), у 2012 – на 936,6 млн гривень (+115,9% до 2009 року), у 2013 – на 1110,9 млн гривень (+156% до 2009 року), у 2014 – на 1250,8 млн гривень (+188% до 2009 року).

За підсумками 2014 року значно зменшилась загальна чисельність одержувачів державних соціальних допомог в порівнянні з початком цього

року, оскільки відповідно до п. 7 Закону України „Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні” у Законі України „Про державну допомогу сім’ям з дітьми” розділ IV „Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку” виключено і передбачено об’єднання допомоги при народженні дитини та по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку в один вид допомоги.

Субсидії на оплату житлово-комунальних послуг станом на 01.01.2015 одержували 25 тисяч сімей та на придбання твердого побутового

палива і скрапленого газу 4,6 тисячі сімей, яким здійснено нарахувань відповідно на 43,9 млн та 4,1 млн гривень.

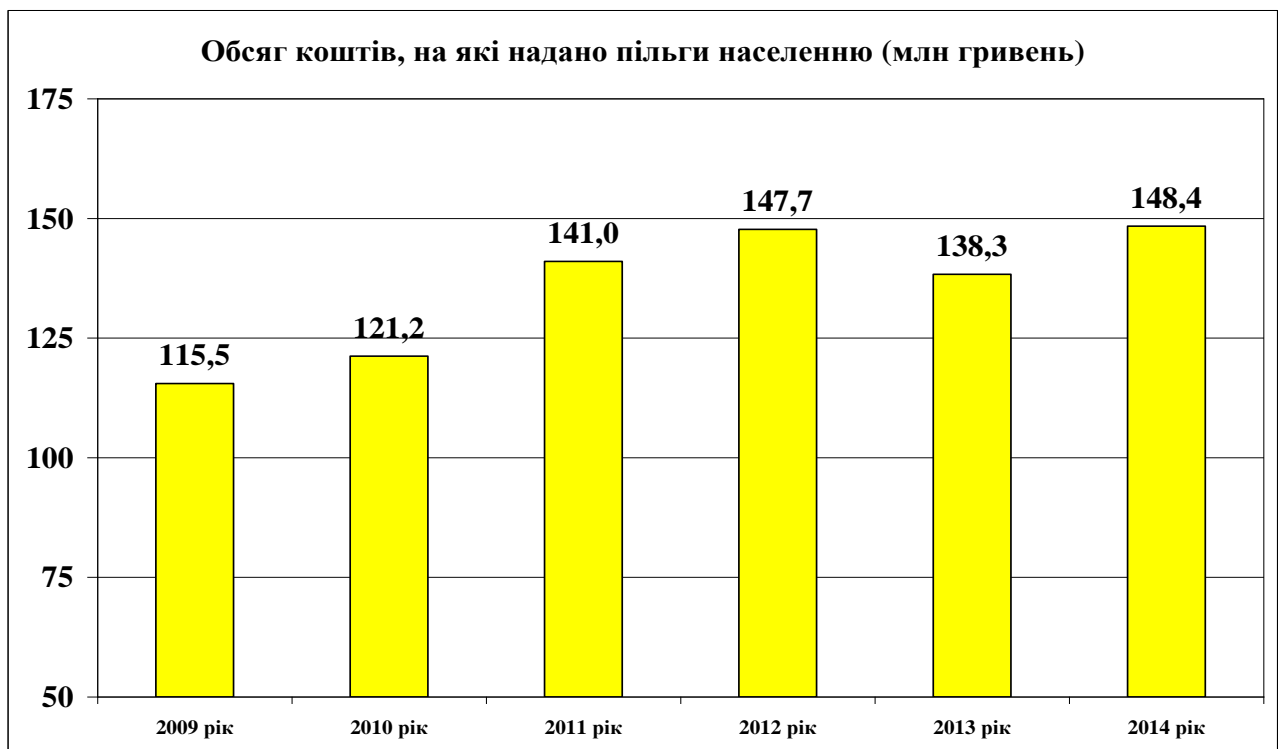
Чисельність одержувачів субсидій у відповідному році залежала від величини плати за комунальні послуги та паливо, а також середньомісячного доходу сім'ї, яка претендує на призначення субсидії, за попередні шість місяців перед зверненням.

Впродовж 2009-2015 років спостерігається наступна динаміка зміни чисельності одержувачів та сум нарахувань житлових субсидій:

– субсидії населенню на оплату житлово-комунальних послуг: на 01.01.2010 субсидії одержували 17180 сімей, на 01.01.2011 – 30698 сімей (+78,7% до 01.01.2010), на 01.01.2012 – 23591 сім'я (+37,3% до 01.01.2010), на 01.01.2013 – 25263 сім'ї (+47,0% до 01.01.2010), на 01.01.2014 – 24959 сімей (+45,3% до 01.01.2010), на 01.01.2015 – 25019 сімей (+45,6 до 01.01.2010).

За 2009 рік здійснено нарахувань на 16,0 млн гривень, за 2010 – на 20,8 млн гривень (+30,0% до 2009 року), за 2011 – на 32,2 млн гривень (+101,3% до 2009 року), за 2012 – на 35,9 млн гривень (+124,4% до 2009 року), за 2013 – на 37,4 млн гривень (+133,8% до 2009 року), за 2014 – на 43,9 млн гривень (+174,4% до 2009 року).

– субсидії населенню на придбання твердого побутового палива та скрапленого газу: на 01.01.2010 субсидії призначено 5389 сім'ям, на 01.01.2011 – 5711 сім'ям (+6,0% до 01.01.2010), на 01.01.2012 – 5986 сім'ям (+11,1% до 01.01.2010), на 01.01.2013 – 5263 сім'ям (-2,3% до 01.01.2010), на 01.01.2014 – 5557 сім'ям (+3,1% до 01.01.2010), на 01.01.2015 – 4565 сім'ям (-15,3% до 01.01.2010). За 2009 рік здійснено нарахувань на 1,6 млн гривень, за 2010 – на 2,8 млн гривень (+75,0% до 2009 року), за 2011 – на 3,2 млн гривень (+100,0% до 2009 року), за 2012 – на 4,4 млн гривень (+175,0% до 2009 року), за 2013 – на 3,8 млн гривень (+137,5% до 2009 року), за 2014 – на 4,1 млн гривень (+156,2% до 2009 року).

Станом на 1 січня 2015 року на обліку в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги (далі – ЄДАРП), перебувало 304 357 пільговиків. Протягом 2014 року за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам окремим категоріям громадян надано пільг на 148,4 млн гривень.

Чисельність осіб, облікованих в ЄДАРП, змінюється в залежності від змін у законодавстві, яким регламентується порядок надання пільг, а також від зміни демографічної ситуації та природного зменшення чисельності окремих категорій населення.

Станом на 01.01.2010 на обліку в ЄДАРП перебували 309282 особи, які мають право на пільги, на 01.01.2011 – 318939 осіб (+3,1% до 01.01.2010), на 01.01.2012 – 317313 осіб (+2,6% до 01.01.2010), на 01.01.2013 – 314394 особи (+1,7% до 01.01.2010), на 01.01.2014 – 311555 осіб (+0,7% до 01.01.2010), на 01.01.2015 – 304357 осіб (-1,6% до 01.01.2010). За 2009 рік надано пільг на суму 115,5 млн гривень, за 2010 – на 121,2 млн гривень (+4,9% до 2009 року), за 2011 – на 141,0 млн гривень (+22,1% до 2009 року), за 2012 – на 147,7 млн гривень (+27,9% до 2009 року), за 2013 – на 138,3 млн гривень (+19,7% до 2009 року), за 2014 – 148,4 млн гривень (+28,5% до 2009 року).

У продовж останніх 5 років, область утримувала найнижчий рівень середньої заробітної плати в Україні. У 2009 році він становив 1412 гривень (по Україні 1906 гривень), а у 2014 році – 2527 гривень (по Україні 3476 гривень), зростання у продовж цього періоду становить 55,6%. Упродовж зазначеного періоду аналогічне зростання рівня середньої заробітної плати відбувалось у Херсонській області – 2617 гривень, Чернівецькій – 2578 гривень, Чернігівській – 2690 гривень, Закарпатській – 2744 гривні, Волинській областях – 2721 гривень.

В області спостерігається тенденція щодо зменшення кількості пенсіонерів. Протягом останніх 10 років середній розмір пенсії в області постійно зростає.

У зв'язку із зростанням середнього розміру пенсії, зростають видатки на їх виплату. Починаючи із 2006 року самозабезпечення власними коштами на виплату пенсій коливається в межах від 42,7% до 47,3%.

Питання соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей є одним із пріоритетних напрямків роботи області в цій сфері.

В області має місце тенденція до зменшення кількості дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Станом на 01 грудня 2014 року із 1212 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (270 та 942 відповідно), які проживають на території області, 1063 з них (87,2% при загальнодержавному показникові 85%) виховуються в сімейних формах виховання.

З 2006 року щорічно зростає кількість дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених громадянами України на території області, а починаючи з 2005 року – зменшується кількість дітей, усиновлених іноземцями (впродовж зазначених періодів громадянами України усиновлено 99 дітей, іноземцями – 26). Протягом 2013 року громадянами України усиновлено 13 дітей (у 2012 році – 8), іноземними громадянами 3

дітей-інвалідів (у 2012 році – 2). Протягом січня – листопада 2014 року громадянами України усиновлено 7 дітей, іноземцями – 3 дітей.

Разом з тим, загалом при позитивній тенденції щодо зростання національного усиновлення, стабільно високою залишається кількість дітей, які підлягають усиновленню (318); 35 подружніх пар потенційних усиновлювачів налаштовані на усиновлення маленької дитини, а чисельно переважаюча група дітей, які очікують усиновлення (85%) – діти від 8 років і старші

Станом на 01 січня 2014 року 793 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування виховуються у родинних опікунів та піклувальників (в т. ч. 32 дітей з особливими потребами).

Щорічно збільшується кількість прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

В 2013 році у 10 дитячих будинках сімейного типу (64 дітей) і 108 прийомних сім'ях (61 дітей), кількість таких дітей становила 225 осіб. Станом на 01 січня 2014 року 266 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виховувалися у 127 прийомних сім'ях (194 дітей, в т. ч. 5 дітей із особливими потребами) та 10 дитячих будинках сімейного типу (72 дітей).

Станом на 01 грудня 2014 року створено 8 прийомних сімей, в які на виховання та спільне проживання влаштовано 16 дітей, ще 3 дітей довлаштовано у діючі прийомні сім'ї.

Щорічно зменшується кількість дітей – вихованців інтернатних закладів: Найбільше дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування перебувало в інтернатних закладах у 2005 році – 29%, відповідно у 2008 році – 28%, у 2009 році – 27%, у 2010 році – 20%, у 2011 році – 20,7%, у 2012 році – 18,6%, у 2013 році – 14,8%.

Станом на 01 січня 2015 року в інтернатних закладах перебуває 160 дітей (13,3%), переважна більшість яких є дітьми середнього або старшого шкільного віку, мають певні проблеми із здоров'ям або перебувають у близьких родинних стосунках.

Проміжні висновки

1. В області функціонує 20 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), які надають послуги пенсіонерам, інвалідам, самотнім громадянам.

2. В органах соціального захисту населення області отримувало різні види передбачених законодавством державних соціальних допомог майже 74,6 тис. осіб, здійснено нарахувань на суму 1250,8 млн гривень. Впродовж останніх п'яти років спостерігається тенденція до зростання як чисельності одержувачів, так і сум нарахування допомог.

3. В області спостерігається тенденція щодо зменшення кількості пенсіонерів. Протягом останніх 10 років, середній розмір пенсії в області постійно зростає. Починаючи із 2006 року, самозабезпечення власними коштами на виплату пенсій коливається в межах від 42,7% до 47,3%.

4. В області має місце тенденція до зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

5. З 2006 року щорічно зростає кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених громадянами України на території області, а починаючи з 2005 року – зменшується кількість дітей, усиновлених іноземцями

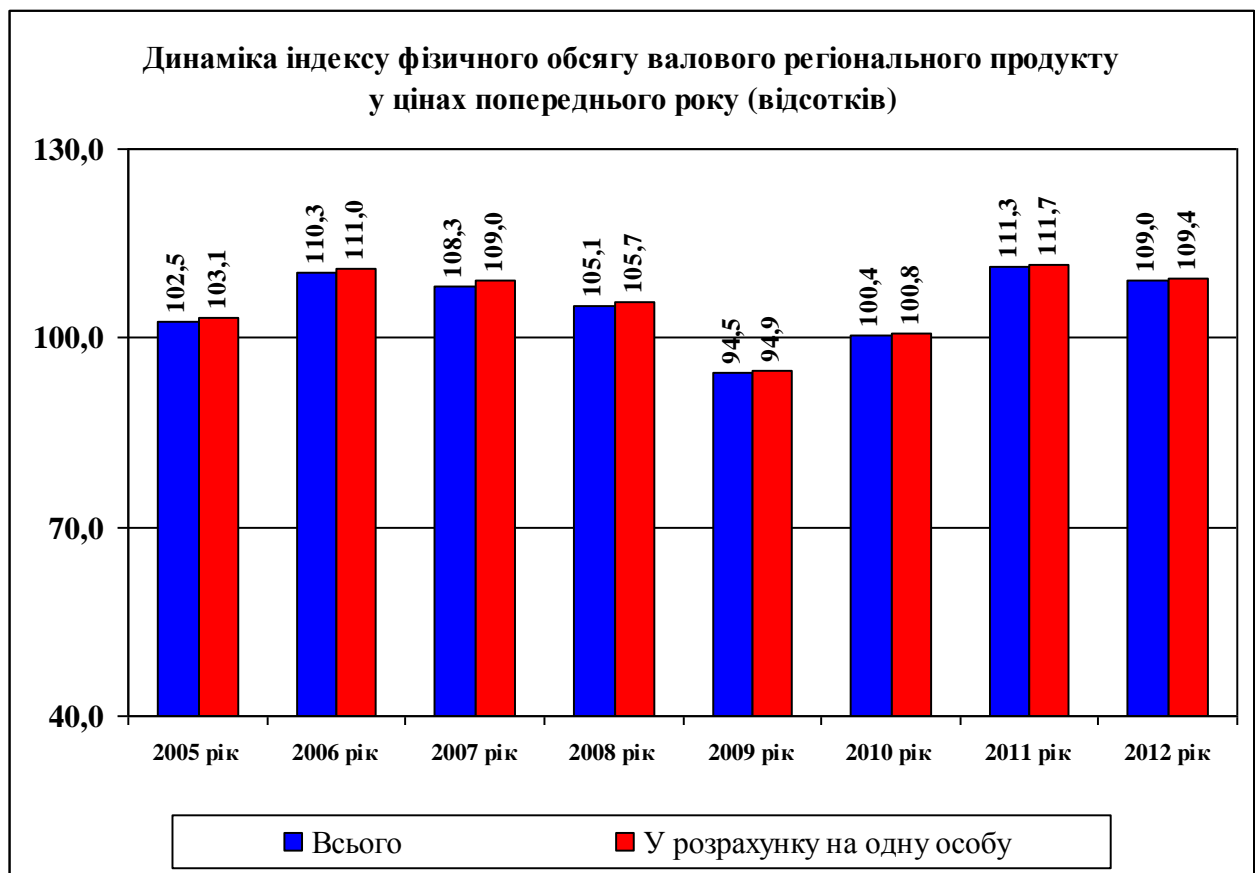
6. Щорічно збільшується кількість прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, зменшується кількість дітей – вихованців інтернатних закладів.

7. ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

7.1 Структура регіональної економіки

Узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки Тернопільської області є валовий регіональний продукт (ВРП). У період з 2007 року по 2012 рік цей показник виріс на 9 681 млн гривень – з 8 276 млн гривень, у 2007 році до 17 957 млн гривень у 2012 році, зростання в 2,2 рази. За цей період темп зростання та зменшення ВРП коливався від 94,5% у 2009 році до 111,3% у 2011 році. У 2012 році темп зростання ВРП становив 109%.

Найбільш характерним показником для визначення рівня життя населення є ВРП на одну особу. Його значення у 2012 році становило 16,6 тис. гривень, що на 12 тис. гривень, або в 3,6 раза більше, ніж у 2005 році, проте вдвічі нижче середнього показника по державі.

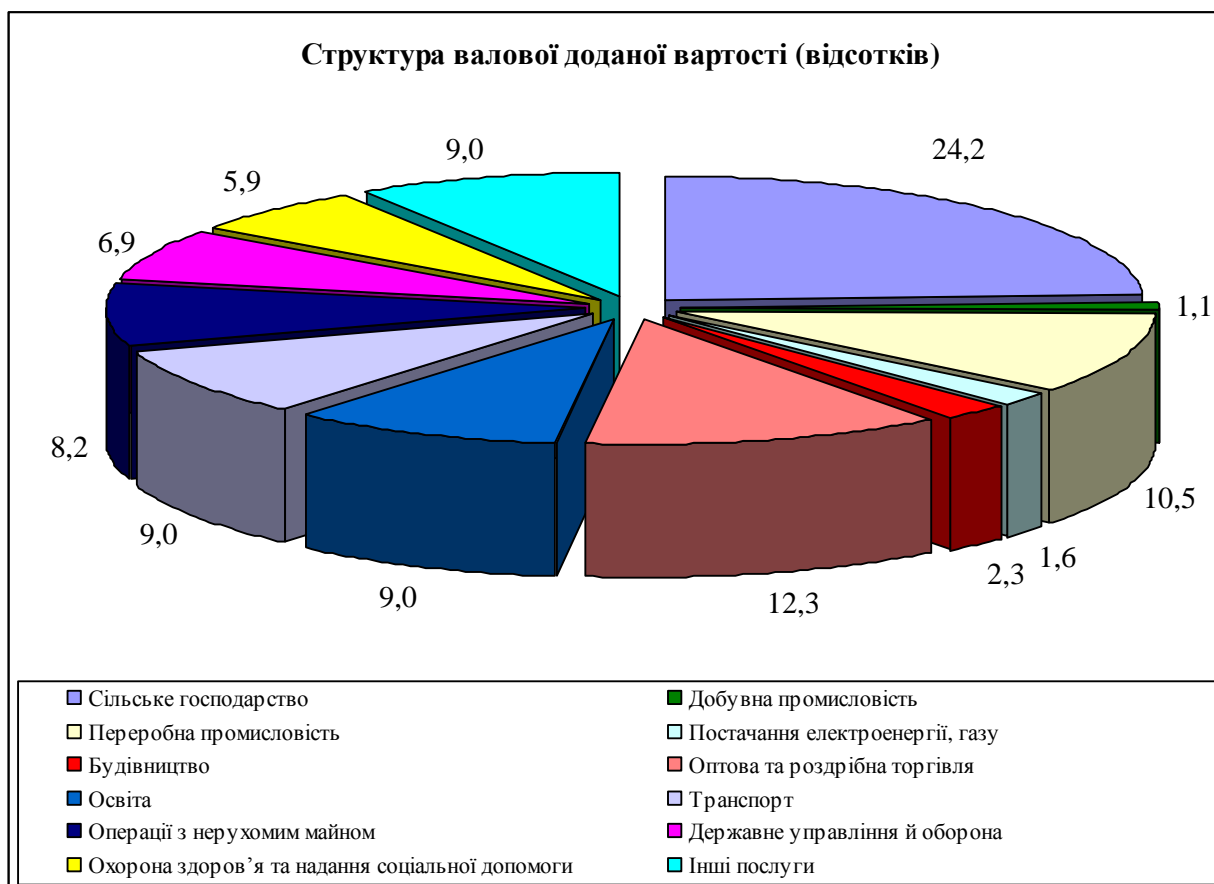

Якщо у 2001 році розрив між обсягами ВРП на одну особу, між західними регіонами, був практично непомітним, то у 2012 році він значно зріс. Так, до прикладу, якщо між Тернопільською та Львівською областю у 2001 році різниця становила лише 700 гривень, то у 2012 році – 8 тис. гривень.

	ВРП на одну особу у фактичних цінах (грн.)							
	2001		2005		2009		2012	
Україна	3766		9372		19832		32002	
Волинська	2702	18	6285	19	11796	20	19249	22
Івано-Франківська	2756	16	6916	12	12485	18	23379	14
Львівська	2768	15	6657	14	14093	13	24387	13

Рівненська	2709	17	6269	20	11699	23	18860	23
Тернопільська	2048	25	4603	27	10240	25	16644	26
Хмельницька	2511	22	5764	22	11780	22	19920	20
Чернівецька	2015	26	4654	26	9383	27	14529	27

За підсумками 2012 року в структурі ВДВ, сільське господарство становить 24,2%, добувна промисловість – 1,1%, переробна промисловість – 10,5%, постачання електроенергії, газу – 1,6%, будівництво – 2,3%, оптова та роздрібна торгівля – 12,3%, транспорт та освіта – по 9%, операції з нерухомим майном – 8,2%, державне управління й оборона – 6,9%, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 5,9%, інші послуги – 9%.

Аналіз тенденцій у зміні структури валової доданої вартості показує зростання в останні роки (окрім 2011 року) частки сфери послуг. Частка промисловості до 2007 року постійно зростала, з 2008 по 2011 роки вона скорочувалась. У загальній структурі промисловості намітилася тенденція зростання частки валової доданої вартості добувної промисловості та скорочення переробної. Починаючи з 2009 року почала зростати частка сільського господарства, яка у 2011 році в 2,7 раза перевищувала середню по Україні.

Така тенденція є неоднозначною, оскільки переробна промисловість та сфера послуг мають вищу суспільну рентабельність та дають змогу формувати додаткові ресурси місцевих бюджетів і доходи громадян.

Структура економіки демонструє значну залежність від сільського господарства – сектору, який перебуває під впливом природно-кліматичних змін,

має низький потенціал для створення нових робочих місць та невисоку заробітну плату.

7.2 Промисловий потенціал

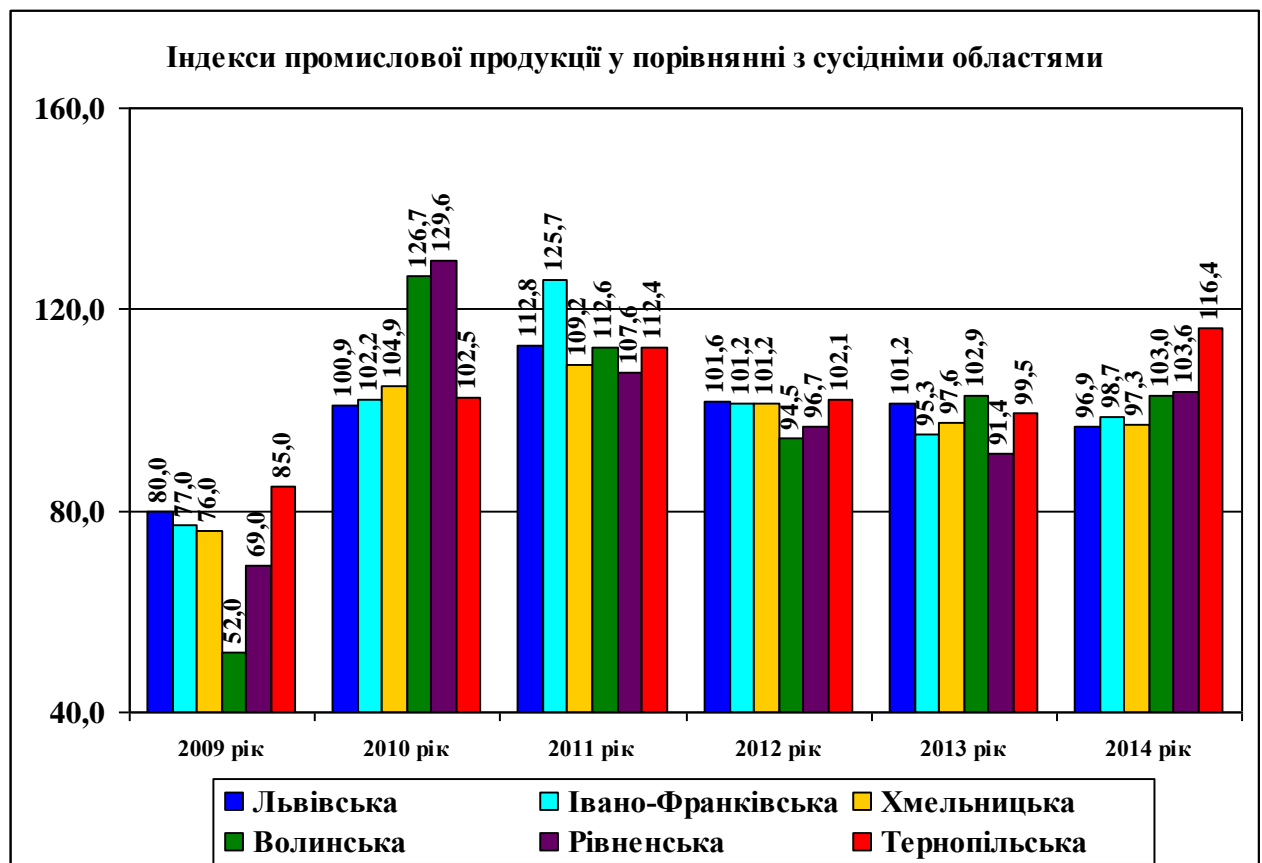
Промисловий комплекс області представлений різноманітними сферами діяльності, а саме: від видобутку корисних копалин до виробництва товарів першої необхідності.

В області сформовано відносно стабільну структуру промислового виробництва, яка базується на виробництві харчових продуктів та тютюнових виробів, виробництві хімічних речовин і хімічної продукції та машинобудуванні.

Однак, слід зазначити, що в період з 2010 року по 2014 рік структура промислового виробництва області зазнала деяких змін. Так, за вказаний період збільшилась частка хімічної галузі промисловості (з 4,5% до 6,2%). Разом з тим, спостерігалася негативна тенденція щодо скорочення питомої ваги харчової галузі промисловості (з понад 58% до 46,6%) та машинобудування (з 13,9% до 8,5%).

За рахунок нарощування обсягів виробництва продукції більшістю промислових підприємств області, впродовж 2010-2012 років, вдалося подолати спад, допущений у 2009 році.

За підсумками 2014 року зафіксовано ріст обсягу виробництва промислової продукції на 16,4% за рахунок збільшення обсягів виробництва харчових продуктів та тютюнових виробів, виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності, металургійного виробництва, виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, а також машинобудування.

Частка обсягу реалізованої промислової продукції області протягом останніх років у загальному обсязі держави складала лише 0,6%, проте в 2014 році питома вага обсягу реалізованої промислової продукції області збільшилась до 0,8%.

Водночас, міжобласний порівняльний аналіз обсягів реалізованої промислової продукції вказує на те, що за промисловим потенціалом Тернопільська область займає одне з останніх місць серед сусідніх областей.

За результатами 2014 року в структурі реалізації промислової продукції 79,4% складає продукція переробної промисловості, 18,2% – постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, 1,8% – продукція добувної промисловості та розроблення кар'єрів.

В переробній промисловості ключові місця за обсягами реалізації продукції займають підприємства з виробництва: харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; хімічних речовин та хімічної продукції; гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції та машинобудування.

Провідна позиція в промисловому комплексі області належить харчовій галузі, яка являється структуроформуючою ланкою господарського комплексу регіону.

Пріоритетними в області являються цукрова галузь – 37,9% від загального виробництва промислової продукції харчової галузі промисловості, молочна – 29,2% та м'ясопереробна – 8%.

Текстильне виробництво є однією з найбільш соціально значимих галузей. Динаміка обсягу виробництва промислової продукції в цій галузі, протягом 2008-2010 років, характеризувалась спадом з тенденцією до його

поступового уповільнення. Аналіз динаміки обсягу виробництва продукції засвідчує, що найбільший спад (на 35,6%) зафіксовано у 2009 році.

У порівнянні з 2005 роком у 2014 році в області виробництво пряжі бавовняної зменшилось на 75,1%, тканин бавовняних – на 77,7%, білизни постільної на – 36,7%, виробів панчішно-шкарпеткових на – 53,5% та взуття на – 59,9%.

Незважаючи на незначні обсяги виробництва, реалізація товарів все ще залишається найактуальнішою проблемою підприємств галузі.

Виробництво машин і устаткування є складовою галузі машинобудування, яка посідає одне з основних місць в економічному розвитку області. Провідними підприємствами галузі є ТОВ “СЕ Борднетце Україна”, ПАТ ТРЗ “Оріон”, а також підприємства світлотехнічної галузі промисловості області, а саме: об’єднання підприємств корпорації “Ватра” та ТзОВ “Шредер”.

Так, динаміка обсягу реалізованої промислової продукції машинобудівної галузі в період з 2006 року по 2014 рік в цілому характеризувалася ростом обсягу реалізації продукції з тенденцією до її періодичного спаду, зокрема у 2010 та 2012 роках.

З початку 2013 року підприємства спиртової галузі області увійшли до сфери виробництва хімічних речовин та хімічної продукції. Відтак, питома вага обсягу реалізованої промислової продукції галузі за 2014 рік становила 6,2% при динаміці від 1,3% до 4,6% впродовж 2005-2012 років.

Дещо незадовільним є стан розвитку добувної промисловості та розроблення кар’єрів в області. Аналіз добувної галузі за останні 10 років свідчить про значний природоресурсний потенціал, однак впродовж 2010-2014 років в структурі загальнообласного обсягу виробництва продукції питома вага галузі складала лише від 2% до 2,7%.

Згідно з проведенням аналізом промислового комплексу області, основними напрямками розвитку промислового сектору, слід передбачити підтримку визначених галузевих пріоритетів з врахуванням наявного потенціалу.

7.3 Інвестиційні ресурси (капітальні інвестиції (інвестиції в основний капітал, будівництво))

Тернопільщина традиційно була і залишається регіоном з високим ступенем будівельної активності, розвиток будівельної галузі має пріоритетне значення для соціально-економічного розвитку краю.

За січень-грудень 2014 року, в області обсяг освоєних капітальних інвестицій за видами активів становить:

- житлові будівлі – 675451 тис. гривень, що складає 66,2% до рівня 2013 року;
- нежитлові будівлі – 710320 тис. гривень;
- інженерні споруди – 164109 тис. гривень.

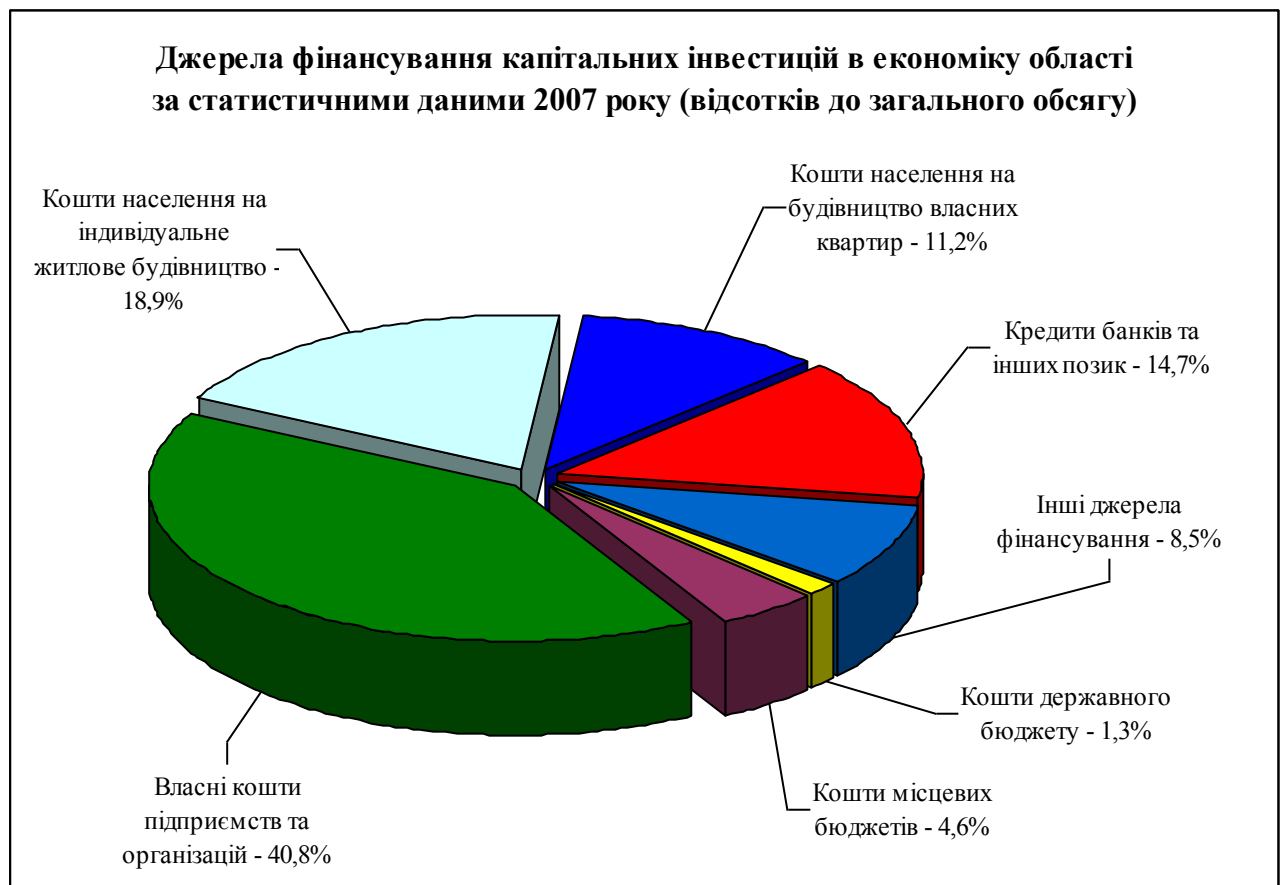
Обсяги освоєння капітальних інвестицій, за видом економічної діяльності „Будівництво” за січень-грудень 2014 року, склав 665130 тис. гривень, що становить 27,3% до загальнообласного обсягу.

Обсяг інвестицій в житлове будівництво області за 2005-2014 роки

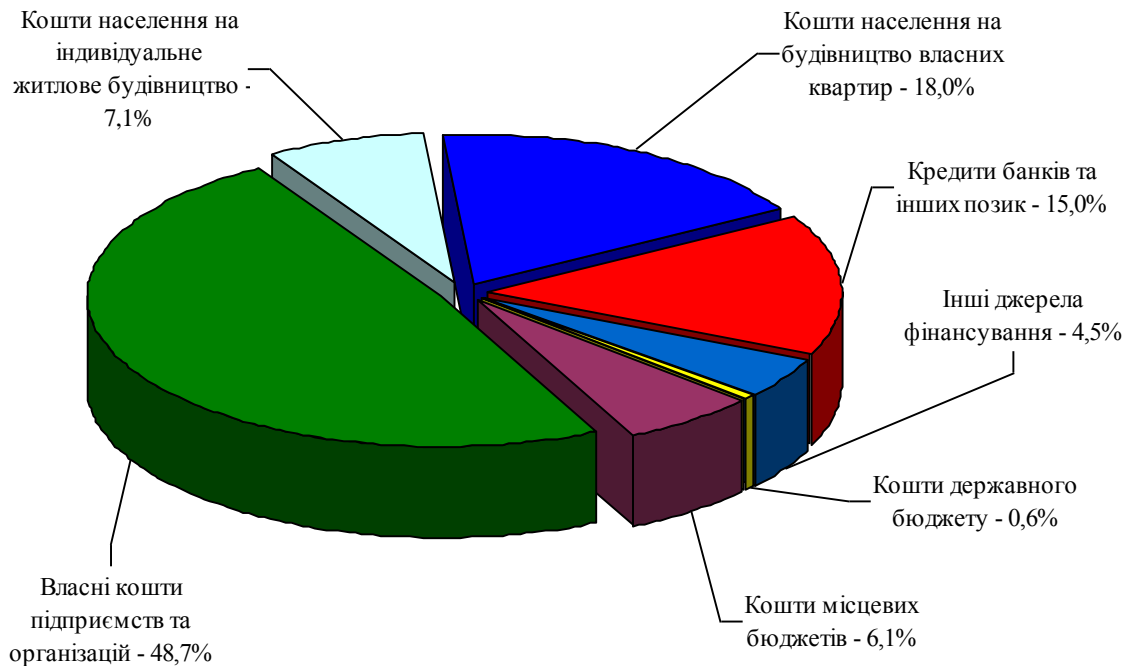
Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяг інвестицій в житлове будівництво	301,2	381,3	645,1	827,4	454,9	745,7	639,7	1100,9	1019,7	675,5
Обсяг капітальних інвестицій	1019,8	1397,3	2221,6	3172,1	1667,0	2138,4	2524,2	3374,8	2976,2	2433,1

У Тернопільській області впродовж 2005-2014 років спостерігається позитивна, але нестабільна динаміка зростання капітальних інвестицій, її індекси коливались з 138,9% у 2007 році до 102,4% у 2011 році. Разом з тим, у 2009 році допущено спад на 55,3% та у 2014 році спад на 28,3%.

Аналіз структури капітальних інвестицій, залучених у розвиток економіки та на оновлення основних фондів підприємств за рахунок усіх джерел фінансування за період 2007-2014 років свідчить, що основна частина капіталовкладень – це власні кошти підприємств, частка яких коливається від 37,7% у 2007 році до 55,9% у 2009 році. У 2014 році власні кошти підприємств становили 48,7% у загальному обсязі.

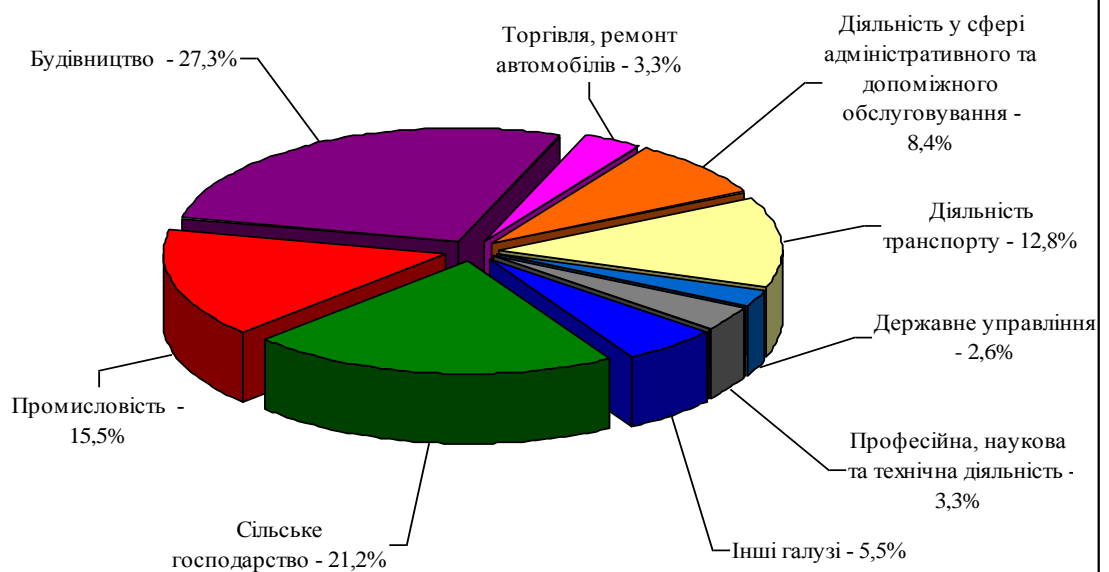

**Джерела фінансування капітальних інвестицій в економіку області
за статистичними даними 2014 року (відсотків до загального обсягу)**

Аналіз структури капітальних інвестицій за видами економічної діяльності показує, що частка інвестицій, вкладених у розвиток промислових видів діяльності становить від 10% у 2010 році до 18,2% у 2009 році. У 2014 році питома вага капітальних інвестицій у розвиток промисловості склала 15,5%. Частка інвестицій підприємств сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства коливається від 14,7% у 2007 році до 21,2% у 2014 році.

Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності (за статистичними даними 2014 року, відсотків до загального обсягу)

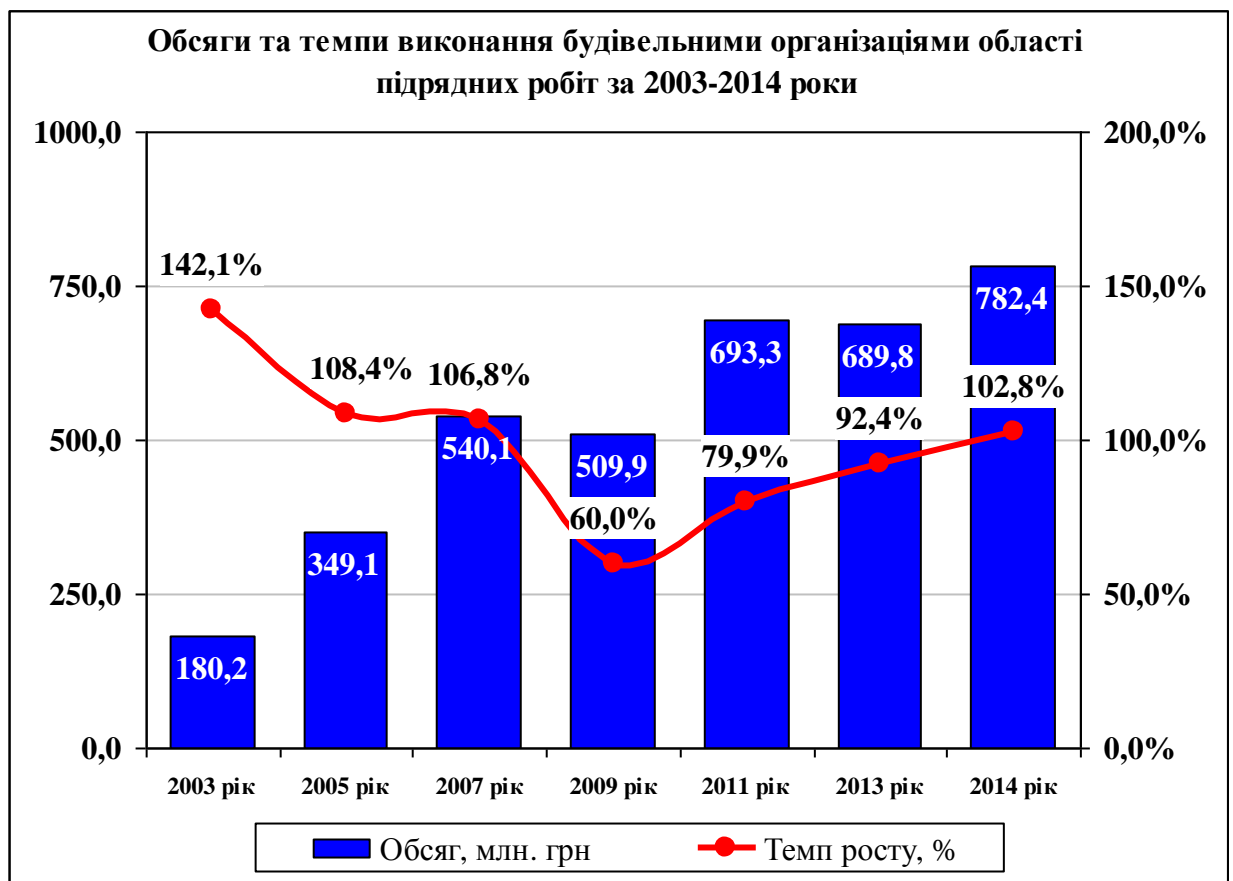

За останні два роки вагомою залишається частка інвестицій у будівництво, яка становила 36% у 2013 році та 27,3% у 2014 році.

Здійснивши аналіз показників обсягу виконаних будівельних робіт за 2002-2013 роки, можна зробити висновок, що період з 2002 по 2007 роки характеризується поступовим збільшенням індексу обсягів виконаних будівельних робіт. Так, у 2003 році зафіксовано максимальний індекс обсягів виконаних будівельних робіт, який склав 142%, а у 2007 році даний показник знизився і становив 106,8%.

Негативна динаміка показників виконаних будівельних робіт спостерігається з 2008 по 2013 роки. У 2009 році індекс обсягів будівельних робіт досягнув найнижчого показника і становив 60%. У 2013 році даний показник склав 92,4%.

Протягом 2014 року зафіксовано підвищення активності підрядних будівельних організацій області. Будівельними підприємствами області виконано робіт на суму 782,4 млн гривень, що на 2,8% більше, ніж у відповідному періоді минулого року.

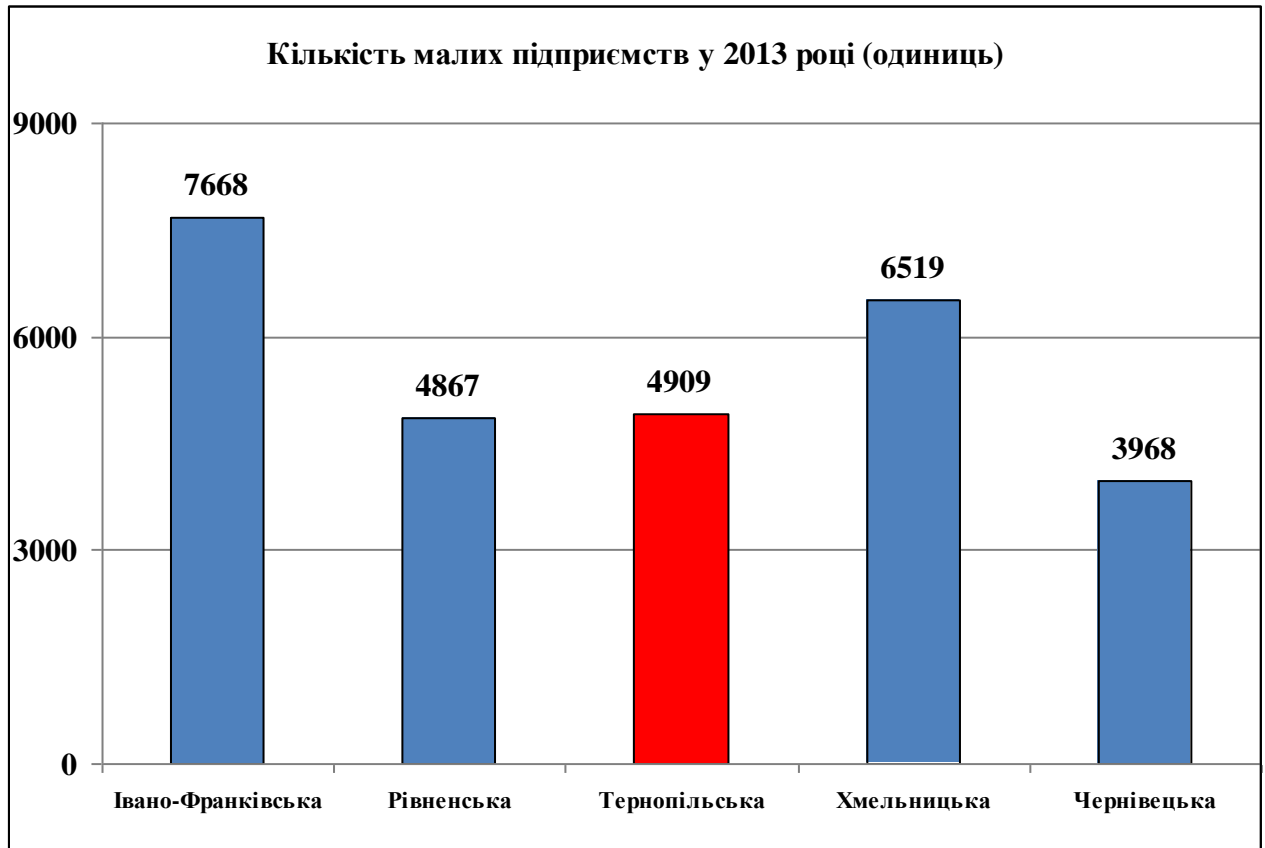

7.4 Підприємництво

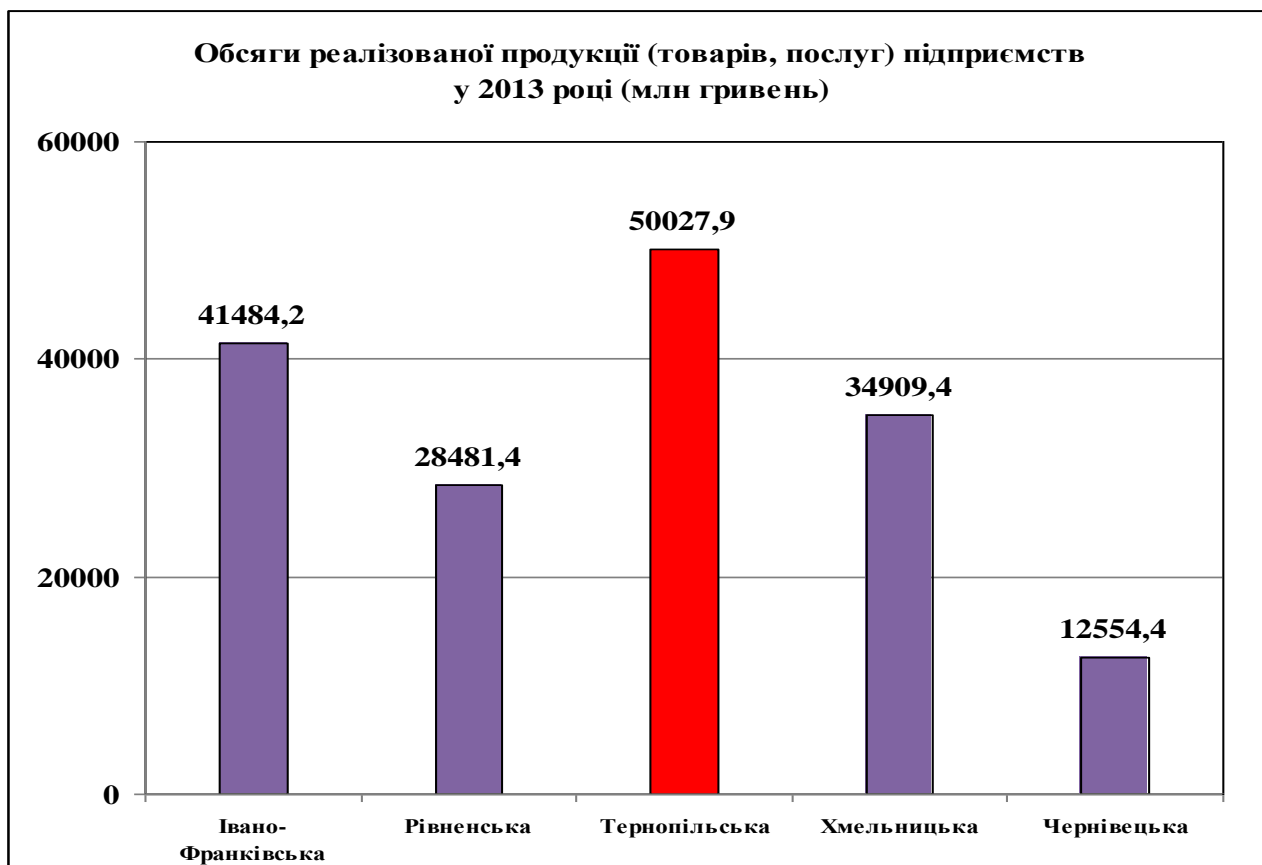
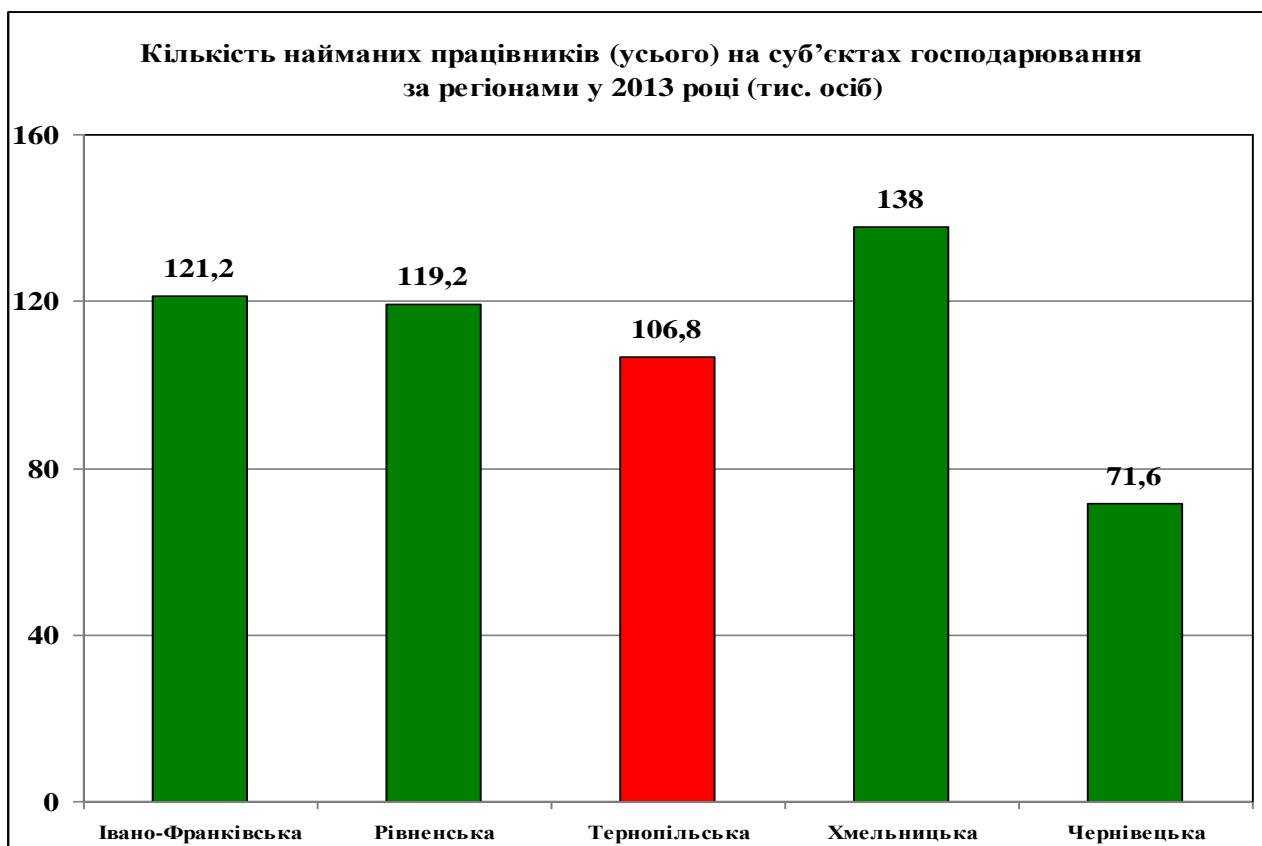
В області здійснюють діяльність 36,6 тис. суб'єктів господарювання (з урахуванням підприємств-юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців), що у розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення склало 341 суб'єкт господарювання (з них 46 підприємств та 295 фізичних осіб). Протягом останніх десяти років найвищий рівень цього показника спостерігався у 2008 році – 457 суб'єктів (39 підприємств та 418 фізичних осіб), а найнижчий у 2003 році – 273 суб'єкти (37 і 236 відповідно).

Структурний розподіл підприємств області за розмірами протягом 2003-2013 років значних змін не зазнав: 0,1% складають великі підприємства, 6,1% – середні, 93,8% – малі підприємства.

У 2013 році питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва в області склала 99,9% від загальної кількості суб'єктів господарювання, що в цілому відповідає європейським стандартам.

Кількість великих підприємств впродовж 2012–2013 років не змінювалась, в той же час, кількість середніх підприємств збільшилась на 12 підприємств. На кінець 2013 року в малому та середньому підприємництві було зайнято 72,7 тис. осіб, що складає 87,8% від загальної кількості зайнятих працівників.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств по області у 2013 році склав 50,0 млрд. гривень.

Частка продукції великих підприємств у загальному обсязі становить 62,5%, що є найвищим показником по Україні. Частка продукції середніх підприємств становить 24,5%, малих підприємств відповідно 13,0%.

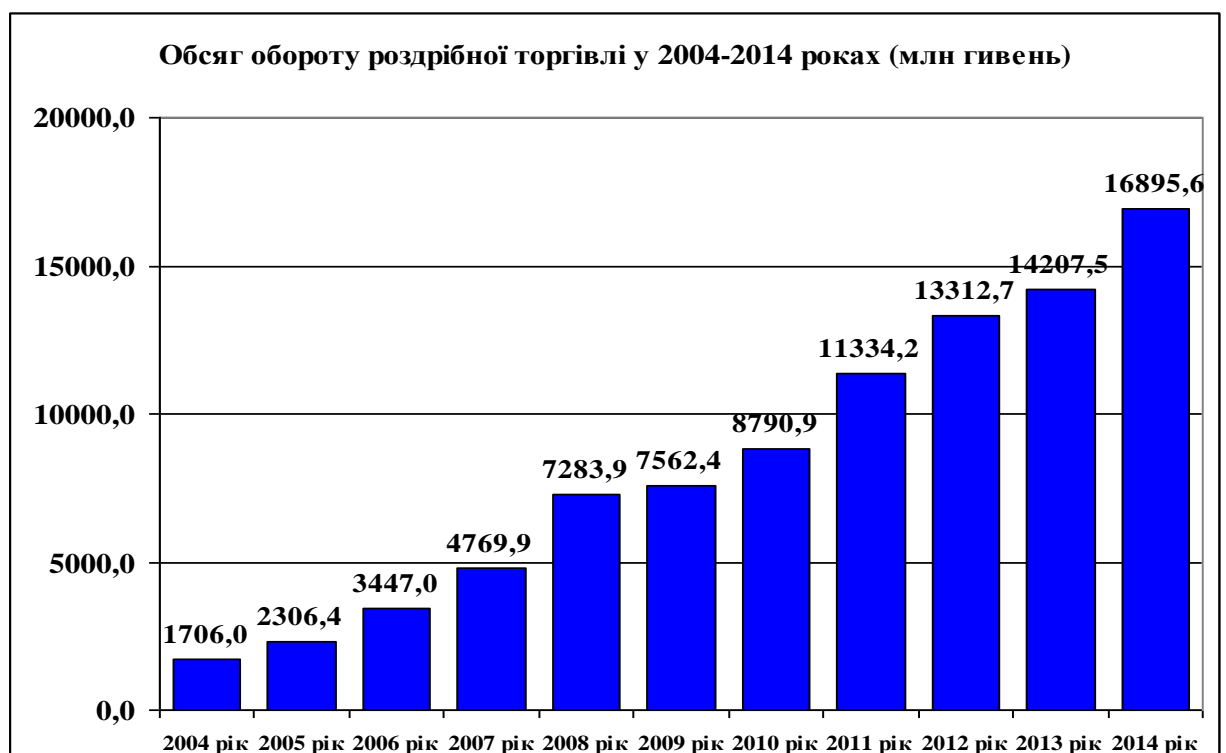
З метою створення зручних та доступних умов для отримання громадянами та суб'єктами господарювання якісних адміністративних послуг, забезпечення сприятливого бізнес-клімату, запобігання проявам корупції та усунення різного роду посередництва під час їх надання, а також відповідно до Закону України „Про адміністративні послуги”, в області діє 19 центрів надання адміністративних послуг, у всіх районах і містах Тернополі та Чорткові.

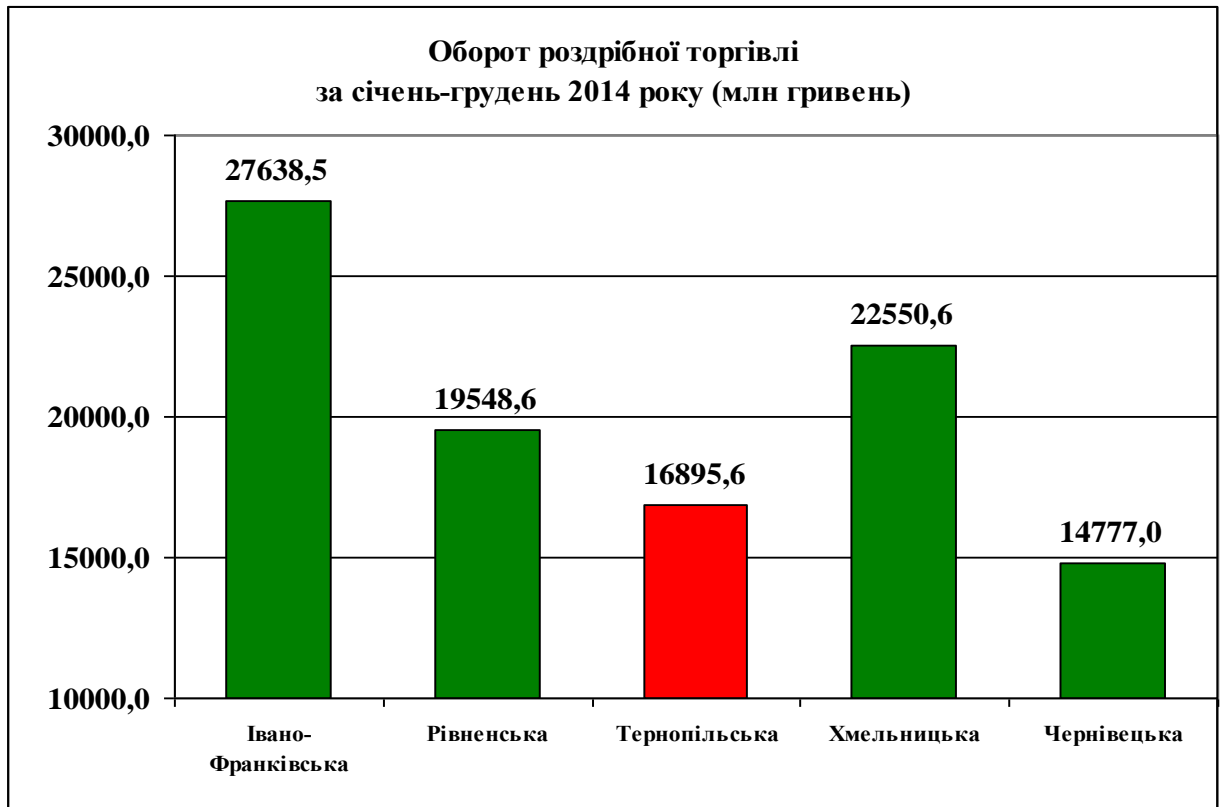
В області налічується майже 180 об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, небанківські фінансово-кредитні установи, в т.ч. кредитні спілки та їх філії, інформаційно-консультативні установи).

7.5 Споживчий ринок

Торгівля, ресторанне господарство та побутове обслуговування населення є важливою складовою внутрішнього ринку, що відіграє значну роль у формуванні загального економічного потенціалу регіону, забезпеченні потреб населення в товарах і послугах. Це підтверджується позитивною динамікою обсягу роздрібного товарообороту, відкриттям нових об'єктів торгівлі, ресторанного господарства та сфери послуг, створенням нових робочих місць для працевлаштування населення області.

В області діє 6,8 тисяч об'єктів роздрібної торгівлі (з продажу продовольчих і непродовольчих товарів), понад 1,7 тисяч закладів ресторанного господарства, близько 3,3 тисячі об'єктів з побутового обслуговування населення та 60 ринків.

Оборот роздрібної торгівлі, що включає роздрібний товарооборот підприємств юридичних осіб та фізичних осіб підприємців у 2014 році склав 16,9 млрд. гривень, що на 19 відсотків більше, ніж у 2013 році.

Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, які здійснюють діяльність із роздрібної торгівлі та забезпечення стравами і напоями у 2014 році склав 6143,2 млн гривень, і зріс в порівнянні з 2013 роком на 21,7%. Середньомісячний обсяг роздрібного товарообороту підприємств на одну особу у 2014 році становив 477 гривень, що на 84 гривні (або на 21,4%) більше ніж у 2013 році.

У структурі роздрібного товарообороту підприємств переважає продаж непродовольчих товарів, частка яких складає 63%.

Оптовий товарооборот (без ПДВ і акцизу) підприємств оптової торгівлі за 2014 рік становив 22884,6 млн. грн, що більше рівня 2013 року на 16,7%. В товарній структурі оптового товарообороту переважає продаж продовольчих товарів, і складає в межах 80%.

Станом на 01.01.2015 року в області нараховується 60 ринків, загальна площа яких становить 413 тис.м². На ринках облаштовано 13,3 тис. торгових місць, з яких 70% місць використовується для продажу непродовольчих товарів, 29% для продажу продовольчих товарів (з них 17% для продажу сільськогосподарської продукції), 1% для продажу свійських тварин.

Обсяг послуг, реалізованих споживачам підприємствами сфери послуг у 2014 році склав 2562,6 млн грн. (ріст до 2013 року становить понад 14%). Середньомісячний обсяг реалізованих послуг на 1 мешканця області склав 205 гривень. Населенню надано послуг на 559 млн гривень, що становить 21,8% від загального обсягу реалізованих послуг.

Найбільша питома вага в загальному обсязі реалізованих послуг припадає на послуги транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, а також на послуги інформації та телекомунікації. Значно зросли обсяги послуг у сфері технічного обслуговування та ремонту автотранспорту, операцій з нерухомістю, послуги транспорту і зв'язку, розширився обсяг послуг готелів, сфери відпочинку, розваг, культури та спорту.

В загальному по області забезпеченість населення торговельною площею у магазинах перевищує нормативну в межах 4%. За рахунок нового

будівництва, освоєння та реконструкції недіючих торгових підприємств, відбувається розширення мережі об'єктів у сфері торгівлі та побутового обслуговування населення. Так, у 2014 році було відкрито 152 об'єкти з торгівлі продовольчими та непродовольчими товарами, 24 підприємства ресторанного господарства, 31 об'єкт з побутового обслуговування населення, що сприяє підвищенню зайнятості населення.

Надходження до зведеного бюджету від діяльності суб'єктів господарювання, що працюють в сфері торгівлі склали за 2014 рік 887,4 млн гривень що становить 35% від загальної суми поступлень по області.

З року в рік у сфері торгівлі та послуг відбувається ріст обсягів продажу товарів та послуг. Активізація роздрібної торгівлі супроводжується впровадженням прогресивних методів торгівлі, розвитком системи додаткових послуг і підвищенням якості торговельного обслуговування.

7.6 Зовнішньоекономічна діяльність

Протягом 2010-2013 років зовнішньоекономічна діяльність підприємств області характеризувалася поступовим зростанням обсягів експорту товарів і послуг, при чому сальдо зовнішньої торгівлі було від'ємне. Коефіцієнт покриття експортом імпорту коливався від 0,6 в 2010 році до 1,04 – в 2013 році. Серед регіонів України Тернопільщина посідає 25 місце в експорті як товарів, так і послуг.

Зовнішньоторговельний оборот області товарами та послугами за 2014 рік склав 726,8 млн дол. США, що на 7,7% менше, ніж у 2013 році. При цьому, обсяги експорту становили 414,9 млн дол. США (на 1,9% менше, ніж за 2013 рік), імпорту – 311,9 млн дол. США (на 14,4% менше, ніж за 2013 рік). Сальдо зовнішньої торгівлі позитивне для області – +103,0 млн дол. США.

Обсяги зовнішньої торгівлі області товарами за 2014 рік становили 662,5 млн дол. США, що на 7,3% менше в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. При цьому обсяги експорту товарів становили 359,0 млн дол. США (на 1,7% менше, ніж у 2013 році), імпорту – 303,5 млн дол. США (на 13,2% менше, ніж у 2013 році). Сальдо зовнішньої торгівлі товарами позитивне для області +55,5 млн дол. США.

Зовнішня торгівля товарами здійснювалась з 83 країнами світу, в тому числі: експортні операції – із 61 країною, імпортні – із 68.

Обсяги зовнішньої торгівлі області послугами за 2014 рік становили 64,3 млн дол. США, що на 11,4% менше, в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. При цьому, обсяги експорту послуг становили 55,9 млн дол. США (на 4,1% менше, ніж за 2013 рік), імпорту – 8,4 млн дол. США (на 33,7% менше, ніж за 2013 рік). Сальдо зовнішньої торгівлі послугами позитивне для області – +47,5 млн дол. США.

Основну частку експорту послуг за 2014 рік склали послуги з переробки матеріальних ресурсів, на які припадало 64,2% від загального обсягу експорту послуг області (35,9 млн дол. США). В порівнянні з 2013 роком, обсяги експорту послуг з переробки матеріальних ресурсів зменшилися на 13,8%.

В імпорті послуг найбільшу питому вагу складали послуги, пов'язані з подорожами – 35,7% від загального імпорту послуг області (3,0 млн дол. США).

У порівнянні з 2013 роком, обсяги імпорту послуг, пов'язаних з подорожами зменшилися на 18,6%.

Зовнішня торгівля послугами здійснювалась із 100 країнами світу, в тому числі: експортні операції – із 95 країнами, імпортні – із 44.

Протягом 2014 року в структурі експорту місцевої сільськогосподарської продукції спостерігалась тенденція, подібна до минулих років, відповідно до якої, найбільша частка припадала на сировинні товари, в першу чергу, на зерно і насіння олійних культур.

У звітному періоді, в порівнянні з показниками січня-грудня 2013 року, збільшилися обсяги вивезення таких товарів: білкові речовини – в 12,4 рази; насіння і плоди олійних рослин – в 2,9 рази; шкури та шкіра необроблені – на 29,4%; одяг текстильний – на 24,7%; деревина і вироби з деревини – на 15,3%; зернові культури – на 13,9%.

Експортні поставки товарів здійснювалися до: Польщі (49,8% у загальному експорті області), Російської Федерації (5,0%), Іспанії (4,1%), Нідерландів (3,9%), Бельгії (3,3%), Єгипту (3,1%), Пакистану (2,9%), Білорусії (2,6%), Саудівської Аравії (1,9%), Італії (1,7%), Республіки Корея (1,6%), Молдови (1,5%), Німеччини (1,4%), Ізраїлю та Франції (по 1,2%), Туреччини та Швейцарії (по 1%). Експортні поставки до інших країн становили менше 1% загального експорту області.

Обсяги зовнішньої торгівлі товарами з країнами-членами ЄС за 2014 рік становили 510 млн дол. США або 77% у загальному обсязі зовнішньої торгівлі області товарами та зменшилися на 7,6% в порівнянні з 2013 роком. При цьому, експорт товарів з області в країни-члени ЄС збільшився на 0,5% в порівнянні з 2013 роком і склав 251,5 млн дол. США, імпорт товарів – 258,5 млн дол. США і зменшився на 14,3% до відповідного періоду попереднього року.

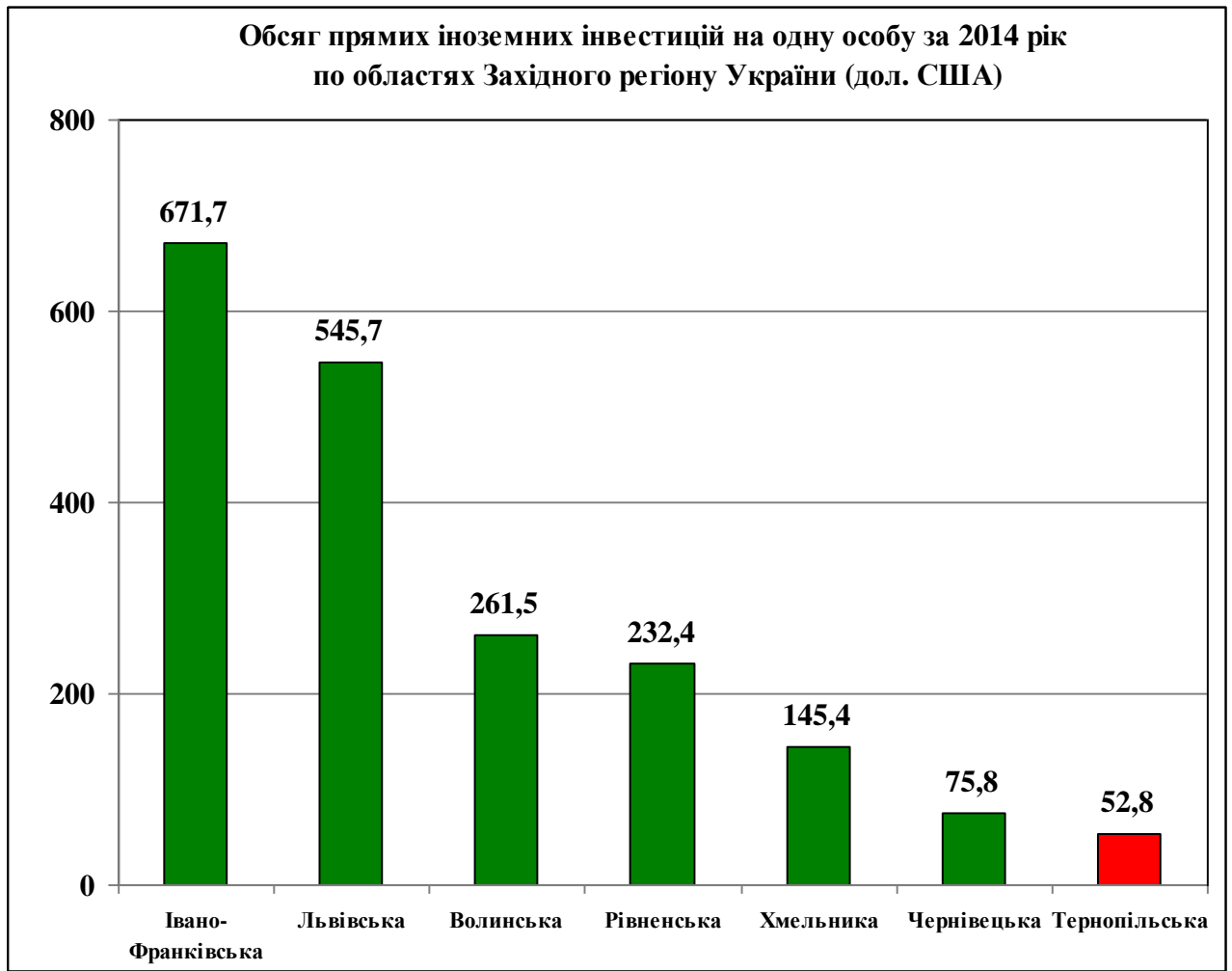
Зовнішньоторговельний оборот товарами з країнами СНД за 2014 рік становили 51,8 млн дол. США або 7,8% у загальному обсязі зовнішньої торгівлі області товарами. При цьому обсяги експорту склали 36,9 млн. дол. США (10,3% експорту області), імпорту – 14,9 млн дол. США (4,9% імпорту області). Сальдо зовнішньої торгівлі позитивне +22,0 млн дол. США.

В порівнянні з аналогічним періодом минулого року, обсяги зовнішньої торгівлі з країнами СНД зменшилися на 37,7% за рахунок зменшення експорту товарів на 51%, імпорт зріс на 93,3%.

Обсяги зовнішньої торгівлі товарами з країнами Азії, Америки та Африки за 2014 рік становили 87,8 млн дол. США або 13,2% у загальному обсязі зовнішньої торгівлі області товарами, та зросли на 25,4% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. При цьому експорт товарів з області в країни Азії, Америки та Африки зріс на 84,1% і склав 66,5 млн дол. США, імпорт зменшився на 37,3% і склав 21,2 млн дол. США.

Процес прямого інвестування гальмується погіршенням ситуації в сфері національної безпеки, значним підвищення вартості енергоносіїв, подальшим ускладненням зовнішньоекономічних відносин з країнами Митного Союзу.

Так, станом на 1 січня 2015 року обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку області на одну особу, становив 52,8 дол. США, що найменше зі всіх західних областей України.

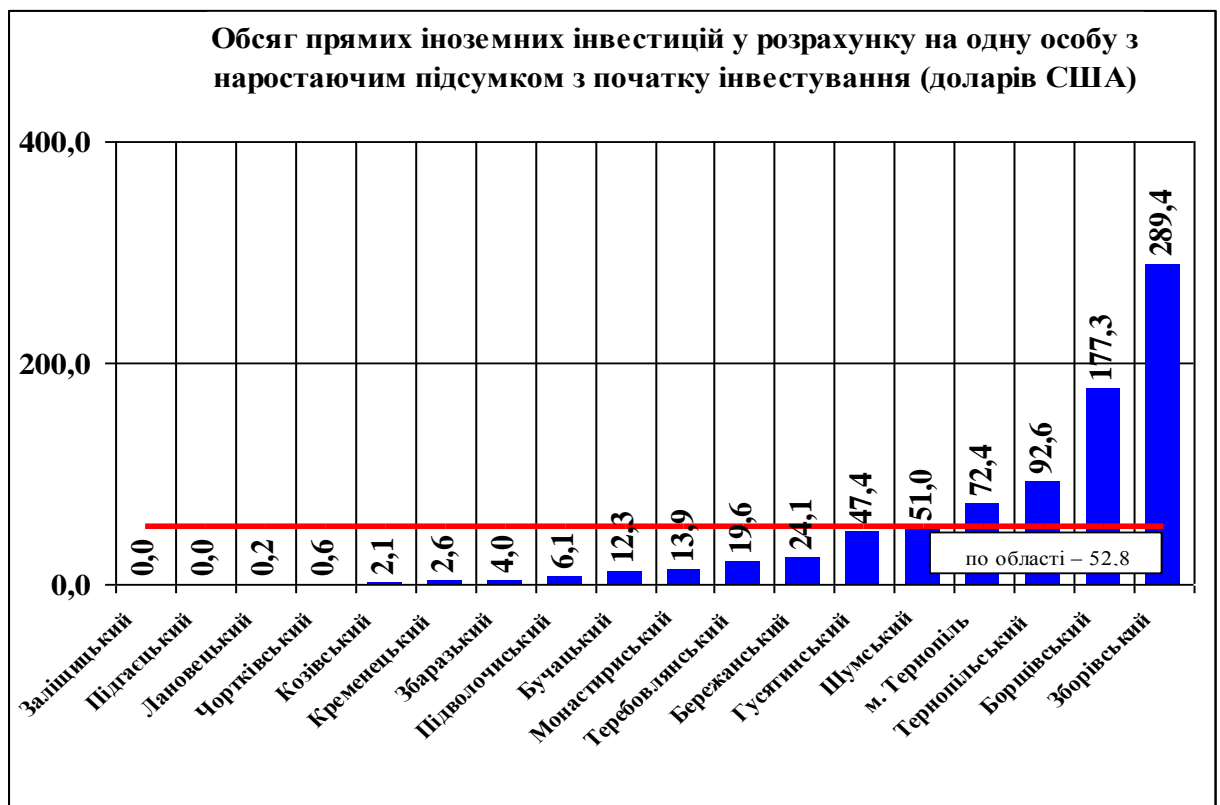

Хоча Тернопільщина є невеликою територією за площею та чисельністю населення, вона має величезний інвестиційний потенціал і протягом останніх років демонструє стабільне зростання показника залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Так, протягом 2004-2009 року відбувався поступовий ріст обсягів залучення ПІІ в економіку Тернопільської області, що пояснюється оптимістичними очікуваннями іноземних інвесторів після помаранчевої революції. Втім, глобальна фінансово-економічна криза кінця 2009 року ці очікування радикально змінила, що відповідним чином й відобразилося на результатах процесу іноземного інвестування на Тернопільщині. Так, якщо у 2004–2009 роках середньорічний приріст ПІІ в Тернопільській області становив близько 5,4 млн дол. США, то у 2010 – 2012 роках – 1,05 млн дол. США, тобто він скоротився більше ніж у 3 рази. Після деякого пожвавлення у 2010–2011 роках процес іноземного інвестування в Україну з 2012 року сповільнився. У 2013 році уповільнення темпів іноземного інвестування в Тернопільську область посилювалося. Через торговельні обмеження на значну номенклатуру поставок продукції місцевих товаровиробників до країн-членів Митного Союзу, соціально-політичну напруженість внаслідок геополітичних проблем та макроекономічну невизначеність приріст ПІІ в 2014 році зупинився зовсім.

Обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу в області становив 52,8 дол. США, що на 17,0% менше, ніж на початок року.

В області працювало 235 підприємств з іноземними інвестиціями, що на 21 підприємство менше, ніж на 01 січня 2014 року.

З точки зору географії надходження прямого капіталу з-за кордону інвестування економіки регіону переважає з країн-членів ЄС (96,6% від загального обсягу інвестицій) і 1,7% – з країн-членів Співдружності

Незалежних Держав, 1,7% – з інших країн світу. Найбільшими інвесторами області є Німеччина, Кіпр, Чеська Республіка, Естонія і Польща.

Серед пріоритетів розвитку Тернопільської області, вагомим аспектом є налагодження співробітництва з міжнародними інституціями і донорськими організаціями. Технічна й фінансова допомога, яку вони надають, є суттєвим внеском у вирішення завдань соціально-економічного розвитку регіону.

Останнім часом вони демонструють підвищену зацікавленість у співробітництві з областю, яка втілювалася у низку проектів, що впроваджувались та продовжують реалізовуватись в різноманітних сферах, є різними за обсягами фінансування та видами виконаних робіт, від надання консультацій, експертних оцінок, обмінів та навчань в різних секторах економіки до проведення реконструкцій матеріально-технічної бази. Найбільшим донором області є Європейський Союз, друге місце посідає США.

Аналіз впровадження проектів міжнародної технічної допомоги в області свідчить, що акцент повинен робитись на створення інституційної спроможності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підвищення кваліфікації кадрів, обмін досвідом у сфері кращих та ефективних управлінських практик, надання муніципальних послуг та управління міськими територіями, розвиток сільського господарства та сільських територій, підвищення якості життя громадян шляхом розвитку потенціалу громад, підтримка муніципального управління послугами за допомогою поліпшення якості води в містах, переробки відходів, сприяння комплексним енергозберігаючим заходам.

Проміжні висновки

1. Узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки Тернопільської області є валовий регіональний продукт (ВРП). У період з 2007 року по 2012 рік цей показник виріс на 9 681 млн гривень – з 8 276 млн гривень у 2007 році до 17 957 млн гривень у 2012 році, відбулось зростання в 2,2 рази. За цей період темп зростання та зменшення ВРП коливався від 94,5% у 2009 році до 111,3% у 2011 році, у 2012 році темп зростання ВРП становив 109%.

2. Аналіз тенденцій у зміні структури валової доданої вартості показує зростання в останні роки (окрім 2011 року) частки сфери послуг. У загальній структурі промисловості намітилася тенденція зростання частки валової доданої вартості добувної промисловості та скорочення переробної. Починаючи з 2009 року почала зростати частка сільського господарства, яка у 2011 році в 2,7 рази перевищує середню по Україні.

3. В області сформовано відносно стабільну структуру промислового виробництва, яка базується на виробництві харчових продуктів та тютюнових виробів, виробництві хімічних речовин і хімічної продукції та машинобудуванні. Однак, за період з 2010 року по 2014 рік збільшилась частка хімічної галузі промисловості (з 4,5% до 6,2%). Разом з тим, спостерігалася негативна тенденція щодо скорочення питомої ваги харчової галузі промисловості (з понад 58% до 46,6%) та машинобудування (з 13,9% до 8,5%).

4. Частка обсягу реалізованої промислової продукції області протягом останніх років у загальному обсязі держави складає лише 0,6, проте в 2014 році питома вага обсягу реалізованої промислової продукції області збільшилась до 0,8%. Водночас, міжобласний порівняльний аналіз обсягів реалізованої промислової продукції вказує на те, що за промисловим потенціалом Тернопільська область займає одне з останніх місць серед сусідніх областей.

5. В переробній промисловості ключові місця, за обсягами реалізації продукції, займають підприємства з виробництва: харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; хімічних речовин та хімічної продукції; гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції та машинобудування. Провідна позиція в промисловому комплексі області належить харчовій галузі, яка являється структуроформуючою ланкою господарського комплексу регіону. Пріоритетними в області являються цукрова галузь – 37,9% від загального виробництва промислової продукції харчової галузі промисловості, молочна – 29,2% та м'ясопереробна – 8%.

6. Аналіз добувної галузі за останні 10 років свідчить про значний природоресурсний потенціал, однак впродовж 2010–2014 років в структурі загальнообласного обсягу виробництва продукції питома вага галузі складала лише від 2% до 2,7%.

7. У Тернопільській області впродовж 2005-2013 років спостерігається позитивна, але нестабільна динаміка зростання капітальних інвестицій, її індекси коливались з 138,9% у 2007 році до 102,4% у 2011 році. Проте, спад зафіксовано у 2009 році на 55,3%, у 2013 – на 12,8% та у 2014 – на 28,3%.

8. Тернопільщина традиційно була і залишається регіоном з високим ступенем будівельної активності, розвиток будівельної галузі має пріоритетне значення для соціально-економічного розвитку краю.

9. У 2013 році питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва в області склала 99,9 % від загальної кількості суб'єктів господарювання, що в цілому відповідає європейським стандартам.

10. Частка продукції великих підприємств у загальному обсязі становить 62,5%, що є найвищим показником по Україні.

11. Обороти роздрібної торгівлі, що включає роздрібний товарооборот підприємств юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у 2014 році склав 16,9 млрд. гривень, що на 19% більше, ніж у 2013 році. Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, які здійснюють діяльність із роздрібної торгівлі та забезпечення стравами і напоями у 2014 році склав 6143,2 млн гривень і зріс, в порівнянні з 2013 роком, на 21,7%. В загальному по області забезпеченість населення торговельною площею у магазинах перевищує нормативну в межах 4%. У сфері торгівлі та послуг спостерігається чітка тенденція росту обсягів продажу товарів та послуг.

12. Зовнішньоторговельний оборот області товарами та послугами за 2014 рік склав 726,8 млн дол. США, що на 7,7% менше, ніж у 2013 році. При цьому, обсяги експорту становили 414,9 млн дол. США (на 1,9% менше, ніж за 2013 рік), імпорту – 311,9 млн дол. США (на 14,4% менше, ніж за 2013 рік). Сальдо зовнішньої торгівлі позитивне для області – +103,0 млн

дол. США. Зовнішньоторговельний оборот області товарами за січень-грудень 2014 року склав 662,5 млн дол. США, що на 7,3% менше в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. При цьому, обсяги експорту склали 359,0 млн дол. США (на 1,7% менше від січня-грудня 2013 року), імпорту – 303,5 млн дол. США (зменшення на 13,2%). Сальдо зовнішньої торгівлі для області позитивне – +55,5 млн дол. США.

13. Протягом 2014 року в структурі експорту місцевої сільськогосподарської продукції спостерігалась тенденція, подібна до минулих років, відповідно до якої, найбільша частка припадала на сировинні товари, в першу чергу, на зерно і насіння олійних культур.

14. Обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу в області становив 52,8 дол. США.

15. Найбільш привабливою галуззю економіки регіону для іноземних інвесторів залишається переробна промисловість, на підприємствах якої було зосереджено 41,3% усіх прямих інвестицій. Далі, за економічними видами діяльності, виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (17%); добувна промисловість (16,4%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (15,6%); сільське, лісове господарство та рибне господарство (13,5%). Частка прямих іноземних інвестицій за іншими видами економічної діяльності області становила менше 10%.

8. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ

Сільське господарство області продовжує залишатись значним сегментом економіки, хоча його частка у валовій доданій вартості області протягом 2006-2010 років скорочувалася, проте у 2012 році вона досягла рівня 2005 року і склала 24,2%. По Україні цей показник у 2,5 раза менший – 9,0%.

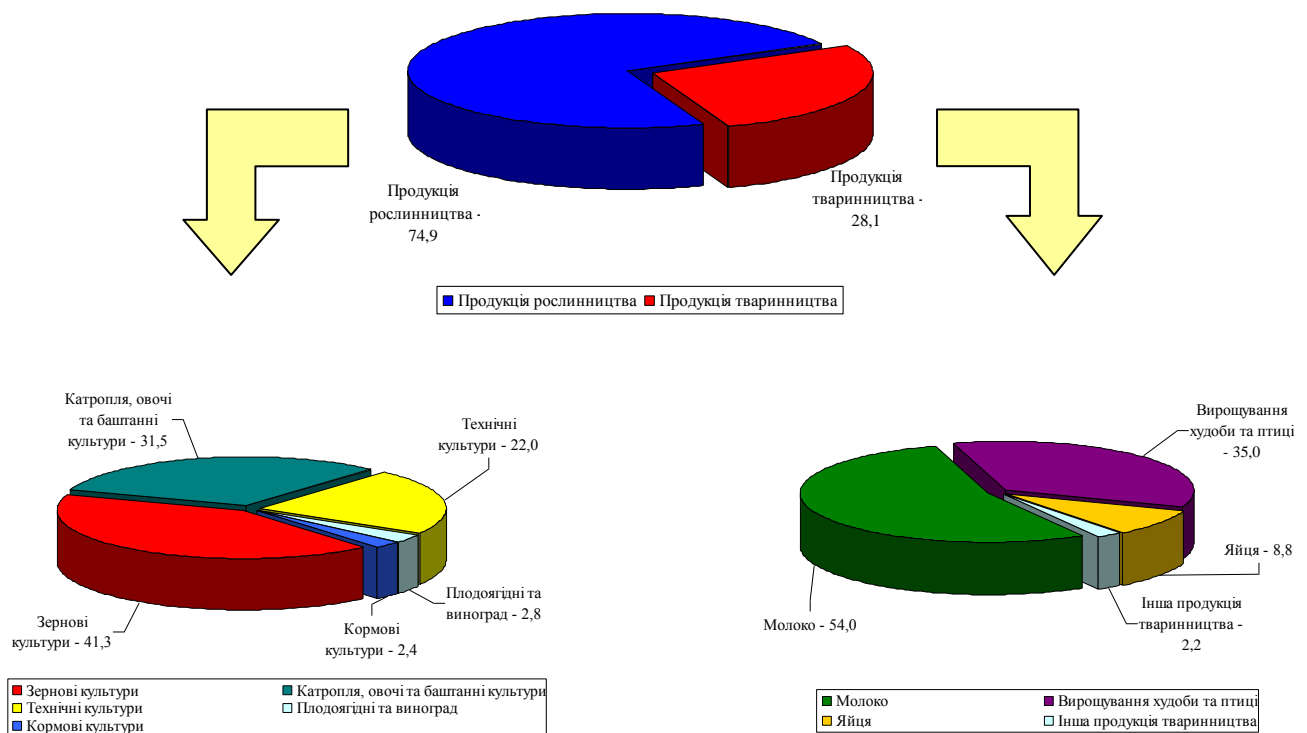
Пріоритетними напрямками розвитку аграрного сектору економіки області є виробництво цукрових буряків, зернових та зернобобових культур, картоплі, овочів, молока та м'яса.

У 2013 році в області нараховувалось 1044 діючих сільськогосподарських підприємств (включаючи фермерські господарства), які виробили 47,0% валової продукції сільського господарства області. В порівнянні з 2012 роком частка агроформувань у виробництві сільськогосподарської продукції збільшилася на 0,3 в.п., а проти 2000 року – на 20,1 в.п.

В аграрному секторі переважають приватні підприємства (45,1% до всіх діючих) та господарські товариства (41,5%). Крім того, в області діє 596 фермерських господарств.

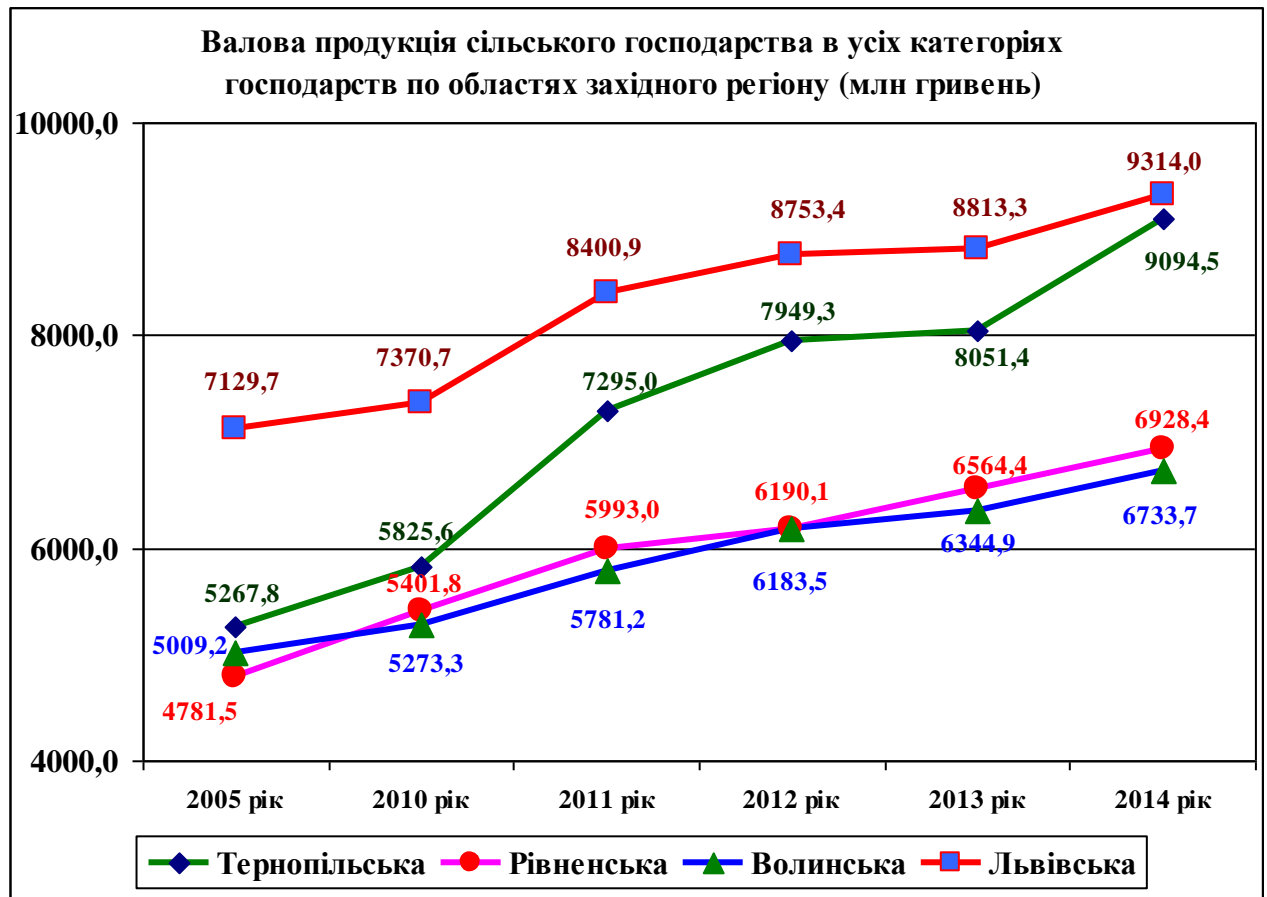
Загальна площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств зросла проти 2005 року в 1,9 раза, однак дещо зменшилась в порівнянні з 2012 роком (на 0,7%) і на кінець 2013 року склала 75,7 тис. га, з яких 98,3% припадає на орні землі. Середні розміри землі в одному господарстві зросли з 61 га сільськогосподарських угідь у 2005 році до 94 га у 2013 році.

У структурі виробництва продукції сільського господарства продовжує переважаати продукція рослинництва.

У Тернопільській області протягом 2011-2014 років валова продукція сільського господарства в усіх категоріях господарств мала стабільну динаміку (2011 рік – 7295 млн гривень, 2012 рік – 7949,3 млн гривень, 2013 рік –

8051,4 млн гривень, 2014 рік – 9094,5 млн. гривень). Даний показник вищий, ніж у Рівненській, Волинській областях проте нижчий від Львівської області.

За темпами приросту за 2011-2014 роки обсяг валового виробництва сільськогосподарської продукції зріс майже на 40%.

У 2014 році в області збережена позитивна тенденція до нарощування обсягів валової продукції сільськогосподарського виробництва.

Всіма категоріями господарств у 2014 році вироблено валової продукції на суму 9094,5 млн гривень, що на 13,0% більше показника 2013 року.

В сільськогосподарських підприємствах виробництво валової продукції становить 4739,6 млн гривень, по господарствах населення – 4354,9 млн гривень, що відповідно становить 125,3% та 102,0% до минулого року.

Обсяг виробництва валової продукції всіма категоріями господарств на одиницю сільського населення, (у постійних цінах 2010 року), за 2013 рік становив 7488 гривень, що на 101,6% більше 2012 року. Станом на 01.01.2015 року даний показник складає 8458 гривень, що на 113,0% більше, ніж за відповідний період минулого року.

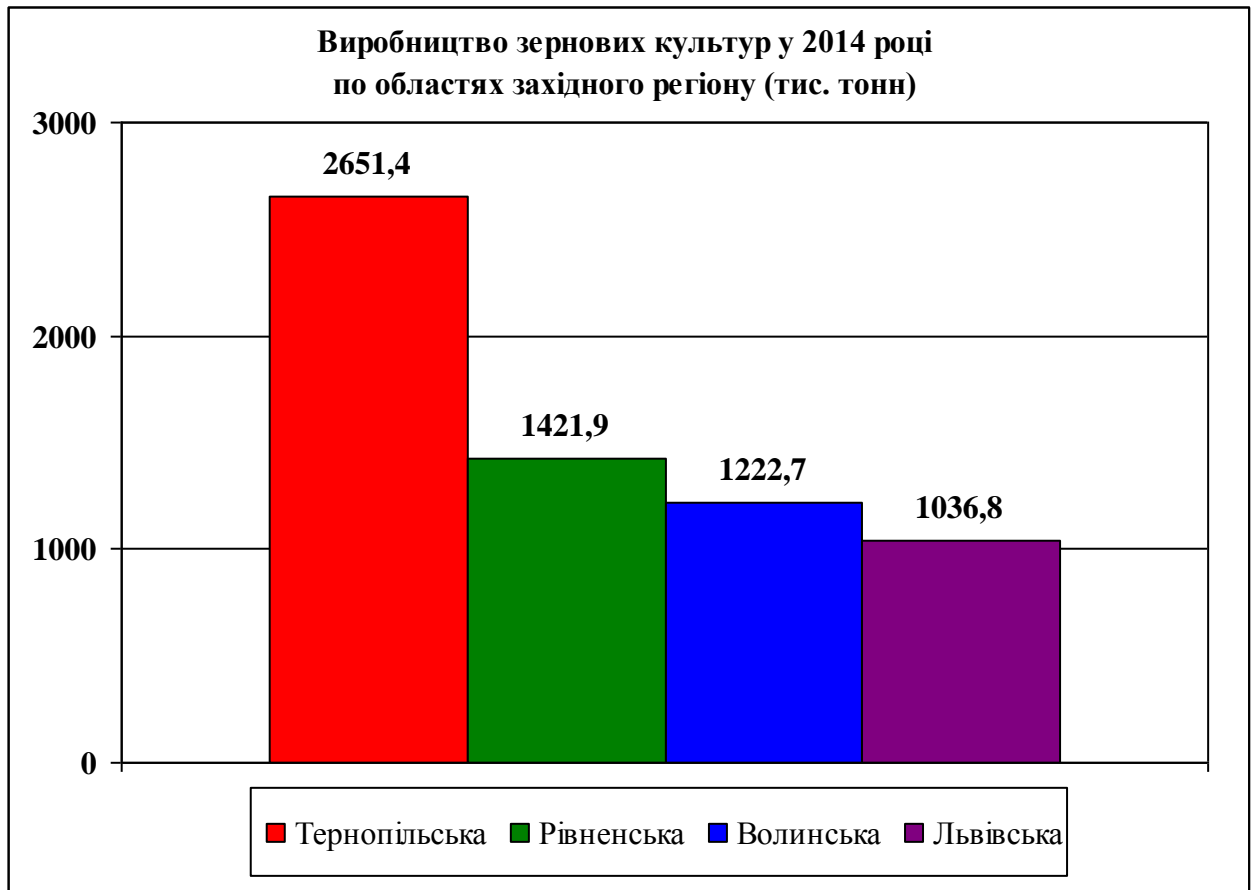
	Виробництво валової продукції сільського господарства в розрахунку на одну особу (у постійних цінах, грн.)				
	2010	2011	2012	2013	2014
Україна	4249	5113	4897	5559	5863
Волинська	5086	5570	5950	6097	6471
Івано- Франківська	3309	3751	3984	4062	4316
Львівська	2894	3304	3445	3470	3668
Рівненська	4689	5196	5357	5669	5984
Тернопільська	5362	6740	7368	7488	8458
Хмельницька	6296	7313	8475	8793	10202
Чернівецька	4312	4773	4815	4973	5226

8.1 Рослинництво

За даними земельного обліку, загальна площа земель Тернопільської області станом на 01.01.2014 року становила 1382,4 тис. га, з них сільськогосподарські угіддя – 1046,4 тис. га, що становить 75,7% від всієї землі та свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель (по Україні загалом сільськогосподарські угіддя складають 68,8%), в тому числі рілля – 855,6 тис. га, з неї рілля сільськогосподарського призначення – 825,7 тисяч га.

Вся посівна площа під урожай 2014 року в усіх категоріях господарств області становить 802,6 тис. га, що на 4,8 тис. га більше, ніж у 2013 році або 2,9% до посівної площі України.

Зернові культури – 483,5 тис. га або 3,2% від зернових культур України. Серед зернових культур, у порівнянні до 2013 року, розширено посівні площі ячменю на 4,8 тис. га (посіяно 100,2 тис. га) та гороху – на 4,4 тис. га (посіяно 7,1 тис. га).

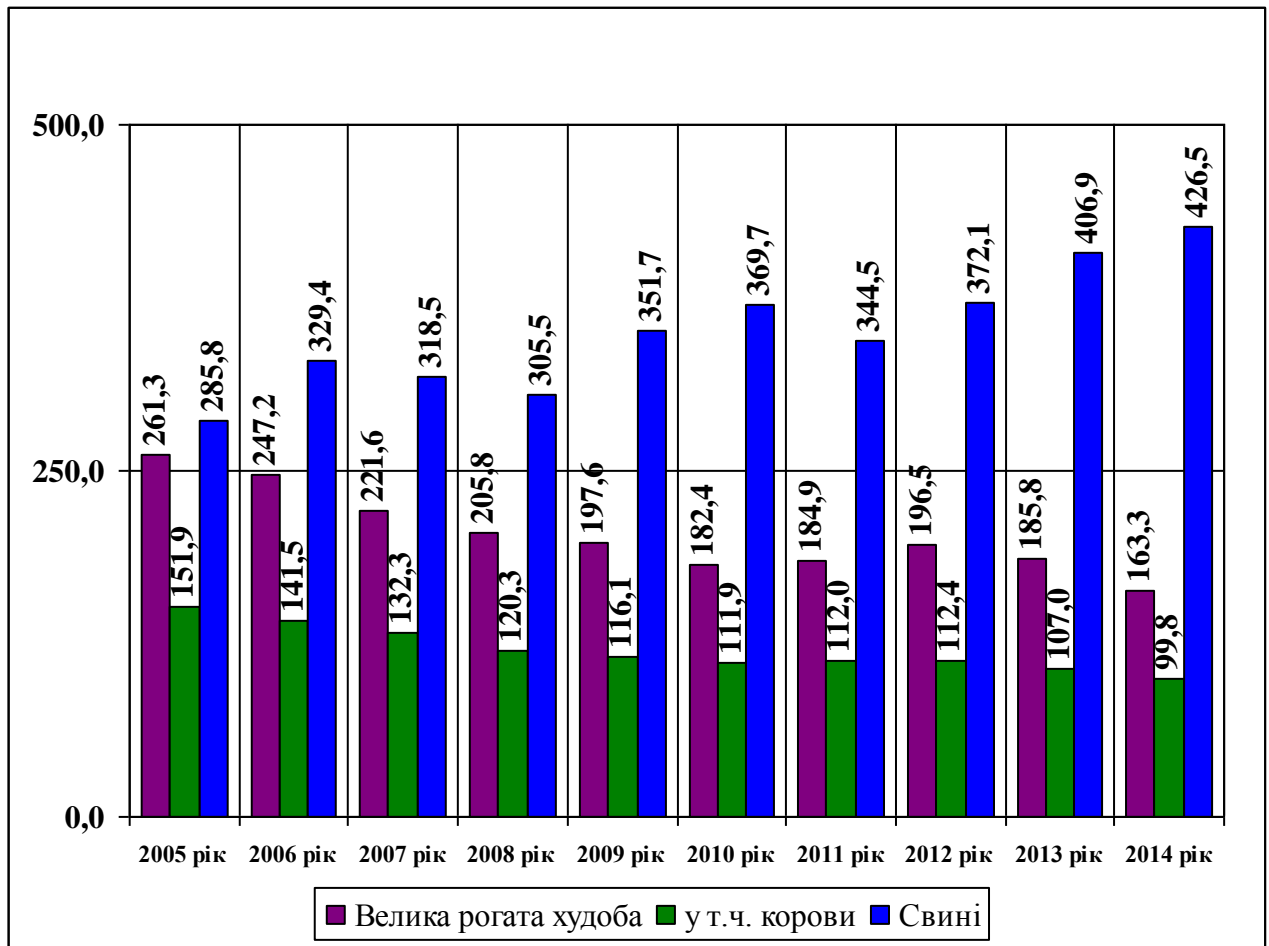
В порівнянні з іншими областями Тернопільщина протягом останніх років нарощує виробництво зернових культур. Зокрема, в Тернопільській області у 2014 році по всіх категоріях господарств виробництво зернових культур склало 2651,4 тис. тонн, що у 2,5 рази більше, ніж у Волинській області (1036,8 тис. тонн), в 2 рази більше, ніж Львівській (1421,9 тис. тонн) та Рівненській областях (1222,7 тис. тонн).

Овочів зібрано 270,8 тис. тонн, що на 18,6 тис. тонн або на 7,4% більше минулорічного показника, картоплі накопано 1282,7 тис. тонн, що на 76,5 тис. тонн більше, ніж у 2013 році.

Цукрових буряків накопано 1734,1 тис. тонн, що на 731,5 тис. тонн або на 72,9% більше 2013 року. Збільшення валового збору цукрових буряків позитивно вплинуло на збільшення обсягів виробництва цукру. З початку поточного сезону 4 працюючими заводами вже вироблено 285,8 тис. тонн цукру-піску, що в 2,2 рази вище відповідного періоду 2013 року, це найвищі обсяги виробництва цукру за останні 10 років.

8.2 Тваринництво

Станом на 1 січня 2015 року в усіх категоріях господарств області утримується 163,3 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 99,8 тис. голів корів; свиней – 426,5 тис. голів. За п'ять років поголів'я ВРХ зменшилось на 34,3 тис. голів (17,3%), корів – на 16,3 тис. голів (14%), а свиней збільшилося на 74,8 тис. голів. За чисельністю поголів'я свиней на кінець 2014 року Тернопільщина займала 5 місце в Україні, великої рогатої худоби – 12 місце, корів – 11 місце.

Чисельність поголів'я ВРХ по Тернопільській області більша від Рівненської на 9,1 тис. гол. і Чернівецької – на 65,1 тис. гол., проте менша від Волинської на 5 тис. гол. та Львівської на 47 тис. гол. Чисельність поголів'я корів по області менша від Рівненської – 4,4 тис. гол., Волинської – на 12,2 тис. гол. та Львівської – на 36,9 тис. гол.

Поголів'я свиней більше від сусідніх областей, зокрема Волинської на 133,6 тис. гол, Рівненської областей – на 130,4 тис. гол. та Львівської – на 86,5 тис. гол.

Виробництво м'яса всіма категоріями господарств у 2014 році менше від Волинської області на 79,3 тис. тонн, Львівської – на 96,6 тис. тонн, Рівненської – на 8,3 тис. тонн.

Обсяги виробництва продукції тваринництва всіма категоріями

	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
М'ясо (в живій вазі), тис.т	70,9	63,5	55,1	57,0	58,4	61,5	72,3	79,7
Молоко, тис.т	490,5	485,2	418,7	416,7	418,1	459,6	485,9	480,6
Яйця, млн. шт.	278,4	290,1	352,0	369,8	378,7	414,3	427,7	432,7

Усіма категоріями господарств області вироблено молока більше, ніж у Волинській області (459,3 тис. тонн), Рівненській області (458,5 тис. тонн), проте менше від Львівської (601,1 тис. тонн).

8.3 Інфраструктура аграрного ринку

В агропромисловому комплексі області, з метою модернізації інфраструктури, протягом 2012-2014 років реалізовано 24 інвестиційних проекти з будівництва та реконструкції тваринницьких, а також рослинницьких комплексів, з них 6 – у молочному скотарстві, 7 – у свинарстві, 5 – у птахівництві, а для високого якісного зберігання зерна збудовано 6 зернових елеваторів загальною потужністю одночасного зберігання понад 600 тис. тонн зерна.

Введено в експлуатацію насіннєвий комплекс, який створений на базі місцевого ПАП “Агропродсервіс” у с. Настасові Тернопільського району; нарощено потужності свиногокомплексу до 100 тис. голів реалізації свиней в рік ТОВ “Бучачагрохлібпром” завершено реконструкцію та введено в дію молочні комплекси в с. Соколів, с. Осівці та в с. Пилява Бучацького району проектною потужністю 1200 гол. корів кожен; ТОВ “Агропродсервіс-Інвест” проведено реконструкцію тваринницьких приміщень та будівництво доїльного залу на 500 корів у смт Козлів Козівського району; в с. Скорики Підволочиського району ТОВ “Україна” проведено реконструкцію приміщень для утримання поголів’я ВРХ; у с. Товстенке Чортківського району введено в експлуатацію крохмальний завод на 200 тис. тонн переробки картоплі на рік; у с. Острів Тернопільського району введено в експлуатацію першу чергу елеватора місткістю 180 тис. тонн зберігання зерна; в смт Підволочиськ ТОВ “Україна” введено в експлуатацію другу чергу елеватора потужністю 30 тис. тонн зберігання зерна.

Для забезпечення продовольчого ринку продуктами внутрішнього виробництва та нарощування експорту, відкрито найбільший в Україні тепличний комплекс “DF Agro”, який розташований у селі Синьків Заліщицького району, а також введено в експлуатацію три насіннєвих заводи загальною потужністю виробництва насіння 55 тонн/год, два картоплесховища ємкістю 37,5 тис. тонн та 2 овочесховища ємкістю 1,5 тис. тонн.

Переробну та харчову промисловість агропромислового комплексу області представляють 125 підприємств та понад 100 малих суб’єктів господарювання – юридичних і фізичних осіб, які здійснюють переробку сільськогосподарської продукції, а також виробництво харчових продуктів.

У 2014 році частка Тернопільщини в загальноукраїнських обсягах виробництва замороженої яловичини склала 31%, спирту етилового – 29,3%; цукру-піску бурякового – 13,8%.

Обсяги реалізованої харчової продукції в області становлять 4,3 млрд гривень, частка галузі у реалізованій продукції залишалась найбільшою серед інших галузей промисловості області й зросла до 46,6%.

За показником реалізованої продукції у 2014 році харчова та переробна галузь Тернопільщини у 2,8 раза відстає від Львівщини (12 млрд гривень), випереджує Волинську область (4,2 млрд гривень) і більше ніж в 1,7 раза – Рівненську область (2,5 млрд гривень).

Цукрова промисловість представлена 7 цукровими заводами, сумарною добовою потужністю переробки 26 тис. тонн буряків.

В сезон 2014 року 4 працюючими заводами вироблено 285,8 тис. тонн бурякового цукру-піску, що перевищило обсяги виробництва цукру в області за останні 20 років.

У 2014 році підприємства Тернопільщини виробили 59,4 тис. тонн борошна, що дещо менше від Львівської області (60,8 тис. тонн) і випередили Рівненську (49 тис. тонн) та Волинську (25,0 тис. тонн) області.

В умовах значної залежності України від зовнішніх поставок нафти та продуктів її переробки, в даний час особливої актуальності набирає питання використання наявного потенціалу сільськогосподарської галузі щодо організації в державі широкомасштабного виробництва біологічних видів палива, зокрема біоетанолу та використання його взамін мінеральних видів палив.

Біоетанол, в якості палива для існуючих в Україні типів двигунів, може бути використаний в суміші з мінеральним паливом – бензином в кількості до 5-7 об'ємних відсотків.

Сировиною для виробництва біоетанолу слугує побічний продукт цукрового виробництва – меляса, якої лише на цукрових заводах області в рік отримується від 40 до 80 тис. тонн (в залежності від обсягів перероблених цукрових буряків).

Іншою сировиною для виробництва біоетанолу являється зерно, найбільш економічно доцільним з якого є кукурудза, яку виробляє сільськогосподарська галузь області в обсягах понад 1 млн. тонн на рік.

У 2008-2009 роках, на ДП “Хоростківський спиртовий завод” (в даний час Хоростківське МПД ДП “Укрспирт”) за кошти інвестора – групи компаній “Техінсервіс” (м. Київ) введено в дію дільницю з виробництва біоетанолу, або зневодненого етанолу, потужністю 20 тисяч декалітрів, або 160 тонн на добу.

У 2013 році підприємством було вироблено 3,64 млн. декалітрів (29,4 тис. тонн) біоетанолу. У 2014 році, через запровадження нових нормативно-правових документів у сфері обліку і оподаткування біопалива, виникнення неузгодженостей з фіскальними органами України, Хоростківське МПД виробило біоетанолу лише 697 тис. декалітрів, або 5,5 тис. тонн.

Програмою розвитку економіки України на 2013-2014 роки, Міністерством аграрної політики та продовольства України і ДП “Укрспирт” планувалось переведення на випуск біоетанолу ще двох спиртових заводів в області – ДП “Зарубинський спиртовий завод” і ДП “Ковалівський спиртовий завод”. У зв'язку з відсутністю державного фінансування, реконструкція вказаних підприємств не проведена.

Проведено реконструкцію та перепрофілювання потужностей ДП “Зарубинський спиртовий завод”, який вироблятиме до 600 тис. дал біоетанолу на рік.

Виробництво біоетанолу позитивно відобразиться на послабленні конкуренції на внутрішньому ринку етилового спирту, забезпечить стовідсоткову реалізацію виробленої продукції для харчових потреб, гарантуватиме завантаження потужностей спиртових заводів, покращить співпрацю переробних підприємств з сільськогосподарськими товаровиробниками області.

Стабілізується ринок збуту зернових культур, особливо кукурудзи підвищеної вологості, в аграрний сектор поступають кошти від реалізації зерна.

Проміжні висновки

- 1. Сільське господарство області продовжує залишатись значним сегментом економіки області.***
- 2. Пріоритетними напрямками розвитку аграрного сектору економіки області є забезпечення збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.***
- 3. В області здійснюють діяльність 1044 сільськогосподарських підприємства (включаючи фермерські господарства), які виробили 47,0% валової продукції сільського господарства області.***
- 4. Протягом 2011-2014 років валова продукція сільського господарства в усіх категоріях господарств мала стабільну динаміку (2011 рік – 7295 млн грн., 2012 рік – 7949,3 млн грн., 2013 рік – 8051,4 млн грн., 2014 рік – 9094,5 млн. гривень). Даний показник вищий, ніж у Рівненській, Волинській областях, проте нижчий від Львівської області.***
- 5. У порівнянні з іншими областями, Тернопільщина протягом останніх років нарощує виробництво зернових культур.***
- 6. В області зберігається позитивна тенденція з вирощування цукрового буряка (4 місце по Україні).***
- 8. Область повністю забезпечує себе картоплею і протягом останніх 3 років збережено стабільне виробництво.***
- 9. Існує позитивна динаміка у виробництві м'яса, молока та яєць на фоні сусідніх областей.***
- 10. За часткою у загальнообласному обсязі реалізованої продукції харчова галузь області практично співставима з Львівщиною, Волинню і вдвічі перевищує цей показник у Рівненській області.***

9. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА СФЕРА

9.1 Доходи. Загальна характеристика

Бюджет області формується у відповідності з Бюджетним Кодексом України і входить до зведеного державного бюджету України.

Згідно інформації Головного управління Державної фіскальної служби у Тернопільській області, протягом 2008 – 2014 років спостерігається збільшення надходжень до зведеного бюджету, як за рахунок державного, так і місцевого бюджетів Тернопільської області. У 2014 році по податках, які контролюють органи Державної фіскальної служби області, надходження до зведеного бюджету області склали 2536,6 млн гривень, що на 149,8 млн гривень або на 6,3% більше, ніж у 2013 році. Приріст надходжень, в основному, забезпечено за рахунок збільшення доходів державного бюджету – мобілізовано 1334,1 млн гривень, що на 93,4 млн гривень або на 7,5% більше минулого року.

За останні 7 років поступлення до державного бюджету збільшилися у 2,3 рази (з 571,5 млн гривень у 2008 році до 1334,1 млн гривень у 2014 році). Питома вага надходжень до державного бюджету в надходженнях до зведеного бюджету має тенденцію до зростання, так у 2009 році вона складала 40,8%, у 2014 році – 52,6%.

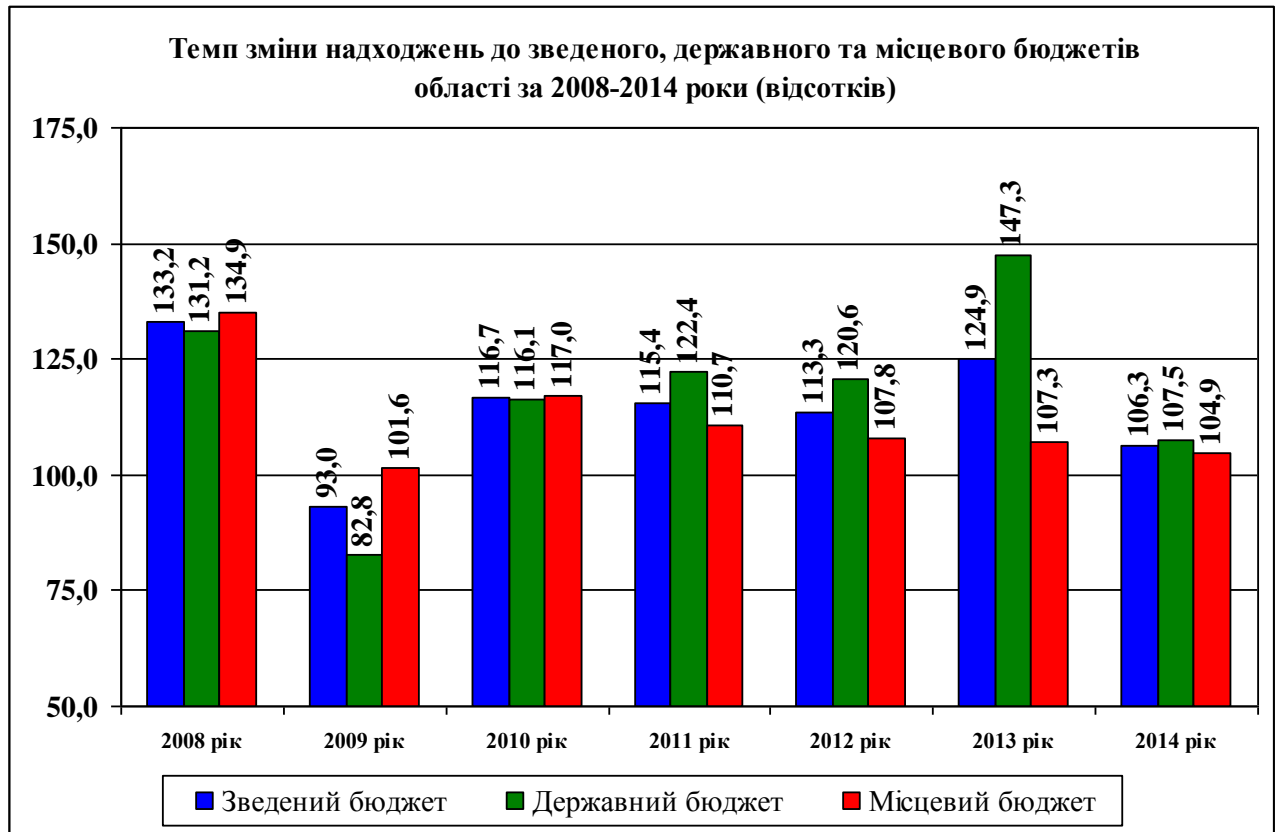
Надходження до зведеного бюджету області за 2008-2014 роки (за даними ДФС області)

млн. грн.

Бюджет	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Зведений	1247,6	1160,3	1353,8	1562,9	1910,5	2386,8	2536,6
темп, %	133,2	93,0	116,7	115,4	122,2	124,9	106,3
Державний	571,5	473,3	549,7	673,0	842,4	1240,7	1334,1
темп, %	131,2	82,8	116,1	122,4	125,2	147,3	107,5
Місцевий	676,1	687,0	804,1	889,9	1068,1	1146,1	1202,5
темп, %	134,9	101,6	117,0	110,7	120,0	107,3	104,9

Проте, темп зміни надходжень до зведеного бюджету у 2014 році становив 106,3%, що на 18,6 в.п. менше, ніж у 2013 році. Аналогічний показник до державного бюджету у 2014 році становив 107,5%, що на 39,8 в.п. менше 2013 року (147,3%).

Станом на 01.01.2014 до бюджетоформуючих галузей економіки Тернопільської області належать дві галузі народного господарства, а саме: промисловість, оптова та роздрібна торгівля.

Визначальний вплив на формування податкової бази регіону мають підприємства оптової та роздрібної торгівлі, надходження податків та зборів від яких до зведеного бюджету станом на 01.01.2015 року склали 887,4 млн гривень, що складає 33,7% поступлень по області. У 2013 році відбувся приріст надходжень в порівнянні з 2012 роком на 416,9 млн гривень або у 2,1 раза. В основному ріст надходжень у 2013 році в порівнянні з 2012 роком відбувся за рахунок суб'єктів господарської діяльності оптової торгівлі (на 422,2 млн гривень або у 2,3 раза). У 2014 році приріст даного показника до 2013 року становив 85,1 млн гривень або 10,6%.

Також значну роль щодо надходжень відіграють підприємства промисловості, сплата від яких за 2013 рік становить 333,3 млн гривень, що складає 14% поступлень по області. Зокрема підприємствами переробної промисловості забезпечено надходжень на суму 294,0 млн гривень, що становить 88,2% всього надходжень по промисловості. Проте, це на 13,5 млн гривень менше, ніж у 2012 році та на 47,9 млн гривень менше, ніж у 2011 році. Таке скорочення надходжень частково пов'язано із зменшенням перерахування податку на доходи фізичних осіб цукровими заводами області на 2,2 млн гривень у зв'язку з відсутністю діяльності ряду заводів та зменшення виробництва цукру на 36,6%. У 2014 році надходження склали 323,8 млн гривень або 12,8% поступлень по області.

Надходження до державного бюджету від підприємств промисловості у період до 2012 року складали більше третини. Починаючи з 2012 року домінуючою галуззю стає торгівля, питома вага надходжень по якій зросла із 37,2% до 58,7% у 2013 році (довідково за 2014 рік – 60,7%). Така тенденція зумовлена нарощуванням обсягів реалізації ТОВ «ТК «Мегаполіс Україна». Так

у 2009 році обсяги продажу ТОВ «ТК«Мегаполіс Україна» становлять 1,5 млн гривень, а вже у 2013 році сягнули 28,4 млн гривень (приріст у 18,9 разів).

За 2013 рік платниками галузі будівництва забезпечено надходження податків та зборів до зведеного бюджету на загальну суму 61,8 млн гривень або 2,6% в загальній сумі податкових надходжень області. Проте, це на 7,1 млн гривень або на 10,3% менше, ніж у 2012 році. Це пов'язано із зниженням активності підрядних будівельних організацій області. Власними силами будівельних організацій виконано робіт на суму 688,3 млн гривень, що на 7,7% менше у порівнянні до 2012 року. Також характерним для галузі є неритмічна робота будівельних організацій. Так, у районах області та м. Тернопіль станом на 01.01.2014 року не працювали 72 будівельні організації або 25,5% від загальної кількості. У 2014 році надходження становили 67,1 млн гривень.

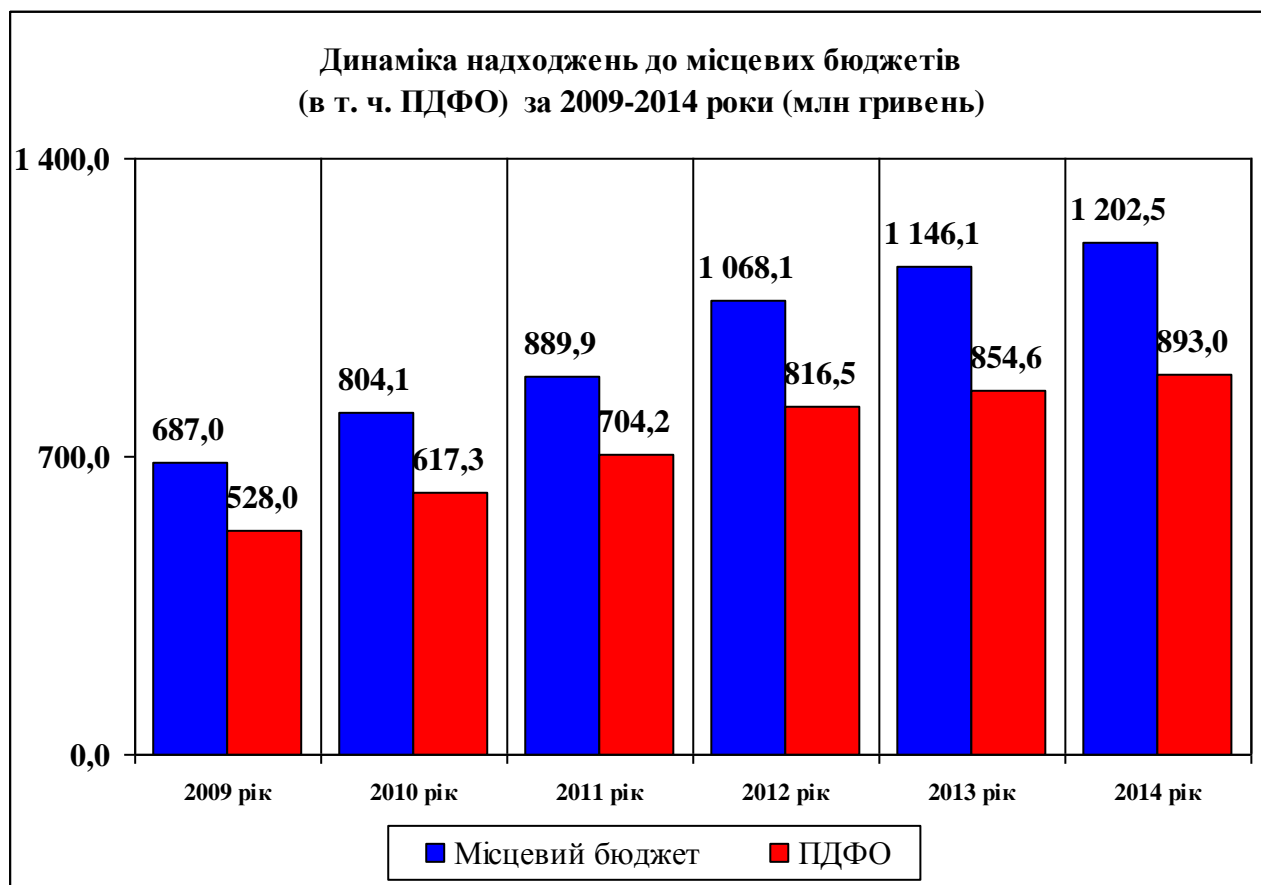

Поступлення до місцевого бюджету за останні 7 років збільшилися з 676,1 млн гривень до 1202,5 млн гривень, або у 1,8 рази. Найбільшу питому вагу в надходженнях до місцевого бюджету займає сплата ПДФО – 75-76% (ріст надходжень ПДФО за останні 6 років з 528 млн гривень до 893 млн гривень або в 1,7 рази). Частка ПДФО у загальних надходженнях до місцевого бюджету в 2009 році – 76,9%, у 2014 році – 74,3%.

Виконання доходної частини загального фонду місцевих бюджетів Тернопільської області за 2014 рік

тис. грн.

Податок	План на 2014 рік	Фактично надійшло	Відхилення	% виконання	Надійшло за 2013 рік	Відхилення 2014 року до 2013 року	%
Податок на доходи фізичних осіб	880337,1	892945,6	12608,5	101,4	854575,7	38369,9	104,5
Плата за землю	100599,8	114338,1	13738,3	113,7	97708,5	16629,6	117,0
Плата за користування надрами	11754,0	11796,9	42,9	100,4	16713,5	-4916,6	70,6
Фіксований сільськогосподарський податок	3014,3	3262,8	248,5	108,2	3330,7	-67,9	98,0
Надходження від орендної плати за користування майном, що перебуває в комунальній власності	6963,5	8405,1	1441,6	120,7	8082,3	322,8	104,0
Збір за впровадження деяких видів підприємницької діяльності	9506,3	9170,9	-335,4	96,5	9445,5	-274,6	97,1
Державне мито	811,1	936,5	125,4	115,5	966,9	-30,4	96,9
Інші власні доходи	36352,0	32511,8	-3840,2	89,4	37728,2	-5216,4	86,2
Всього	1049338,1	1073367,7	24029,6	102,3	1028551,4	44816,3	104,4

З метою забезпечення комфортних умов платникам податків при державних податкових інспекціях Тернопільщини, створено та функціонує 17 центрів обслуговування платників (далі – ЦОП), у яких надається якісно

правова податкова допомога, оперативно приймається податкова звітність, надаються 36 адміністративних послуг.

З початку 2014 року (станом на 01.12.2014) ЦОПи відвідали 631 234 особи, працівниками органів ДФС області надано 66 752 адміністративних послуги, 251 026 консультацій, прийнято та зареєстровано 675 141 податкову декларацію, 145 641 лист і заяву.

Протягом 2009-2013 років на стан надходжень до зведеного бюджету Тернопільської області негативно впливає ряд факторів, а саме: надання пільг, збитки попередніх періодів (згідно податкової звітності), розстрочені суми податків, зобов'язання по сплаті яких виходять за межі бюджетного року, списання заборгованості, по ПДВ та податку на прибуток підприємств.

**Фактори, які негативно впливають на стан надходжень
до Зведеного бюджету Тернопільської області за 2009-2013 роки.**

млн. грн.					
Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Втрати бюджетів усіх рівнів адміністративно-територіальної одиниці	374,9	380,4	292,8	253,2	241,0
за рахунок:					
надання пільг	109,5	101,3	105,1	132,4	140,0
збитки попередніх періодів (згідно податкової звітності)	224,6	231,5	142,0	77,4	68,0
розстрочені суми податків, зобов'язання по сплаті яких виходять за межі бюджетного року	—	—	—	—	—
списання заборгованості, всього	19,3	24,6	26,7	26,6	20,0
у тому числі					
ПДВ	12,3	15,9	15,4	15,0	11,0
податок на прибуток підприємств	4,2	6,3	2,5	2,5	2,0
співвідношення втрат бюджетів усіх рівнів до фактичних податкових надходжень, %	32,3	28,1	18,7	13,3	10,1

За 2014 рік до загального фонду місцевих бюджетів області надійшло 1073,4 млн гривень власних доходів, що становить 102,3% до планових завдань. Понад план, додатково мобілізовано 24,0 млн гривень. У порівнянні з 2013 роком, надходження збільшились на 44,8 млн гривень або на 4,4%. Забезпечено виконання планів по основних видах податків та зборів, а саме: податку та збору на доходи фізичних осіб (101,4%), платі за землю (113,7%), плати за користування надрами (100,4%), фіксованому сільськогосподарському податку (108,2%), орендній платі за користування майном, що перебуває в комунальній власності (120,7%), державному миту (115,5%).

За підсумками 2014 року доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів виконано на 102,3%.

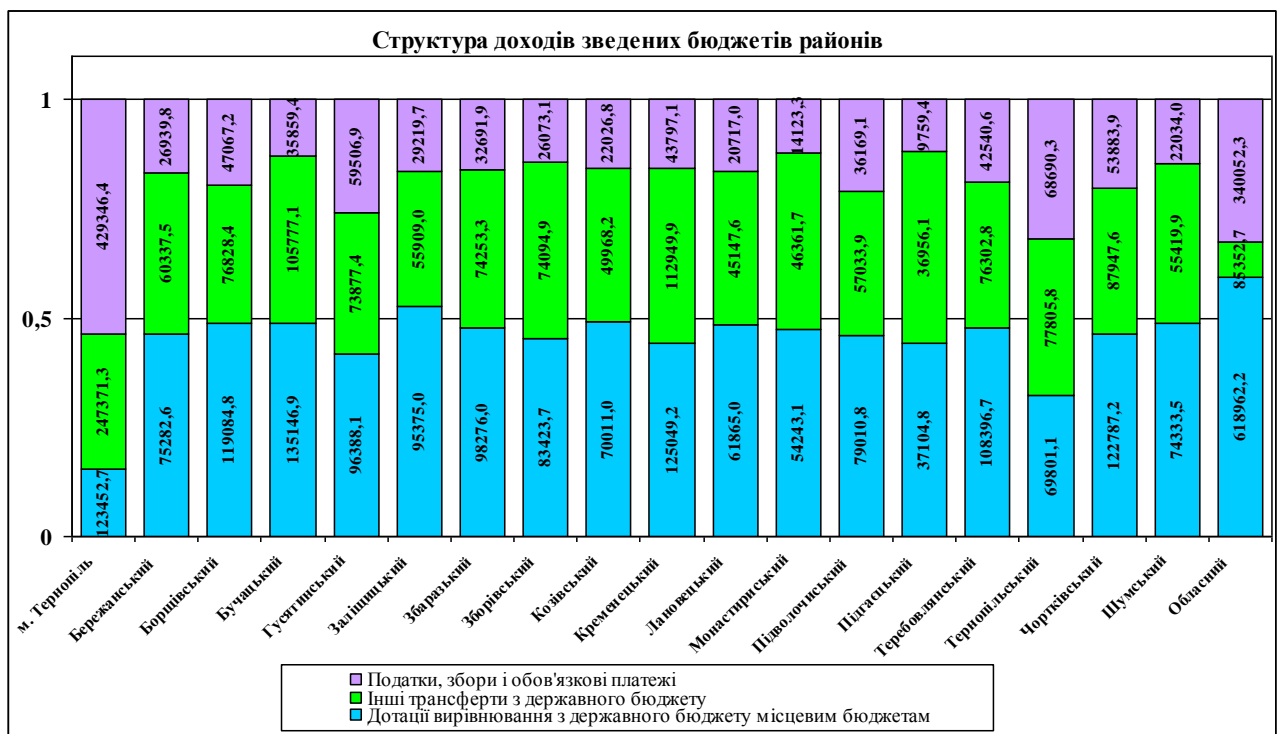
У 2012 році ріст обсягу податкових надходжень до місцевих бюджетів на одиницю населення, забезпечили всі райони та м. Тернопіль. По області обсяг податкових надходжень на одиницю населення склав 971 гривню, у 2013 році 1040 гривень. У 2012 році найбільше значення даного показника зафіксовано в м. Тернопіль – 1609 гривень (у 2013 році – 1726 гривень),

найменше в Монастириському районі – 381 гривню (у 2013 – 410 гривень) та Підгаєцькому районі – 393 гривні (у 2013 – 434 гривні).

Найбільшу питому вагу в структурі місцевих бюджетів мають районні бюджети (2935,2 млн гривень) – 57%, обласний бюджет (1044,4 млн гривень) – 20%, бюджети міст обласного значення (800,2 млн гривень) – 16%. Села, селища та міста районного значення мають найменшу питому вагу (328,4 млн гривень) – 7%.

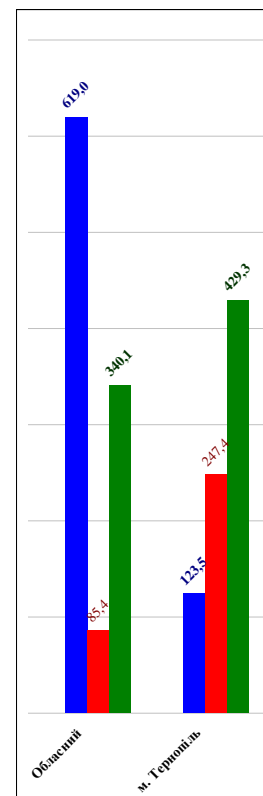
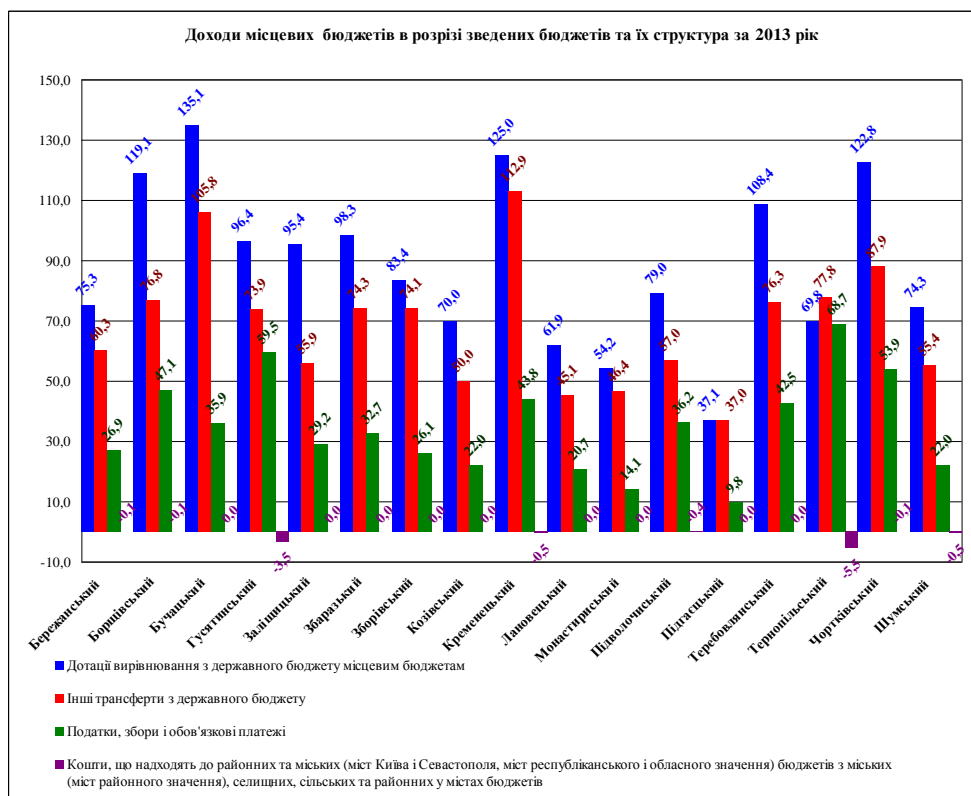
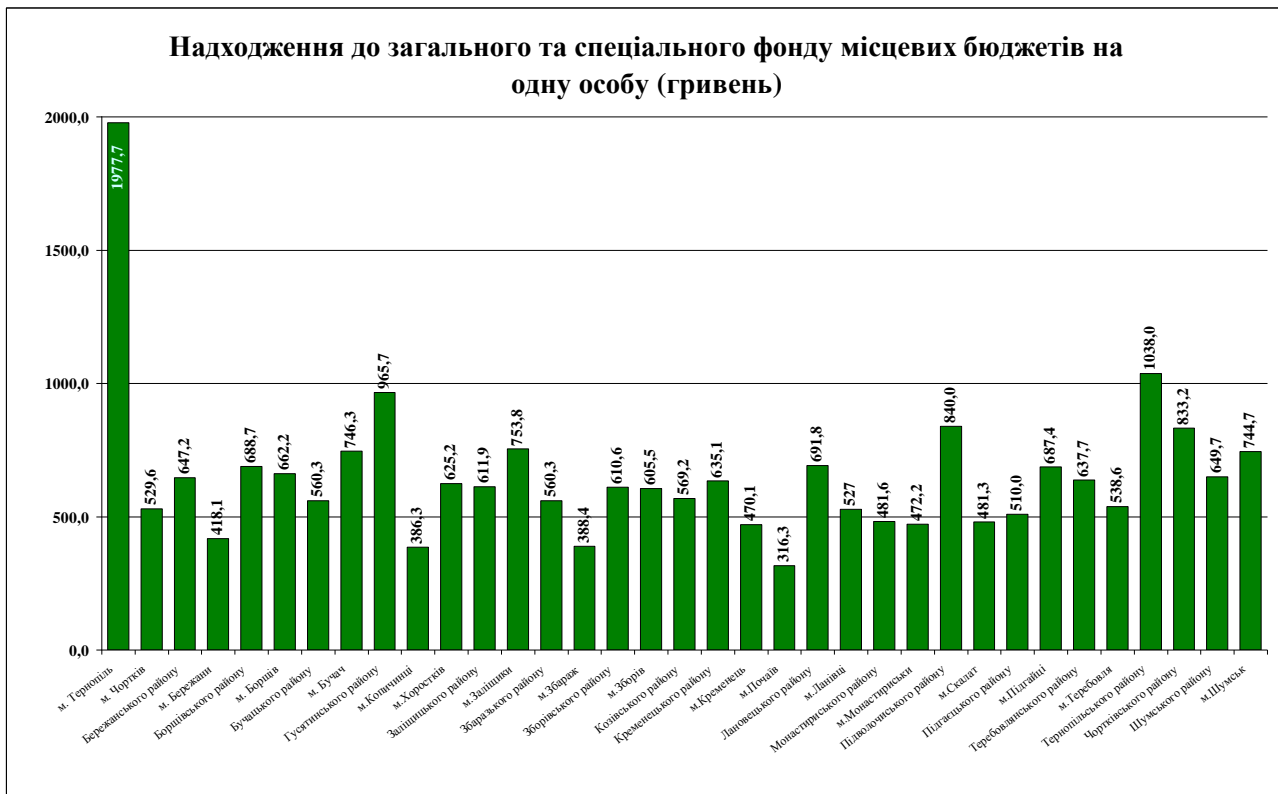

У структурі доходів зведених бюджетів районів у переважній більшості обсяг трансфертів з державного бюджету становить понад 80% від всіх отриманих доходів.

9.2 Доходи бюджету області у розрізі територій

Самодостатніми можна вважати лише 7 місцевих бюджетів Тернопільського району, по 3 бюджети в Гусятинському і Підволочиському, по 2 бюджети в Зборівському та Шумському та по одному в Бережанському, Борщівському, Зборівському, Кременецькому, Тербовлянському та Чортківському районах.

Найбільш залежними від трансфертів з державного бюджету є місцеві бюджети Буцацького, Зборівського, Монастирського, Підгаєцького та

Шумського районів, де частка трансфертів у загальному обсязі доходів перевищила 85%. В чотирьох зведених бюджетах районів: Гусятинському, Підволочиському, Тернопільському та Чортківському – трансфери становили менше 80% усіх отриманих місцевими бюджетами доходів.

Доходи місцевих бюджетів в розрізі зведених бюджетів та їх структура за 2014 рік
млн грн.

Назва	Бережанський	Борщівський	Бучацький	Гусятинський	Заліщицький	Збаразький	Зборівський	Козівський	Кременецький	Лановецький	Монастирський	Підволочиський	Підгаєцький	Теребовлянський	Тернопільський	Чортківський	Шумський	Обласний	м. Тернопіль	Разом
Дотації вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам	75,3	119,1	135,1	96,4	95,4	98,3	83,4	70,0	125,0	61,9	54,2	79,0	37,1	108,4	69,8	122,8	74,3	619,0	123,5	2248,0
Інші трансферти з державного бюджету	60,3	76,8	105,8	73,9	55,9	74,3	74,1	50,0	112,9	45,1	46,4	57,0	37,0	76,3	77,8	87,9	55,4	85,4	247,4	1499,7
Податки, збори і обов'язкові платежі	26,9	47,1	35,9	59,5	29,2	32,7	26,1	22,0	43,8	20,7	14,1	36,2	9,8	42,5	68,7	53,9	22,0	340,1	429,3	1360,5
Кошти, що надходять до районних та міських (міст Києва і Севастополя, міст республіканського і обласного значення) бюджетів з міських (міст районного значення), селищних, сільських та районних у містах бюджетів	-0,1	-0,1	0,0	-3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,5	0,0	0,0	-0,4	0,0	0,0	-5,5	-0,1	-0,5	0,0	0,0	-10,7
Разом	162,6	243,0	276,8	229,8	180,5	205,2	183,6	142,0	281,8	127,7	114,7	172,2	83,8	227,2	216,3	264,6	151,8	1044,4	800,2	5108,2

9.3 Бюджет розвитку

Суттєвим джерелом фінансування програм і проектів в рамках стратегії розвитку області є бюджет розвитку.

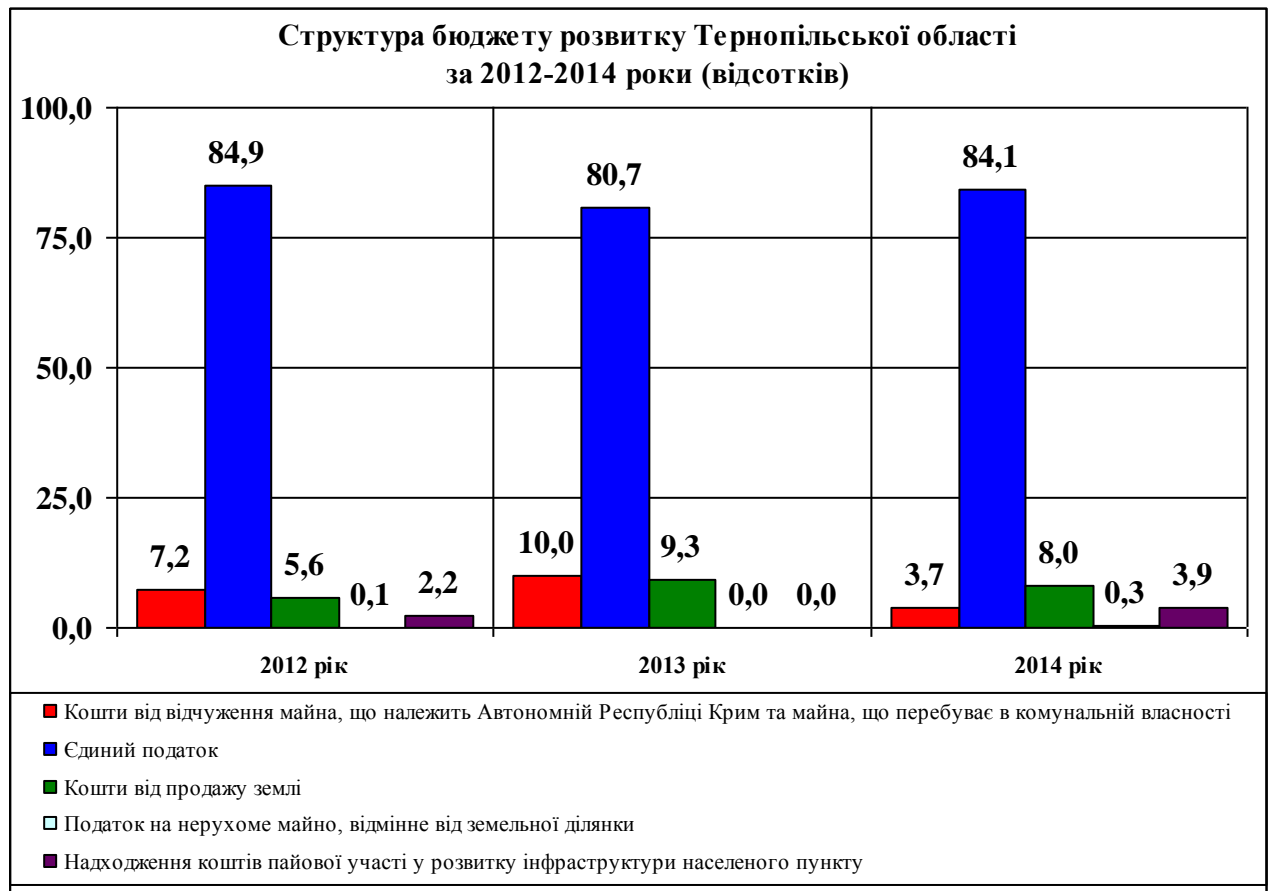
Аналіз показує, що частка бюджету розвитку у власних надходженнях місцевих бюджетів складала у 2012 – 7,8%, у 2013 – 9,8%, у 2014 – 9,9%.

Однак, загальні суми бюджету розвитку недостатні для належного фінансування капітальних видатків на розвиток соціальної сфери та інфраструктури територій області.

Бюджет розвитку Тернопільської області 2012-2014 роки

тис. грн.

Код	Бюджет розвитку Назва	Роки		
		2012	2013	2014
310300	Кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим та майна, що перебуває в комунальній власності	9820,6	8978,6	5131,1
180500	Єдиний податок	79359,5	105850,3	117520,0
330100	Кошти від продажу землі	9129	6952,1	11171,8
180100	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки		192,7	429,8
241700	Надходження коштів пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту		2689,8	5439,8
Всього		98309,1	124663,5	139692,5
Всього власних надходжень місцевих бюджетів		1265001,2	1277016	1411035
%		7,8	9,8	9,9

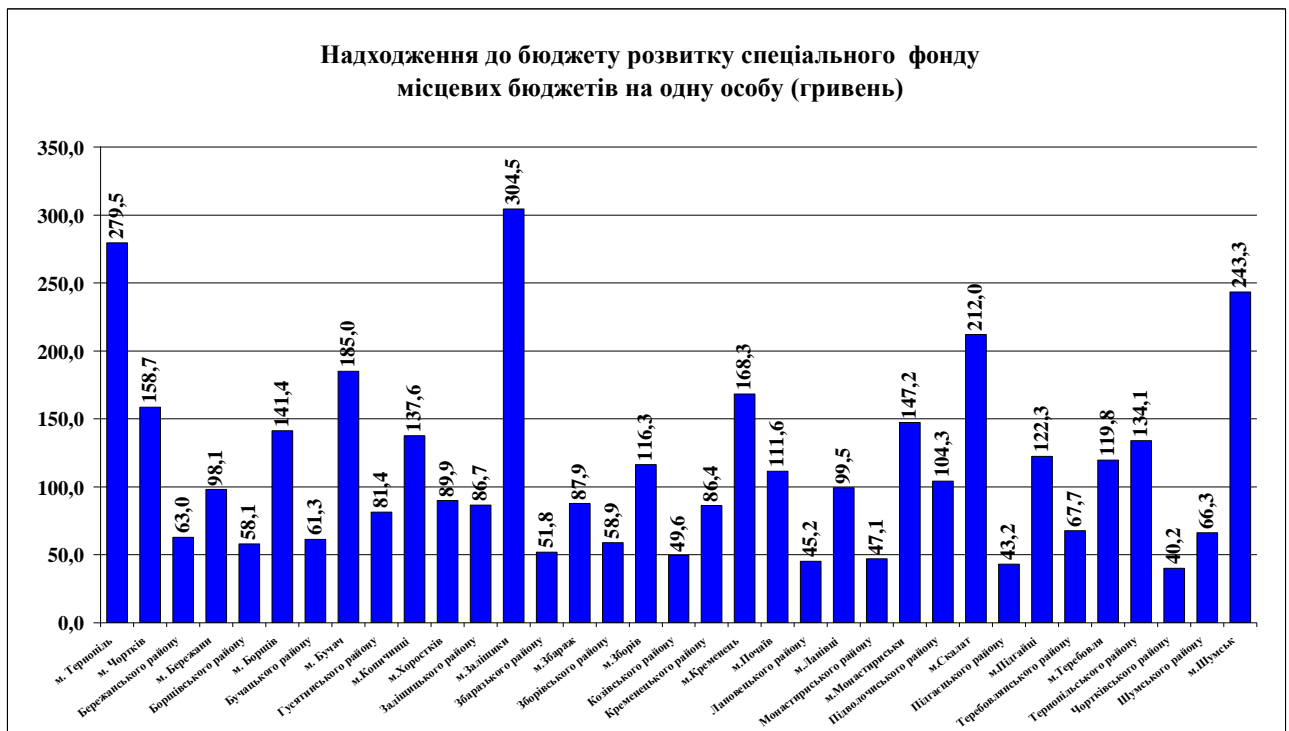

Впродовж аналізованого періоду відбувається значне зростання питомої ваги надходжень до бюджету розвитку єдиного податку, який став його

складовою з 2011 року відповідно до змін у Бюджетному кодексі України та зріс від 79,4 млн гривень у 2012 до 117,5 млн гривень у 2014 році.

Надходження від продажу земель несільськогосподарського призначення розвитку до бюджету збільшилися з 9,1 млн гривень у 2012 до 11,2 млн гривень у 2014 році, надходження коштів від відчуження майна з 9,8 млн гривень зменшилися відповідно до 5,1 млн гривень у 2014 році.

За 2013 рік до бюджету розвитку місцевих бюджетів Тернопільської області надійшло 124,7 млн гривень доходів (без передачі коштів із загального фонду бюджету та міжбюджетних трансфертів).

Найбільше доходів в розрахунку на одного жителя отримують міські бюджети міст обласного значення, що обумовлено більшою економічною активністю населення таких міст та, відповідно, ширшою базою оподаткування єдиним податком, питома вага якого 85% усіх надходжень до бюджету розвитку зведеного бюджету області.

Інші надходження – кошти від продажу землі, комунального майна та кошти пайової участі забудовників у розвитку інфраструктури населеного пункту тощо, не мають стабільної динаміки і їх вплив на загальні надходженнях несуттєвий.

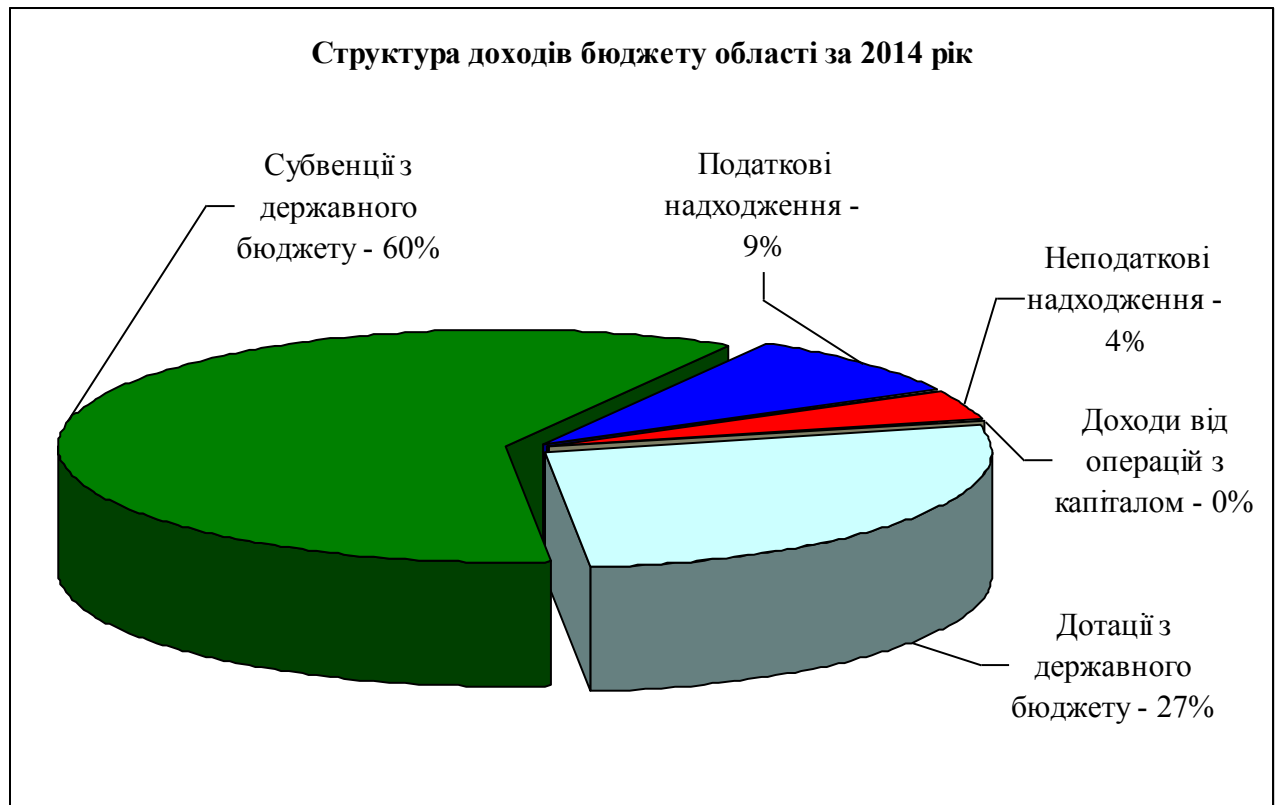
Зокрема, протягом 2011-2014 років спостерігається постійне збільшення дохідної частини обласного бюджету. Так, у 2014 році доходи бюджету Тернопільської області становили 2698720,7 тис. гривень, що на 264007,0 тис. гривень більше, ніж у 2013 році. Найбільшу питому вагу в доходах займали субвенції та дотації з державного бюджету 1617535,6 тис. гривень або 59,9% та 740596,0 тис. гривень або 27,4% всього доходів відповідно. Проте, у 2012 році спостерігалось значне зменшення доходів від операцій з капіталом, що пов'язано із не виконанням надходжень коштів від відчуження майна, яке перебуває в комунальній власності у порівнянні до затвердженого у бюджеті на 2012 рік.

Доходи обласного бюджету Тернопільської області за 2011-2014 роки

тис. грн.

Показники	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Доходи:	1800476,7	2231269,1	2434713,7	2698720,7
в тому числі податкові надходження	192921,2	222676,3	232041,3	240774,2
неподаткові надходження	77951,6	85757,2	107352,7	96787,4
доходи від операцій з капіталом	345,9	48,7	658,3	181,8
дотації з державного бюджету	458184,3	676802,3	744724,2	740596,0
субвенції з державного бюджету	1070872,6	1243898,2	1347766,1	1617535,6

Структура доходів бюджету області за 2014 рік

Структура власних податкових надходжень обласного бюджету за період 2011–2014 рр. залишається практично незмінною, їх левову частку і далі становить податок з доходів фізичних осіб, який коливається на рівні 88–92%. Іншими за величиною джерелами податків є збір за першу реєстрацію транспортного засобу (3–4%), збір за спеціальне використання води (1,5%) та плата за користування надрами (0,5-0,7%). Решта – малозначні джерела, які не досягають 1%.

Податкові надходження до обласного бюджету Тернопільської області у 2011-2014 роках.

тис. грн.

Назва платежів	2011	2012	2013	2014
Податкові надходження	192921,2	222676,3	232041,3	240774,2
Податок на доходи фізичних осіб	176055,5	204137,2	213644,0	223236,5
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	936,3	767,3	402,5	750,8
Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів	2931,0	67,8	9,0	8,6
Збір за першу реєстрацію транспортного засобу	5997,7	10563,1	10708,0	8922,7

Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	1160,3	1229,6	975,7	1860,8
Збір за спеціальне використання води	3120,6	3647,4	3781,1	3667,1
Плата за користування надрами	1016,6	1542,0	1803,1	1748,4
Екологічний податок	908,9	715,7	708,6	536,7
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	794,3	6,2	9,3	42,6

Протягом 2011-2014 років найбільшу питому вагу в податкових надходженнях обласного бюджету займає податок на доходи фізичних осіб, якого у 2014 році надійшло 223,2 млн гривень, збір за першу реєстрацію транспортного засобу становив 8,9 млн гривень, збір за спеціальне використання лісових ресурсів та води – 1,9 млн гривень та 3,7 млн гривень відповідно, плати за користування надрами надійшло 1,7 млн гривень.

Збільшення надходження податку на доходи фізичних осіб зумовлено ростом середньої заробітної плати в галузях народного господарства, органах місцевого самоврядування, погашенням заборгованості із виплати заробітної плати в галузях економіки.

Порівнюючи показники з 2013 роком, слід відмітити збільшення податкових надходжень до бюджету області, за рахунок податку на доходи фізичних осіб – на 9,6 млн гривень або на 4,5% більше минулого року, збору за спеціальне використання лісових ресурсів – на 0,9 млн гривень або в 1,9 раза більше.

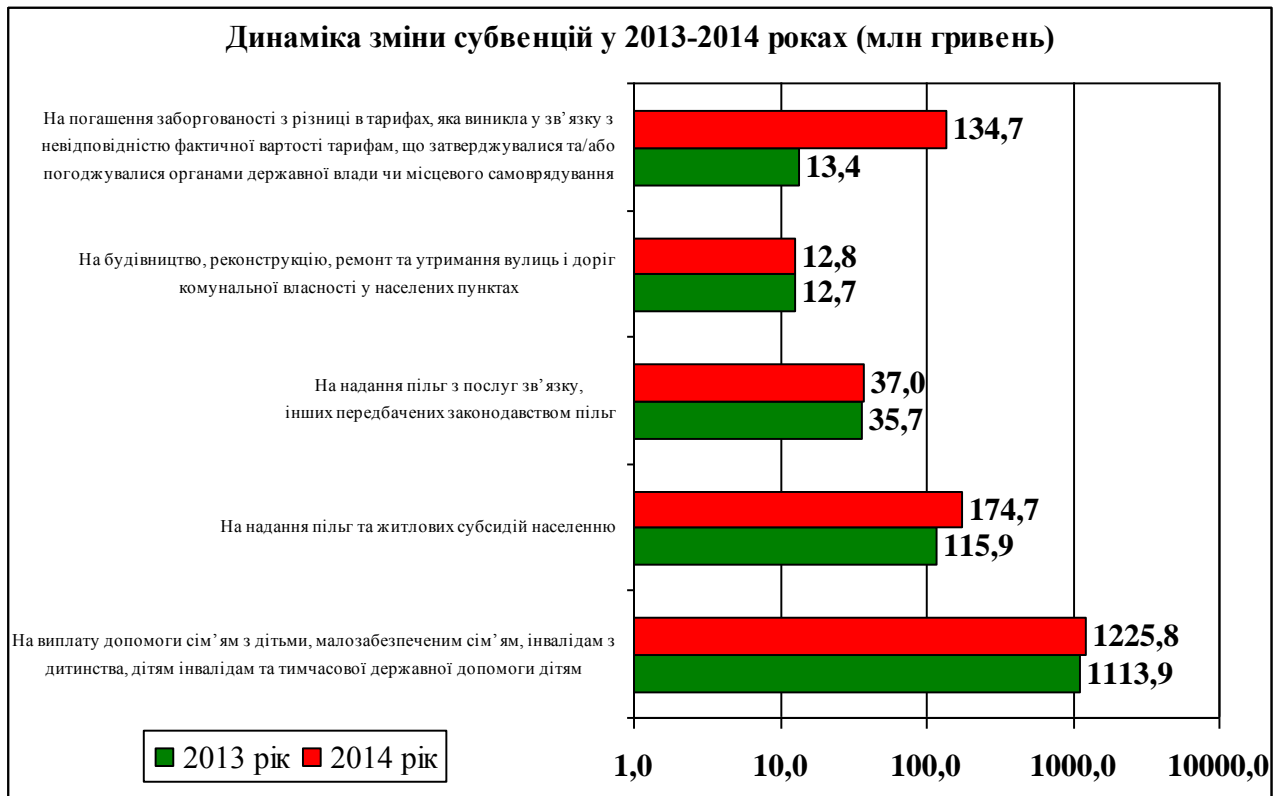
Основними причинами збільшення доходів у досліджуваній період стали посилення контролю за стягненням податкових платежів і скорочення заборгованості зі сплати. Крім цього, необхідно наголосити на підвищенні ефективності податкового адміністрування та покращенні якості роботи місцевих органів влади спільно з органами Державної фіскальної служби по донарахуванню в бюджет.

Система місцевого оподаткування регіону не відповідає критеріям самодостатності й економічної доцільності. Адже в більшості територіальних громад міст, селищ і сіл Тернопільської області відсутня база оподаткування для багатьох місцевих податків та зборів. Місцеві податки і збори неспроможні забезпечити достатні обсяги надходжень для фінансування економічних та соціальних потреб регіону, що призводить до необхідності субсидіювання та наданні дотацій на безоплатній та безповоротній основі.

У 2014 році з державного бюджету отримано дотації вирівнювання місцевим бюджетам у розмірі 663,9 млн гривень (на 44,9 млн гривень більше, ніж у 2013 році), додаткових дотацій на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів у 2014 році було передбачено 76,7 млн гривень (у 2013 році – 113,2 млн гривень).

У 2014 році субвенцій з державного бюджету одержано на суму 1617,5 млн гривень. Найбільші обсяги коштів надійшли: на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям – 1225,8 млн гривень, на надання пільг та житлових субсидій населенню – 174,7 млн гривень, на надання пільг з послуг зв'язку, інших передбачених законодавством пільг – 37,0 млн гривень, на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах – 12,8 млн гривень, на погашення

заборгованості з різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з централізованого водопостачання та водовідведення – 134,7 млн гривень.

Проміжні висновки

1. До 2015 року в структурі доходів зведених бюджетів районів у переважній більшості обсяг трансфертів з державного бюджету становив понад 80% від всіх отриманих доходів. Самодостатніми вважались лише 7 місцевих бюджетів Тернопільського, по 3 бюджети в Гусятинському і Підволочиському, по 2 бюджети в Зборівському та Шумському, а також по одному в Бережанському, Борищівському, Зборівському, Кременецькому, Тербовлянському та Чортківському районах.

2. Найбільш залежними від трансфертів з державного бюджету залишались місцеві бюджети Бучацького, Зборівського, Монастириського, Підгаєцького та Шумського районів, де частка трансфертів у загальному обсязі доходів перевищувала 85%. В чотирьох зведених бюджетах районів: Гусятинському, Підволочиському, Тернопільському та Чортківському – трансферти становили менше 80% усіх отриманих місцевими бюджетами доходів.

3. У зв'язку із внесенням змін до податкового та бюджетного законодавства із 2015 року збільшено обсяг фінансового ресурсу загального фонду місцевих бюджетів:

– передано з державного бюджету частину податку на прибуток приватних підприємств (10 %), державне мито та плату за надання адміністративних послуг, що має на меті мотивувати відповідні органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації займатися питаннями підтримки розвитку підприємництва та економіки в регіонах;

– запроваджено акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів із зарахуванням його до відповідних бюджетів територіальних громад (міст, сіл, селищ) за місцем діяльності суб'єктів господарювання, що сприятиме наповненню місцевих бюджетів додатковим ресурсом;

– передано із бюджету розвитку єдиний податок, податок на майно, а також зі спеціального фонду – екологічний податок (з одночасним збільшенням нормативу зарахування до 80 %).

4. Встановлення із 2015 року нової системи вирівнювання місцевих бюджетів за закріпленими загальнодержавними податками (податок на прибуток підприємств та податок на доходи фізичних осіб), залежно від розрахункового середнього рівня надходжень на одного жителя, сприятиме збільшенню надходжень місцевих бюджетів, а також стимулюватиме місцеві органи влади до активізації розвитку територій – залучення додаткових надходжень та розширення бази оподаткування.

5. Одночасно запроваджено нові види трансфертів – освітню, медичну, субвенцію на підготовку робітничих кадрів та інші субвенції, що сприятиме посиленню відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів (центральных органів виконавчої влади – МОН, МОЗ) за формування та реалізацію державної політики у відповідних сферах, посилить їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в частині формування відповідних стандартів надання послуг та формування оптимальної мережі освітніх, медичних установ і закладів.

10. ЕКОЛОГІЯ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

10.1 Стан атмосферного повітря

В цілому, в Тернопільській області відслідковується тенденція щодо стабілізації та дещо зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу на рівні 7,4 тис. тонн на рік.

Валові обсяги викидів від підприємств області складають всього 0,95% від викидів підприємств України, обсяги викидів в розрахунку на квадратний кілометр площі знаходиться в межах 4200 кг/км², а у розрахунку на одну особу – 53,6 кг, що у 80 та 83 рази відповідно менше середніх показників по Україні.

Дана тенденція прослідковується і в останні роки. Так, у 2013 році загальна кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по Тернопільській області становила 57,7 тис. тонн, що у порівнянні з 2012 роком зменшилась на 7,4 тис. тонн або на 11,4%.

Зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, пов'язане із зменшенням обсягів виробництва.

У 2013 році кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел становила 15,9 тис. тонн, що на 5,1 тис. тонн менше у порівнянні з 2012 роком. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Тернопільській області у розрахунку на одну особу в 2013 році зменшились на 4,6 кг в порівнянні з 2012 роком.

У 2013 році кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел становила 41,8 тис. тонн та зменшилась у порівнянні з 2012 роком на 2,3 тис. тонн.

Порівняно з 2012 роком, викиди забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел у розрахунку на км² території області зменшились на 10,6% (500 кг).

Найбільший вклад у сумарний по області викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел внесли у звітному році оксиди вуглецю – 1,857 тис. тонн, оксиди азоту – 1,123 тис. тонн, речовини у вигляді суспендованих твердих частинок – 1,277 тис. тонн.

У 2013 році відбулося зменшення викидів сполук азоту на 0,006 тис. тонн або на 0,3%, проте збільшились викиди двоокису вуглецю на 35,9 тис. тонн або на 6,1%.

Основним джерелом забруднення атмосферного повітря в області є викиди вихлопних газів автотранспорту, що зумовлено збільшенням кількості його одиниць. Відмічається активізація транспортного руху в центральних частинах міст та на вулицях населених пунктів. У зимовий період забруднювачами атмосферного повітря є викиди котелень опалювальної системи, приватних будинків, індивідуальних опалювальних систем комунальних квартир.

Протягом 2013 року на території Тернопільської області санепідслужбою було проведено 2242 вимірювання атмосферного повітря, з них виявлено із перевищенням гранично допустимих концентрацій 36 населених пунктів (1,6%), у 2012 році – 4,3%.

В міських населених пунктах проведено 1996 вимірювань, з них перевищує гранично допустимі концентрації 36 (1,8%), в 2012 році – 4,5%.

У сільських населених пунктах перевищень гранично допустимих концентрацій не було.

10.2 Екологічна ситуація в галузі водокористування

На території Тернопільської області налічується 139 очисних споруд загальною потужністю 180,6 тис. м³/добу, з них 127 очисних споруд працюють в режимі штучної біологічної очистки з подальшим скидом очищених стічних вод.

Сучасний стан поверхневих водойм області характеризується антропогенним тиском суб'єктів господарювання. У 2013 році у водойми області скинуто 22,09 млн. м³ зворотних вод, з них 19,62 млн м³ таких, які пройшли біологічну очистку до встановлених нормативів, 1,76 млн м³ недостатньо-очищених зворотних вод, 0,714 млн м³ неочищених зворотних вод.

Основними забруднювачами водних об'єктів є підприємства житлово-комунального господарства, через каналізаційні мережі яких скидається близько 80% забруднених зворотних вод. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, припинення експлуатації обладнання у зв'язку з високою енергоємністю, низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, недостатня увага міських і селищних голів до питань забезпечення належного функціонування згаданих об'єктів. Відсутність очистки зворотних вод гальмує розвиток населених пунктів, зокрема, житлового будівництва.

З 35 міст і селищ області 24 – забезпечені каналізаційними очисними спорудами, але тільки 4 станції працюють ефективно (у містах Тернопіль, Заліщики, Почаїв та частково – в смт. Гусятин). Інші підприємства комунальної сфери відводять недостатньо очищені стоки, а стоки таких міст, як Бережани, Борщів, Зборів, Ланівці та частина стоків міст Бучач, Монастирська, Хоростків відводяться без очистки.

Бережанське МКП “Добробут”, КП „Зборівський водоканал”, Кременецьке КП “Міськводгосп”, КП “Теребовля” віднесені до переліку екологічно небезпечних об'єктів області, а Чортківське виробниче управління водоканалізаційного господарства тривалий час входить до “Переліку екологічно небезпечних об'єктів України”.

Найбільші обсяги використання вод та скидання зворотних вод у поверхневі водойми на підприємствах житлово-комунального господарства, якими відведено у водойми 20,81 млн. м³ зворотних вод, з них забруднених 2,250 млн. м³ і нормативно очищених на очисних спорудах 18,56 млн. м³ та у сільському господарстві, зокрема, у ставково-рибному господарстві (обсяги скидання зворотних вод від ставково-рибного господарства становлять 49,64 млн. м³ нормативно-чистих зворотних вод, які не потребують очистки).

Стан водойм в області можна охарактеризувати в цілому як задовільний. Це обумовлюється тим, що водойми передаються в оренду фізичним і юридичним особам і, відповідно, покращується догляд за ними. По якості води у водоймах, воду можна охарактеризувати як нормативно чисту.

На основі лабораторного визначення якості поверхневих вод за гідрохімічними показниками, якість поверхневих вод є в допустимих нормах і в порівнянні з 2012 роком значно не погіршилася.

Це зумовлено економічними причинами, виконанням заходів природоохоронного характеру на підприємствах області.

Із загальної кількості централізованих водопроводів 7,6% не відповідає санітарним нормам, в т.ч. через відсутність зон санітарної охорони – 42,8%, знезаражуючих установок – 57,1%.

Протягом 2013 року відібрано та досліджено за санітарно-хімічними показниками 2448 взірців питної води, із них 161 не відповідав санітарно-гігієнічним нормативам, що становить 6,1%, за бактеріологічними показниками – 2961 взірець питної води, із них 293 не відповідало санітарно-гігієнічним нормативам.

10.3 Земельні ресурси та стан ґрунтів

Площа Тернопільської області – 1,382 млн. га, що становить 2,3% від території України. За цим показником область посідає 23 місце в Україні.

Понад 0,24 млн. га належать до еродованих та ерозійно-небезпечних земель (це 17,6 % від загальної площі).

Потребують консервації 21,100 тис. га земель, зокрема в Тербовлянському – 1,094 тис. га, в Кременецькому – 2,480 тис. га, в Лановецькому – 1,782 тис. га. Починаючи з 2002 року здійснено консервацію земель на площі 37 га в Козівському районі області.

4,391 тис. га земель області потребують поліпшення малопродуктивних угідь, з них 1,384 га, що перебувають у державній власності. Найбільша площа таких земель на території Шумського та Чортківського районів.

Внаслідок дії техногенних чинників порушено 2,09 тис. га земель області. Техногенно забруднені землі в межах області відсутні.

На території Тернопільської області інтенсивно розвивається процес підтоплення. Це пов'язано як з природними умовами території, так і з інтенсивним впливом техногенних чинників.

Значного поширення на території області набули процеси перезволоження і заболочення ґрунтів, які спричинені високим рівнем ґрунтових вод та великою кількістю атмосферних опадів.

Тернопільська область знаходиться в зоні підвищеного ризику виникнення водних стихій та проявів їх шкідливої дії, що спричиняє різні за масштабами, у тому числі й катастрофічні затоплення, підтоплення і перезволоження територій, зсуви, карстові явища, обвали, пошкодження інженерних інфраструктур і комунікацій. Кожного року, внаслідок проходження повені та дощових паводків, спостерігається різке підвищення рівнів води в р. Дністер та її притоках, що спричиняє підтоплення, затоплення населених пунктів, сільськогосподарських угідь, виробничих об'єктів.

Негативні наслідки повеней і паводків проявляються на територіях, прилеглих до р. Дністер та р. Збруч. Проходження паводків і повеней по ріках області супроводжується збитками для населення та економіки області.

Найбільшої шкоди від паводків зазнають південні райони області, прибережні села Худиківці, Вовківці, Кривче та Кудринці Борщівського

району, смт. Коропець і с. Вістря Монастириського району, с.Устечко і с.Печірна Заліщицького району. Це стосується навіть тих населених пунктів, де є протипаводкові гідротехнічні споруди, тому що через брак коштів на здійснення експлуатаційних заходів та догляду за цими спорудами, вони з роками втрачають надійність (с.Устя-Зелене Монастириського району, с.Мислова Підволочиського району, с.Біла Чортківського району).

До потенційно небезпечних відносяться населені пункти в зонах можливих заторів льодоходу на р. Дністер, зокрема, села Устя, Добрівляни, Сеньків, Устечко і Печірна Борщівського і Заліщицького районів.

До територій, що можуть зазнати підтоплення в обласному центрі, відноситься заплава р. Серет.

10.4 Природні об'єкти та збереження біорізноманіття

Область багата на біологічне та ландшафтне різноманіття, значна частина ландшафтів охороняється у межах природно-заповідного фонду області. Основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни.

Флора Тернопільщини нараховує понад 1100 видів рослин, фауна – понад 15400 видів тварин. Протягом останніх років спостерігається збільшення кількості видів рослин і тварин, що підлягає особливій охороні. На території області, серед представників флори – 119 видів підлягають особливій охороні, з них 118 видів рослин, занесених до Червоної книги України, 118 регіонально рідкісних видів, занесених до Переліку рідкісних, і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу. Серед представників фауни трапляється 276 видів, що підлягають особливій охороні, з них 143 види тварин, занесених до Червоної книги України.

У результаті здійснення заходів щодо збільшення в області площі земель з природними ландшафтами, площу екологічної мережі області доведено до 416,29 тис. га або 30,1 % від території області.

З метою припинення процесів погіршення стану навколишнього природного середовища необхідно збільшувати площі земель екомережі, що є стратегічним завданням у досягненні екологічної збалансованості території області. Збільшення площі екомережі має насамперед відбуватися в результаті розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду.

В області діє регіональна схема формування екологічної мережі Тернопільської області, затверджена рішенням обласної ради від 18 червня 2009 року №619. Регіональна схема є основою для розроблення усіх видів проектної документації при здійсненні землеустрою, розробці містобудівної документації, а також здійсненні господарської та іншої діяльності.

Природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) Тернопільської області має у своєму складі 607 одиниць територій та об'єктів. Фактична площа ПЗФ області (без урахування площі тих об'єктів, що входять до складу територій інших об'єктів ПЗФ) – 122,7 тис. гектарів. Відношення площі ПЗФ до площі Тернопільської області (“показник заповідності”) становить 8,87%. Усі території та об'єкти природно-заповідного фонду становлять основу національної екомережі та Пан-Європейської екомережі. Площа природно-

заповідних територій в області на сьогодні, не відповідає науково-обґрунтованим показникам і потребує збільшення відсотка заповідності території області. За відсотком заповідності Тернопільщина займає шосте місце серед інших областей, поступаючись окремим областям західного регіону з високим ступенем лісистості та незначною трансформованістю природних ландшафтів.

Заходи з розвитку природно-заповідного фонду в області включені до Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2014-2020 роки, затвердженої рішенням обласної ради від 18 вересня 2014 року № 1778.

Органи місцевого самоврядування не в повній мірі забезпечують реалізацію державної політики щодо збереження біоландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі.

З метою охорони, збереження та раціонального використання рекреаційних ресурсів територій та об'єктів природно-заповідного фонду для формування економічного середовища та розвитку сфери зайнятості населення, в області створено національні природні парки: „Кременецькі гори” та „Дністровський каньйон” загальною площею 17780,38 гектарів; регіональні ландшафтні парки: „Дністровський каньйон” - 42084 гектарів, „Загребелля” – 630,0 гектарів і „Зарваницький” – 283,0 гектарів.

У складі адміністрацій національних природних парків „Кременецькі гори” і „Дністровський каньйон” сформовано підрозділи з рекреаційного облаштування територій парків, розпочато підготовчі роботи для будівництва інформаційно-туристського центру, облаштовано 8 еколого-туристських маршрутів, розпочато розроблення проектів влаштування причалів та місць відпочинку для відвідувачів парку, що сплаваються по річці Дністер. Проводяться підготовчі роботи з розроблення проектів організації територій парків, охорони, відтворення та рекреаційного використання їх природних комплексів і об'єктів. Створюються умови для розвитку екологічного та сільського зеленого туризму в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також на прилеглих до них територіях, розвиток малого підприємництва у цій сфері.

10.5 Утворення та накопичення відходів. Поводження з відходами.

Промислові відходи в області утворюються на основних та побічних виробництвах переробної, харчової, машинобудівної, легкої промисловості та внаслідок спалювання твердого палива та експлуатації автомобільного транспорту.

За 2013 рік в області утворилось 690155,293 т відходів, з них утилізовано, оброблено (перероблено) – 195670,550 т, видалено у спеціально відведені місця та об'єкти – 49013,512 т, накопичено на 01.01.2014 рік – 289885,655 т.

На території області спеціалізовані підприємства або полігони утилізації, зберігання, знешкодження та поховання промислових токсичних відходів, відходів об'єктів оборонної діяльності відсутні. Промислові відходи, що не мають подальшого збуту або відсутні технології їх утилізації, тимчасово зберігаються на територіях підприємств.

Для видалення побутових відходів із 1022 населених пунктів області існує 740 сміттєзвалищ. Деякі сміттєзвалища обслуговують 2-3 населених пункти. В містах та селищах області експлуатується 32 комунальних сміттєзвалища загальною площею 113,5 га, на які щорічно вивозиться близько 762 тис. м³ відходів.

Питання щодо виділення коштів на виготовлення паспортів місць видалення відходів органами місцевого самоврядування інших населених пунктів області не вирішується. В стадії вирішення питання щодо виділення земельної ділянки під полігон твердих побутових відходів м. Тернопіль.

Через відсутність коштів не проводяться роботи з будівництва, облаштування нових та існуючих сміттєзвалищ, порушуються правила експлуатації діючих сміттєзвалищ. На більшості діючих сміттєзвалищах не виконуються технологічні процеси при утилізації твердих побутових відходів.

На території області паспортизовано та внесено до реєстру місць видалення відходів 89 сміттєзвалищ області.

Роздільний збір твердих побутових відходів запроваджено у містах Тернопіль, Теребовля, Чортків та Почаїв Кременецького району.

На території Теребовлянського району підприємством ТОВ «ЕкоБалансТер» впроваджено систему роздільного збирання та вивезення з населених пунктів району твердих побутових відходів, згідно з укладеними договорами, на територію паспортизованого сміттєзвалища в с.Плебанівка. Даним підприємством, відповідно до чинного законодавства, оформлено право оренди на дане сміттєзвалище. На території сміттєзвалища підприємством збудовано сміттесортувальний комплекс потужністю 50 тис. тонн на рік, який розпочав роботу в червні 2012 року. Потужність даного комплексу дає можливість збирати та сортувати тверді побутові відходи з інших районів області.

У 2013 році операції з безпечного збирання, перезатарювання та вивезення на знешкодження непридатних пестицидів та агрохімікатів з території Тернопільської області не проводилися.

На даний час залишилося близько 0,018 тис. тонн непридатних або заборонених до використання пестицидів, які зберігаються на території Лановецького, Підволочиського, Теребовлянського, Тернопільського, Гусятинського районів.

У Тернопільській області спостерігається недостатній рівень використання відходів як вторинної сировини. На даний час на території області є лише 29 ліцензованих підприємств, які займаються збиранням, заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини.

На території Тернопільської області знаходиться 10 екологічно-небезпечних об'єктів.

До потенційних хімічно-небезпечних об'єктів Тернопільщини належать підприємства, які використовують холодильні установки, охолоджувачем в яких є речовина гостронаправленої дії – аміак. Таких об'єктів налічується 15, одне з них – Комунальне підприємство „Тернопільводоканал” має три склади скрапленого хлору, де зберігається 2,5 т речовини.

Осередками забруднення, які існують протягом тривалого часу і становлять загрозу для довкілля та здоров'я людей, є 6 складів непридатних та

заборонених до використання пестицидів, де станом на 01.01.2014 року зберігається близько 18 т вказаних небезпечних відходів.

Проміжні висновки

1. Стан навколишнього природного середовища в області залишається відносно стабільним і, в порівнянні з більшістю інших областей України доволі прийнятним.

2. В області спостерігається позитивна тенденція щодо скорочення викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами. Більше половини всіх викидів в атмосферне повітря області забезпечують пересувні джерела, з яких ледь частка припадає на автотранспорт.

3. Тернопільська область знаходиться у зоні підвищеного ризику виникнення водних стихій та проявів їх шкідливої дії, що спричиняє різні за масштабами, у тому числі й катастрофічні затоплення, підтоплення і перезволоження територій, зсуви, карстові явища, обвали, пошкодження інженерних інфраструктур і комунікацій.

4. Область багата на біологічне та ландшафтне різноманіття, значна частина ландшафтів охороняється у межах природно-заповідного фонду області. Основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни.

5. Основними забруднювачами земельних ресурсів є промислові відходи основних та побічних виробництв переробної, харчової, машинобудівної, легкої промисловості та внаслідок спалювання твердого палива й експлуатації автомобільного транспорту. На території області спеціалізовані підприємства або полігони утилізації, зберігання, знешкодження та поховання промислових токсичних відходів, відходів об'єктів оборонної діяльності відсутні. Промислові відходи, що не мають подальшого збуту або відсутні технології їх утилізації, тимчасово зберігаються на територіях підприємств, тому існує необхідність щодо стабілізації та відновлення екологічної рівноваги в зоні впливу таких підприємств.

6. Одна з суттєвих екологічних проблем області, від якої страждають майже усі регіони України – це накопичення та неналежне зберігання непридатних або заборонених пестицидів та агрохімікатів. На даний час, на території області є лише 29 ліцензованих підприємства, які займаються збиранням, заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини.

11. АНАЛІЗ СИЛЬНИХ СТОРІН, МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ, СЛАБКІХ СТОРІН ТА ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ (SWOT-АНАЛІЗ)

11.1. SWOT - аналіз Тернопільської області

На основі соціально-економічного аналізу визначено такі сильні й слабкі чинники (сторони) та можливі зовнішні впливи (можливості та загрози) на подальший соціальний та економічний розвиток Тернопільської області.

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<p>Вигідне географічне розташування Тернопільська область знаходиться у центрі Західної України на перетині міжнародних магістралей. Відстань від міста Тернополя до міста Київ – 470 км, до кордону з Польщею, Словачиною, Угорщиною та Румунією від 220 до 350 км. Через область проходять залізничні та автомобільні міжнародні транспортні коридори у напрямках Берлін-Одеса та Бальтійське-Чорне море.</p>	<p>Низька якість транспортної мережі та руйнація доріг На даний час ремонту потребують 83% від усієї протяжності автомобільних доріг області. За останні десять років в області, за винятком 2006 і 2007 років, не проводилось будівництво і реконструкція, а капітальний ремонт автомобільних доріг здійснювався в незначному обсязі, що негативно позначилося на експлуатаційному стані мережі доріг загального користування та штучних споруд.</p>
<p>Сприятливий клімат для ведення сільського господарства Клімат Тернопільщини помірно-континентальний, з нежарким літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Достатнє зволоження, сприятливий температурний режим та ґрунтовий покрив створюють на всій території області сприятливі умови для вирощування сільськогосподарських культур лісостепової зони, зокрема, пшениці, ячменю, жита, вівса, цукрових буряків, картоплі, овочевих та кормових культур; у південних районах – плодових та ягідних культур.</p>	<p>Низька диверсифікація промисловості, висока енергоємність та ресурсоємність виробництва У промисловому комплексі області переважають галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси, тобто продукцію проміжного споживання, яка має високу енерго- і матеріаломісткість та низьку ефективність для забезпечення валової доданої вартості.</p>
<p>Стабільний розвиток та відносно висока продуктивність сільськогосподарської галузі Частка сільського господарства у структурі ВДВ постійно зростає і в 2012 році склала 24,2% (у 2010 році – 19,4%). У структурі валової продукції сільськогосподарського виробництва області переважає частка сільськогосподарських підприємств – 52,1% (у 2010 році – 35,2%), ними виробляється 60,8% продукції рослинництва і 26,9% продукції тваринництва.</p>	<p>Високий рівень фізичного зносу основних фондів, застарілі технології Високі відсоткові ставки для отримання кредитів підприємствами та недостатність власних обігових коштів не дозволяють оновити застаріле та фізично зношене обладнання.</p>
<p>Наявність сировинної бази для подальшої переробки сільськогосподарської продукції Станом на 1 січня 2015 року в усіх категоріях господарств області</p>	<p>Висока трудова міграція населення, відтік інтелектуальних ресурсів, особливо молоді за межі області Серед вибулих осіб з області за межі України виїхали до країн СНД – 7,5%, до</p>

<p>утримується 168,5 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 100,3 тис. голів корів, свиней – 435,9 тис. голів. За чисельністю поголів'я ВРХ область займає 12 місце по Україні, корів – 11 місце, свиней – 4 місце.</p> <p>У всіх категоріях господарств за 2014 рік виробництво м'яса становить 79,7 тис. тонн і збільшилося у порівнянні з 2010 роком на 22,7 тис. тонн (або 39,8%), виробництво молока склало 480,6 тис. тонн та збільшилося у порівнянні з 2010 роком на 65,9 тис. тонн (або 15,3%), виробництво яєць склало 432,7 млн штук і збільшилося у порівнянні з 2010 роком на 62,9 млн штук (або 17%).</p> <p>В порівнянні з іншими областями Тернопільщина протягом останніх років нарощує виробництво зернових культур, які складають 483,5 тис. га або 3,2% від зернових культур України. Також область зберігає позитивну тенденцію з вирощування цукрового буряка серед областей (4 місце по Україні).</p>	<p>інших країн – 92,5%</p> <p>Починаючи з 2001 року в області зростає кількість безробітних в молодому віці (молодь до 35 років), питома вага даної категорії громадян збільшилась з 29,5% за 2001 рік до 48,2% за 2013 рік.</p>
<p>Розвинена харчова промисловість з відомими брендами</p> <p>У 2014 році харчова промисловість у структурі промислового виробництва займала 1 місце серед галузей промисловості, її частка становить 51,5%. Діяльність з виробництва харчових продуктів здійснює 110 підприємств. Найбільшими є ТОВ “Хоросківський цукровий завод”, ТОВ “Збаражський цукровий завод”, ТзОВ “Козівський цукровий завод” ТОВ “Радехівський цукор”, ЗАТ “Агропродукт”, ДП “Дінтер Україна Скала”, ПАТ “Тернопільський молокозавод”, ТзОВ “Бучачхлібпром”, ТзОВ “Тернопільхлібпром”, ТОВ “Надзбруччя хліб”, ТзОВ “Микулинецький Бровар”, ТзОВ “Пивоварня “Опілля”, ПрАТ “Галіція Дистилері”.</p>	<p>Низький рівень офіційної зайнятості, високий рівень безробіття, особливо в сільській місцевості, а також серед молоді</p> <p>Особливо гостра проблема у периферійних районах області, де немає промисловості. А сільське господарство – монополізоване. Питома вага безробітних мешканців села в загальній чисельності безробітних, які перебували на обліку в службі зайнятості у 2014 році становила 53,2%, а їх чисельність становила 8373 особи (за 2013 рік – 55,9%, 2012 рік – 50,4%).</p>
<p>Високий потенціал власної сировини для будівельної індустрії</p> <p>Мінерально-сировинна база області складається з 12 видів корисних копалин, а саме: суглинки, глини (11% від загальноукраїнського обсягу), вапняки, піски будівельні (6,7%), піщано-гравійна суміш, торф (7%), гіпси (16%), пісковики, крейда будівельна, доломіти, прісні та мінеральні підземні води, що складає 12% від загальноукраїнських запасів і є сировиною</p>	<p>Бюджет області є дотаційним</p> <p>Система місцевого оподаткування області не відповідає критеріям самодостатності й економічної доцільності. У більшості територіальних громад міст, селищ і сіл відсутня база оподаткування для багатьох місцевих податків та зборів. Місцеві податки і збори неспроможні забезпечити достатні обсяги надходжень для фінансування економічних та соціальних потреб регіону, що призводить до</p>

<p>для виробництва різноманітних будівельних матеріалів.</p>	<p>необхідності субсидіювання та наданні дотацій. У 2014 році з державного бюджету отримано дотації вирівнювання місцевим бюджетам в розмірі 663,9 млн гривень, що майже на 45 млн гривень більше, ніж у 2013 році.</p>
<p>Наявність виробничої бази в машинобудівній і легкій галузях В області наявні потужні підприємства машинобудівної і легкої промисловості, у виробництві яких застосовуються передові зарубіжні технології та які здатні виробляти конкурентоспроможну продукцію на зовнішні ринки.</p>	<p>Відсутність підприємств з переробки та утилізації твердих побутових відходів Питання щодо виділення коштів на виготовлення паспортів місць видалення відходів органами місцевого самоврядування інших населених пунктів області не вирішується. В області спостерігається недостатній рівень використання відходів як вторинної сировини. На даний час на території області є лише 29 ліцензованих підприємств, які займаються збиранням, заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини.</p>
<p>Наявність науково-технічної бази для підготовки кадрів В області здійснюють освітню діяльність 26 професійно-технічних навчальних закладів: 1 центр професійно-технічної освіти, 7 вищих професійних училища, 10 професійних ліцеїв, 4 професійно-технічних училища, 1 філія та 3 навчальних центри при установах виконання покарань, де навчається 9024 учні та слухачі. Підготовку фахівців з вищою освітою в Тернопільській області здійснюють 33 вищі навчальні заклади (далі ВНЗ) різних типів та рівнів акредитації: 4 університети (в тому числі 3 національних), 1 академія, 5 інститутів, 20 коледжів (з них 9 – структурні підрозділи вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації області), 3 училища. Із перелічених – 18 вищих навчальних закладів державної форми власності, 7 – приватної, 7 – комунальної, 1 – в підпорядкуванні Укоопспілки.</p>	<p>Зношеність інженерних мереж у житлово-комунальному господарстві, особливо теплових та водопровідно-каналізаційних Питома вага протяжності водопровідних мереж (водоводів), що перебували в 2012 році у ветхому та аварійному стані, в області становила 21,3%, з усіх діючих теплових мереж - 32,2%. Через складний фінансовий стан підприємства комунальної теплоенергетики області мають обмежену можливість щодо проведення заміни теплових мереж. У найгіршому стані знаходяться теплові та водопровідні мережі м. Тернопіль, де процент мереж в аварійному та ветхому стані складає більше 50 %.</p>
<p>Наявність потужностей для виробництва біопалива, біоетанолу В області на базі ДП “Хоростківський спиртзавод” модернізовано виробничі потужності для виробництва біоетанолу (зневодненого етанолу) потужністю 20 тис. декалітрів, або 160 тонн за добу. На даний час здійснюється реконструкція ДП «Зарубинський спиртзавод», спрямована на відновлення роботи виробничих потужностей і організації виробництва біоетанолу. Початок роботи заплановано</p>	<p>Недостатній рівень впровадження інновацій у промисловість В області у 2013 році діяло 36 інноваційно-активних промислових підприємства, що на 12 підприємств менше порівняно з 2012 роком. Частка інноваційно-активних підприємств в загальній кількості промислових підприємств складала 17,1%, що на 5,2 відсоткових пункти менше ніж у 2012 році (13 місце серед регіонів України).</p>

на лютий 2015 року.	
<p>Висококваліфіковані трудові ресурси та високий науковий потенціал</p> <p>Випускниками навчальних закладів у 2013/2014 навчальному році були 17,4 тис. осіб.</p> <p>Навчальний процес у вищих навчальних закладах області забезпечують 1700 штатних педагогічних та 2450 штатних науково-педагогічних працівників. Серед основного персоналу викладачів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації налічується 270 – доктори наук, професори, 1793 – кандидати наук, доценти.</p>	<p>Низький рівень реальних доходів населення</p> <p>Середня номінальна заробітна плата штатного працівника у грудні 2014 року становила 2992 гривні (за обсягом – 25 місце – останнє серед регіонів України, по Україні – 4012 гривень), індекс реальної заробітної плати у січні-грудні 2014 року порівняно з січнем-груднем 2013 року становив 95,1%.</p>
<p>Наявність місцевих історичних, культурних, мистецьких брендів</p> <p>Тернопільщина, як визнаний туристичний край, позиціонується в Україні та закордоном завдяки широко відомим брендам: “Дністровський каньйон”, “Замки Тернопілля”, “Печери Тернопільщини”, “Медобори, Товтри запрошують”. Кременецький район є серед лідерів з просування місцевого туристичного бренду під назвою “В магії Кременця – сила України” на загальноукраїнському туристичному ринку.</p> <p>Релігійний туризм на Тернопільщині активно розвивається завдяки мільйонам паломників різних конфесій з усього світу, які щороку прибувають в Почаївську Свято-Успенську лавру, Марійський духовний комплекс у с.Зарваниця, Язловецький монастир ордену Сестер Непорочного Зачаття.</p>	<p>Низький рівень використання джерел альтернативної енергії, впровадження енергоефективних технологій</p> <p>За період 2004-2014 роки було розроблено та реалізовано дві обласні програми енергоефективності та енергозбереження. Проте, за період дії програм, фінансування з обласного та місцевих бюджетів не проводилось.</p> <p>В області низький природний потенціал для використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, зокрема вітру сонця, води, лісів.</p> <p>Частка Тернопільської області в загальноукраїнському енергетичному потенціалі нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії в перерахунку на умовне паливо складає лише 1,06 млн. т у.п. (24 місце по Україні)</p>
<p>Більшість територій області має низький рівень екологічного навантаження</p> <p>Валові обсяги викидів від підприємств області складають всього 0,95% від викидів підприємств України, обсяги викидів в розрахунку на квадратний кілометр площі знаходиться в межах 4200 кг/км², а у розрахунку на одну особу – 53,6 кг, що відповідно у 80 та 83 рази менше середніх показників по Україні. Дана тенденція спостерігається і в останні роки. Так, у 2013 році загальна кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по області становила 57,7 тис. тонн, що у порівнянні з 2012 роком загальні викиди зменшились на 7,4 тис. тонн або на 11,4 %.</p>	<p>Міжрайонні диспропорції у соціально-економічному розвитку</p> <p>м. Тернопіль та 7 районів області формують більшу частину ВРП. Найменш розвиненими є невеликі сільські райони східної частини області.</p>
<p>Суспільно-політична стабільність, висока духовність населення, один з</p>	<p>Складна демографічна ситуація, перевищення кількості померлих над</p>

<p>найнижчих в Україні рівнів злочинності</p>	<p>кількістю новонароджених <i>Природний рух населення в області характеризується суттєвим перевищенням кількості померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих – 77 народжених.</i> <i>Сумарний коефіцієнт народжуваності в 2013 році становив 1475 дітей на 1000 жінок репродуктивного віку (в 2012 році – 1504 дитини).</i> <i>Коефіцієнт смертності у 2013 році склав 13,7‰, 2012 році - 13,8‰, 2011 році - 13,7‰.</i></p> <p>Недостатній рівень сприяння органами місцевого самоврядування із виділення земельних ділянок для реалізації потенційними інвесторами (в тому числі іноземним) власних інвестиційних проектів</p> <p>Низький рівень готовності вільних виробничих площ промислових об'єктів для їх використання потенційними інвесторами</p>
<p>Можливості</p>	<p>Загрози</p>
<p>Поглиблення інтеграції з ЄС <i>Відкриття ринків ЄС для українських товаровиробників сприятиме виробництву та збільшенню притоку інвестицій в Україну.</i></p>	<p>Нестабільна ситуація в країні, у тому числі через ведення військових дій <i>Зменшення інвестиційних можливостей бюджету, вихід інвесторів з області та України, поява біженців та вимушених переселенців, додаткових витрат на оборону в області.</i></p>
<p>Створення сприятливого інвестиційного клімату, отримання міжнародно-технічної допомоги (МТД) <i>Сприятиме подоланню кризових явищ в інвестиційній сфері області, отримання МТД дозволить використовувати кошти для вирішення актуальних соціально-економічних проблем регіону та зняти навантаження з обласного бюджету і сприятиме гармонізації місцевих стандартів у різних сферах з міжнародними, зокрема, європейськими.</i></p>	<p>Зростання трудової міграції і втрата трудових ресурсів <i>Спостерігатиметься відтік робочої сили за межі області, найбільше в країни ЄС</i></p>
<p>Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу <i>Дозволить прискорити розвиток малого та середнього підприємництва області та використання його потенціалу для вирішення нагальних проблем регіону (передусім у сфері зайнятості).</i></p>	<p>Зменшення видатків домогосподарств на купівлю товарів та послуг (зменшення доходів та попиту) <i>Скорочення регіонального ринку, зменшення можливостей місцевих виробників у продажу товарів та наданні послуг</i></p>
<p>Проведення адміністративно-територіальної, конституційної, податкової, судової реформ, децентралізації влади</p>	<p>Зростання цін на енергоносії <i>Призведе до зниження добробуту людей, виробництва та реалізації продукції підприємств, а кратно зростання цін буде</i></p>

<i>Зростають можливості органів місцевого самоврядування в плануванні місцевого та регіонального розвитку, відбувається концентрація бюджетів та зменшуються їх непродуктивні витрати</i>	<i>збільшувати інфляцію</i>
Скорочення енергоспоживання через активне впровадження енергоефективних технологій у виробництві, житлово-комунальній та соціальній сферах <i>Вивільняє кошти на модернізацію об'єктів, стимулює будівельно-ремонтні роботи та виробництво матеріалів для них</i>	Закриття ринків Митного союзу для українських виробників <i>Можливе скорочення обсягів виробництва на підприємствах, а отже, істотне скорочення податкових відрахувань до бюджетів усіх рівнів, та зростання безробіття</i>
Реалізація державної політики щодо боротьби з корупцією <i>Приведе до зростання ділової активності МСП та притоку інвестицій</i>	Демографічна та соціальна кризи <i>Можливе зниження чисельності осіб працездатного віку за значного збільшення осіб старшого непрацездатного віку, вкрай обтяжливо для суспільства та сповільнює соціально-економічний розвиток.</i>
Зростання кількості високотехнологічних сільськогосподарських та переробних підприємств, які будуть використовувати інноваційний потенціал та робочу силу регіону <i>Приведе до збільшення виробництва якісної конкурентоспроможної продукції та насичення ринків продукцією вітчизняного виробництва</i>	Запровадження торговими партнерами обмежень щодо експорту українських товарів <i>Збільшення залишків готової продукції на складах підприємств</i>
Розвиток внутрішнього туризму <i>Приведе до посилення конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках, забезпечить надходжень до бюджетів усіх рівнів, створить сприятливі умови для залучення інвестицій, поліпшить кадрове забезпечення та розширення асортименту туристичних послуг, сприятиме соціально-економічному розвитку регіону як складової держави та зростанню якості життя населення, створить позитивний імідж області на національному та світовому рівнях.</i>	Нестабільність національної валюти, продовження інфляційних процесів <i>Скорочення надходжень і видатків бюджетів різних рівнів, зниження загального рівня життя населення, погіршення забезпеченості громадян товарами першої необхідності та послугами соціально-побутової сфери.</i>
Підвищення транзитного потенціалу області <i>Покращить інвестиційну привабливість області, зростуть обсяги пасажирських та вантажних перевезень, зменшення ДТП</i>	Погіршення конкурентоспроможності українських товарів через зростання обсягів імпорту товарів з країн ЄС
Підвищення ефективності наукового потенціалу	

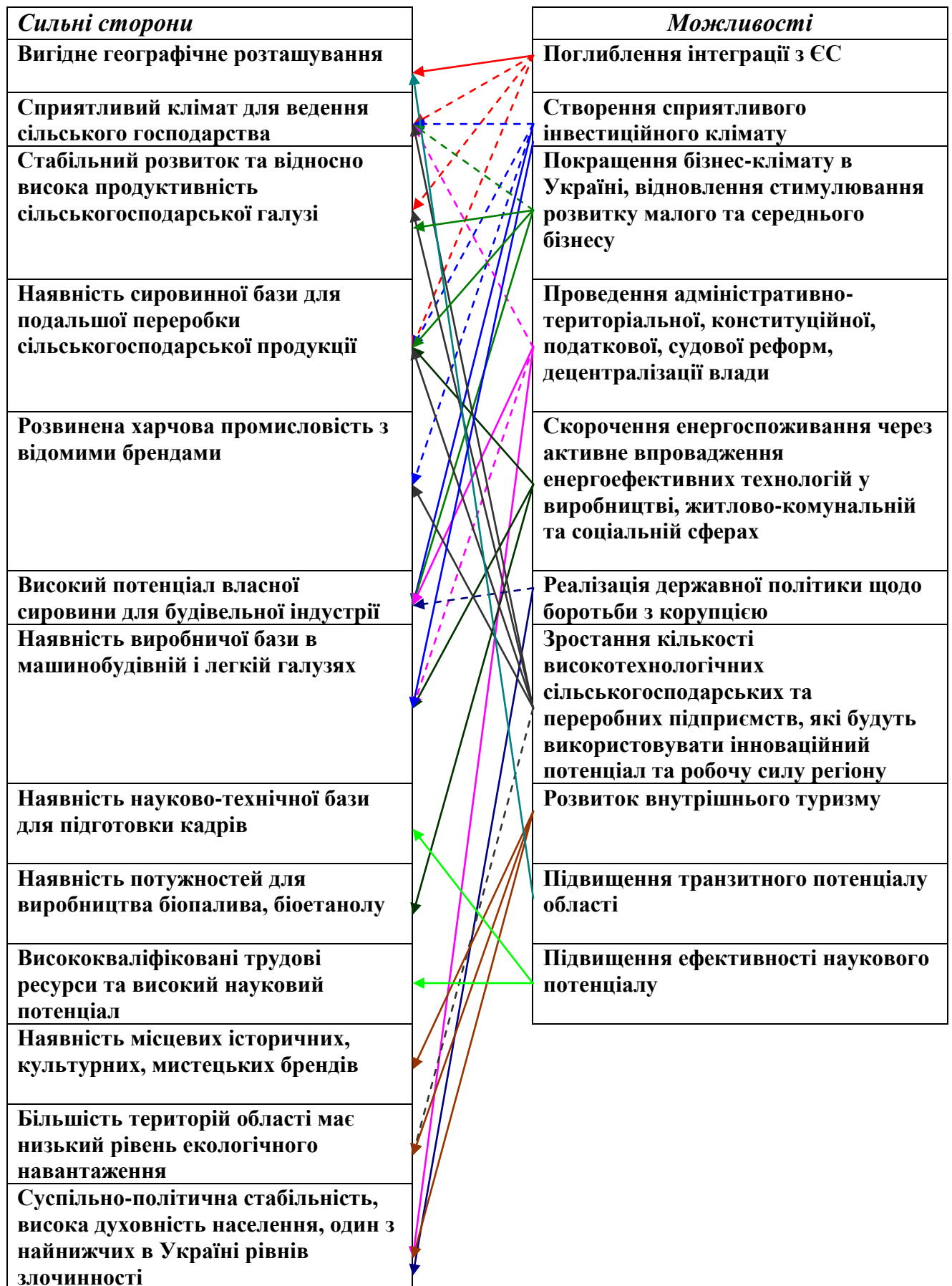
11.2. SWOT-матриця Тернопільської області

SWOT-матриця – важливий елемент визначення конкурентних переваг області, оскільки дозволяє виявити взаємозв'язки між “внутрішніми” (сильні та слабкі сторони) та “зовнішніми” (можливості та загрози) факторами. Суцільна лінія символізує сильний взаємозв'язок, пунктирна – слабкий. Саме ці взаємозв'язки дозволяють сформулювати порівняльні переваги, виклики і ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

Якщо сильна сторона підкріплюється можливістю, а загроза не нівелює цю сильну сторону, то така сильна сторона є найбільш важливою для області.

ПОРІВНЯЛЬНІ ПЕРЕВАГИ

Підтримують

ВИКЛИКИ Зменшують

РИЗИКИ

Посилюють

ЗАХИЩЕНІСТЬ**Зменшують**

11.3 Порівняльні переваги, виклики і ризики Тернопільської області

Порівняльні переваги, виклики і ризики, які слід враховувати при стратегічному плануванні розвитку області ідентифіковані на основі соціально-економічного аналізу ситуації в області, аналізу сильних та слабких сторін області, можливостей та ризиків, настання яких є досить вірогідним.

Порівняльні переваги

(визначені в результаті аналізу сильних сторін і можливостей)

Вигідне економіко-географічне розташування між регіональними ринками західної України, близькість до кордонів з країнами ЄС, сприятливий клімат, стабільний розвиток та відносна продуктивність сільськогосподарської галузі, наявність сировинної бази для подальшої переробки сільськогосподарської продукції, добре розвинена харчова галузь виробництва підтримуватимуться такими можливостями, як: поглиблена інтеграція України в європейський простір, через зміцнення відносин між Україною та ЄС, підписання угоди про Асоціацію та ЗВТ з ЄС, створенням сприятливого інвестиційного клімату та покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, підвищення транзитного потенціалу області.

Важливою сильною стороною області є наявність значної кількості мінерально-сировинних корисних копалин з місцевою їх переробкою, а також наявність виробничої бази у машинобудівній і легкій промисловості. Ця сильна сторона підтримується сприятливим інвестиційним кліматом, відновленням стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, проведенням адміністративно-територіальної реформи.

Тернопільщина може забезпечити виробництво біологічних видів палива та використання його взамін мінеральних видів палив за рахунок побічних продуктів цукрового виробництва (меляси) та кукурудзи.

Процеси інтеграції у європейський простір стимулюватимуть Україну реалізовувати державну політику щодо боротьби з корупцією, яке також сприятиме покращенню бізнес-клімату. Додатковою перевагою Тернопільської області у питанні залучення інвестицій є суспільно - політична стабільність, висока духовність населення, низький рівень злочинності.

Тернопільщина може використати тенденцію щодо популяризації інтенсивного розвитку туристично-рекреаційної сфери враховуючи кількість пам'яток історичної і культурної спадщини, символів героїчної та славної історії українського народу, рекреаційні та лікувально-оздоровчі ресурси, об'єкти природозаповідного фонду та високу духовність населення.

Виклики

(визначені в результаті аналізу слабких сторін і можливостей)

Інтеграція України в європейський простір та створення сприятливого інвестиційного клімату, отримання міжнародно-технічної допомоги є шансом, який може сприяти нарощуванню зайнятості в сільських територіях, вирівнюванню диспропорцій між районами області, збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Підвищенню рівня розвитку регіональної економіки сприятиме: розвиток агропромислового комплексу завдяки зростанню на світовому ринку попиту на продовольство (у т.ч. на екологічно чисту продукцію); залучення іноземних інвестицій; розвиток переробної промисловості, завдяки підписанню угоди про асоціацію з ЄС; популяризація сільського, зеленого туризму серед населення України та Європи.

Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу сприятиме зростанню МСБ в області, що може стимулювати створення нових робочих місць і зменшення рівня безробіття.

Впровадження політики підвищення енергоефективності у виробництві, житлово-комунальній та соціальній сферах сприятиме технічному переоснащенню комунальної інфраструктури населених пунктів області за рахунок використання джерел альтернативної енергії.

Децентралізація влади, проведення адмінреформи дозволить забезпечити зростання бюджетної самостійності громад, які можуть допомогти місцевій владі у плануванні місцевого розвитку, особливо у сфері підтримки МСП в таких галузях, як: туризм, сільськогосподарське виробництво, послуги. Це має позитивно вплинути на зменшення безробіття і на забезпечення належного надання соціальних послуг, зокрема в сільських територіях області.

Ризики

(визначені в результаті аналізу слабких сторін і загроз)

Нестабільна ситуація в країні, у тому числі через ведення військових дій вплине на збільшення міграції населення, зменшення їх реальних доходів що призведе до ускладнення демографічної ситуації та посилить рівень диспропорцій в розвитку районів, а також загальмувати впровадження нових технологій у виробництво

Зростання трудової міграції і втрата трудових ресурсів збільшить відтік інтелектуальних ресурсів, особливо молоді за межі області, зменшить рівень зайнятості

Зростання цін на енергоносії загрожують зменшенню виробництва, реалізації продукції та наданню послуг.

Нестабільність національної валюти, продовження інфляційних процесів зменшить рівень реальних доходів населення.

12. СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2020 РОКУ

Стратегічне планування розвитку Тернопільської області здійснюється в нових умовах, в яких перебуває Україна, серед них: підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що передбачає глибоку економічну інтеграцію України з ЄС, створення зони вільної торгівлі; складна соціально-економічна ситуація в Україні (погіршення ділової активності та інвестиційного клімату, девальвація національної валюти, стрімкі інфляційні процеси, зростання рівня безробіття) внаслідок анексії Автономної Республіки Крим, а також проведення антитерористичної операції на територіях Луганської та Донецької областей; суттєві зміни в суспільній свідомості, які пробудили громадянське суспільство до активної участі в прийнятті рішень з управління та розбудови держави.

Моделювання сценаріїв розвитку Тернопільської області на період до 2020 року можливе лише з урахуванням вищезазначених суспільно-політичних та соціально-економічних процесів.

12.1. Базові сценарні припущення

1. За оцінками експертів, валовий внутрішній продукт України у 2014 році скоротиться на 7,5% у 2015 році – в межах 2,4–4,5%, у 2016 році очікується певна стабілізація, а починаючи з 2017 року – позитивна динаміка ВВП України.

2. Варто очікувати зростання державних витрат на оборону: утримання армії, закупівлю озброєнь, що може пожвавити українські підприємства оборонного профілю.

3. Торгові відносини з РФ будуть скорочуватись, натомість зростатиме торгівля з країнами ЄС та Азії.

4. Відбудова Донбасу потребуватиме значної кількості будівельних матеріалів та робочої сили.

5. Продовжуватиметься плавна девальвація національної валюти, що стимулюватиме товарне виробництво на експорт.

6. Очікується спрощення правил ведення бізнесу та дозвільних процедур.

7. Реалізація реформи з децентралізації влади, перерозподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами на користь останніх сприятиме підвищенню рівня фінансової забезпеченості області, а також територіальних громад.

8. У середньостроковій перспективі стабілізується політична ситуація, після чого інвестиційний клімат в Україні дещо покращиться, країна стане привабливішою для іноземних інвесторів.

9. В Україні поступово будуть впроваджені стандарти ЄС до виготовленої в Україні продукції.

10. Зовнішньоторговельні операції між Україною та країнами ЄС будуть безмитними, що сприятиме зростанню товарообороту між Україною та ЄС.

11. Доступ підприємств до позичкового капіталу в найближчі два – три роки буде обмеженим, потім – поступово покращиться.

12. Доходи населення у найближчі два-три роки, в порівнянні з 2013 роком, будуть відносно низькими, після цього – поступово зростатимуть.

13. Надалі зростатимуть ціни на паливно-енергетичні ресурси, особливо для населення та комунальних підприємств.

14. Очікується викорінення корупції та зростання рівня довіри громадян, підприємців до органів влади.

15. Україна отримає доступ до низки програм Європейського Союзу та технічну допомогу на регіональний розвиток.

12.2. Песимістичний сценарій

(область рухається по інерції, суспільно-економічний стан країни не сприяє його розвитку)

Державна регіональна політика сформує систему стимулів для регіонального розвитку, що разом із впровадженням адміністративно-територіальної реформи, відкриє нові можливості для регіонів, які найбільш готові до таких змін та першими ними скористаються.

Але на заваді змін стане інерція попереднього соціально-економічного розвитку, особливо у матеріально-виробничій сфері.

За цим сценарієм спостерігатиметься подальше загострення демографічної ситуації, скорочення чисельності населення по області, в цілому, та особливо швидко у сільських територіях.

Структура регіональної економіки суттєво не змінюватиметься, переважатиме переробна промисловість та сільське господарство і галузі пов'язані з ними, темпи приросту, загалом, відповідатимуть загальноукраїнським тенденціям.

Населення працездатного віку все менше забезпечується робочими місцями через спад промислового виробництва та уповільнення темпів сільськогосподарського виробництва. Посилюватиметься проблема зайнятості у сільських територіях, де відбуватиметься подальша монополізація виробництва.

Самозайнятість в малому бізнесі теж зросте незначно. Молодь все більше відчуватиме проблему працевлаштування в регіоні, ймовірно зростатиме рівень міграції до країн Європи, чому сприятиме відміна візового режиму з ЄС.

Обсяги виробництва промислової продукції у 2015-2016 роках будуть скорочуватися через неможливість освоєння європейських ринків у зв'язку з низькою якістю продукції, що не відповідатиме стандартам ЄС, а в наступні роки зростатиме.

Дещо кращі шанси для свого розвитку отримує сільське господарство у зв'язку з зростаючою потребою на продукти харчування, проте переважання частки особистих господарств населення заводить стрімкому переведенню сільськогосподарського виробництва на високотехнологічний рівень. Частка виробництва сільськогосподарської продукції у валовій доданій вартості області залишиться на рівні 25%.

Мале і середнє підприємництво буде розвиватися невисокими темпами, переважно залишаючись у сфері торгівлі та послуг, що сприяє отриманню прибутків без суттєвих затрат.

Соціальна та комунальна сфери будуть розвиватися залежно від ефективності проведення адміністративно-територіальної, податкової, а також бюджетної реформ.

При такому сценарії обласна влада, органи місцевого самоврядування не відіграють активної ролі в плануванні та фінансуванні регіонального розвитку, їх основне завдання забезпечувати більш-менш справедливий розподіл ресурсів в межах своїх повноважень та не допускати погіршення ситуації в області у порівнянні з областями-сусідами, що стало б причиною дестабілізації суспільно-політичної ситуації в області чи виходу з області частини економічно активних суб'єктів.

Такий сценарій впливає із нинішньої, статистично зафіксованої динаміки економічного розвитку в Україні та області, проте він не враховує можливостей, які впливають із глобальних змін, що відбулись протягом 2014 року і які можуть внести суттєві корективи в такий сценарій.

12.3. Оптимістичний сценарій

(область активно використовує можливості в умовах швидкого суспільно-економічного розвитку країни)

За цим сценарієм область максимально використовує соціально-економічні перетворення в країні.

Одним із найважливіших пріоритетів стане швидке впровадження адміністративно-територіальної реформи, зміцнення фінансової основи територіальних громад та ліквідація диспропорцій.

Сформулюються передумови для впровадження ефективної регіональної інвестиційної політики, внаслідок чого в область будуть залучені значні інвестиції для створення високотехнологічних підприємств у промисловості, сільському господарстві та сфері послуг.

Передбачається здійснити технологічне переоснащення та модернізацію підприємств традиційних для регіону галузей добувної та харчової промисловості, а також підприємств машинобудування, підвищення їх ефективності та якості продукції, диверсифікацію її асортименту.

Область поступово буде зміщуватися у бік високотехнологічних інноваційних галузей тощо.

Відбудеться технологічна модернізація ряду експортноорієнтованих підприємств промисловості, продукція яких стане ще більш конкурентоспроможною на європейських ринках.

В аграрному секторі відбудеться зміщення в бік малих підприємств та кооперативних об'єднань. Модернізується галузь переробки сільгосппродукції, підвищується її якість відповідно до стандартів ЄС, забезпечується її орієнтація на європейські ринки.

Активно розвивається малий і середній бізнес, поступово зміщуючись із сфери торгівлі у сферу матеріального виробництва.

Потреба у висококваліфікованих кадрах, яка виникає внаслідок технологічної модернізації в промисловості, буде задовольнятися шляхом вдосконалення системи профтехосвіти на базі відповідних закладів підготовки та перепідготовки робітничих кадрів.

Стануть затребувані інноваційні розробки вищих навчальних закладів регіону, зв'язок між науково-дослідними установами стане взаємовигідним і стабільним.

Зміни в системі адміністративного устрою забезпечать фінансовими ресурсами територіальні громади. Передача повноважень з управління ресурсами територій зміцнить їх ресурсну базу. Почне розвиватися соціальна та комунальна інфраструктура громад, що стане базисом для підвищення якості життя населення області.

Території поступово будуть вирівнюватися у своєму розвитку.

12.4. Реалістичний сценарій

(реалізуються заходи, спрямовані на розвиток області, хоча суспільно-економічний стан країни не сприяє такому розвитку)

Сценарій ґрунтується на об'єктивних та суб'єктивних стримуючих факторах при швидкій модернізації країни та регіону. За цим сценарієм впровадження реформ у регіоні стикається з певними труднощами правового, фінансового та організаційного характеру.

Внаслідок цього підвищення інвестиційної привабливості регіону стає значним викликом для області. Відтак значна частка регіонального ресурсу буде спрямовуватися на найбільш готові для цього території, створюючи окремі локальні "точки зростання". Такі території будуть демонструвати інноваційний розвиток, на них сформуються інвестиційні зони, куди увійдуть стратегічні інвестори, створюючи нові інноваційні підприємства як у промисловості, так і в аграрному секторі.

Головним завданням в області стане формування змін у свідомості людей щодо необхідності соціально-економічної та технологічної модернізації регіону.

Основними партнерами місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування мають стати економічно активні громадські організації та патріотична молодь, орієнтовані на посилення європейської інтеграції.

Суспільна підтримка реформ на регіональному рівні зможе вплинути на перехід до оптимістичного сценарію.

13. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА МІСІЯ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тернопільщина – надзвичайно благодатна земля, культурно-освітній центр України де мешкають працьовиті та гостинні люди і створені усі умови для всебічного розвитку та безпечного проживання людини. Екологічно чистий та потенційно привабливий продовольчий регіон з високоефективним сільським господарством та стабільним розвитком промисловості.

Місія Тернопільської області – стати успішним, конкурентоспроможним регіоном шляхом реалізації наявного економічного потенціалу, забезпечення нової якості життя та безпечних умов проживання населення, збереження історико-культурної спадщини та національних традицій.

14. СТРАТЕГІЧНІ, ОПЕРАЦІЙНІ ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

Структура стратегічних, операційних цілей та завдань Стратегії розвитку Тернопільської області до 2020 року

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Завдання
1. Розвиток людського капіталу та підвищення стандартів життя населення	1.1. Сприяння у покращенні здоров'я та збільшення тривалості активного періоду життя людини	1.1.1. Зниження серцево-судинних, легеневих та інших захворювань шляхом здійснення профілактичних заходів та впровадження здорового способу життя 1.1.2. Покращення репродуктивного здоров'я населення 1.1.3. Створення належних умов для соціально незахищених верств населення 1.1.4. Розвиток масової фізичної культури та спорту серед усіх категорій населення
	1.2. Підвищення здатності населення адаптуватись до потреб економіки та невиробничого сектору	1.2.1. Створення умов для інтеграції системи вищих навчальних закладів у європейський освітній простір 1.2.2. Балансування регіонального ринку праці 1.2.3. Формування гнучкої системи дошкільних та загальноосвітніх закладів у відповідності до системи розселення 1.2.4. Використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку населення
	1.3. Створення комфортних та безпечних умов проживання населення	1.3.1. Очищення території області від стихійних звалищ та сміття і формування ефективної системи управління твердими побутовими відходами 1.3.2. Зменшення негативного впливу на довкілля промислових та житлово-комунальних об'єктів 1.3.3. Збереження біорізноманіття та раціонального використання природних ресурсів області 1.3.4. Забезпечення питними водними ресурсами населені пункти, що мають найгостріші проблеми з водопостачанням та якістю питної води. 1.3.5. Підвищення загальної свідомості населення для збереження довкілля, у тому числі серед дітей
2. Підвищення конкуренто-спроможності регіону	2.1. Стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва	2.1.1. Дерегуляція підприємницької діяльності 2.1.2. Підтримка конкуренто-спроможності малого та середнього підприємництва 2.1.3. Ресурсне та інформаційне забезпечення, розвиток інфраструктури підтримки підприємництва.
	2.2. Підвищення енергоефективності	2.2.1. Підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів 2.2.2. Підтримка розвитку альтернативної

		енергетики. 2.2.3. Сприяння реалізації заходів з використання відновлюваних джерел енергії
	2.3. Стимулювання розвитку туристичної індустрії області	2.3.1. Створення сучасних туристичних продуктів і їх промоція на вітчизняному та міжнародному туристичному ринках 2.3.2. Розвиток рекреаційних, курортних територій області та сільського екологічного туризму 2.3.3. Створення сучасної туристичної інфраструктури 2.3.4. Створення та підтримка діяльності інформаційно-туристичних центрів, громадських організацій, які займаються популяризацією туристично-рекреаційного потенціалу в області
	2.4. Стимулювання залучення інвестицій	2.4.1 Створення умов для стійкого розвитку економіки регіону 2.4.2. Технологічне переоснащення діючих та створення високотехнологічних нових підприємств виробництва та переробки сільськогосподарської продукції 2.4.3. Модернізація промислових виробництв з врахуванням інноваційних технологій 2.4.4. Розвиток логістично-транспортного потенціалу області 2.4.5. Формування ефективної системи управління регіоном в рамках реформи адміністративно-територіального устрою
3. Розвиток сільських територій	3.1. Підтримка зайнятості сільського населення	3.1.1. Підвищення якості трудових ресурсів сільських територій 3.1.2. Сприяння самозайнятості у сільській місцевості 3.1.3. Сприяння розбудові зв'язків між населеними пунктами і малими містами на основі спільних інтересів
	3.2. Підвищення рівня ефективності виробництва в аграрному секторі	3.2.1. Розвиток потенціалу малих і середніх агровиробників, покращення доступу до фінансових ресурсів 3.2.2. Підтримка диверсифікації агровиробництва та заміщення імпорту 3.2.3. Поліпшення надання послуг для дрібних сільгосптоваровиробників і організація співробітництва між ними
	3.3. Розвиток інфраструктури сільських територій	3.3.1. Організація діяльності сільських громад, збереження та підтримка традицій і звичаїв 3.3.2. Покращення стану сільських доріг 3.3.3. Покращення соціальної та комунальної інфраструктури в сільській місцевості

Стратегічна ціль 1. Розвиток людського капіталу		
Операційна ціль 1.1.	Операційна ціль 1.2.	Операційна ціль 1.3.
1.1. Сприяння у покращенні здоров'я та збільшення тривалості активного періоду життя людини	1.2. Підвищення здатності населення адаптуватись до потреб економіки та невиробничого сектору	1.3. Створення комфортних та безпечних умов проживання населення

Операційна ціль 1.1. Сприяння у покращенні здоров'я та збільшення тривалості активного періоду життя людини

Турбота про здоров'я населення є одним із показників ставлення держави до людей, але стан справ у цій сфері викликає занепокоєння. Бюджет галузі охорони здоров'я має стійку тенденцію до збільшення, однак впродовж останніх років в області зберігається тенденція до погіршення стану здоров'я населення, зумовлена негативними факторами соціально-економічного, екологічного та психоемоційного характеру. Така тенденція ставить перед владою та суспільством важкі завдання та нові виклики.

Одним із найважливіших завдань у зв'язку з цим є збільшення активного періоду життя громадян шляхом забезпечення умов для повноцінного фізичного розвитку, популяризації фізичної культури та спорту і здорового способу життя. Однак, на даний час рівень фізичної культури і аматорського спорту не відповідає сучасним вимогам і не може задовольнити потреби населення. Мало уваги приділяється фізичному вихованню в сім'ях, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах. Не задовольняється природна біологічна потреба дітей, учнівської і студентської молоді в руховій активності, що негативно позначається на їхньому здоров'ї.

Незадовільним є нинішній стан утримання і використання матеріально-технічної бази фізичної культури і спорту. Через відсутність стабільних джерел фінансування діюча система спортивних споруд не відповідає елементарним санітарно-гігієнічним і технічним вимогам. Зазначені проблеми розвитку фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи та зумовлені ними негативні соціальні наслідки не знайшли адекватного відображення в суспільній свідомості. Це призвело до значного погіршення фізичного стану працездатної частини населення, зростанню захворювань тощо. Одним із основних заходів, що запобігає захворюванням, є пропагування серед широких верств населення здорового способу життя, неприйняття громадою паління, вживання наркотиків та алкоголю серед молоді. Відсутність зайнятості в сільських територіях веде до зростання надмірного вживання алкоголю, маргіналізації дорослого чоловічого населення. На фоні погіршення медичного забезпечення це посилює тенденції до втрати працездатності та смертності у значної кількості осіб працездатного віку. Особливу вагу в умовах погіршення загального стану екології та зростання захворюваності населення є створення умов для забезпечення репродуктивного здоров'я людей. У цьому ж напрямку нагальною є проблема подолання дитячої бездоглядності та безпритульності,

підтримка сімей з дітьми, реформування інтернатних закладів для дітей з неблагонадійних сімей.

Очікувані результати:

- зниження темпів природного скорочення чисельності населення та переважання рівня народжуваності над смертністю;
- зниження рівня захворюваності населення за найбільш поширеними хворобами;
- стабілізація та зниження показників захворюваності на “соціальні хвороби” – туберкульоз, наркотична та алкогольна залежність;
- організація системної реабілітаційної та спортивної роботи з особами, які мають уроджені та набуті вади фізичного розвитку;
- задоволення індивідуальних та суспільних потреб громадян у спортивній та фізкультурній підготовці.

Індикатори:

- загальні коефіцієнти народжуваності і смертності;
- рівень захворюваності за основними класами хвороб;
- кількість померлих дітей у віці до 1 року на 1000 живонароджених;
- коефіцієнт інвалідності населення;
- кількість спортивних секцій, клубів, тренувальних залів;
- середній вік населення;
- рівень зайнятості людей з особливими потребами.

Досягнення операційної цілі 1.1. потребує вирішення таких завдань:

Операційна ціль 1.1. Сприяння у покращенні здоров'я та збільшення тривалості активного періоду життя людини

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
1.1.1. Зниження серцево-судинних, легеневих та інших захворювань шляхом здійснення профілактичних заходів та впровадження здорового способу життя	<ul style="list-style-type: none"> – постачання медичним закладам обладнання та приладів для виявлення і лікування захворювань; – навчання викладачів, які б пропагували здоровий спосіб життя, турботу про фізичний стан і застерігали від нездорових та небезпечних звичок; – підвищення обізнаності громадян про профілактику, покращення способу життя і подолання шкідливих звичок; – модернізація системи екстреної (швидкої) медичної допомоги, у тому числі високоспеціалізованої медичної допомоги.
1.1.2. Покращення репродуктивного здоров'я населення	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка ініціатив жіночих організацій у сфері роботи з вагітними, молодими матерями; – впровадження у школах та закладах профтехосвіти курсів та навчань у сфері охорони репродуктивного здоров'я, проведення у закладах освіти інформаційних заходів з питань попередження небажаних вагітностей у підлітків;

	– удосконалення системи сімейної медицини та охорони материнства і дитинства.
1.1.3. Створення належних умов для соціально незахищених верств населення	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення доступу до інформаційних ресурсів осіб з обмеженими можливостями; – надання навчально-консультативної підтримки вразливим верствам населення з метою залучення їх до активного суспільного життя; – надання комплексу психолого-реабілітаційних заходів для воїнів АТО; – забезпечення доступу переселенців до соціальних послуг, в тому числі в закладах охорони здоров'я; – покращення умов надання соціальних послуг соціально незахищених верствам населення.
1.1.4. Розвиток масової фізичної культури та спорту серед усіх категорій населення	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка районних та обласних змагань і конкурсів в аматорському спорті серед дітей та дорослих; – будівництво нових та реконструкція існуючих спортивних об'єктів області; – розширення мережі спортивних клубів, зокрема центрів фізичного здоров'я населення; – покращення матеріальної бази спортивних комплексів у навчальних закладах області.

Операційна ціль 1.2. Підвищення здатності населення адаптуватись до потреб економіки та невиробничого сектору

До 2020 року система освіти, у першу чергу вищої, переживатиме період гострого дефіциту студентів. Разом з тим, потреби світового ринку навчальних послуг демонструють тенденції до зростання. Захист системи освіти як економічної галузі та одного з основних інструментів розвитку людського капіталу, її подальший розвиток, інтеграція у Європейський освітній простір, системна робота з промоції освітнього простору Тернопільщини забезпечуватиме приплив молоді на територію області.

Особливості економіки області, потреби місцевого ринку праці вимагають реорганізації та розвитку системи професійно-технічної освіти, коледжів для підготовки кваліфікованих спеціалістів, затребуваних на місцевому ринку праці, у тому числі, у перспективі до 2020 року.

Сучасні принципи оцінки інвестиційної привабливості території включають також оцінку можливостей отримання освітніх послуг. З метою створення рівних умов для отримання якісного навчання передбачається сформулювати та розвивати освітні округи з урахуванням структури розселення області.

Збереження мережі закладів культури, подальший розвиток творчого та кадрового потенціалу в галузі культури перетворить її на потужний чинник суспільного розвитку, на дієвий інструмент реалізації соціально-економічних, культурних, виховних реформ та забезпечить консолідацію населення регіону.

Реалізація операційної цілі 1.2. здійснюватиметься на території усієї Тернопільської області. Проекти розвитку вищої освіти – на території визначених точок економічного зростання.

Очікувані результати:

- більш гнучка, практично орієнтована, доступна для населення система освіти;
- створення освітніх округів;
- оптимізація мережі ПТНЗ;
- проведення систематичних моніторингів ринку праці та узгодження навчальних програм із потребами ринку праці;
- надання освітніх послуг за міжнародними стандартами;
- створення базової мережі закладів культури.

Індикатори:

- покращення надання освітніх послуг за рахунок створених освітніх округів;
- доступність закладів освіти в сільській місцевості протягом 30 хвилин;
- покращення показників працевлаштування випускників за отриманим фахом;
- облаштування віртуальних просторів для консультування та навчання;
- збільшення кількості студентів у вищих навчальних закладах;
- збільшення кількості працевлаштованих випускників;
- покращення матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів області за рахунок оплати за навчання студентами платної форми навчання, у тому числі іноземними студентами;
- збереження і розвиток професійного та аматорського мистецтва за рахунок покращення їх інструментальної, костюмерної бази та гастрольної діяльності;
- збільшення кількості працевлаштованих випускників мистецьких закладів культури I-II рівнів акредитації;

Досягнення операційної цілі 1.2. потребує вирішення таких завдань:

Операційна ціль 1.2. Підвищення здатності населення адаптуватись до потреб економіки та невиробничого сектору

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
1.2.1. Створення умов для інтеграції системи вищих навчальних закладів у європейський освітній простір	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка програм міжнародних обмінів студентами, аспірантами, викладачами; – промоція Тернопільської області як освітнього так і наукового центру; – підтримка талановитих студентів та молодих науковців; – підтримка міжнародних навчальних програм; – організація єдиного інформаційного простору для

	науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів.
1.2.2. Балансування регіонального ринку праці	<ul style="list-style-type: none"> – покращення професійної підготовки відповідно до потреб ринку праці, роботодавців; – налагодження науково-інноваційного співробітництва вищих навчальних закладів і наукових установ з реальним сектором економіки; – проведення реорганізації системи освіти відповідно до потреб ринку праці; – дослідження перспективних потреб регіонального ринку праці; – розвиток професійно-технічної освіти відповідно до потреб ринку праці через покращення матеріальної бази та організацію баз практики; – покращення профорієнтаційної роботи з молоддю; – стимулювання волонтерства, як етапу до майбутньої зайнятості.
1.2.3. Формування гнучкої системи дошкільних та загальноосвітніх закладів у відповідності до системи розселення	<ul style="list-style-type: none"> – формування електронних освітніх округів; – створення системи сучасних та доступних навчальних закладів, в тому числі дошкільних закладів; – формування та розвиток освітніх округів.
1.2.4. Використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку населення	<ul style="list-style-type: none"> – сприяння у збереженні мережі закладів культури області; – покращення матеріально-технічної бази та інструментарію в закладах культури області; – використання ресурсу бібліотек для створення мережі розширених центрів надання культурних, освітніх та інших послуг; – залучення інвестицій у створення електронних каталогів музейних експонатів, пам'яток історії, монументального мистецтва, архітектури та археології.

Операційна ціль 1.3. Створення комфортних та безпечних умов проживання населення

З метою стабілізації і поліпшення стану навколишнього природного середовища нагальними є заходи, спрямовані на зменшення забруднення земель та атмосферного повітря, поліпшення стану каналізаційних мереж та споруд, впорядкування поводження з твердими побутовими відходами, завершення утилізації непридатних та заборонених до використання пестицидів, вирішення питань утилізації та захоронення промислових відходів.

Очікувані результати:

- поліпшення екологічного стану навколишнього природного середовища (атмосферного повітря, земель і водойм) та покращення стану здоров'я населення. Упорядкування системи управління твердими побутовими відходами (далі – ТПВ);
- приведення в належний стан каналізаційних споруд та мереж;
- збереження водного балансу, підтримка в належному стані джерел питної води, виконання робіт з розчищення та врегулювання русел річок і водойм;
- підвищення рівня екологічної освіченості населення, попередження забруднення небезпечними відходами виробництва, нафтопродуктами та сміттєзвалищами атмосферного повітря, ґрунтів, підземних та поверхневих вод.

Індикатори:

- рівень захворюваності населення на найбільш поширені види хвороб;
- коефіцієнти смертності за причинами;
- кількість ліквідованих стихійних звалищ ТПВ, джерел забруднення повітря, підземних та поверхневих вод і ґрунтів;
- кількість утилізованих пестицидів;
- зменшення показників стосовно забруднення атмосферного повітря, ґрунтів, підземних та поверхневих вод;
- охоплення населених пунктів послугами зі збирання ТПВ;
- збільшення обсягів відбору вторинної сировини;
- викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км².

Досягнення операційної цілі 1.3. потребує вирішення таких завдань:

Операційна ціль 1.3. Створення комфортних та безпечних умов проживання населення

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
1.3.1. Очищення території області від стихійних звалищ та сміття і формування ефективної системи управління твердими побутовими відходами	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення та реалізація схем санітарного очищення територій населених пунктів області; – ліквідація джерел забруднення підземних вод та земельних ресурсів (несанкціоновані звалища ТПВ); – будівництво полігонів для зберігання ТПВ та забезпечення їх спеціалізованою технікою; – будівництво контейнерних майданчиків для роздільного збирання та зберігання ТПВ; – впровадження нових сучасних технологій у сфері збору, сортування, транспортування та переробки ТПВ; – розвиток мережі сміттєпереробних підприємств; – очищення лісосмуг та лісових масивів від несанкціонованих сміттєзвалищ; – розчищення та врегулювання русел річок і водойм.
1.3.2. Зменшення негативного впливу на	– реконструкція та капітальний ремонт водопровідно-каналізаційних та теплових мереж у населених пунктах області;

<p>довкілля промислових та житлово-комунальних об'єктів</p>	<ul style="list-style-type: none"> – поліпшення якості питної води та водозабезпечення споживачів; – будівництво та реконструкція очисних споруд; – поліпшення дорожньої інфраструктури області відповідно до економічних потреб та потреб населення; – будівництво та реконструкція очисних споруд стічних вод у населених пунктах області; – будівництво та реконструкція об'єктів водопровідно-каналізаційного та теплового господарства населених пунктів області.
<p>1.3.3. Збереження біорізноманіття та раціональне використання природних ресурсів</p>	<ul style="list-style-type: none"> – створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; – охорона та збереження оселищ рідкісних та зникаючих видів флори та фауни; – підвищення рівня обізнаності населення щодо цінності територій та об'єктів природно-заповідного фонду і залучення населення до управління ними; – визначення територій, важливих для Європейського Союзу – об'єктів природи загальноєвропейського значення, які разом із спеціальними природоохоронними територіями становлять основу екологічної мережі.
<p>1.3.4. Забезпечення питними водними ресурсами населені пункти, що мають найгостріші проблеми з водопостачанням та якістю питної води</p>	<ul style="list-style-type: none"> – вдосконалення мережі водопроводів і організація водопостачання; – проведення досліджень стану водних ресурсів області; – консолідація зусиль територіальних громад щодо управління водними ресурсами; – розробка проектів оптимізації (у тому числі децентралізації) водопостачання населених пунктів; – будівництво та реконструкція водоочисних споруд.
<p>1.3.5. Підвищення загальної свідомості населення для збереження довкілля, в тому числі серед дітей</p>	<ul style="list-style-type: none"> – популяризація рідного краю, краєзнавства та природознавства за допомогою Інтернет-сторінок державних та громадських організацій та екологокраєзнавчих проектів; – інформаційне забезпечення реалізації екологічної політики; – організація та проведення освітньої кампанії щодо поводження з ТПВ; – облаштування місць відпочинку в лісових масивах, прибережних смугах річок, озер та водосховищ (встановлення інформаційних знаків, природоохоронної інформації, схем екскурсійних маршрутів, забезпечення місць відпочинку контейнерами для сміття та засобами протипожежної безпеки).

Стратегічна ціль 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону			
Операційна ціль 2.1.	Операційна ціль 2.2.	Операційна ціль 2.3.	Операційна ціль 2.4.
Стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва	Підвищення енергоефективності	Стимулювання розвитку туристичної індустрії області	Стимулювання залучення інвестицій

Операційна ціль 2.1. Стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва

Стан розвитку малого і середнього підприємництва (далі – МСП) є індикатором рівня господарської активності мешканців регіону, з одного боку, та оцінкою підприємницького клімату в області, – з іншого.

МСП виконує важливі функції в економіці регіону, зокрема:

- сприяє підтримці ділової та інвестиційної активності, розвитку конкуренції на ринку товарів і послуг;
- створює робочі місця;
- забезпечує розвиток місцевих господарств і ринків;
- забезпечує податкові надходження до бюджетів усіх рівнів;
- забезпечує зайнятість та самозайнятість населення.

В області мають місце значні диспропорції у розміщенні МСП в межах території області.

У 2013 році кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у середньому по регіону становила 46 підприємств (по Україні – 82), що відповідає 22 місцю по Україні.

У галузевій структурі загального обсягу реалізації продукції по малих підприємствах найвищу питому вагу мали підприємства оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів (43,6%), де зосереджено найбільша кількість малих підприємств області. У галузях, що потребують значних капіталовкладень (сільському, лісовому та рибному господарстві, промисловості, будівництві) цей показник значно менший (відповідно 23,3%, 14,4% та 4,6%).

Серед районів і міст області за показниками розвитку малого бізнесу лідером є обласний центр, де зосереджено майже половина малих підприємств області. Відповідно в місті Тернопіль – найбільша кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення (97 підприємств).

МСП може дати найбільші впливи на місцеву економіку саме в малих районах, де сьогодні практично відсутні великі підприємства і де є найбільша проблема зайнятості населення. Проте для цього слід вирішити низку проблем, які виникають перед заснуванням нових чи розвитком діючих МСП:

- недостатнє або відсутнє фінансування програм підтримки, розвитку малого підприємництва;
- високі відсоткові ставки по кредитах для суб'єктів підприємницької діяльності;
- низький рівень розвитку малого підприємництва у виробничій сфері, галузі переробки та послуг і його зосередженість у посередницьких секторах економіки;

- недостатній рівень інфраструктури підтримки підприємництва;
- незадовільний стан професійної підготовки кадрів для малого бізнесу;
- відсутність стартового капіталу для започаткування бізнесу та брак обігових коштів для розвитку бізнесу;
- психологічна неготовність значної кількості незайнятих осіб до започаткування власної справи.

Очікувані результати:

- збільшення кількості підприємств МСП у сфері виробництва;
- збільшення частки МСП у сільській місцевості;
- збільшення кількості найманих працівників на підприємствах МСП та фізичних осіб-підприємців;
- збільшення обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг);
- збільшення надходжень до місцевих бюджетів від діяльності суб'єктів МСП.

Індикатори:

- кількість діючих інституцій з підтримки бізнесу;
- динаміка чисельності СПД на 10,0 тис. населення;
- кількість робочих місць, створених у секторі МСБ;
- частка підприємств МСП у сфері виробництва;
- частка експортної продукції, виробленої в секторі МСП; ;
- динаміка надходжень до місцевих бюджетів від суб'єктів МСП.

Досягнення операційної цілі 2.1. потребує вирішення таких **завдань**:

Операційна ціль 2.1. Стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
2.1.1. Дерегуляція підприємницької діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – усунення регуляторних бар'єрів на шляху розвитку підприємницької діяльності; – забезпечення погодження органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування проектів нормативно – правових актів з питань регулювання підприємницької діяльності та відстеження їх ефективності; – удосконалення роботи центрів надання адміністративних послуг, з метою усунення можливостей для корупційних проявів у даній сфері, у тому числі шляхом якісного надання максимальної кількості адміністративних послуг через відповідні центри; – зменшення кількості перевірок суб'єктів малого і середнього підприємництва контролюючими органами області.
2.1.2. Підтримка конкурентоспроможності	<ul style="list-style-type: none"> – здешевлення банківських кредитів для суб'єктів господарювання через механізм часткового

малого та середнього підприємництва	<p>відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами малого і середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проектів;</p> <ul style="list-style-type: none"> – надання кредитів на поворотній основі суб'єктам підприємницької діяльності, які працюють у пріоритетних напрямках; – надання фінансової допомоги для селянських (фермерських) господарств; – організація та забезпечення участі суб'єктів господарювання у ярмарках, бізнес-зустрічах з метою пошуку міжнародних та зарубіжних партнерів; – сприяння у залученні до кредитування та грантової підтримки суб'єктів МСП міжнародних організацій. – стимулювання суб'єктів МСП до провадження діяльності з використанням наукоємних, ресурсо- та енергозберігаючих інноваційних технологій
2.1.3. Ресурсне та інформаційне забезпечення, розвиток інфраструктури підтримки підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення інформаційної підтримки підприємництва та налагодження комунікації між владою та бізнесом; – здійснення перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва та організація стажування менеджерів за кордоном в рамках реалізації програми „Українська ініціатива”. – проведення семінарів-практикумів для суб'єктів малого та середнього підприємництва з питань ведення зовнішньоекономічної діяльності в умовах імплементації економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; – створення об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва (бізнес-центрів, обслуговуючих кооперативів, тощо).

Операційна ціль 2.2. Підвищення енергоефективності

Політика енергозбереження та підвищення енергоефективності в усіх сферах суспільного життя держави є важливим чинником впливу на сучасну енергетичну безпеку України, стабільного забезпечення енергоносіями виробництва та населення.

Один із перспективних напрямів енергозабезпеченості Тернопільщини – підтримка розвитку альтернативної енергетики. Основними проблемами нинішньої енергетики регіону є:

- надмірна енергоємність (кількість витраченої енергії на виробництво одиниці продукції) продукції промислових підприємств;

- велика залежність виробництва теплової енергії від імпортованого природного газу (більше 60%);
- надзвичайна низька ефективність та зношеність котельного обладнання та систем теплопостачання на об'єктах комунальної теплоенергетики.

Такі виклики ставлять перед областю надскладні завдання відразу у кількох напрямках, вирішення яких потребує значних інвестицій. Однак сьогодні ні в держави, ні в регіоні такого інвестиційного ресурсу немає, а енергетичний ринок, який дозволяв би інвестувати в інноваційні енергоефективні проекти приватному капіталу не розвинений.

Значну частину (понад 70%) основних енергоносіїв – газу та електроенергії, на Тернопільщині споживає населення в побуті. Тому розвиток альтернативної енергетики для цієї категорії споживачів є пріоритетним.

Також одним із основних напрямів – є використання альтернативних видів енергії на об'єктах бюджетної сфери – секторі безпосереднього впливу органів влади.

В середньостроковій перспективі область може зосередити наявні ресурси на таких проектах, як: зниження залежності систем теплогенерації від природного газу заміщенням його місцевими та альтернативними видами палива; використання для підігріву води в бюджетних установах відновлювальних джерел енергії; розвиток альтернативної енергетики тощо.

Очікувані результати:

- зниження енергоємності;
- зменшення обсягів споживання природного газу у бюджетній сфері;
- підвищення якості надання житлово-комунальних послуг;
- формування підприємств-виробників альтернативних видів палива та енергоефективного обладнання;
- використання інноваційних технологій у сфері енергозбереження; розвиток підприємств житлово-комунального господарства та створення конкурентоспроможного середовища

Індикатори:

- кількість реалізованих енергоефективних проектів;
- кількість котелень, що працюють на альтернативному виді палива;
- обсяги споживання паливно-енергетичних ресурсів в закладах бюджетної сфери;
- частка імпортованого природного газу в реконструйованих системах теплозабезпечення;
- відсоток втрат теплової енергії в магістральних мережах після їх оптимізації;
- частка бюджетних закладів, забезпечена системами підігріву води на альтернативних видах палива.

Операційна ціль 2.2. Підвищення енергоефективності

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
2.2.1. Підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – ініціювання проведення енергоаудиту та розробка обласної програми енергоефективності; – запровадження системи моніторингу, коригування та контролю споживання енергоресурсів (система енергетичного менеджменту ISO 50001 в установах бюджетної сфери); – модернізація котелень (паливних) установ бюджетної сфери; – оптимізація мережі котелень та магістральних теплопроводів у системах теплопостачання міст області; – посилення відповідальності суб'єктів господарювання за нераціональне використання паливно-енергетичних ресурсів.
2.2.2. Підтримка розвитку альтернативної енергетики	<ul style="list-style-type: none"> – проведення інформаційних кампаній серед населення про доцільність та економічну ефективність застосування альтернативних видів палива; – підвищення поінформованості виробників та споживачів альтернативних видів палива щодо стимулювання їх виробництва та споживання; – впровадження переробки твердих побутових відходів для вторинного використання; – впровадження енергозберігаючих технологій на комунальних підприємствах територіальних громад, зокрема переведення котлів опалення на альтернативні види палива; – використання відходів сільського та лісового господарства для виробництва відновлювальної енергії.
2.2.3. Сприяння реалізації заходів з використання відновлюваних джерел енергії	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація проектів з використання відновлювальної енергетики (сонячна, вітрова, енергія малих річок, вирощування енергетичних культур тощо); – вжиття комплексу заходів щодо стимулювання і використання відновлюваних джерел енергії, відходів у теплопостачанні, комбінованому виробництві теплової та електричної енергії.

Операційна ціль 2.3. Стимулювання розвитку туристичної індустрії області

Об'єктивно область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів.

Туристичну галузь Тернопільщини можна назвати яскраво диференційованою, оскільки жоден з видів туризму, що представлений в її межах, не може вважатись домінантним. Разом із цим, виділено пріоритетні види, які історично сформувались і потребують подальшого комплексного розвитку, це: релігійно-паломницький, культурно-пізнавальний,

пригодницький, тематичний види туризму. Розвивається подієвий (фестивальний), сільський зелений та екологічний види туризму.

Тернопільщина як визнаний туристичний край позиціонується завдяки широко відомим брендам: “Дністровський каньйон”, “Замки Тернопілля”, “Печери Тернопільщини”, “Медобори – Товтри запрошують”. В області створюються інноваційні туристичні продукти, в першу чергу через атрактивність місцевих природних та культурно-історичних чинників. Кременецький район є серед лідерів з просування місцевого туристичного бренду під назвою “В магії Кременця – сила України” на загальноукраїнському туристичному ринку. Формуються нові місцеві туристичні бренди “У чарівний дивокрай Бережанського Опілля”, “Княжий град Теревовля – запрошує”.

Однак, проблемним на сьогодні є неефективне та нераціональне використання туристичних ресурсів краю, невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу. Це насамперед недостатній рівень забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною інфраструктурою, незадовільний стан доріг та під’їздів до багатьох популярних туристичних об’єктів, відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення. Більшість пам’яток культурної спадщини потребують негайної консервації та реставрації. Недостатньо використовується потенціал для розвитку туризму в сільській місцевості, як одного із шляхів зменшення безробіття та подолання бідності в регіоні. Особливої уваги потребує відродження і розвиток курортних територій області.

Тернопільська область повинна стати “воротами” в Західну Європу з сучасною туристичною та транспортною інфраструктурою для внутрішніх та іноземних туристів. Область буде вирізнятися диференційованою пропозицією туристичних продуктів на екологічно чистих сільських територіях, серед яких переважають лікувально-оздоровчий, сільський зелений, екологічний та культурно-пізнавальний туризм. Розвиток туризму в області повинен базуватися на найбільш раціональному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам’яток краю, а також здійснюватись на засадах ефективної міжсекторної співпраці влади, бізнесу та громадськості в напрямку формування оригінальних туристичних продуктів, розробки і впровадження туристичних проектів із відповідним фінансовим забезпеченням.

Реалізація стратегії сприятиме створенню потужної туристичної галузі, розвитку туристичної інфраструктури, зростанню життєвого рівня населення регіону, дотриманню екологічної безпеки, збереженню пам’яток історії та культури, зростанню міжнародного авторитету Тернопільської області.

Очікувані результати:

- забезпечення сталого розвитку туристичної галузі в регіоні відповідно до норм міжнародної туристичної практики;
- зміцнення матеріально-технічної бази туризму як виду економічної діяльності та важливого соціального інституту;
- створення якісного туристичного продукту, який задовольнить потреби українського та іноземного туриста;

- нарощування обсягів надання туристичних послуг за рахунок розширення в'їзного та внутрішнього туризму, розвитку сільського зеленого туризму;
- підвищення якості та розширення асортименту туристичних послуг;
- створення додаткових робочих місць, збільшення частки туризму в основних показниках економічного і соціального розвитку;
- підвищення туристичного іміджу Тернопільщини на міжнародному рівні;
- координація дій державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів туристичної діяльності, громадських організацій, наукових закладів, залучення громадськості для подальшого розвитку туристичної індустрії області.

Індикатори:

- кількість впроваджених туристичних маршрутів та проданих туристичних продуктів;
- динаміка чисельності туристів та екскурсантів;
- кількість діючих садиб сільського зеленого туризму;
- кількість зайнятих у галузі туризму та супутніх послугах;
- обсяги надходжень до бюджетів всіх рівнів від діяльності суб'єктів туристичної галузі та супутніх сфер.

Операційна ціль 2.3. Стимулювання розвитку туристичної індустрії області

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
2.3.1. Створення сучасних туристичних продуктів і їх промоція на вітчизняному та міжнародному туристичному ринках	<ul style="list-style-type: none"> – формування комплексних туристичних продуктів у пріоритетних для області видах туризму (релігійний, пригодницький, культурно-пізнавальний тощо) для внутрішніх та іноземних туристів; – розробка і популяризація туристичного бренду області; – представлення туристичного потенціалу Тернопільщини на міжнародних, всеукраїнських та регіональних спеціалізованих виставкових заходах; – організація прес- та інфо- турів для всеукраїнських, іноземних ЗМІ, представників бізнесу; – формування і розвиток туристичних дестинацій краю як територій туристичної привабливості.
2.3.2. Розвиток рекреаційних, курортних територій області та сільського екологічного туризму	<ul style="list-style-type: none"> – відновлення діяльності об'єктів санаторно-курортної сфери області; – сприяння створенню і функціонуванню садиб сільського зеленого відпочинку та місцевих кластерів сільського зеленого туризму; – ініціювання створення регіонального Фонду сприяння розвитку сільського зеленого туризму.

2.3.3. Створення сучасної туристичної інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> – модернізація існуючої матеріальної бази туристичних закладів, створення нових рекреаційно-туристичних об'єктів згідно міжнародних стандартів; – створення сучасної дорожньої інфраструктури на основних туристичних маршрутах, а також облаштування місць для стоянок і короткочасних зупинок туристично-екскурсійних автобусів, авто- і вело- туристів; – благоустрій кемпінгів, місць для стоянок і короткочасних зупинок на водних, пішох і велосипедних маршрутах; – розробка і затвердження схеми мережі туристичних маршрутів, з подальшим їх знакуванням та маркуванням.
2.3.4. Створення та підтримка діяльності інформаційно-туристичних центрів, громадських організацій, які займаються популяризацією туристично-рекреаційного потенціалу в області	<ul style="list-style-type: none"> – сприяння створенню туристично-інформаційних центрів у малих містах області; – організація освітніх платформ для стимулювання розвитку конкуренції в середовищі туристичного бізнесу, сприяння підприємницькій діяльності; – участь у спільних проектах регіонального та міжнародного співробітництва у туристично-рекреаційній сфері у рамках співпраці з іншими регіонами України та регіонами з інших держав.

Операційна ціль 2.4. Стимулювання залучення інвестицій

Сьогодні в умовах світового розподілу праці та глобалізації ринків, традиційні товари та виробництва уже не можуть конкурувати з новими товарами, які використовують інновації, мають принципово нові споживчі якості чи при виробництві яких використовуються нові технології. Для переведення регіональної економіки на інноваційну основу та створення конкурентного виробничого сектору, необхідна реалізація проектів і заходів у сферах, що сприяють формуванню людського капіталу, створення умов для збереження та залучення висококваліфікованих працівників, розвиток інновацій у ключових галузях регіональної економіки та формування нових галузей, де є значна частка доданої вартості.

Протягом останніх років в області вживалися заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки області, зокрема технологічну модернізацію виробництва, підвищення частки інноваційно-активних підприємств, збільшення обсягів реалізації інноваційної продукції.

Разом з тим, в промисловому секторі області є проблеми, які перешкоджають стійкому розвитку, зокрема значна диференціація промислового виробництва. Майже 80% промислового виробництва

зосереджено в обласному центрі м. Тернопіль та 4 районах області (Гусятинському, Чортківському, Тернопільському, Козівському). У переважній більшості адміністративних районів області промисловість слабо розвинена, в основному здійснюється переробка сільськогосподарської продукції сільськими товаровиробниками у підсобних цехах.

У 2013 році інноваційною діяльністю в області займалися 36 підприємств або 17,1% від загальної кількості промислових підприємств, з них 25 підприємств впроваджували інновації, 17 – інноваційну продукцію, 15 – інноваційні процеси, 1 – організаційні інновації, 4 – маркетингові. Нові технології (технічні досягнення) придбали 3 підприємства (8,3% від загальної кількості підприємств, що займалися інноваційною діяльністю).

Обсяг реалізованої інноваційної продукції склав майже 155,5 млн гривень (2,6% від обсягу реалізованої промислової продукції), з нього продукції, що є новою для ринку – 16,9 млн гривень (0,3%). За межі України реалізовано інноваційної продукції на 76,7 млн гривень (4,9%). Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою тільки для підприємства, становив 138,5 млн гривень (2,3% від обсягу реалізованої промислової продукції).

У 2013 році підприємствами області впроваджено 34 нових технологічних процеси (з них 10 – маловідходних, ресурсозберігаючих), впроваджено 110 інноваційних видів продукції (з них 10 видів машин, устаткування, приладів, апаратів, тощо).

В першу чергу, особливо важливим для області є самозабезпечення населення продуктами, які воно виробляє. Переробні галузі, які функціонують безпосередньо у господарствах, при економічно обґрунтованому їх розміщенні, повинні певною мірою сприяти вирішенню продовольчої проблеми і досягненню соціальної рівності сільських і міських трудівників у забезпеченні їх продовольчими промисловими товарами. Переробка частини, або всієї сільськогосподарської продукції на місці її виробництва, має і певну економічну доцільність – зменшуються втрати виробленої продукції, знижуються витрати на її транспортування від місць виробництва, а отже, зростають прибутки господарств.

Світовий досвід показує, що виробник одержує найбільший ефект тоді, коли реалізує не сировину, а продукти її переробки, кінцеві продукти споживання. Тому високорозвинені країни ніколи не експортують сировину, а мають усі галузі промисловості з комплексної переробки сировини і реалізують кінцевий продукт споживання. Це стосується не лише великих компаній та фірм, а й індивідуальних виробників. У високорозвинених країнах навіть фермери намагаються реалізувати сільськогосподарську продукцію тільки після її первинної переробки і довести її до стадії кінцевого споживання. Для цього вони створюють на кооперативних засадах сферу первинної переробки та зберігання сільськогосподарської продукції: кооперативи з переробки молока, виробництва сиромолочної продукції, кооперативні м'ясопереробні підприємства. Великі фермерські господарства мають власні невеликі сучасні цехи з первинної переробки сільськогосподарської продукції. Цей напрям певною мірою розвивається і у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Реалізація ними кінцевого продукту (вироби із м'яса, олія,

масло, сири, консерви тощо) дає змогу впливати на реалізаційну ціну продуктів харчування, еквівалентний обмін між містом і селом.

З урахуванням цього, необхідно забезпечити привабливість області для інвестицій шляхом зміцнення конкурентоспроможності підприємств (за рахунок технологій, інновацій, формування кластерів та індустріальних парків), гнучкості робочої сили (на основі знань і кваліфікації), створення сприятливої ситуації в області.

Для досягнення визначеної операційної цілі буде продовжено роботу щодо поліпшення інвестиційної привабливості області для залучення інвестицій, які будуть спрямовані на технологічну модернізацію економіки області, забезпечення активізації інноваційних процесів на підприємствах, де виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості, повноцінного використання потенціалу науки на основі ефективного використання механізмів державно-приватного партнерства.

З метою забезпечення сталого розвитку територій та населених пунктів області продовжиться робота щодо розроблення (оновлення) містобудівної документації. Активізація містобудівної діяльності сприятиме комплексній організації матеріально-просторового життєвого середовища, створенню інженерної, транспортної, природоохоронної інфраструктури та розвитку будівельного комплексу, який складає значну частину економіки області.

Очікується, що поліпшення умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій сприятиме збільшенню обсягів експорту товарів і послуг з області. Іноземні та вітчизняні підприємства розроблятимуть нові види конкурентоспроможної продукції.

Очікувані результати:

- збільшення обсягів внутрішніх та зовнішніх інвестицій до регіональної економіки;
- поліпшення структури підгалузей економіки за рахунок нової продукції, що має попит на ринку;
- впровадження нових технологій;
- підвищення рівня доходів населення;
- створення нових робочих місць;
- забезпечення сталого розвитку населених пунктів і територій області;
- перетворення і модернізація сформованої системи розселення та мережі міських і сільських поселень з урахуванням реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади;
- формування сучасної соціальної, інженерної і транспортної інфраструктури територій та населених пунктів;
- проектування, будівництво і реконструкція об'єктів житлового, громадського та виробничого призначення;
- захист природного середовища від шкідливого впливу технічних і соціально-побутових факторів, небезпечних природних явищ.

Індикатори:

- обсяг залучених інвестицій;
- обсяг введення в експлуатацію об'єктів житлового, громадського та виробничого призначення;
- кількість новостворених робочих місць;
- обсяг експорту та імпорту товарів;
- коефіцієнт покриття експортом імпорту;
- кількість реалізованих інвестиційних проектів;
- кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації;
- обсяг реалізованої інноваційної продукції
- діючий логістичний центр.

Операційна ціль 2.4. Стимулювання залучення інвестицій

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
2.4.1 Створення умов для стійкого розвитку економіки регіону	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення презентації потенціалу економіки регіону та товаровиробників у рамках укладених угод про співпрацю області з регіонами України та адміністративно-територіальними одиницями зарубіжних країн; – розміщення на офіційних веб-сайтах органів виконавчої влади та місцевого самоврядування інформації про інвестиційний потенціал відповідних адміністративно-територіальних одиниць; – створення бази даних про підприємництво та продукцію регіону; – підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, вдосконалення взаємовідносин між ними та суб'єктами господарської діяльності шляхом впровадження системи електронного урядування.
2.4.2. Технологічне переоснащення діючих та створення високотехнологічних нових підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції	<ul style="list-style-type: none"> – створення інфраструктури аграрного ринку та оптового ринку із зберігання і реалізації сільськогосподарської продукції; – запровадження енергозберігаючих, високопродуктивних технологій вирощування сільськогосподарських культур; – впровадження новітніх технологій у розвиток птахівництва, молочного та м'ясного скотарства, виробництва м'яса; – консультативна підтримка агровиробників з питань сертифікації продукції з метою підвищення її конкурентоспроможності; – використання наукового потенціалу області в агропромисловому комплексі; – активізувати роботу з міжнародними

	<p>донорськими організаціями (ЄБРР, USAID, Світовий Банк тощо) щодо розроблення та реалізації проектів технічної допомоги з метою гармонізації національної системи технічного регулювання та стандартів в агропромисловому виробництві до європейських та міжнародних норм (НАССР, ISO, EN, Кодекс Аліментаріус).</p>
<p>2.4.3. Модернізація промислових виробництв з врахуванням інноваційних технологій</p>	<ul style="list-style-type: none"> – введення в дію високотехнологічних виробничих потужностей; – технологічне переоснащення та розширення діючих виробничих потужностей; – випуск нових видів конкурентоспроможної продукції; – стимулювання впровадження і функціонування систем управління якістю, екологічного управління та інших систем управління відповідно до стандартів ЄС; – сприяння створенню індустріальних й технологічних парків, насамперед у малих містах та на територіях колишніх промислових зон; – надання організаційної допомоги по створенню кластерів відповідно до потреб підприємств області; – стимулювання запровадження інструментів, а також механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (кластерів, механізму державно-приватного партнерства тощо), утворення нових підприємств, що орієнтуються на місцеві джерела сировини, задовольняють насамперед потреби внутрішнього ринку; – організація співпраці промислових підприємств області з науковими установами і вищими навчальними закладами Тернопільщини; – стимулювання розвитку галузі будівництва та виробництва будівельних матеріалів.
<p>2.4.4. Розвиток логістично-транспортного потенціалу області</p>	<ul style="list-style-type: none"> – будівництво, реконструкція, капітальний та поточний ремонт автомобільних доріг, а також дорожньої інфраструктури за пріоритетними напрямками розвитку регіону та за напрямками туристичних маршрутів; – створення умов для комфортного та безпечного руху пасажирів; – реалізація Проекту створення логістичного центру; – використання механізму державно-приватного партнерства для модернізації та оптимізації роботи

	всіх сфер транспорту загального користування.
2.4.5. Формування ефективної системи управління регіоном в рамках реформи адміністративно-територіального устрою	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення розроблення (оновлення) містобудівної документації – схем планування територій, генеральних планів населених пунктів, планів зонування територій та детальних планів територій; – консолідація зусиль територіальних громад щодо створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення їх розвитку; – покращення соціальної інфраструктури територіальних громад для забезпечення доступності, якості адміністративних, соціальних та інших послуг населенню.

Стратегічна ціль 3. Розвиток сільських територій

Операційна ціль 3.1.	Операційна ціль 3.2.	Операційна ціль 3.3.
Підтримка зайнятості сільського населення	Підвищення рівня ефективності виробництва в аграрному секторі	Розвиток інфраструктури сільських територій

Операційна ціль 3.1. Підтримка зайнятості сільського населення

Наявність достойно оплачуваних робочих місць є одним з ключових факторів, які визначають здатність території утримувати населення. Сільськогосподарське виробництво – галузь, яка сотні років забезпечувала сільські території Тернопільщини заробітком, зазнала суттєвих структурних змін, і тепер не потребує такої кількості робочих рук, як ще 20 років тому. Таким чином, для збереження існуючої на сільських територіях області поселенської мережі, виникла потреба створити робочі місця у сферах, що не відносяться до сільськогосподарського виробництва. Члени робочої групи з розробки Стратегії обговорювали такі можливості для самозайнятості мешканців, як сільський зелений туризм та розвиток приватного підприємництва. Також додаткові зусилля слід спрямувати на покращення забезпечення сільських територій кваліфікованими кадрами в галузі освіти, охорони здоров'я, а також робітничими професіями.

Очікувані результати:

- створення нових робочих місць на сільських територіях;
- збільшення доходів індивідуальних домогосподарств;
- підвищення якості трудових ресурсів сільських територій;
- покращення кадрового забезпечення сільських територій;
- посилення економічних та інших зв'язків між громадами сіл, селищ, малих міст та використання їх економічного потенціалу;
- зменшення міграції молоді із населених пунктів;
- організоване співробітництво між територіальними на основі спільних інтересів.

Індикатори:

- рівень безробіття у сільських територіях;
- якість підготовки робітничих кадрів у сільських територіях.

Досягнення операційної цілі 3.1. потребує вирішення таких завдань:

Операційна ціль 3.1. Підтримка зайнятості сільського населення

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
3.1.1. Підвищення якості трудових ресурсів сільських територій	<ul style="list-style-type: none"> – створення у навчальних закладах сільських територій матеріальної бази для покращення професійної підготовки у сфері інформаційних технологій, сільського зеленого туризму, тепличних господарств, садівництва; – створення навчально-виробничих підприємств на базі ПТНЗ в сільській місцевості; – запровадження навчання для підвищення фінансової грамотності фермерів; – проведення конкурсів з підтримки молоді, зацікавленої у переселенні в сільську місцевість.
3.1.2. Сприяння самозайнятості у сільській місцевості	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка самозайнятості населення на селі, сприяння розвитку індивідуального підприємництва у сільській місцевості; – надання консультативного супроводу для особистих селянських господарств, ініціатив зі створення малих підприємств у сільській місцевості; – промоція традиційних продуктів Тернопільської області.
3.1.3. Сприяння розбудові зв'язків між населеними пунктами і малими містами на основі спільних інтересів.	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення та реалізація спільно з міжнародними донорськими організаціями бізнес-планів та проектів; – придбання за рахунок коштів місцевих бюджетів та коштів міжнародної технічної допомоги обладнання, облаштування полігонів твердих побутових відходів та забезпечення технікою для санітарного очищення сіл та малих міст, найбільш готових до впровадження системи управління твердими побутовими відходами; – забезпечення подальшого розвитку освітньої мережі

	<p>сіл, селищ та малих міст, які мають приріст чисельності населення;</p> <p>– розробка проектів оптимізації (у тому числі децентралізації) водопостачання населених пунктів;</p> <p>– розбудова та покращення комунальної інфраструктури сіл, селищ та малих міст, які мають приріст чисельності населення.</p>
--	--

Операційна ціль 3.2. Підвищення рівня ефективності виробництва в аграрному секторі

У розвитку агропромислового комплексу залишається низка складних проблем, які потребують вирішення. Існуючий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, які використовуються в агропромисловому комплексі, призводить до постійного дефіциту фінансових ресурсів, унеможливорює забезпечення належного рівня техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва, переведення його на якісно новий рівень функціонування. Крім того, значна частина виробництва продукції сільського господарства зосереджена в дрібнотоварних особистих селянських господарствах, які стихійно реагують на потреби ринку і де досить складно застосовувати новітні технології виробництва. Існує ряд можливостей, які варто задіяти для покращення становища сільських територій. Тернопільщина має невикористаний сільськогосподарський потенціал у галузі вирощування овочів, фруктів та переробки харчової продукції. Основою цього потенціалу є частково незабезпечені споживчі потреби населення області.

Регіон має значний потенціал у виробництві екологічно чистих продуктів харчування. На жаль, згадані можливості часто не використовуються. Собівартість виробництва не відрізняється від цін в інших країнах, проте високі проміжні витрати (велика кількість посередників, податки, відсутність належних приміщень для зберігання продуктів, центрів дистрибуції, тощо) впливають на високу ціну збуту. Важлива проблема, пов'язана з концентрацією земель – вивільнення робочої сили з сільської місцевості та пов'язане з цим «вимирання» сіл. Крім того, вихід дрібних агровиробників до регіональних та зовнішніх ринків збуту є досить обмежений, поряд з чим значні потреби регіону в місцевій сільськогосподарській продукції забезпечуються за рахунок імпорту. Впродовж багатьох років, великою проблемою цього сегменту ринку є значна затримка в розвитку його логістики.

У відповідь на існуючі проблеми, Стратегія розвитку області передбачає спрямувати зусилля на створенні можливостей для дрібних виробників сільськогосподарської продукції, а саме:

- впроваджувати застосування кращих сортів і гібридів сільськогосподарських культур в галузі рослинництва та підвищення селекційно-генетичного потенціалу поголів'я худоби у галузі тваринництва (особливо у молочній галузі);

- підвищувати ступінь переробки сільськогосподарської продукції малими господарствами, кооперативами, збільшуючи її додану вартість;

- створювати кращі можливості для реалізації сільськогосподарської продукції у межах регіону та експортні можливості.

Очікувані результати:

- збільшення валового продукту сільськогосподарського виробництва;
- розширення асортименту сільськогосподарського виробництва;
- підвищення доходів індивідуальних домогосподарств;
- покращення доступу сільгоспвиробників до фінансових ресурсів;
- покращення доступу сільгоспвиробників до місцевого, національного та міжнародного ринків.

Індикатори:

- кількість малих та середніх агровиробників;
- обсяг сільськогосподарського виробництва на 100 гектарів;
- виробництво валової продукції у розрізі продукції тваринництва та продукції рослинництва;
- обсяг експорту сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки;
- сума кредитів, наданих сільгоспвиробникам.

Досягнення операційної цілі 3.2. потребує вирішення таких завдань:

Операційна ціль 3.2. Підвищення рівня ефективності виробництва в аграрному секторі

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
3.2.1. Розвиток потенціалу малих і середніх агровиробників, покращення доступу до фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – створення роздрібних ринків сільськогосподарської продукції малих і середніх агровиробників у містах; – створення обласного центру сертифікації сільськогосподарської продукції; – розробка системи мікрокредитування малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції (мікрокредитний фонд) – за умови залучення коштів у якості заставної гарантії для мінімізації банківського ризику і зменшення кредитної ставки; – створення технічних станцій малої механізації; – створення умов для забезпечення обладнанням малих та середніх агровиробників для переробки продукції; – надання навчально-консультативної підтримки малим та середнім виробникам сільськогосподарської продукції; – підтримка розвитку ферм сімейного типу; – стимулювання впровадження інноваційних технологій виробництва та переробки високоякісних і безпечних аграрних продуктів; – активізація взаємодії дрібних агровиробників з великими торговельними мережами.

3.2.2. Підтримка диверсифікації агровиробництва та заміщення імпорту	<ul style="list-style-type: none"> – створення умов для забезпечення обладнанням малих та середніх виробників для впровадження нових видів агровиробництва; – сприяння розвитку тваринництва, у тому числі через створення кооперативів; – створення логістичних центрів та терміналів довготривалого зберігання сільськогосподарської продукції; – розвиток органічного землеробства та виробництво органічних продуктів харчування; – розвиток кооперації в аграрному секторі та її підтримка; – створення / розвиток діяльності сільськогосподарської дорадчої служби; – організація навчання для дрібних товаровиробників з питань впровадження сучасних агротехнологій.
3.2.3. Поліпшення надання послуг для дрібних сільгосптоваровиробників і організація співробітництва між ними	<ul style="list-style-type: none"> – сприяння розвитку освіти та професійно-технічному навчанню кадрів для сільського господарства; – сприяння обміну досвідом та передовою практикою між фермерськими господарствами; – сприяння та підтримка створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; – організація галузевих і територіальних кластерів з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції; – розроблення концепції щодо створення Інтернет-ринку для збуту продукції малих сільськогосподарських виробників.

Операційна ціль 3.3. Розвиток інфраструктури сільських територій

Для забезпечення добробуту населення, його всебічного розвитку, необхідно створити належні умови. Це одна з вимог принципу соціальної справедливості. Від соціальних умов залежать розвиток та ефективність сільськогосподарського виробництва та відродження села взагалі. Проте нині більшість сільських поселень не в змозі надати селянам необхідний асортимент соціальних послуг. Через відсутність значної кількості об'єктів соціальної інфраструктури на селі, переважна частина сільських жителів змушена одержувати їх за межами місця постійного проживання. Тому доступність соціальних послуг для кожного сільського жителя є одним з визначальних показників соціальної характеристики населених пунктів та сільських територій. Важливим фактором розвитку сільських територій є їх доступність та розвиток транспортної мережі, а також наявність централізованого водопостачання та водовідведення. Якісна вода є одним з найголовніших

чинників впливу на здоров'я людини. Тому першочергова увага має бути зосереджена на створенні можливостей для ефективного водопостачання та водовідведення населених пунктів, у першу чергу – сільських територій.

Очікувані результати:

- посилення господарської діяльності у сільській місцевості;
- покращення кадрового забезпечення сільських територій;
- збереження культурної спадщини і традицій.
- покращення стану сільських доріг;
- збільшення кількості функціонуючих об'єктів соціальної інфраструктури.

Індикатори:

- забезпеченість сільських територій фахівцями освіти та охорони здоров'я, тощо;
 - кількість сервісних структур, що надають різноманітні послуги населенню та суб'єктам господарювання;
 - якість надання соціальних послуг;
 - протяжність нових та відремонтованих доріг місцевого значення;
 - кількість функціонуючих об'єктів соціальної інфраструктури.
- Досягнення операційної цілі 3.3. потребує вирішення таких завдань:

Операційна ціль 3.3. Розвиток інфраструктури сільських територій

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
3.3.1. Організація діяльності сільських громад, збереження та підтримка традицій і звичаїв	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка створення центрів самоорганізації сільських громад; – організація та проведення ярмарок, свят і змагань на територіях сільських громад; – проведення культурно-масових заходів з метою збереження українських традицій, цінностей та їх популяризація серед молоді.
3.3.2. Покращення стану сільських доріг	<ul style="list-style-type: none"> – формування та оприлюднення реєстру (рейтингу) потреб у ремонті та будівництві сільських доріг; – проведення ремонту сільських доріг згідно визначеного переліку; – будівництво сільських доріг згідно визначеного переліку.
3.3.3. Покращення соціальної та комунальної інфраструктури в сільській місцевості	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток освітньої мережі сільських територій (особливо дошкільних закладів); – сприяння спроможності сільської молоді у визначенні можливостей започаткування несільськогосподарського бізнесу та створення малого та середнього підприємництва; – переведення ФАПів в амбулаторії ЗПСМ; – забезпечення умов для розвитку інституту сімейних лікарів;

	<ul style="list-style-type: none">– запровадження системи стимулювання молодих лікарів;– сприяння розвитку мережі закладів соціального захисту населення в сільській місцевості;– модернізація та проведення ремонту закладів культури;– сприяння розвитку мережі закладів фізичної культури та спорту в сільській місцевості.
--	---

15. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ

Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року узгоджується з ДСРР, економічними, соціальними, екологічними, інфраструктурними, територіальними й іншими аспектами розвитку.

Узгодженість стратегії з ДСРР

ДСРР року передбачає такі три Стратегічні цілі:

1. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.
2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток.
3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку.

15.1. Узгодженість стратегічних цілей ДСРР із стратегічними цілями Стратегії розвитку Тернопільської області наведено у таблиці:

Стратегічні цілі ДСРР	Стратегічні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області		
	1. Розвиток людського капіталу та підвищення стандартів життя населення	2. Підвищення конкурентоспроможності регіону	3. Розвиток сільських територій
1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів	X	X	X
2. Територіальна соціально-економічна інтеграція	X	X	x
3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку	x	X	X

Примітка: велика буква "X" означає більшу узгодженість/зв'язок, аніж мала "x".

Стратегія розвитку Тернопільської області, крім власних цілей розвитку регіону, містить цілі, що відповідають цілям та строкам реалізації ДСРР, у частині завдань і заходів, що передбачають спільні дії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Стратегічна ціль 1. Розвиток людського капіталу та підвищення стандартів життя населення чітко підтримує стратегічні цілі ДСРР:

1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів;
2. Територіальна соціально-економічна інтеграція.

Стратегічна ціль 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону найбільш узгоджується з стратегічними цілями ДСРР:

1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів;
2. Територіальна соціально-економічна інтеграція;
3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку

Стратегічна ціль 3. Розвиток сільських територій особливо узгоджується з стратегічними цілями ДСРР:

1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів;
2. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку

15.2. Узгодженість операційних цілей Стратегії розвитку Тернопільської області із операційними цілями ДСРР, наведено у таблиці:

Операційні цілі ДСРР	Операційні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області									
	1.1. Сприяння у покращенні здоров'я та збільшення тривалості активного періоду життя людини	1.2. Підвищення здатності населення адаптуватись до потреб економіки та невиробничого сектору	1.3. Створення комфортних та безпечних умов проживання населення	2.1. Стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва	2.2. Підвищення енергоефективності	2.3. Стимулювання розвитку туристичної індустрії області	2.4. Стимулювання залучення інвестицій	3.1. Підтримка зайнятості сільського населення	3.2. Підвищення рівня ефективності виробництва в аграрному секторі	3.3. Розвиток інфраструктури сільських територій
1.1. Підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів	X						X			
1.2. Створення умов для поширення позитивних процесів розвитку міст на інші території, розвиток сільської місцевості	X		X	X		X	X	X	X	X
1.3. Підвищення ефективності використання внутрішніх чинників розвитку регіонів	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
2.2. Запобігання зростанню диспропорцій, що гальмують розвиток регіонів	X	X		X			X	X	X	
2.3. Забезпечення комфортного та безпечного життєвого середовища для людини незалежно від місця її проживання	X	X	X		X		X			X
2.4. Розвиток міжрегіонального співробітництва						X				

3.1. Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на загальнодержавному та регіональному рівні							X			
3.2. Підвищення якості державного управління регіональним розвитком				X	X		X			
3.3. Посилення міжгалузевої координації в процесі планування та реалізації регіональної політики		X					X		X	
3.4. Інституційне забезпечення регіонального розвитку		X					X			
3.5. Реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування		X					X			

Узгодженість стратегічних цілей Тернопільської області з ключовими секторами розвитку була також проаналізована. Позначка “х” була вставлена в поля, де присутня узгодженість, внесок або відповідний зв'язок.

Сектори	Стратегічні цілі		
	1. Розвиток людського капіталу та підвищення стандартів життя населення	2. Підвищення конкурентоспроможності регіону	3. Розвиток сільських територій
Економіка і торгівля		X	X
Промисловість та інфраструктура	X	X	X
Сільське, лісове господарство, харчова промисловість	X	X	X
Транспорт і дороги	X	X	X
Екологія й природні ресурси	X	X	X
Освіта й молодь	X	X	X
Здоров'я, соціальний захист, сім'я і дитина	X		X
Культура і туризм	X	X	X
Обмін інформацією	X	X	X

Комунальне господарство	X	X	X
Територіальний розвиток, земля і кадастр	X	X	X

Примітка: Велика буква “X” означає більшу узгодженість / зв'язок, аніж маленька “x”.

16. ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Інструментами реалізації Стратегії є:

План заходів з реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії буде здійснюватися у 2 етапи, а саме: перший - 2015-2017 роки, другий – 2018-2020 роки на основі відповідних планів заходів.

Державні цільові програми

Забезпечення реалізації окремих пріоритетних напрямів Стратегії можливе шляхом реалізації державних цільових програм розвитку окремих територій та сфер економічної діяльності, що будуть спрямовані на цільове розв'язання системних проблем, у тому числі Тернопільської області.

Державні програми подолання депресивності окремих територій

Реалізація державних програм подолання депресивності окремих територій (у разі наявності таких територій у Тернопільській області), що будуть спрямовані на подолання дисбалансів у розвитку районів і міст області сприятимуть забезпеченню реалізації стратегічної цілі Стратегії щодо забезпечення стійкого розвитку багатогалузевої конкурентоспроможної економіки області.

Регіональні та місцеві галузеві програми

Реалізація Стратегії можлива шляхом розроблення регіональних та місцевих галузевих програм, спрямованих на вирішення проблем конкретних галузей, секторів економічної та соціальної сфер області.

Програми економічного і соціального розвитку

Стратегічні та операційні цілі Стратегії, пріоритетні напрями та завдання області, узгоджені з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, будуть основою для розроблення щорічних програм економічного і соціального розвитку відповідних територій, у рамках яких будуть реалізовуватися інвестиційні проекти спрямовані на забезпечення динамічного їх соціально-економічного розвитку та на усунення наявних диспропорцій.

Процес реалізації Стратегії забезпечуватиметься шляхом вжиття суб'єктами регіонального розвитку комплексу заходів, визначених у перелічених вище документах, а також шляхом постійної координації дій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та підприємницьких структур, залучених до регіонального розвитку на принципах партнерства.

Реалізація Стратегії забезпечить досягнення стратегічного бачення, стратегічних цілей та місії області.

17. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії буде здійснюватися за рахунок:

- Державного фонду регіонального розвитку;
- коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що будуть спрямовані на цільове розв'язання системних проблем окремих територій та сфер економічної діяльності, у тому числі Тернопільської області.
- субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів обласного, районних, міських, сільських та селищних бюджетів;
- коштів міжнародної технічної допомоги, міжнародних фінансових організацій;
- коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

18. МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ.

Відповідно до ДСРР та Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1186 (далі – Постанова), у рамках реалізації Стратегії запроваджується моніторинг досягнення цілей, заходів Стратегії та їх впливу на соціально – економічний розвиток області.

Моніторинг досягнення цілей шляхом порівняння фактично отриманих значень індикаторів з їх прогнозними значеннями, проводиться кожні півроку. Перелік узгоджених з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року індикаторів, на досягнення прогнозованих значень яких спрямована Стратегія, наведено у додатку 1.

Моніторингу заходів Стратегії та їх впливу на соціально - економічний розвиток області проводиться щорічно, за результатами якого, формується щорічний підсумковий звіт, що подається на затвердження Тернопільській обласній раді.

Моніторинг соціально – економічного розвитку проводиться на підставі статистичних показників, наведених у додатку 6 Постанови.

За результатами виконання першого та другого етапів реалізації Стратегії проводиться узагальнена оцінка досягнення її цілей.

Відповідальний за проведення моніторингу, строки підготовки щорічного підсумкового звіту та оцінку досягнення її цілей після першого і другого етапів визначаються розпорядженням голови облдержадміністрації.

Узагальнена оцінка результативності Стратегії проводиться через півтора року після завершення строку її дії та подається на затвердження Тернопільській обласній раді.

У разі необхідності, з урахуванням результатів моніторингу, а також з урахуванням нових тенденцій і обставин, можуть коригуватися або актуалізуватися заходи з її реалізації.

ПЕРЕЛІК
узгоджених з Державною стратегією регіонального розвитку
на період до 2020 року індикаторів, на досягнення прогнозованих значень
яких спрямована Стратегія розвитку Тернопільської області
на період до 2020 року

№ з/п	Назва показника	Одиниця виміру	2013 рік	2016 рік	2020 Рік
1.	ВРП (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу	гривень	16819	23390	32053
2.	Наявний дохід у розрахунку на одну особу	гривень	18993,8	20963	27172
3.	Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу	дол. США	64	71	95
4.	Експорт товарів у розрахунку на одну особу	дол. США	340	349	372
5.	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення	одиниць	46	59	70
6.	Кількість середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення	одиниць	3	4	5
7.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції	% загального обсягу реалізованої промислової продукції	2,6	10,7	14,1
8.	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення (I та II категорії)	км доріг на 1 тис. кв. км території	35	45,3	46,7
9.	Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників	гривень	2359	3426	4411
10.	Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення (на 1 тис. наявного сільського населення)	проміле	10,3	10	9,3
11.	Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей на 10 тис. населення на кінець року	лікарів	52,9	53,6	54,8
12.	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом (міська місцевість)	відсотків	81,7	82,6	83,9

13.	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом (сільська місцевість)	відсотків	33,1	31,7	32,9
14.	Рівень смертності на 1 тис. населення	проміле	13,7	13,5	12,9
15.	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16–59 років (міська місцевість)	проміле	506	480	469,5
16.	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16–59 років (сільська місцевість)	проміле	682	627,3	577,3
17.	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (міська місцевість)	відсотків кількості дітей відпо- відного віку	76	75	83
18.	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (сільська місцевість)	відсотків кількості дітей відпо- відного віку	33	38	42
19.	Питома вага утилізованих відходів	відсотків загальної кількості утворених відходів	28,4	17,9	26,1
20.	Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці	відсотків	9,4	9,2	8,8
21.	Площа земель природно-заповідного фонду	тис. гектарів	122,7	197,7	262,7
22.	Питома вага площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці	відсотків	8,9	14,3	19

**Тимчасово виконувач
обов'язків керівника апарату
обласної державної адміністрації**

В.В.ШУМАДА